

รายงานวิจัย

เรื่อง

การศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับ
กลุ่มเป้าหมายเกษตรกรในสังคมไทย ระยะที่ 1

คณะผู้วิจัย

ศาสตราจารย์ ดร.สุมาลี

สังข์ศรี

ดร.ชลทิพย์

เอี่ยมสำอางค์

ดร.วิศนี

ศีลตระกูล

อาจารย์พัชรา

สังข์ศรี

เสนอ

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ

คำนำ

การวิจัยเรื่องการศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับกลุ่มเป้าหมายเกษตรกรในสังคมไทย เป็นการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการการรับบริการการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกรในสังคมไทย พร้อมทั้งพัฒนาและเสนอรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตที่เหมาะสมต่อกลุ่มเกษตรกรในสังคมไทยด้วย การดำเนินการวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสมผสานทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเกษตรกรจากทุกภาคของประเทศ รวมทั้งกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยนี้สำเร็จด้วยดีด้วยความช่วยเหลือในการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างดียิ่งจากสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัด และพื้นที่ตำบลที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทั่วประเทศ คณะผู้วิจัยขอขอบคุณผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานดังกล่าว และขอขอบคุณเกษตรกรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างและผู้เกี่ยวข้องทุกท่าน ที่ทำให้การวิจัยครั้งนี้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ นอกจากนี้คณะผู้วิจัยขอขอบคุณสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาในการสนับสนุนงบประมาณการวิจัยเพื่อให้เกิดการวิจัยในครั้งนี้

คณะผู้วิจัยหวังว่าผลจากการวิจัยจะเป็นข้อมูลและแนวทางสำหรับหน่วยงานการศึกษานอกโรงเรียนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในการสร้างโอกาสทางการศึกษาให้แก่เกษตรกร ตลอดจนผู้ที่อยู่นอกระบบโรงเรียนในสังคมไทยให้ได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

สุมาลี สังข์ศรี และคณะ

กันยายน 2553

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
สารบัญ	ข
สารบัญตาราง	ค
บทสรุปผู้บริหาร	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	2
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	2
ขอบเขตของการวิจัย	3
นิยามและศัพท์เฉพาะ	3
กรอบแนวคิดในการวิจัย	5
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
การศึกษาตลอดชีวิต	
การศึกษากับชีวิต	6
ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิต	8
องค์ประกอบของการศึกษาตลอดชีวิต	13
ความจำเป็นของการศึกษาตลอดชีวิต	15
แนวปฏิบัติในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต	23
เกษตรกรรมและเกษตรกร	
ความหมายของเกษตรกรรม	31
ประเภทของเกษตรกรรม	31
ประเภทของเกษตรกร	34
การศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกร	
ความจำเป็นของการศึกษาตลอดชีวิตกับเกษตรกร	35
ตัวอย่างการจัดการศึกษาสำหรับเกษตรกรในปัจจุบัน	36
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาสำหรับเกษตรกร	56
สังเคราะห์รูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับเกษตรกร	64

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	
ขั้นตอนการวิจัย	73
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	73
การวิเคราะห์ข้อมูล	78
บทที่ 4 ผลการวิจัย	
ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป	79
ตอนที่ 2 สภาพและปัญหาการรับบริการการศึกษาตลอดชีวิตของกลุ่ม เกษตรกร	87
ตอนที่ 3 ความต้องการการศึกษาตลอดชีวิตของกลุ่มเกษตรกร	104
ตอนที่ 4 การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกร	132
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
สรุปการดำเนินการวิจัย	150
สรุปผลการวิจัย	151
อภิปรายผลการวิจัย	163
ข้อเสนอแนะ	173
บรรณานุกรม	177
ภาคผนวก	
ก. เครื่องมือในการวิจัย	
ข. รายชื่อผู้บริหารและหน่วยงานที่ให้ความอนุเคราะห์ในการรวบรวมข้อมูล	
ค. รายชื่อคณะผู้วิจัย	

สารบัญตาราง

		หน้า
ตารางที่ 1	ตารางแสดงให้เห็นแนวโน้มประชากรด้านการเกษตร	38
ตารางที่ 2	รูปแบบ/โครงการ/กิจกรรมการจัดการศึกษาสำหรับเกษตรกร	65
ตารางที่ 3	จำแนกกลุ่มตัวอย่างเกษตรกร ผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่จำแนกตามภาคและจังหวัด	74
ตารางที่ 4	ความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกร จำแนกตามสถานะภาพ	80
ตารางที่ 5	ความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชน จำแนกตามสถานะภาพ	82
ตารางที่ 6	หน่วยงานที่สังกัด	85
ตารางที่ 7	ตำแหน่งในหน่วยงาน	85
ตารางที่ 8	หน้าที่หลักของหน่วยงาน	86
ตารางที่ 9	ความเกี่ยวข้องกับเกษตรกร	86
ตารางที่ 10	ความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกร ต่อการรับบริการการศึกษาในระบบ	87
ตารางที่ 11	ความถี่และร้อยละของเกษตรกรในการเคยได้รับการศึกษานอกระบบ	88
ตารางที่ 12	ความถี่และร้อยละของกิจกรรมและ โครงการที่เกษตรกรได้รับจากวิธีการเรียนรู้ต่าง ๆ	88
ตารางที่ 13	ความถี่และร้อยละของสื่อที่เกษตรกรได้รับจากการศึกษานอกระบบ	89
ตารางที่ 14	ความถี่และร้อยละของหน่วยงานที่เกษตรกรได้รับบริการ	90
ตารางที่ 15	ความถี่และร้อยละของวัตถุประสงค์ของเกษตรกรในการเข้ารับบริการจากหน่วยงาน	91
ตารางที่ 16	ความถี่และร้อยละของระยะเวลาที่เกษตรกรเรียนรู้จากการศึกษานอกระบบ	91
ตารางที่ 17	ความถี่และร้อยละของประเภทที่เกษตรกรได้รับข้อมูลข่าวสาร	92
ตารางที่ 18	ความถี่และร้อยละของแหล่งความรู้ข้อมูล ข่าวสารที่เกษตรกรได้รับ	92
ตารางที่ 19	ความถี่และร้อยละของแหล่งความรู้ทักษะทางด้านอาชีพต่าง ๆ	93
ตารางที่ 20	ความถี่และร้อยละของปัญหาที่เกษตรกรระบุในการรับบริการการศึกษา	94
ตารางที่ 21	ความถี่และร้อยละของปัญหาที่เกษตรกรพบในการศึกษาในระบบในปัจจุบัน	94
ตารางที่ 22	ความถี่และร้อยละของปัญหาที่เกษตรกรพบในการจัดการศึกษานอกระบบ	95
ตารางที่ 23	ความถี่และร้อยละของปัญหาของการรับข่าวสารจากสื่อ	96

ตารางที่ 24	ความถี่และร้อยละของปัญหาของเกษตรกรในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากแหล่งความรู้	96
ตารางที่ 25	ความถี่และร้อยละของกิจกรรมการศึกษาในระบบที่มีในชุมชน	97
ตารางที่ 26	ความถี่และร้อยละของกิจกรรมการศึกษานอกระบบที่มีการจัดในชุมชน	97
ตารางที่ 27	ความถี่และร้อยละของประเภทของกิจกรรมการศึกษาตามอัตรศาสตร์ที่มีในชุมชน	98
ตารางที่ 28	ความถี่และร้อยละของประเภทของแหล่งเรียนรู้ที่มีในชุมชน	98
ตารางที่ 29	ความถี่และร้อยละของหน่วยงาน/องค์กรที่เข้ามาจัดการศึกษาตลอดชีวิตในชุมชน	99
ตารางที่ 30	ความถี่และร้อยละของวัตถุประสงค์ของหน่วยงาน/องค์กรที่เข้ามาจัดให้บริการการศึกษา	99
ตารางที่ 31	ความถี่และร้อยละปัญหาการรับบริการการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกรตามความคิดเห็นของผู้นำชุมชนกรรมการชุมชน	100
ตารางที่ 32	ความถี่และร้อยละกรณีที่เกษตรกรได้รับการศึกษาในระบบอยู่ในปัจจุบัน ปัญหาที่พบประกอบด้วยปัญหาต่อไปนี้	100
ตารางที่ 33	ความถี่และร้อยละกรณีที่เกษตรกรศึกษาการศึกษานอกระบบอยู่ ปัญหาที่พบคือปัญหาเหล่านี้ต่อไปนี้	101
ตารางที่ 34	ความถี่และร้อยละของปัญหาการรับข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ ของเกษตรกร	102
ตารางที่ 35	ความถี่และร้อยละของปัญหาการรับข้อมูลข่าวสารจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ ของเกษตรกร	102
ตารางที่ 36	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความคิดเห็นต่อโอกาสได้รับการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกร	103
ตารางที่ 37	ความถี่และร้อยละของการรับบริการต่อการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกร	104
ตารางที่ 38	ความถี่และร้อยละของวัตถุประสงค์ความต้องการรับบริการการศึกษาตลอดชีวิตของ เกษตรกร	105
ตารางที่ 39	ความถี่และร้อยละของความต้องการในเนื้อหาการรับบริการการศึกษานอกระบบของเกษตรกร	105
ตารางที่ 40	ความถี่และร้อยละของวิธีการที่ต้องการรับบริการการเรียนรู้ของสหกรณ์	106

ตารางที่ 41	ความถี่และร้อยละของสื่อในการรับบริการการเรียนรู้ของเกษตรกร	107
ตารางที่ 42	ความถี่และร้อยละของความคิดเห็นของเกษตรกรต่อความเหมาะสมของสถานที่ที่ควร จัดการศึกษาในระบบ	108
ตารางที่ 43	ความถี่และร้อยละของความคิดเห็นของเกษตรกรต่อความเหมาะสมของสถานที่ที่ควรจัดการศึกษานอกระบบ	108
ตารางที่ 44	ความถี่และร้อยละของเนื้อหาความรู้ที่ต้องการในการเรียนรู้แบบการศึกษาตามอัธยาศัย ของเกษตรกร	109
ตารางที่ 45	ความถี่และร้อยละความต้องการรับความรู้จากสื่อสำหรับการศึกษาตามอัธยาศัยของเกษตรกร	110
ตารางที่ 46	ความถี่และร้อยละของเกษตรกรที่มีต่อความต้องการการรับความรู้การศึกษาตามอัธยาศัยจากแหล่งความรู้ต่างๆ	110
ตารางที่ 47	ความถี่และร้อยละของสถานที่ที่เกษตรกรต้องการเรียนรู้ตามอัธยาศัย	101
ตารางที่ 48	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกษตรกรที่มีต่อความต้องการที่ให้หน่วยงานอื่นช่วยเหลือ	112
ตารางที่ 49	ความถี่และร้อยละของความเห็นของผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชนต่อหลักการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกร	113
ตารางที่ 50	ความถี่และร้อยละของความคิดเห็นของผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชนต่อรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตที่เหมาะสมกับเกษตรกรมากที่สุด	114
ตารางที่ 51	ความถี่และร้อยละของความคิดเห็นของผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชนต่อวิธีการที่ควรจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกร	114
ตารางที่ 52	ความถี่และร้อยละของความคิดเห็นของผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชนต่อเนื้อหาความรู้ที่กลุ่มเกษตรกรควรได้รับ	115
ตารางที่ 53	ความถี่และร้อยละของความคิดเห็นของผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชนต่อสื่อที่ควรใช้สำหรับให้ความรู้กับเกษตรกร	115
ตารางที่ 54	ความถี่และร้อยละของความคิดเห็นของผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชนต่อช่วงเวลาที่เหมาะสมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้เกษตรกร	115
ตารางที่ 55	ความถี่และร้อยละของความคิดเห็นของผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชนต่อสถานที่ที่ เหมาะสมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้เกษตรกร	117

ตารางที่ 56	ความถี่และร้อยละของความคิดเห็นของผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชนต่อหน่วยงานที่ควร เป็นหลักในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกร	117
ตารางที่ 57	ความถี่และร้อยละของความคิดเห็นของผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชนต่อวิธีการวัดและประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่เกษตรกร	118
ตารางที่ 58	ความถี่และร้อยละของความคิดเห็นของผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชนต่อการให้เกษตรกร นำความรู้และประสบการณ์มาเทียบโอน	118
ตารางที่ 59	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความคิดเห็นของผู้นำชุมชน/กรรมการต่อความช่วยเหลือที่หน่วยงานต่าง ๆ ควรให้เกษตรกรเพื่อให้ได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต	119
ตารางที่ 60	ความถี่ของข้อเสนอแนะอื่น ๆ ของผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชนต่อการส่งเสริม การจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกร	120
ตารางที่ 61	ความถี่และร้อยละของแนวคิด/หลักการในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกร	121
ตารางที่ 62	ความถี่และร้อยละของรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตที่เหมาะสมกับเกษตรกรมากที่สุด	122
ตารางที่ 63	ความถี่และร้อยละของวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต	122
ตารางที่ 64	ความถี่และร้อยละในการจัดการศึกษาให้แก่กลุ่มเกษตรกรควรจะมีการศึกษาความต้องการที่แท้จริง	123
ตารางที่ 65	ความถี่และร้อยละของวิธีการที่เหมาะสมในการศึกษาความต้องการ	123
ตารางที่ 66	ความถี่และร้อยละของเนื้อหาความรู้ที่ควรจัดให้แก่กลุ่มเกษตรกร	124
ตารางที่ 67	ความถี่และร้อยละของวิธีการที่ควรจัดการศึกษาให้แก่กลุ่มเกษตรกร	125
ตารางที่ 68	ความถี่และร้อยละของประเภทของสื่อที่ควรใช้เพื่อใ้การศึกษาแก่กลุ่มเกษตรกร	125
ตารางที่ 69	ความถี่และร้อยละของช่วงระยะเวลาในการใ้การศึกษาแก่กลุ่มเกษตรกร	126
ตารางที่ 70	ความถี่และร้อยละของสถานที่ที่ควรใช้ในการจัดการศึกษาให้แก่กลุ่มเกษตรกร	127

ตารางที่ 71	ความดีและร้อยละของหน่วยงานที่ควรเป็นหลักในการจัดการศึกษาให้แก่ กลุ่มเกษตรกร	127
ตารางที่ 72	ความดีและร้อยละของลักษณะการวัดและประเมินผลการจัดกิจกรรม การศึกษาให้แก่กลุ่มเกษตรกร	128
ตารางที่ 73	ความดีและร้อยละของวิธีการนำความรู้และประสบการณ์ของเกษตรกรมา เทียบโอนกลุ่มเกษตรกร	128
ตารางที่ 74	ความดีและร้อยละของเครือข่ายที่ควรนำมามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ให้แก่กลุ่มเกษตรกร	129
ตารางที่ 75	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความความต้องการให้หน่วยงานอื่น ช่วยเหลือ หากหน่วยงานของตนต้องรับผิดชอบจัดการศึกษาตลอดชีวิต	130

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

การวิจัยเรื่อง

การศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับกลุ่มเป้าหมายเกษตรกรในสังคมไทย

ระยะที่ 1

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ 1) ศึกษาสภาพการรับบริการการศึกษาตลอดชีวิตของกลุ่มเกษตรกร 2) ศึกษาความต้องการการศึกษาตลอดชีวิตของกลุ่มเกษตรกร 3) เพื่อพัฒนาและเสนอรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตของกลุ่มเกษตรกรในสังคมไทย กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย 1) เกษตรกรทั่วประเทศที่มีอาชีพทำนา ทำไร่ ทำสวน มีอายุระหว่าง 15 – 55 ปี โดยเลือกจากทุกภาคภาคละ 2 จังหวัด รวม 5 ภาคได้ 10 จังหวัด แต่ละจังหวัดสุ่ม 2 อำเภอ อำเภอละ 1 ตำบล ได้รวม 20 ตำบล แล้วสุ่มอย่างง่ายในแต่ละตำบลได้เกษตรกรที่เป็นตัวอย่าง 50 คน รวมจังหวัดละ 100 คน ดังนั้น 10 จังหวัดได้กลุ่มตัวอย่างรวม 1,000 คน และหลังจากการเก็บข้อมูลจริงได้กลุ่มตัวอย่างเกษตรกรที่ให้ข้อมูลที่สมบูรณ์จำนวนทั้งสิ้น 941 คน 2) ผู้นำชุมชนและกรรมการชุมชนเลือกจากตำบลที่สุ่มได้ในข้อ (1) เลือกเจาะจงตำบลละ 10 คน 2 ตำบลหรือ 1 จังหวัดได้ 20 คน รวม 10 จังหวัดได้กลุ่มตัวอย่าง 200 คน หลังจากเก็บข้อมูลได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ จำนวน 192 คน 3) กลุ่มเจ้าหน้าที่องค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ดังกล่าวอีกจังหวัดละ 20 คน รวม 200 คน ได้กลุ่มตัวอย่างที่สมบูรณ์ จำนวน 184 คน รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 1,400 คน และรวบรวมข้อมูลได้ทั้งสิ้น 1,317 คน 4) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิได้เลือกแบบเจาะจงจากผู้มีความรู้ความสามารถด้านการศึกษาสำหรับเกษตรกรและหรือการศึกษาตลอดชีวิต จำนวน 27 คน 5) เกษตรกรจาก 1 หมู่บ้าน ซึ่งเลือกโดยแบบเจาะจงจากหมู่บ้านที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนด แล้วเลือกเกษตรกรในหมู่บ้านดังกล่าวมาจำนวน 15 คน เพื่อจัดทำเวทีชาวบ้าน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามสำหรับกลุ่มเกษตรกร ผู้นำชุมชนและกรรมการชุมชน และเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นอย่างละ 1 ชุด แต่ละชุดประกอบด้วยข้อมูลส่วนตัวของกลุ่มเป้าหมาย ข้อคำถามเกี่ยวกับสภาพและปัญหาการรับบริการการศึกษาของกลุ่มเกษตรกรและข้อคำถามเกี่ยวกับความต้องการและข้อคิดเห็นต่อรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกร สำหรับประเด็นในการจัดเวทีชาวบ้านของกลุ่มเกษตรกรและของ การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้ทรงคุณวุฒิ จัดทำเป็นแบบประเด็นในการประชุมเพื่อให้ได้ข้อคิดเห็นต่อรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับกลุ่มเกษตรกร

(ช)

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล ดำเนินการโดยประสานงานกับสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัด และอำเภอ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจากทุกภูมิภาคทั่วประเทศ เพื่อแจกแบบสอบถามและนัดหมายรวบรวมข้อมูลกลับ นอกจากนั้นผู้วิจัยได้เลือกแบบเจาะจงเกษตรกรตำบลละ 1 – 2 คน ทำการสัมภาษณ์เจาะลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ขึ้น จากนั้นนำข้อมูลทั้งหมดมาทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ เพื่อสร้างเป็นรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกร หลังจากนั้นจัดให้มีการทำเวทีชาวบ้าน โดยเลือกหมู่บ้านที่เป็นตัวแทน 1 หมู่บ้าน เลือกชาวบ้านจำนวน 15 คน เพื่อระดมความคิดเห็นและให้ข้อคิดเห็นต่อร่างรูปแบบที่จัดทำขึ้น หลังจากปรับปรุงรูปแบบแล้วคณะผู้วิจัยได้จัดการประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 27 คน เพื่อให้ได้ข้อคิดเห็นต่อรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตที่เหมาะสมสำหรับเกษตรกรอีกครั้งหนึ่ง

สรุปผลการวิจัย

1. สภาพและปัญหาการรับบริการการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกร

1.1) สภาพการรับบริการการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกร

ข้อมูลทั่วไป

เกษตรกรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเป็นเพศชายร้อยละ 46.8 หญิงร้อยละ 53.2 ส่วนใหญ่มีอายุอยู่ระหว่าง 26 – 55 ปี คิดเป็นร้อยละ 45.4 รองลงมา 46 – 55 ปี (ร้อยละ 26.8) มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาร้อยละ 54.4 และระดับประถมศึกษาอยู่ร้อยละ 37.2 ส่วนมากมีรายได้ต่อเดือน 5,000 – 8,000 บาท (ร้อยละ 66.6) และ 8,001 – 10,000 บาท ร้อยละ 12.5) นอกนั้นต่ำกว่า 2,000 บาทต่อเดือน จำนวนสมาชิกในครัวเรือนอยู่ระหว่าง 3 – 5 คน เป็นส่วนใหญ่

สภาพการรับบริการ การรับบริการการศึกษาในระบบมีอยู่เพียงร้อยละ 36.0 โดยเกษตรกรระบุว่าส่วนมากได้รับบริการกิจกรรม กศน. สายสามัญ รองลงมาเป็นความรู้ที่ได้รับจากศูนย์เศรษฐกิจพอเพียง และเกี่ยวกับอาชีพ/กลุ่มพัฒนาอาชีพ มีการเรียนในระดับอุดมศึกษา อาชีวศึกษา และเรียนด้วยตนเองอยู่บ้าง

สำหรับการรับบริการการศึกษานอกระบบ เกษตรกรเคยได้รับการศึกษาเกี่ยวกับการรวมกลุ่มพัฒนาอาชีพมากที่สุด (ร้อยละ 40.1) รองลงมาเป็นการอ่านออกเขียนได้/การรู้หนังสือ (ร้อยละ 33.6) และการฝึกอบรม/สัมมนาต่าง ๆ ที่หน่วยงานต่าง ๆ จัดให้ (ร้อยละ 25.9) ส่วนวิธีการเรียนรู้เกษตรกรส่วนมากเรียนรู้ด้วยการพบกลุ่ม (ร้อยละ 34.6) รองลงมาเป็นการศึกษาดูงาน และเรียนรู้จากสื่อต่าง ๆ (ร้อยละ 29.6) สื่อที่เกษตรกรได้รับจากการศึกษานอกระบบมากที่สุดคือ สิ่งพิมพ์ (ร้อยละ

(๗)

54.2) รองลงมาเป็นบุคคลที่เป็นวิทยากรให้ (ร้อยละ 39.4) สำหรับหน่วยงานที่เกษตรกรได้รับการศึกษาส่วนมากจากสำนักงาน กศน. (กศน.ในพื้นที่) ร้อยละ 63.0 รองลงมาคือองค์กรปกครองท้องถิ่น (อบต. เทศบาล, อบต.) วัตถุประสงค์ของเกษตรกรในการรับบริการการศึกษาคือ การใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน (ร้อยละ 52.6) รองลงมาเป็นการพัฒนาอาชีพ/ทักษะอาชีพที่ทำอยู่ ระยะเวลาที่ใช้ในการเรียนรู้ส่วนใหญ่ระบุว่าสัปดาห์ละ 1 ครั้ง รองลงมาเมื่อมีเวลาว่าง (ร้อยละ 21.1) ที่ผ่านมาเกษตรกรได้รับข้อมูลข่าวสารจากสื่อโทรทัศน์มากที่สุด (ร้อยละ 58.2) รองลงมาเป็นวิทยุ (ร้อยละ 34.0) โดยเฉพาะวิทยุชุมชนมีถึงร้อยละ 32.9

ในส่วนของการศึกษาตามอัธยาศัย เกษตรกรได้รับความรู้/ข้อมูลข่าวสารจากการประชุมในหมู่บ้านมากที่สุด (ร้อยละ 41.9) รองลงมา ได้แก่ จากภูมิปัญญาท้องถิ่น (ร้อยละ 37.8) ส่วนแหล่งความรู้ทางด้านอาชีพต่าง ๆ เกษตรกรระบุว่าได้รับจากการเรียนรู้ด้วยตนเองมากที่สุด (ร้อยละ 47.3) รองลงมาจากพ่อแม่ (ร้อยละ 35.1)

1.2) ปัญหาการรับบริการการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกร ได้แก่ เกษตรกรไม่ทราบว่าหน่วยงานใดให้บริการอยู่บ้าง (ร้อยละ 25.3) รองลงมาระบุว่า ไม่ทราบว่า จะเรียนรู้อะไรดี (ร้อยละ 22.3) กรณีที่เกษตรกรมีปัญหาต่อการเข้าเรียนการศึกษาในระบบ ได้แก่ การไม่มีเวลาไปเข้าชั้นเรียน เรียนไม่ทันกับคนอื่น ๆ และเนื้อหาไม่ค่อยตรงกับสิ่งที่อยากเรียนรู้และประกอบอาชีพ (ร้อยละ 42.8) เป็นต้น สำหรับปัญหาของเกษตรกรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบ เกษตรกรระบุว่าเรียนไม่ทันกับคนอื่นมากที่สุด (ร้อยละ 24.3) รองลงมามีความเห็นว่า เนื้อหาไม่สอดคล้องกับสิ่งที่ต้องการจะเรียนรู้ (ร้อยละ 24.2) กรณีการรับรู้ข่าวสารจากสื่อซึ่งเป็นการศึกษาตามอัธยาศัย เกษตรกรระบุว่าส่วนใหญ่ประสบปัญหาเกี่ยวกับช่วงเวลาที่บริการไม่สอดคล้องกับเวลาที่ว่างของเกษตรกร (ร้อยละ 40.6) รองลงมาเป็นเรื่องที่ได้รับไม่ตรงกับความต้องการ (ร้อยละ 27.7) สำหรับปัญหาของเกษตรกรต่อการรับรู้ข่าวสารจากแหล่งความรู้ เกษตรกรไม่ทราบว่า มีแหล่งความรู้ใดบ้าง (ร้อยละ 24.5) แหล่งความรู้ที่มีอยู่ไม่พร้อมในการถ่ายทอดความรู้ (ร้อยละ 20.7) เป็นต้น

1.3) สภาพการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกรตามความคิดเห็นผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชน พบว่า ประเภทของกิจกรรมการศึกษาในระบบที่จัดในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาระดับประถมและมัธยมศึกษาตอนต้น สำหรับกิจกรรมการศึกษานอกระบบที่จัดในชุมชนประกอบด้วย การศึกษานอกระบบสายสามัญ (ร้อยละ 68.2) การสอนอ่านออกเขียนได้ (ร้อยละ 57.8)

(ฅ)

การฝึกทักษะอาชีพ (ร้อยละ 47.4) ส่วนประเภทกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยที่จัดในชุมชนมีหลากหลายประเภทตามลำดับ คือ แหล่งเรียนรู้/ศูนย์เรียนรู้ในชุมชน (ร้อยละ 56.8) การจัดประชุมกลุ่มต่าง ๆ เป็นครั้งคราว (ร้อยละ 54.7) จัดบอร์ด/ป้ายประกาศ (ร้อยละ 47.9) รายการวิทยุชุมชน (ร้อยละ 26.6)

สำหรับประเภทของแหล่งเรียนรู้ในชุมชนพบว่า มีแหล่งเรียนรู้ตามลำดับ ดังนี้ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (ร้อยละ 69.3) ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร (ร้อยละ 49.5) ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร (ร้อยละ 39.1) ส่วนหน่วยงาน/องค์กรที่เข้ามาจัดการศึกษาตลอดชีวิตในชุมชน พบว่าเป็นหน่วยงานการศึกษาออกโรงเรียนมากที่สุด (ร้อยละ 91.7) รองลงมา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ร้อยละ 57.3) หน่วยงานด้านการเกษตร (ร้อยละ 52.6) จุดประสงค์ในการจัดการศึกษาของหน่วยงานเหล่านี้ พบว่าจัดเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพปัจจุบันมากที่สุด (ร้อยละ 65.6) รองลงมาเพื่อนำความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพเสริม (ร้อยละ 64.1) ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ (ร้อยละ 58.9) และเพื่อเพิ่มวุฒิการเรียน (ร้อยละ 57.3)

1.4) ปัญหาการรับบริการการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกรตามความคิดเห็นของผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชน ได้แก่ 1) ไม่รู้จะเรียนไปทำไม (ร้อยละ 33.9) รองลงมาไม่ทราบว่าเรียนรู้อะไร (ร้อยละ 32.3) 2) กรณีเกษตรกรที่รับบริการการศึกษาในระบบโรงเรียนอยู่ ปัญหาที่พบว่า ที่ผู้นำไม่มีเวลาไปเข้าชั้นเรียน (ร้อยละ 61.5) รองลงมาคือเรียนไม่ทันคนอื่น (ร้อยละ 35.4) และการเรียนการสอนไม่สอดคล้องกับธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (ร้อยละ 31.3) 3) กรณีที่เกษตรกรที่รับบริการศึกษานอกระบบอยู่ ปัญหาที่พบมีความถี่ใกล้เคียงกัน ได้แก่ เนื้อหาเน้นแต่ทฤษฎีไม่เน้นการปฏิบัติในชีวิตจริง (ร้อยละ 36.5) การประเมินผลโดยการสอบไม่เหมาะกับเกษตรกร (ร้อยละ 35.4) ระยะเวลาจัดกิจกรรมไม่ตรงกับเวลาว่างของเกษตรกร (ร้อยละ 32.3) เนื้อหาไม่สอดคล้องกับสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ (ร้อยละ 30.7) ตามลำดับ ส่วนปัญหาการรับข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ พบว่าช่วงเวลาการเผยแพร่ข่าวสารไม่ตรงกับเวลาว่างของเกษตรกร (ร้อยละ 56.8) เนื้อหาไม่ตรงกับความต้องการ (ร้อยละ 35.4) ส่วนปัญหาการรับข้อมูลข่าวสารจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ พบว่าหลังจากเรียนมาแล้วไม่ได้นำไปใช้ประโยชน์มากที่สุด (ร้อยละ 41.1) รองลงมาคือ ไม่ทราบว่าแหล่งความรู้ใดบ้าง (ร้อยละ 25.5)

1.5) โอกาสในการได้รับการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกรตามความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พบว่าโอกาสได้รับการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกร ใน

(ญ)

ระดับมาก 5 ข้อ และระดับปานกลาง 4 ข้อ สำหรับข้อที่ได้ระดับมากคือ เกษตรกรยังจำเป็นต้องได้รับการสร้างแรงจูงใจให้เห็นความสำคัญของการเรียนรู้ ($\bar{X} = 2.65$) รองลงมา คือ มีความจำเป็นที่เกษตรกรต้องได้รับความรู้หรือการศึกษาเพิ่มเติมอย่างต่อเนื่อง ($\bar{X} = 2.58$) การเผยแพร่ความรู้ต่างๆ กับเกษตรกรแก่เกษตรกรยังไม่เพียงพอ ($\bar{X} = 2.36$) เนื้อหาความรู้ที่จัดกันอยู่ในปัจจุบันยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกรและเกษตรกรมีโอกาสเข้าถึงการศึกษาดูงานตลอดชีวิตในระดับที่เท่ากัน ($\bar{X} = 2.33$)

2. ความต้องการการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกร

2.1) ความต้องการการศึกษาตลอดชีวิตตามความคิดเห็นของเกษตรกร

เกษตรกรมีความต้องการรับบริการการศึกษาดูงานในรูปแบบอสังหาริมทรัพย์มากที่สุด (ร้อยละ 57.0) รองลงมา รูปแบบการศึกษานอกระบบ (ร้อยละ 33.6) โดยมีวัตถุประสงค์ส่วนใหญ่เพื่อนำไปพัฒนาอาชีพ/เพิ่มรายได้ (ร้อยละ 56.3) นำไปหางานทำ และเพื่อให้ทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน (เฉลี่ยประมาณร้อยละ 30) เนื้อหาในการรับบริการที่มากที่สุด คือ ความรู้และทักษะในการทำอาชีพเสริม (ร้อยละ 43.6) ต้องการหาความรู้และทักษะในด้านการทำเกษตร (ร้อยละ 43.6)

เมื่อถามถึงความต้องการการศึกษานอกระบบ เกษตรกรรับความรู้ด้วยวิธีศึกษาดูงานมากที่สุด (ร้อยละ 47.2) รองลงมาเป็นการเรียนรู้/ภูมิปัญญา (ร้อยละ 35.9) การอบรม/สัมมนา (ร้อยละ 33.9) ด้านสื่อในการรับความรู้ เกษตรกรต้องการแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ มากที่สุด (ร้อยละ 36.9) รองลงมา วิทยุ-โทรทัศน์ (ร้อยละ 31.2) จากภูมิปัญญาท้องถิ่น (ร้อยละ 30.8) และสื่อสิ่งพิมพ์ (ร้อยละ 26.1) สถานที่จัดกิจกรรม เกษตรกรต้องการมากที่สุดคือ ที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (ร้อยละ 58.2) รองลงมาเป็น ศูนย์/แหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ (ร้อยละ 33.2) และแหล่งกลางของชุมชน (ร้อยละ 21.4) ตามลำดับ ด้านระยะเวลาต้องการรับบริการการศึกษานอกระบบในเวลาที่ว่างจากฤดูทำไร่ – ทำนา – ทำสวน (ร้อยละ 48.2) รองลงมาเป็นวันเสาร์ – อาทิตย์ (ร้อยละ 35.3)

ในส่วนของการศึกษาตามอสังหาริมทรัพย์ เกษตรกรมีความต้องการเนื้อหาความรู้เกี่ยวกับการเกษตร (ทำไร่ – ทำนา – ทำสวน) มากที่สุด (ร้อยละ 57.0) รองลงมาเป็นเนื้อหาที่เป็นอาชีพเสริม (ร้อยละ 52.1) เศรษฐกิจพอเพียง (ร้อยละ 47.2) ความรู้ในชีวิตประจำวัน (ร้อยละ 36.0) และ สุขภาพอนามัย (ร้อยละ 29.4) โดยต้องการสื่อที่เป็นโทรทัศน์มากที่สุด (ร้อยละ 51.6) รองลงมาคือ หนังสือพิมพ์ (ร้อยละ 38.5) วิทยุ (ร้อยละ 32.4) กรณีที่ต้องการจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ เกษตรกรต้องการรับความรู้จากศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (ร้อยละ 57.3) รองลงมาเป็นห้องสมุดประชาชน (ร้อยละ 48.9) จากภูมิปัญญาท้องถิ่น (ร้อยละ 43.6) และจากหอกระจายข่าว (ร้อยละ 33.8) ส่วนสถานที่

(ฎ)

ต้องการเรียนรู้เป็นที่ศูนย์การเรียนรู้มากที่สุด (ร้อยละ 55.6) รองลงมาเป็นที่บ้าน/ครอบครัว (ร้อยละ 36.7) ควรมีการประสัมพันธกิจกรรรมต่าง ๆ ให้ประชาชนได้ทราบอย่างทั่วถึง ($\bar{X} = 2.56$) ต้องมีศูนย์/หน่วยงานที่เป็นผู้ประสานงานในเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตในท้องถิ่น ($\bar{X} = 2.55$) มีการสำรวจความต้องการของประชาชนก่อนกำหนดกิจกรรม ($\bar{X} = 2.53$) และมีการจัดกิจกรรมแบบหน่วยเคลื่อนที่เข้าไปถึงชาวบ้าน/ชุมชนในแต่ละท้องถิ่น ($\bar{X} = 2.50$) ด้วย

2.2) แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกรตามความคิดเห็นของผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชน

ผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชนมีความคิดเห็นต่อหลักการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกรว่า ควรเปิดโอกาสให้เกษตรกรได้รับการศึกษาได้ตลอดเวลามากที่สุด (ร้อยละ 62.0) รองลงมาคือ สามารถเลือกเรียนรู้ในสิ่งที่ตรงกับความต้องการได้ (ร้อยละ 40.6) และสิ่งที่เรียนรู้ควรนำไปใช้ประโยชน์ได้ทันที (ร้อยละ 34.4) สำหรับรูปแบบการศึกษาที่เหมาะสมกับเกษตรกรมากที่สุดคือ การศึกษาตามอัธยาศัย (ร้อยละ 79.7) รองลงมาคือศึกษานอกระบบ (ร้อยละ 34.9) วิธีการในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกร เสนอวิธีการฝึกอบรมมากที่สุด (ร้อยละ 68.2) รองลงมาคือ การศึกษาคูงาน (ร้อยละ 67.7) การเรียนรู้จากภูมิปัญญา (ร้อยละ 56.3) และการศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ (ร้อยละ 50.5)

ส่วนเนื้อหาที่ควรจัดให้ความรู้แก่เกษตรกร ได้แก่ เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง (ร้อยละ 79.7) ความรู้เกี่ยวกับอาชีพเสริม (ร้อยละ 68.8) เทคโนโลยีการเกษตร (ร้อยละ 52.1) การฝึกอ่าน-เขียน (ร้อยละ 45.3) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (ร้อยละ 43.8) หากจะให้ความรู้แก่เกษตรกรผ่านสื่อผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชนเสนอว่าควรใช้สื่อนิทรรศการมากที่สุด (ร้อยละ 88.0) รองลงมาคือ คอมพิวเตอร์ (ร้อยละ 86.5) สื่อบุคคล/วิทยากร (ร้อยละ 56.3) โทรทัศน์ (ร้อยละ 38.5) สำหรับช่วงเวลาที่เหมาะสมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่เกษตรกรพบว่า ความคิดเห็นใกล้เคียงกันมาก ได้แก่ จัดในช่วงเวลาสั้น ๆ ช่วงพักงาน (ร้อยละ 89.1) ตอนค่ำหลังเลิกงาน (ร้อยละ 78.1) สัปดาห์ละ 1 วัน ส่วนสถานที่ที่เหมาะสมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้เกษตรกร ผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชนเสนอว่าควรจะเป็นที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมากที่สุด (ร้อยละ 57.8)

สำหรับหน่วยงานที่เป็นหลักในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกรที่ได้รับการเสนอมากที่สุดคือ หน่วยงานการศึกษานอกระบบ (ร้อยละ 62.0) ประเมินจากความก้าวหน้าของการทำงานเป็น ระยะ ๆ (ร้อยละ 31.3) ด้านการนำความรู้มาเทียบโอนเพื่อศึกษาต่อได้รับการเสนอว่าควรให้นำความรู้และประสบการณ์จากการประกอบอาชีพมาเทียบโอนเป็นหน่วยกิตได้มากที่สุด (ร้อยละ 74.5) รองลงมาให้นำความรู้จากการประชุม/อบรมมาเทียบโอนเป็นหน่วยกิตได้ (ร้อยละ 24.5)

(๓)

ผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชนเสนอความเห็นต่อประเด็นที่ว่าหากจะให้เกษตรกรได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการในด้านใดบ้าง ปรากฏว่าข้อที่ได้รับความนิยมสูงสุดคือ ควรตระหนักว่ากิจกรรมที่จัดต้องเป็นประโยชน์เอาไปใช้จริงได้ ($\bar{X} = 2.64$) รองมาคือ ประชาสัมพันธ์กิจกรรมการศึกษาต่าง ๆ ให้ประชาชนทราบอย่างทั่วถึง ($\bar{X} = 2.60$) หลังจากประชาชนศึกษาอบรมไปแล้วควรมีการช่วยเหลือให้นำความรู้ไปปฏิบัติได้จริง ($\bar{X} = 2.57$) มีการสำรวจความต้องการของประชาชนก่อนกำหนดกิจกรรม ($\bar{X} = 2.52$)

นอกจากนี้ผู้นำชุมชนและกรรมการชุมชนยังมีข้อเสนอแนะอื่น ๆ ในการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกรอีก ได้แก่ ทุกกิจกรรม/โครงการ ควรจัดให้มีความต่อเนื่อง สิ่งที่จัดให้เรียนรู้ควรนำไปปฏิบัติจริงได้ กิจกรรมไม่ควรเน้นทฤษฎีเพียงอย่างเดียว ควรฝึกปฏิบัติให้มาก ควรมีงบประมาณพอเพียง ควรมีการติดตามผลและสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง

2.3) แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกรตามความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

เจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีความเห็นต่อแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกรในด้านแนวคิด/หลักการ ในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกรว่าสิ่งที่เรียนรู้นำไปใช้ประโยชน์ได้มากที่สุด (ร้อยละ 78.3) รองลงมาคือ เปิดโอกาสให้ได้รับการเรียนรู้ตลอดชีวิต (ร้อยละ 72.8) สามารถเลือกเรียนรู้ในสิ่งที่ตรงกับความต้องการได้ (ร้อยละ 70.1) การศึกษาตามอัชฌาศัยเป็นรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตที่เหมาะสมกับเกษตรกรมากที่สุด (ร้อยละ 64.1) วัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อให้มีความรู้ไปใช้ปรับปรุงชีวิตและความเป็นอยู่ (ร้อยละ 72.3) และเพื่อให้มีความรู้ไปใช้ปรับปรุงอาชีพ (ร้อยละ 65.8) จำเป็นต้องมีการศึกษาความต้องการที่แท้จริงก่อน (ร้อยละ 91.8) สำหรับวิธีการที่เหมาะสมในการศึกษาความต้องการ ควรเป็นการจัดเวทีชาวบ้านมากที่สุด (ร้อยละ 62.5) รองลงมาคือ การประชุม (ร้อยละ 23.9) ในด้านเนื้อหาความรู้ที่ควรจัดให้แก่กลุ่มเกษตรกรมากที่สุด คือ การเกษตร (ร้อยละ 77.7) รองลงมาคือ เศรษฐกิจพอเพียง (ร้อยละ 75.5) อาชีพเสริม (ร้อยละ 72.3) สิ่งแวดล้อม (ร้อยละ 57.1) และสุขภาพอนามัย (ร้อยละ 50.5) วิธีการที่ควรจัดการศึกษาให้แก่กลุ่มเกษตรกรมากที่สุดคือ การฝึกอบรมอาชีพเกษตรกรที่ทำอยู่ (ร้อยละ 76.1) รองลงมาคือ การศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ (ร้อยละ 64.7) และการเรียนรู้จากภูมิปัญญา (ร้อยละ 64.1) ประเภทของสื่อที่ควรใช้เพื่อการศึกษาแก่กลุ่มเกษตรกรมากที่สุดคือ การดูงาน-ของจริง (ร้อยละ 79.9) รองลงมาคือ สื่อบุคคล/วิทยากร (ร้อยละ 64.1) ช่วงระยะเวลาที่เหมาะสมที่สุดในการให้การศึกษแก่กลุ่มเกษตรกรคือวันหยุดงาน/ว่างงาน (ร้อยละ 36.4) รองลงมาคือ หลังการเก็บเกี่ยวผลผลิต (ร้อยละ 34.2) สถานที่ที่ควรใช้ในการจัดการศึกษาให้แก่กลุ่มเกษตรกรมากที่สุด คือ ศูนย์

(จ)

การเรียนรู้ชุมชน (ร้อยละ 75.5) หน่วยงานที่ควรเป็นหลักในการจัดการศึกษาให้แก่กลุ่มเกษตรกรมากที่สุดคือ หน่วยงาน กศน. (ร้อยละ 52.7) ลักษณะการวัดและประเมินผลการจัดกิจกรรมการศึกษาให้แก่กลุ่มเกษตรกร ควรเป็นการประเมินจากสภาพความเป็นจริงมากที่สุด (ร้อยละ 53.8) เครือข่ายที่ควรนำมามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้แก่กลุ่มเกษตรกรมากที่สุดคือ หน่วยงานภาครัฐ (ร้อยละ 71.7) รองลงมาคือ บุคคล/ผู้รู้/ภูมิปัญญา (ร้อยละ 61.4) องค์กรท้องถิ่น (ร้อยละ 55.4)

3. รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกร

รูปแบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ได้จากการสังเคราะห์ข้อมูลจากสภาพปัญหาและความต้องการการศึกษาตลอดชีวิตตามความคิดเห็นของเกษตรกร ผู้นำชุมชน กรรมการชุมชน และเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แล้วทำเวทีชาวบ้านกับเกษตรกร แล้วจัดสัมมนาผู้ทรงคุณวุฒิ แล้วได้รูปแบบหลังจากปรับปรุงแล้ว มีรายละเอียดดังนี้

3.1) หลักการในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกร มีรายละเอียดดังนี้

- 1) เป็นการศึกษาสำหรับประชาชนหรือการศึกษาสำหรับเกษตรกรในลักษณะเป็นแบบองค์รวม โดยไม่แยกส่วน เป็นการศึกษาเพื่อชีวิต มีการศึกษาหลายรูปแบบ ผสมผสานกัน ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
- 2) นำปัญหาของเกษตรกรเป็นตัวตั้งจะจัดให้เรียนรู้อะไร ขึ้นอยู่กับปัญหาและความต้องการของเกษตรกร โดยมีการสำรวจปัญหาและความต้องการก่อนที่จะจัดกิจกรรม
- 3) มีการจัดทำแผนการศึกษาตลอดชีวิตของแต่ละชุมชน โดยจัดบูรณาการทั้งเนื้อหาและหน่วยงานที่จัดการศึกษาให้กับเกษตรกร
- 4) มีคณะกรรมการการศึกษาตลอดชีวิตของชุมชน ประกอบไปด้วยผู้แทนประชาชนในชุมชน ผู้นำชุมชน ผู้แทนองค์กรท้องถิ่นและผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- 5) สิ่งที่เรียนรู้ต้องสอดคล้องกับชีวิตของเกษตรกรและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ทันที
- 6) ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต
- 7) ให้ชุมชนออกแบบการเรียนรู้ด้วยตนเอง หน่วยงานที่จัดเป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนรู้
- 8) มีการติดตามผลการจัดกิจกรรมสม่ำเสมอและปรับปรุง
- 9) ควรสนับสนุนให้มีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อความยั่งยืนและนำผลที่ได้ไปปรับปรุงให้เกิดประโยชน์ต่อเกษตรกรมากยิ่งขึ้น

3.2) วัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกร ประกอบด้วยวัตถุประสงค์หลัก ๆ ดังต่อไปนี้

1) เพื่อให้มีความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพ
 2) เพื่อให้มีความรู้ไปใช้ปรับปรุงการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ และแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้

- 3) เพื่อให้เป็นผู้ทันต่อเหตุการณ์
- 4) เพื่อเพิ่มวุฒิการศึกษา
- 5) เพื่อให้เป็นตัวอย่างแก่บุคคลในครอบครัว

3.3) แนวทางการจัดการศึกษา

เป็นการจัดการศึกษาเพื่อชีวิต โดยบูรณาการการศึกษาทุกรูปแบบ (การศึกษาในระบบ นอกกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย) แล้วแต่ว่าในช่วงชีวิตใดและสถานการณ์ใดจะเหมาะสมกับการศึกษารูปแบบใด

3.4) แผนการศึกษาตลอดชีวิตของชุมชน

การจัดทำแผน ควรนำข้อมูลจากสภาพปัญหา ความต้องการของชุมชน และสิ่งที่ควรพัฒนามาเป็นข้อมูลในการจัดทำแผน โดยอาจจะมีแผนระยะสั้น และระยะยาว มีการกำหนดกิจกรรมต่าง ๆ และต้องสอดคล้องกับแผนพัฒนาของชุมชนด้วย

3.5) เนื้อหา

การศึกษาที่จัดต้องตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ต้องยึดปัญหาของกลุ่มเป้าหมาย ตัวอย่างเนื้อหาที่ควรจัดให้กับเกษตรกร ได้แก่ ความรู้ในด้านเกี่ยวกับการเกษตร ความรู้เกี่ยวกับอาชีพเสริมเพื่อลดรายจ่าย ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, ความรู้ในการดำรงชีวิต, สุขภาพอนามัย, ประเพณี ภูมิปัญญาของชุมชนและการอนุรักษ์, การหลีกเลี่ยงจากสิ่งเสพติด, ความรู้เกี่ยวกับนันทนาการและกีฬา, อาหารที่ปลอดภัย เกษตรอินทรีย์, การเพิ่มผลผลิต, การจัดการการตลาด, เทคโนโลยี, สารพิษจากปุ๋ยและสารเคมี, การอนุรักษ์ธรรมชาติ ในการให้ความรู้ในเรื่องต่างๆ ควรดำเนินการให้ครบวงจร ได้แก่ การผลิต การจัดการ และการตลาดด้วย

3.6) วิธีการให้ความรู้แก่เกษตรกร

การได้รับความรู้ของเกษตรกรต้องมาจาก การปฏิบัติจริง, การอบรม, การศึกษาดูงานจากของจริง, การเรียนรู้จากภูมิปัญญา, การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้, จากสื่อแหล่งต่าง ๆ รวมทั้งมีการถอดองค์ความรู้จากกรณีที่ประสบผลสำเร็จด้วย

3.7) สื่อ

สื่อที่ควรใช้ในการรับความรู้ของเกษตรกร ได้แก่ โทรทัศน์, วิทยุ/วิทยุชุมชน, หอกระจายข่าว ไปสเตอร์ที่มีภาพและหนังสือตัวใหญ่ ๆ ส่วนการออกอากาศหรือการกระจายข่าวของสื่อแต่ละชนิด ควรแจ้งให้ประชาชนในหมู่บ้านทราบล่วงหน้า และเตือนย้ำเมื่อใกล้เวลาออกอากาศด้วย

3.8) แหล่งเรียนรู้ที่เกษตรกรต้องการ

เกษตรกรต้องการรับความรู้จากแหล่งเรียนรู้ดังต่อไปนี้

- 1) หอกระจายข่าว
- 2) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
- 3) วิทยุชุมชน
- 4) ศูนย์ข้อมูลข่าวสารชุมชน

สำหรับ ในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ควรมีกิจกรรม ได้แก่ การอบรมวิชาชีพ, ป้ายนิทรรศการ, คอมพิวเตอร์, วีซีดี ซีดี (VCD, CD), มีมุมอ่านหนังสือ มีหนังสือประเภทต่าง ๆ และมีข้อมูลชุมชน

3.9) สถานที่ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

ในกรณีที่มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบเผชิญหน้า เกษตรกรต้องการให้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ในสถานที่ ได้แก่ 1) ศูนย์การเรียนรู้ 2) บ้าน/ครอบครัว 3) สถานที่ประชุมของหมู่บ้าน 4) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน 5) แหล่งกลางของชุมชน และ 6) วัด/ศาสนสถาน

3.10) ช่วงเวลาที่เหมาะสมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

เกษตรกรมีความสะดวกที่จะเรียนรู้ในช่วงเวลาค่ำ/เวลาเย็น หลังเลิกงาน เวลาว่างจากฤดูทำนา สวน ไร่ และวันที่ประชุมหมู่บ้าน

3.11) การวัดและประเมินผลการเรียนรู้

ในการวัดความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของเกษตรกร อาจวัดได้โดยการปฏิบัติว่าทำได้ ปฏิบัติได้หรือไม่ และการประเมินจากผลงาน/ผลผลิตที่ได้

3.12) การเทียบโอนความรู้ประสบการณ์

การเทียบโอนจากการนำความรู้และประสบการณ์มาเทียบโอนเป็นหน่วยกิต หากจะศึกษาต่อการศึกษาในและนอกระบบ ควรเทียบโอน ได้แก่ การนำความรู้และประสบการณ์จากการประกอบอาชีพมาเทียบ การนำผลงาน/ผลผลิตมาเทียบ และการนำความรู้จากการประชุมอบรมมาเทียบ

3.13) หน่วยงานที่ควรเป็นหลักในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

หน่วยงานที่ควรเป็นหลักในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต คือ หน่วยงานต่อไปนี้ (เรียงตามลำดับ) 1) หน่วยงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย 2) องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น (อบท.) 3) เกษตร

3.14) คณะกรรมการการศึกษาตลอดชีวิตชุมชน

คณะกรรมการควรประกอบด้วยผู้แทนประชาชนในชุมชน ผู้แทนหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตและผู้แทนหน่วยงานองค์กรที่เป็นเครือข่าย

3.15) เครือข่ายที่ควรมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

เครือข่ายที่มีส่วนร่วมควรประกอบไปด้วยหน่วยงาน องค์กร และบุคคล ดังนี้

- 1) กรรมการหมู่บ้าน
- 2) หน่วยงานภาครัฐ (เช่น เกษตร พัฒนาชุมชน)
- 3) บุคคล/ผู้รู้/ภูมิปัญญา
- 4) องค์กรท้องถิ่น
- 5) สถาบันการศึกษาในท้องถิ่น เช่น โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย
- 6) วัด/ศาสนสถาน
- 7) พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรงเป็นแกนกลาง เช่น กศน.ตำบล, ศูนย์เรียนรู้ต่าง ๆ

3.16) การสนับสนุนของหน่วยงาน

หลังจากเกษตรกรได้รับการศึกษาหรืออบรมไปแล้ว หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรช่วยให้นำความรู้ไปปฏิบัติได้จริงๆ โดยอาจสนับสนุนในเรื่องต่อไปนี้ 1) การตลาด 2) ช่วยหาทุน 3) ติดตามให้กำลังใจ 4) คู่มือให้จัดกิจกรรมต่อเนื่อง 5) ยกย่องเชิดชูเกียรติภูมิปัญญา

3.17) ปัจจัยที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดการศึกษาตลอดชีวิต ในชุมชน มีดังนี้

- 1) ทำให้ประชาชนตระหนักและเห็นความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต
- 2) มีการสำรวจความต้องการของประชาชนก่อนจัดกิจกรรม
- 3) กิจกรรมที่จัดต้องเป็นประโยชน์จริง
- 4) ประชาสัมพันธ์อย่างทั่วถึง
- 5) หน่วยงานที่เข้ามาจัดกิจกรรมต้องเห็นความสำคัญของชุมชน
- 6) มีศูนย์/หน่วยงานกลางประสานเรื่องการศึกษาตลอดชีวิต
- 7) ช่วยให้ชาวบ้านเข้าถึงแหล่งความรู้ได้ง่าย กิจกรรมที่จัดต้องเข้าถึงได้ง่าย

(ค)

- 8) ควรพัฒนาหอกระจายข่าวให้เป็นแหล่งความรู้ที่ดีและเผยแพร่ข่าวอย่างต่อเนื่อง
- 9) ควรจัดกิจกรรมหรือให้ความรู้ให้บ่อยและต่อเนื่อง
- 10) ให้คงสภาพแวดล้อมที่ดีของชุมชน และรักษาประเพณีของท้องถิ่นไว้
- 11) ให้ทุกกลุ่ม ได้มีโอกาสเรียนรู้

อนึ่ง รูปแบบที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้มีใช้รูปแบบที่กำหนดไว้ตายตัว แต่ยืดหยุ่นได้ เมื่อจะนำไปใช้ควรปรับให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1. กระทรวงศึกษาธิการควรมอบนโยบายให้หน่วยงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในแต่ละจังหวัดและอำเภอทำการสำรวจจำนวนกลุ่มเป้าหมายเกษตรกรในพื้นที่ที่จะต้องให้บริการการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อให้ทราบจำนวนและข้อมูลพื้นฐาน

2. จัดทำแผนการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในระดับจังหวัดแต่ละจังหวัด ควรมีการจัดทำแผนการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ในจังหวัด รวมทั้งกลุ่มเป้าหมายเกษตรกรจากนั้นนำไปสู่การปฏิบัติในระดับอำเภอ และตำบล โดยมีแผนระดับอำเภอและระดับตำบลด้วย

3. นำแผนไปสู่การปฏิบัติในระดับจังหวัดและระดับอำเภอแต่ละแห่งควรมีการประชุมชี้แจงทำความเข้าใจในการนำแผนการจัดการศึกษาตลอดชีวิตไปสู่การปฏิบัติ ระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรวมทั้งกระจายความรับผิดชอบสู่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

4. สร้างความรู้ความเข้าใจแก่หน่วยงาน ในระดับจังหวัดและระดับอำเภอควรมีการสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทั้งหมด

5. สร้างความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชน หน่วยงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตแก่ประชาชน และส่งเสริมให้ประชาชนในแต่ละชุมชนตระหนักถึงความจำเป็นและเห็นประโยชน์ของการที่จะต้องเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

6. สำรวจความต้องการของกลุ่มเกษตรกรแต่ละพื้นที่ก่อนจัดกิจกรรม ในแต่ละชุมชนก่อนที่จะจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต (เน้นที่การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย) แก่เกษตรกรควรมีการสำรวจความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกรก่อน

7. นำรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกรที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ไปประยุกต์ใช้ หน่วยงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในแต่ละจังหวัด และอำเภอ

(ค)

ควรนำรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกรซึ่งเป็นผลจากการศึกษาครั้งนี้ไปประยุกต์ใช้ และติดตามผล

8. การนำรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตไปดำเนินการจัดในแต่ละพื้นที่ ควรคำนึงถึงหลักการที่ว่าจัดการศึกษาตลอดชีวิต ควรเป็นการจัดแบบองค์รวมไม่แยกส่วน ให้มีการผสมผสานกันทั้ง การศึกษาในระบบ นอกระบบและอรรถศาสตร์โดยพิจารณาให้สอดคล้องกับบริบทของแต่ละพื้นที่

9. ประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึงกลุ่มเป้าหมาย ก่อนจะจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกรในแต่ละชุมชน หน่วยงานผู้จัดควรประชาสัมพันธ์แก่กลุ่มเป้าหมายอย่างทั่วถึงให้ได้ รับทราบข้อมูลและเข้าใจอย่างชัดเจนว่ามีกิจกรรมใดบ้าง มีรายละเอียดอย่างไร จัดที่ไหน เมื่อไร เป็นต้น

10. จัดสรรงบประมาณให้เหมาะสม กระทรวงศึกษาควรจัดสรรงบประมาณสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่กลุ่มเป้าหมายนอกระบบโรงเรียน (ซึ่งรวมถึงกลุ่มเกษตรกรด้วย) ในแต่ละจังหวัดอย่างเหมาะสมเพียงพอกับจำนวนกลุ่มเป้าหมายซึ่งมีปริมาณมาก

11. จัดแหล่งเรียนรู้หลากหลายประเภท เนื่องจากผลการศึกษาพบว่ารูปแบบการศึกษาที่เหมาะสมกับเกษตรกรมากที่สุดคือ การศึกษาตามอรรถศาสตร์ รองลงมาคือ การศึกษานอกระบบ เพราะฉะนั้นในแต่ละพื้นที่ทั้งระดับอำเภอและตำบลควรส่งเสริมให้มีการจัดสร้างแหล่งเรียนรู้หลากหลายประเภท และเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิต เช่น ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ศูนย์ภูมิปัญญา สวนสมุนไพร สวนสาธารณะ ลานกีฬา ฯลฯ

12. จัดเผยแพร่ความรู้ผ่านสื่ออย่างมีคุณภาพ เนื่องจากผลการศึกษาพบว่ารูปแบบการศึกษาที่เหมาะสมกับเกษตรกรมากที่สุดคือ การศึกษาตามอรรถศาสตร์ เพราะฉะนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดให้มีการเผยแพร่ความรู้ที่เกษตรกรต้องการผ่านสื่อประเภทต่าง ๆ อย่างหลากหลาย เช่น ผลการศึกษาพบว่า สื่อที่เกษตรกรต้องการมากที่สุดคือโทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ หอกระจายข่าว สื่อพื้นบ้าน เป็นต้น

13. จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบที่หลากหลายและทั่วถึง หน่วยงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอรรถศาสตร์ ควรจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบในแต่ละชุมชนอย่างหลากหลายตามแนวทางที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ และจัดให้ทั่วถึงให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายเกษตรกรในชุมชน

14. สำหรับจัดกิจกรรมการศึกษาตามอรรถศาสตร์ที่หลากหลายและทั่วถึง หน่วยงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอรรถศาสตร์ ควรจัดกิจกรรมการศึกษาตามอรรถศาสตร์อย่างหลากหลายรูปแบบในแต่ละชุมชนตามแนวทางที่ได้จากการวิจัยนี้ เช่น จัดแหล่งเรียนรู้ประเภทต่าง ๆ ห้องสมุด ศูนย์ภูมิ

(๓)

ปัญหาท้องถิ่น หอกระจายข่าว และเผยแพร่ความรู้ผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ วิทยุ นิตรรศการ สื่อบุคคล สื่อพื้นบ้าน ซีดี/วีซีดี เป็นต้น

15. จัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ต่อเนื่อง หน่วยงานผู้จัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกรในแต่ละชุมชน ควรจัดกิจกรรมให้ต่อเนื่อง ไม่จัดเฉพาะในระยะแรก ๆ การที่จะให้กิจกรรมมีความต่อเนื่องควรให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมให้มีความรู้สึกเป็นเจ้าของกิจการ

16. ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในแต่ละพื้นที่ เช่น แต่ละตำบล นอกจากจัดทำแผนการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในระดับตำบลแล้ว ควรส่งเสริมให้ประชาชนทั้งกลุ่มเกษตรกรเองและกลุ่มอื่น ๆ ให้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่ขั้นตอนการวางแผนไปจนถึงขั้นตอนติดตามผล ประเมินผล

17. ส่งเสริมองค์กรท้องถิ่น อบต./อบจ. สถาบันศาสนา หน่วยงานเอกชน สถานประกอบการ มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต การจัดการศึกษาตลอดชีวิตไม่อาจสำเร็จได้ โดยหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งเพียงลำพัง ในแต่ละพื้นที่/ชุมชน หน่วยงานที่เป็นแกนกลางในการจัดควรประสานและส่งเสริมให้ทุกภาคส่วน เช่น องค์กรท้องถิ่น (อบต./อบจ.) สถาบันศาสนา หน่วยงานเอกชน สถานประกอบการ ฯลฯ เข้าร่วมร่วมจัดหรือร่วมส่งเสริมให้เกิดการศึกษาตลอดชีวิต แก่กลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ในชุมชน

18. มีการติดตามผลประเมินผลกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต หน่วยงานผู้จัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกรในแต่ละพื้นที่/ชุมชน ควรมีการติดตามผล ประเมินผลกิจกรรม เพื่อนำผลที่ได้มาพัฒนากิจกรรมให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายยิ่งขึ้น

19. จัดให้มีการเผยแพร่แลกเปลี่ยนเรียนรู้กิจกรรมที่ประสบผลสำเร็จ หน่วยงานที่เป็นแกนกลางในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกรในแต่ละชุมชนควรส่งเสริมให้มีการศึกษาตัวอย่างกิจกรรมที่ประสบผลสำเร็จ (Best Practice) แล้วนำมาเผยแพร่และจัดให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้จัดกิจกรรมในหลาย ๆ พื้นที่

20. ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายหน่วยงานที่จัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกร หน่วยงานที่เป็นแกนกลางในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกรในแต่ละระดับ เช่น ระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล ประสานให้มีเครือข่ายระหว่างหน่วยงานผู้จัดในแต่ละระดับและระหว่างระดับ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และสนับสนุนกันในการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกร

(ท)

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรนำรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกรที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ไปสู่การปฏิบัติโดยทดลองจัดในทุกภูมิภาคของประเทศ แล้วติดตามประเมินผล แล้วนำผลการประเมินมาปรับปรุงรูปแบบฯ ต่อไป
2. ควรศึกษาหาแนวทางการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยแก่กลุ่มเกษตรกร เนื่องจากผลจากการวิจัยพบว่า ประเภทของการศึกษาที่ควรจัดแก่เกษตรกรมากที่สุดคือ การศึกษาตามอัธยาศัย
3. ควรศึกษาการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่กลุ่มเป้าหมายที่อยู่นอกระบบโรงเรียน กลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากกลุ่มเกษตรกร เช่น กลุ่มผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ เป็นต้น

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญ

ด้วยเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่าการศึกษตลอดชีวิต เป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีโอกาสได้รับการศึกษาตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งสิ้นอายุขัย ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 8 ระบุว่า การจัดการศึกษาให้ยึดหลักกว่าเป็นการศึกษตลอดชีวิตสำหรับประชาชน ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และการพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง ในส่วนของการศึกษตลอดชีวิตสำหรับประชาชน กลุ่มคนที่เป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ ได้แก่ ผู้ใช้แรงงาน เกษตรกร ผู้นำท้องถิ่นทุกประเภท เป็นกลุ่มที่มีความต้องการจะพัฒนาศักยภาพของตนเองเพื่อให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ

จากการศึกษาการวิจัยและพัฒนา รูปแบบแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อเพิ่มโอกาสทางการศึกษาให้กับประชากรกลุ่มอายุ 15-59 ปี ที่อยู่นอกระบบโรงเรียน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา 2552) พบว่า การรับบริการการศึกษานอกระบบเท่าที่เป็นอยู่ ปรากฏว่า “กลุ่มเกษตรกร” ยังมีโอกาสได้รับการศึกษาน้อย การศึกษาที่มีหน่วยงานเข้าไปจัดให้ปัจจุบัน ได้แก่ การศึกษานอกระบบโรงเรียนประเภทการศึกษาสายสามัญ ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา การฝึกอบรมวิชาชีพในบางช่วง เนื่องจากประเทศไทยเป็นสังคมประเทศเกษตรกรรม มีผู้ทำการเกษตรเป็นจำนวนมาก มีครัวเรือนมากกว่า 5 ล้านครอบครัว ครอบครัวประชากรราว 40 ล้านคน (พัชรินทร์ นาคะประวิง <http://www.doae.go.th/report/pam/inf.htm>) และกลุ่มประชากรดังกล่าวส่วนใหญ่มีความยากจนตัวเลขเฉลี่ยรายได้ของประชาชนภาคเกษตรอยู่ที่ไม่ถึงหนึ่งหมื่นบาทต่อเดือนต่อครอบครัว จึงทำให้รายได้ประชากรของประเทศอยู่ในระดับต่ำ นอกจากนี้เกษตรกรยังเป็นกลุ่มที่ได้รับการศึกษาไม่มาก ประกอบกับเกษตรกรไทยค่อนข้างมีระดับหลากหลายตั้งแต่ระดับรากหญ้าไปจนถึงระดับก้าวหน้า แต่กลุ่มใหญ่ก็อยู่ในระดับที่ต่ำกว่าอุดมศึกษา ซึ่งความแตกต่างนี้ทำให้เกิดความคิดและกระบวนการทำการเกษตรที่แตกต่างกันไป ทำให้เกิดช่องว่างทั้งกรรมวิธีการผลิตและการได้มาซึ่งรายได้ที่แตกต่างกันมาก ด้วยเหตุนี้การได้รับการศึกษาต่อเนื่องตลอดชีวิต จึงมีส่วนผลักดันการเพิ่มผลผลิตรายได้และการดำรงชีวิตในสังคมที่ดีขึ้นได้ด้วย

กลุ่มเกษตรกรเป็นสังคมขนาดใหญ่ในสังคมไทย มีทั้งการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ทำการประมง และเกษตรผสมผสานโดยอาศัยความรู้ ความชำนาญ ประสบการณ์ ทรัพยากรธรรมชาติ และ

มีการใช้เงินทุนเพื่อให้ผลผลิตต่าง ๆ จากการเกษตรมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษยชาติมาตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์ การเกษตรเป็นอาชีพหลักของประเทศไทย ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำให้การเกษตรมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม รายได้ส่วนใหญ่ของประชาชนมาจากสินค้าเกษตรเป็นสำคัญ นอกจากนี้การเกษตรกรรมยังแบ่งออกได้อีกหลายประเภท อาทิ กสิกรรม ปศุสัตว์ การประมง และการป่าไม้ เป็นต้น แต่การประกอบอาชีพเกี่ยวกับการกสิกรรม ซึ่งหมายถึงการเพาะปลูกพืช ได้แก่การทำนา การทำไร่ และการทำสวน จะเป็นอาชีพหลักที่ประชาชนทุกภูมิภาคของประเทศทำกันอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะที่อาศัยอยู่ในชนบทโดยส่วนใหญ่ยังขาดข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการพัฒนาอาชีพ การเกษตรที่ตนเองผลิตอยู่ ประกอบกับการส่งเสริมในด้านการให้ความรู้และการศึกษาแก่เกษตรกรดังกล่าวยังมีไม่เพียงพอ ดังนั้น การจัดระบบการให้การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องแก่เกษตรกรจึงน่าจะต้องเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาคนในภาคการเกษตร เพราะที่ผ่านมารัฐยังคงให้ความสำคัญแต่เพียงผู้เรียนในระบบโรงเรียนเป็นส่วนใหญ่ เกษตรกรซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ยังคงเป็นผู้เสียเปรียบจากการจำหน่ายผลผลิต และขาดความรู้ความเข้าใจในเทคโนโลยีการผลิต และการจัดการที่เหมาะสมกับอาชีพการผลิต อีกทั้งยังเสี่ยงต่อการลงทุนต่อสถานะการขาดทุนจากราคาผลผลิตเพียงอย่างเดียวที่มีราคาไม่แน่นอน ซึ่งการเกษตรแบบผสมผสาน และยั่งยืนจักสามารถนำพาโดยรักษาทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัด เป็นการดำรงรักษาคุณภาพทางธรรมชาติและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมไปพร้อม ๆ กันได้อีกด้วย

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย

- 2.1) ศึกษาสภาพการรับบริการการศึกษาตลอดชีวิตของกลุ่มเกษตรกร
- 2.2) ศึกษาความต้องการการศึกษาตลอดชีวิตของกลุ่มเกษตรกร
- 2.3) เพื่อพัฒนาและเสนอรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตของกลุ่มเกษตรกรในสังคมไทย

3. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 3.1) ได้ทราบสภาพและความต้องการการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับกลุ่มเป้าหมายเกษตรกรของประเทศ
- 3.2) ได้รูปแบบและแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับกลุ่มเกษตรกรที่เหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกร
- 3.3) รูปแบบที่ได้ สามารถเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตในภูมิภาคต่าง ๆ

3.4) เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายที่เหมาะสมในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต สำหรับกลุ่มเกษตรกร เพื่อให้หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนนำไปปฏิบัติ

4. ขอบเขตของการวิจัย

4.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ประชากรสำหรับการวิจัยครั้งนี้คือ เกษตรกร หรือประชาชนที่มีอาชีพทำนา ทำไร่ ทำสวน อายุระหว่าง 15 – 55 ปี ที่อาศัยอยู่ในทุกภูมิภาคของประเทศ

4.2 รูปแบบของการจัดการศึกษาตลอดชีวิตจะมีองค์ประกอบหลัก ได้แก่ เนื้อหาความรู้ ที่ต้องการประเภทของกิจกรรม วิธีการจัดกิจกรรม สื่อ สถานที่จัดกิจกรรม ผู้รับผิดชอบในการจัด กิจกรรม ช่วงเวลาในการจัดกิจกรรม การมีส่วนร่วมของชุมชน การบริหารจัดการกิจกรรม และการ ประเมินผลการดำเนินงาน

4.3 ระยะเวลาที่ศึกษาระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ – กันยายน 2553

4.4 พื้นที่ที่ศึกษา ทุกภูมิภาคทั่วประเทศ

5. นิยามศัพท์เฉพาะ

“การศึกษาตลอดชีวิต” เป็นการศึกษาในภาพรวมทั้งหมด ซึ่งครอบคลุมทั้งการในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่จัดให้แก่บุคคลทุกช่วงอายุ ตั้งแต่ เกิดจนตาย โดยในแต่ละช่วงชีวิตบุคคลอาจได้รับการศึกษารูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือหลายรูปแบบ ผสมผสานกัน เป็นการศึกษาที่สัมพันธ์กับวิถีการดำเนินชีวิตของบุคคล สัมพันธ์กับปัจจัยต่าง ๆ ที่ เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตทั้งด้านสังคม สิ่งแวดล้อม ศาสนา เศรษฐกิจ การเมือง ทั้งนี้ เพื่อมุ่งพัฒนา บุคคลอย่างเต็มศักยภาพ ให้มีความรู้ ทักษะ และประสบการณ์อย่างเพียงพอต่อการดำรงชีวิต การ ประกอบอาชีพและการปรับตัวเข้ากับสภาพสังคม สิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปได้เหมาะสมใน ทุกช่วงชีวิต

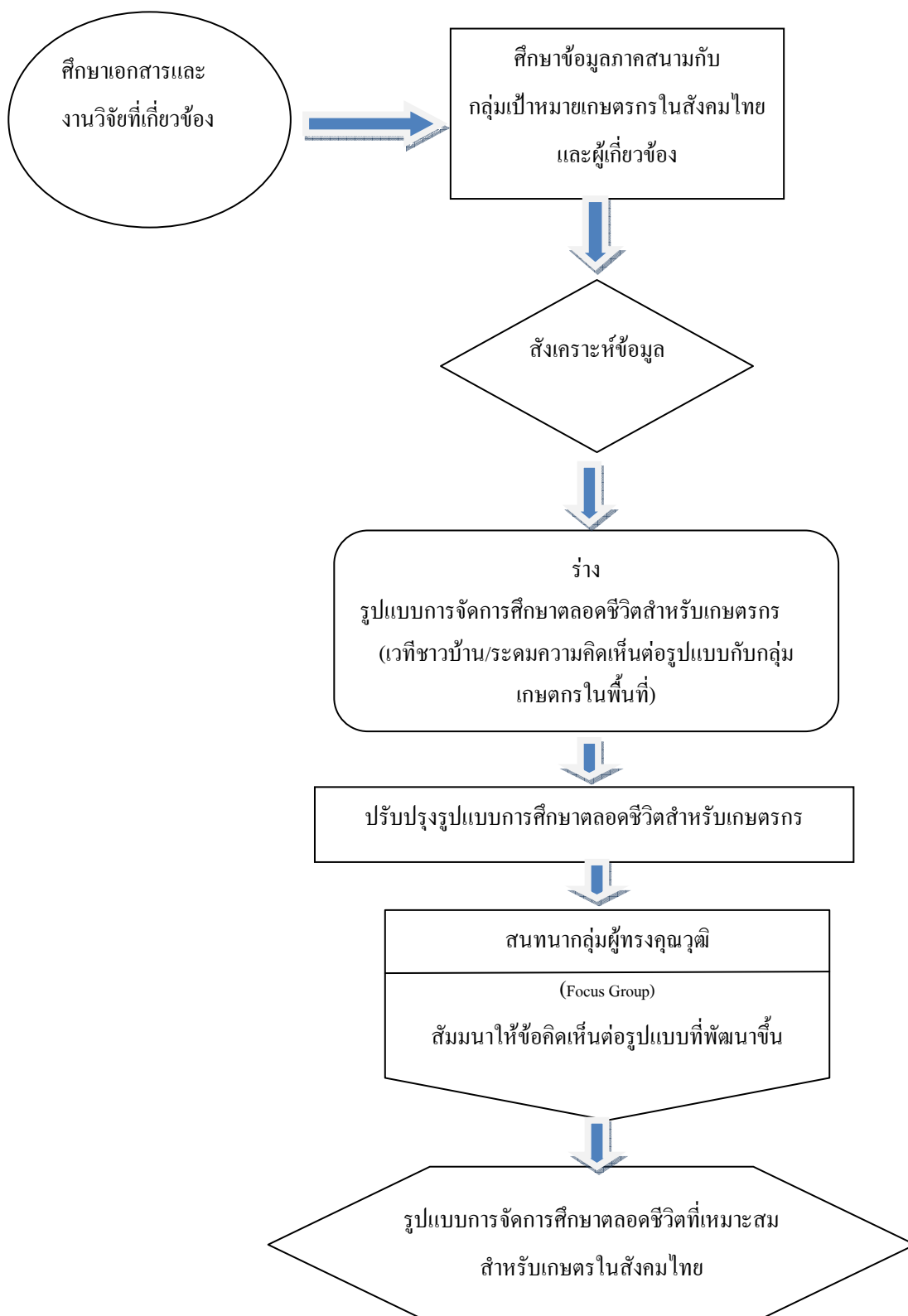
รูปแบบการศึกษาตลอดชีวิต หมายถึง แนวทางในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตหรือการ เรียนรู้ตลอดชีวิตที่สอดคล้องกับความต้องการสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ของกลุ่มเกษตรกร ซึ่ง รูปแบบมีองค์ประกอบที่ประกอบด้วยวัตถุประสงค์ ประเภทของกิจกรรม เนื้อหาความรู้ วิธีการจัด สื่อเพื่อใช้ในการถ่ายทอดความรู้ สถานที่ หน่วยงานผู้รับผิดชอบ การมีส่วนร่วม และการสร้าง เครือข่ายในชุมชนและการประเมินผล เป็นต้น

เกษตรกร หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ประกอบอาชีพและมีรายได้หลักจากการทำการเกษตรด้วยการปลูกพืชประเภทต่าง ๆ ซึ่งครอบคลุมการทำนา การทำสวน และการทำไร่

สภาพการรับบริการการศึกษาตลอดชีวิต หมายถึง โอกาสในการได้รับการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกรในปัจจุบัน ซึ่งครอบคลุมทั้งการรับบริการ หรือการร่วมกิจกรรมการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในปัจจุบัน

ความต้องการการศึกษาตลอดชีวิต หมายถึง กิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งครอบคลุมทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งเกษตรกรมีความสนใจเข้าร่วมหรือมีความคิดเห็นว่าจะเป็นส่วนประโยชน์และเหมาะสมกับสภาพและบริบทของเกษตรกร ซึ่งความต้องการนี้จะศึกษาไปถึงรายละเอียดเกี่ยวกับรูปแบบของการศึกษาตลอดชีวิตที่ต้องการ ซึ่งประกอบด้วย ประเภทกิจกรรม เนื้อหา วิธีการ สื่อ แหล่งการเรียนรู้ สถานที่ และการประเมินผล เป็นต้น

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภูมิ การศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับกลุ่มเป้าหมายเกษตรกรในสังคมไทย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับกลุ่มเป้าหมายเกษตรกรในสังคมไทยผู้วิจัยได้ศึกษาและแบ่งกลุ่มของเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องออกเป็น ดังนี้

1. การศึกษาตลอดชีวิต

1.1 การศึกษากับชีวิต

1.2 ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิต

1.3 องค์ประกอบของการศึกษาตลอดชีวิต

1.4 ความจำเป็นของการศึกษาตลอดชีวิต

1.5 แนวปฏิบัติในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

2. เกษตรกรรมและเกษตรกร

2.1 ความหมายของเกษตรกรรม

2.2 ประเภทของเกษตรกรรม

2.3 ประเภทของเกษตรกร

3. การศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกร

3.1 ความจำเป็นของการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกร

3.2 ตัวอย่างการจัดการศึกษาสำหรับเกษตรกรในปัจจุบัน

3.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาสำหรับเกษตรกร

3.4 สังเคราะห์รูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับเกษตรกร

1. การศึกษาตลอดชีวิต

1.1 การศึกษากับชีวิต

การศึกษามีได้มีความหมายเพียงการที่นักเรียนหรือผู้เรียนมาเข้าเรียนในโรงเรียนหรือในสถาบันการศึกษา มีครูเป็นผู้สอน มีห้องเรียน มีอุปกรณ์การสอน มีกิจกรรมการเรียนการสอนตั้งแต่เช้าถึงเย็น มีการแบ่งผู้เรียนเข้าเรียนในระดับชั้นต่าง ๆ ตั้งแต่อนุบาลถึงอุดมศึกษาเท่านั้นแต่การศึกษาที่มีความหมายครอบคลุมกว้างขวางกว่านั้นมาก จากการศึกษาานิยามความหมาย อ้างจาก สุมาลี สังข์ศรี (2544 : 1-3) แนวคิดที่ให้ไว้โดยนักการศึกษาหลาย ๆ ท่าน เช่น อริสโตเติล (Aristotle) จอห์น มิลตัน (John Milton) จอห์น ล็อก (John Lock) รูสโซ (Russo) แฮร์บาร์ท (Harebarth) จอห์น ดุย (John

Dewey) จะพบว่าแต่ละท่านได้ให้ความหมายตามแนวคิด ตามข้อสมมติฐาน ตามปรัชญา และยุคสมัยของท่าน แต่อย่างไรก็ตาม นิยามเหล่านี้มีความคล้ายคลึงและมีจุดร่วมกันอยู่ ซึ่งสามารถสรุปนิยามของ “การศึกษา” ได้ว่า

“การศึกษา” หมายถึง กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ขึ้นเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อมสังคมการเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต กระบวนการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ ดังกล่าวนี้ อาจจะทำให้ได้ในหลายรูปแบบ เช่น การอ่าน การฟัง การพูดคุย การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ การเข้าห้องเรียน การท่องเที่ยว การสังเกต การชมนิทรรศการการทำงาน การได้รู้ได้เห็นจากธรรมชาติสิ่งแวดล้อม การได้รับความรู้จากสื่อประเภทต่าง ๆ เป็นต้น เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่าการศึกษาไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่การเล่าเรียนภายในโรงเรียนเท่านั้น เป็นการเรียนรู้ในรูปแบบอื่น ๆ จากผู้รู้ ผู้มีประสบการณ์ จากสังคม สิ่งแวดล้อม และจากการดำเนินชีวิต

เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับชีวิต ชีวิตของบุคคลนั้นนับแต่เกิดจากครรภ์มารดาจนถึงอายุขัยจะมีช่วงเวลาของการดำเนินชีวิต การประกอบภารกิจต่าง ๆ มากมาย และต้องเผชิญกับประสบการณ์และเหตุการณ์ต่าง ๆ ในแต่ละช่วงชีวิตยาวนานพอสมควร ถ้าพิจารณาในเชิงจิตวิทยา นักจิตวิทยาหลายท่านได้แบ่งช่วงชีวิตของมนุษย์เป็นช่วงวัยต่าง ๆ ไว้ค่อนข้างใกล้เคียงกัน กล่าวคือ วัยทารกและวัยเด็กตอนต้น (อายุตั้งแต่แรกเกิด จนถึง 6 ปี) วัยเด็กตอนกลาง (อายุระหว่าง 7-12 ปี) วัยรุ่นตอนต้น (อายุระหว่าง 13- 17 ปี) วัยรุ่นตอนปลาย (อายุระหว่าง 18-22 ปี) วัยผู้ใหญ่ตอนต้น (อายุระหว่าง (23 – 39 ปี) วัยผู้ใหญ่ตอนกลาง (อายุระหว่าง 40 – 60 ปี) วัยสูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) ในเชิงพัฒนาการของมนุษย์ นักจิตวิทยาได้กล่าวว่าในแต่ละช่วงชีวิต มนุษย์มีภารกิจที่ต้องกระทำตามวัย เช่น วัยเด็กและวัยรุ่นเป็นช่วงวัยของการศึกษาหาความรู้ วัยผู้ใหญ่ตอนต้นเป็นช่วงของการแสวงหาอาชีพที่เหมาะสม การสร้างครอบครัว การสร้างความมั่นคงทางอาชีพและสังคม เป็นต้น นั่นก็คือ บุคคลจะต้องเรียนรู้เพื่อสามารถดำเนินการกิจตามวัยได้อย่างเหมาะสม

การศึกษาเกิดขึ้นพร้อมกับชีวิตมนุษย์และอยู่คู่ขนานไปกับชีวิตของมนุษย์ ดังที่จอห์น ดูว์อี้ (John Dewey) ได้กล่าวไว้ว่า การศึกษาคือชีวิต

1.2 ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิต

ในช่วงปลาย พ.ศ. 2503 ถึงต้น พ.ศ. 2513 ได้มีการศึกษา มีสำรวจข้อมูล ทบทวน เอกสารที่เกี่ยวข้องและรวบรวมแนวคิดจากนักการศึกษามากมายเพื่อที่จะสร้างความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิตอย่างจริงจัง ปัจจุบันนี้คำว่า “การศึกษาตลอดชีวิต” ได้เป็นที่ยอมรับ อย่างกว้างขวางในการจัดการศึกษาของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก

เมื่อศึกษาความหมายของ “การศึกษาตลอดชีวิต” อ้างจาก สุมาลี สังข์ศรี (2544 : 13-27) ตั้งแต่เริ่มนำคำนี้เข้ามาสู่ระบบการศึกษาของประเทศต่าง ๆ ในโลกจนถึงปัจจุบัน จากแนวคิดของนัก การศึกษาหลาย ๆ ท่าน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ UNESCO (1968), Faure (1972), Simpson and others (1972), Long, Apps and Hiematra (1972) Dave (1973), Dave (1975), Lengrand (1975), Dave and others (1977), Cropley (1977), Cropley and Dave (1978), Peterson (1979), Apps (1985), Jarvis (1986), Jarvis (1987), Galbraith (1992) โกวิท วรพิพัฒน์ (2532), สุนทร สุนันท์ชัย (2534) พบว่า มี คำอยู่ 2 คำ ที่ใช้เกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิตคือ Lifelong education และ Lifelong learning หรือ การ เรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งคำ 2 คำนี้ใช้ความหมายที่ใกล้เคียงกันมาก แต่พิจารณาในภาพรวมแล้วจะมีความ แตกต่างกันอยู่บ้าง ซึ่งจะอธิบายรายละเอียดต่อไป

นักการศึกษาบางท่านกล่าวว่าทำให้ความหมายของคำว่า “การศึกษาตลอดชีวิต” นั้น มี คำที่เกี่ยวข้องอยู่ 3 คำ คำ ชีวิต (life) ตลอดชีวิต (lifelong) และการศึกษา (education) หรือการเรียนรู้ (learning)

คำว่า “life” หรือ “ชีวิต” นั้น อาจมองในแง่ของพัฒนาการของมนุษย์ในแต่ละช่วงชีวิต ความเจริญเติบโต ความเปลี่ยนแปลง นอกจากนั้น ชีวิตต้องมีความเกี่ยวข้องกับสังคม ประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา จิตวิทยา ศาสนา และการเมือง

คำว่า “lifelong” หรือ “ช่วงชีวิต” นั้น อาจมองในแง่ช่วงเวลาของชีวิตของบุคคลตั้งแต่ เกิดจนตาย

คำว่า “education” กับ “learning” หรือ “การศึกษา” และ “การเรียนรู้” มีความคล้ายคลึง กันมาก นักการศึกษาหลายท่านได้ให้คำอธิบายไว้ว่า ทั้ง 2 คำนี้ มักจะใช้แทนกันหรือใช้ใน ความหมายเดียวกัน แต่ถ้าวิเคราะห์ให้ลึกลงไปพบว่าพอจะแยกให้เห็นความแตกต่างได้บ้าง คือ

การเรียนรู้ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวของผู้เรียนหรือในตัวบุคคล เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเนื่องมาจากการได้รับความรู้ ได้รับความประสบการณ์ ดังเช่นที่ Apps (1985) กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้เรียน เปลี่ยนทักษะทัศนคติโดยผ่านกระบวนการที่หลากหลาย นอกจากนั้น นักการศึกษาหลายท่านกล่าวว่า การเรียนรู้อาจจะเป็นไปได้ทั้งแง่บวกและแง่ลบ (เช่น การเรียนรู้ที่จะแสดงความอ่อนน้อมถ่อมตน เคารพผู้ใหญ่ การเรียนรู้ที่จะประกอบอาชีพสุจริต การเรียนรู้ที่จะพัฒนาทักษะความสามารถด้านภาษาของตนเอง การเรียนรู้ที่จะแบ่งปันให้ความช่วยเหลือผู้อื่น ฯลฯ เช่นนี้ เป็นการเรียนรู้ไปในทางที่ดี ไปในทางบวก ส่วนการเรียนรู้ไปในทางลบ เช่น ถ้าเป็นนักเรียน ได้แก่ การเรียนรู้ที่จะลอกข้อสอบจากเพื่อน การเรียนรู้วิธีที่จะหนีโรงเรียน การเรียนรู้วิธีที่จะเอาเปรียบผู้อื่น เป็นต้น)

เพราะฉะนั้น จึงอาจจะสรุปได้ว่า การศึกษาเป็นกระบวนการในการให้ความรู้ ให้ประสบการณ์โดยผ่านวิธีการหรือกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อจะช่วยให้บุคคลได้เกิดการเรียนรู้ในสิ่งที่เหมาะสมที่จะเกิดประโยชน์ต่อตัวเขา เพื่อที่จะพัฒนาบุคคลนั้น ๆ นั่นก็คือ การศึกษาจะช่วยส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ ในทางที่เหมาะสมแก่บุคคล

เมื่อโยงมาถึงคำว่า “การศึกษาตลอดชีวิต” และ “การเรียนรู้ตลอดชีวิต” นักการศึกษาบางท่านได้กล่าวว่า การใช้คำว่า “lifelong learning” นั้น เป็นการมองในแง่ของตัวผู้เรียนเอง จากความเชื่อ จากสมมติฐานที่ว่าบุคคลคือผู้ที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ ทำให้ตัวเขาเรียนรู้ได้คือ มองในแง่ว่าเป็นกิจกรรมของตัวผู้เรียน บุคคลย่อมเกิดการเรียนรู้ในทุกช่วงชีวิตตลอดชีวิตของเขาอยู่แล้ว แต่ในขณะเดียวกันสิ่งที่มีความสำคัญมากก็คือ การที่จะทำให้การรู้นั้นเป็นไปในทิศทางที่เหมาะสม มีคุณภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดในการพัฒนาผู้เรียน ซึ่งความพยายามดังกล่าวที่จะทำให้เกิดสิ่งนี้ได้ก็คือ การศึกษา จึงต้องใช้คำว่า “Lifelong Education” เพราะฉะนั้น จึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ทั้งคำว่า “learning” และคำว่า “education” นั้นมีความสัมพันธ์ทั้งในเชิงเหลื่อมล้ำกันและต่อเนื่องกัน การศึกษา คือการสร้างโอกาส การส่งเสริมให้บุคคลได้เกิดการเรียนรู้ แต่เป็นการเรียนรู้ที่ไปในทิศทางที่เหมาะสม การเรียนรู้ในสิ่งที่เกิดประโยชน์สิ่งที่จะช่วยพัฒนาตัวผู้เรียน เพราะฉะนั้นจึงพบได้ว่านักการศึกษาจำนวนมากใช้คำสองคำนี้แทนกันหรือใช้ในความหมายเดียวกันในภาพรวม

ดังนั้น จึงขอวิเคราะห์เชิงสรุปว่า จากการศึกษา นิยาม และแนวคิดของนักการศึกษาที่ใช้คำว่า “lifelong education” และ “lifelong learning” แล้วพบว่าจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ ต้องการให้บุคคลได้เรียนรู้ตลอดชีวิตของเขา เรียนรู้ที่เหมาะสมเพื่อจะได้พัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง

เพียงแต่อาจจะมีจุดเน้นต่างกัน กล่าวคือ นักการศึกษาที่ใช้ “lifelong education” นั้น ท่านอาจจะมองในแง่ของการที่จะให้แนวทาง มองในแง่ของผู้จัดว่าจะเตรียมกระบวนการจัดประสบการณ์อย่างไร จึงจะให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสมตลอดชีวิตของเขา ส่วนนักการศึกษาที่ใช้คำว่า “lifelong learning” นั้น ท่านอาจจะมุ่งเน้นมาที่ตัวผู้เรียน โดยละการจัดการศึกษาไว้ในฐานที่เข้าใจจะเน้นในส่วนของผู้เรียนว่า หลังจากมีผู้จัดการศึกษาให้แล้วผู้เรียนจะเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างไร และเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างไรหรือในลักษณะใด ซึ่งก็คือเป้าหมายปลายทางเดียวกันนั่นเอง

ต่อไปนี้จะขอยกตัวอย่างคำจำกัดความของการศึกษาตลอดชีวิตที่ให้ไว้โดยนักการศึกษาและองค์กรต่าง ๆ โดยย่อ

UNESCO (1968 : 20) ได้ให้ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิตไว้พอสรุปได้ว่าการศึกษาตลอดชีวิตนั้นได้นำมาใช้ในเชิงของการให้การศึกษาต่อเนื่องแก่ผู้ที่ออกจากโรงเรียนแล้วหรืออาจจะเรียกว่าผู้ที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่เป็นเวลานาน แต่ในปัจจุบันนี้ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิตจะครอบคลุมกว้างขวางกว่า กล่าวคือ จะครอบคลุมกระบวนการจัดการศึกษาในภาพรวมเป็นการจัดการศึกษาที่จะสนองความต้องการทางการศึกษาของแต่ละบุคคลและของกลุ่ม จะครอบคลุมตั้งแต่การศึกษาสำหรับเด็กไปจนถึงการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่อย่างเป็นกระบวนการต่อเนื่องการศึกษาสำหรับเด็กต้องมีการทบทวนและปรับปรุงใหม่ การศึกษาจะไม่สิ้นสุดลงที่การสอบและการได้รับประกาศนียบัตรจากสถาบันการศึกษาแต่ควรจะเป็นกระบวนการต่อเนื่องไปตลอดชีวิต ในทางกลับกันความสามารถของผู้ใหญ่ในการเรียนรู้ ในการรับการฝึกอบรม ในการพัฒนาทัศนคติ ปัญญา จิตใจ วัฒนธรรมก็ขึ้นอยู่กับคุณภาพและขอบเขตของการศึกษาที่ได้รับเมื่อเป็นเด็กหรือวัยรุ่น

Dave (1973 : 14) กล่าวถึงการศึกษาตลอดชีวิตพอสรุปได้ว่าคำว่า “การศึกษาตลอดชีวิต” มาจากคำที่เป็นพื้นฐาน 3 คำ คือ “ชีวิต” (life) “ตลอดชีวิต” (lifelong) และ “การศึกษา” (education) ความหมายของแต่ละคำจะช่วยให้รวมความหมายและขอบเขตของการศึกษาตลอดชีวิต คำว่า “ชีวิต” และ “การศึกษา” นั้นค่อนข้างจะมีความหมายซับซ้อน และมีความหมายได้หลายแนวในแต่ละสังคม แต่ละประเทศ แต่ละช่วงเวลาก็อาจให้ความหมายแตกต่างกันออกไป นอกจากนั้น คำว่า “การศึกษากับการเรียนรู้” ก็จะทำให้คำว่า “การศึกษาตลอดชีวิต” และ “การเรียนรู้ตลอดชีวิต” มีความหมายต่างกันออกไป ส่วนคำว่าตลอดชีวิต “lifelong” เป็นคำที่บ่งบอกถึงช่วงเวลาของการเรียนรู้ เพราะฉะนั้นการศึกษาตลอดชีวิตจึงเป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นเมื่อชีวิตนั้นเริ่มขึ้น และสิ้นสุดเมื่อ

ชีวิตนั้นสิ้นสุดลง การศึกษาตลอดชีวิตครอบคลุมการศึกษาและกิจกรรมในทุก ๆ ช่วงของชีวิต โดยสรุปแนวคิดของ Dave การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นเมื่อชีวิตเริ่มต้นและสิ้นสุดลงเมื่อชีวิตสิ้นสุดลง การศึกษาตลอดชีวิตครอบคลุมการศึกษาและกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งหมดที่เกิดขึ้นในช่วงชีวิต ตั้งแต่การศึกษาในวัยเด็กไปจนถึง การศึกษาในโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา เมื่อจบจากโรงเรียนไปสู่การเป็นผู้ใหญ่ก็จะต้องมีการศึกษานอกระบบ การเรียนรู้ตลอดชีวิตจะช่วยให้คุณคลาดดำรงชีวิตประกอบอาชีพอย่างเหมาะสมและมีความรู้เพียงพอที่จะเผชิญกับชีวิตกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลา

Faure (1972) กล่าวถึงการศึกษาตลอดชีวิต ว่าการศึกษาตลอดชีวิตครอบคลุมการศึกษาทุกลักษณะ ทุกรูปแบบ เป็นการศึกษาโดยรวมทั้งหมดไม่ว่าจะมองการศึกษาในส่วนตัว หรือ การศึกษาลักษณะใด ล้วนเป็นการศึกษาตลอดชีวิตทั้งสิ้น การศึกษาตลอดชีวิตไม่ได้เป็นระบบการศึกษา แต่เป็นหลักการจัดการศึกษา ซึ่งรวมการศึกษาทุกระบบ ทุกหน่วยทุกแหล่งไว้ด้วยกันทั้งหมดและเป็นการพัฒนาการศึกษาในทุกส่วน

Simpson and others (1972) ได้กล่าวถึงการศึกษาตลอดชีวิตว่าการศึกษาตลอดชีวิตไม่เพียงแนวคิดเท่านั้น แต่เป็นแนวปฏิบัติ เป็นปรัชญา เป็นยุทธวิธีเพื่อความเปลี่ยนแปลง เพื่อการพัฒนาไปสู่สังคมแห่งการศึกษา สังคมแห่งการเรียนรู้

Dave (1975 : 42) ได้ให้ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิตว่าการศึกษา ตลอดชีวิตเป็นการศึกษาทั้งหมดที่ครอบคลุมทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาแบบไม่เป็นทางการ ซึ่งเกิดขึ้นตลอดช่วงชีวิตของบุคคลเพื่อจะช่วยให้เกิดการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพในตัวบุคคล สังคม และอาชีพ การศึกษาตลอดชีวิตว่าการศึกษาตลอดชีวิตเป็นการศึกษาทั้งหมดที่ครอบคลุมทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาแบบไม่เป็นทางการ ซึ่งเกิดขึ้นตลอดช่วงชีวิตของบุคคลเพื่อจะช่วยให้เกิดการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพในตัวบุคคล สังคม และอาชีพ การศึกษาตลอดชีวิตครอบคลุมการเรียนที่เกิดขึ้นที่บ้าน ที่โรงเรียน ในชุมชน ณ สถานที่ทำงาน การเรียนจากสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ การเรียนจากสถานการณและกิจกรรมในรูปแบบอื่น ๆ ตามแนวคิดนี้การศึกษาตลอดชีวิตได้ให้แนวทางใหม่ในการกำหนดเป้าหมายของการศึกษา กิจกรรมและโครงสร้างทางการศึกษา โดยมุ่งเน้นที่การศึกษาเพื่อพัฒนาบุคคลในทุก ๆ ด้าน ตลอดช่วงชีวิตการศึกษาตลอดชีวิตมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและส่งเสริมซึ่งกันและกัน ดังนั้น การศึกษาตลอดชีวิตจึงเป็นสิ่งที่ดำเนินการต่อเนื่องเพื่อยกระดับและพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น

สุนทร สุนันท์ชัย (2534 : 8-10) ได้ให้ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิตว่า หมายถึงการจัดกระบวนการให้มีผลต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ดังนั้น จึงมีลักษณะดังนี้

1. เป็นการดำเนินการตลอดชีวิตของบุคคล
2. เป็นการจัดที่มีการวางแผน ทำให้ได้รับความรู้ ทักษะ และเจตคติ อันจำเป็นต่อการเปลี่ยนแปลงในชีวิตซึ่งเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา จนในที่สุดทำให้บุคคลได้พัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ
3. เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากแรงจูงใจของผู้เรียนที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง
4. ใช้แหล่งการเรียนรู้ทุกประเภท ทั้งแบบในระบบ นอกกระบบ และไม่เป็นทางการหรือตามอัธยาศัย

การศึกษาตลอดชีวิตจึงเป็นการศึกษาทั้งหมดของชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย มุ่งพัฒนามนุษย์ให้ปรับตัวเข้ากับสภาพเปลี่ยนแปลงในโลกปัจจุบันและพัฒนาต่อเนื่องไปให้เต็มศักยภาพของบุคคลแต่ละคน เป็นการศึกษาที่เกิดจากแรงจูงใจที่จะเรียนรู้ด้วยตนเองจากแหล่งการเรียนรู้ทุกชนิดทั้งในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย การศึกษาประเภทต่าง ๆ จึงเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตลอดชีวิต เช่น การศึกษาก่อนวัยเรียน ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อุดมศึกษา การศึกษาหลังวัยเรียนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การศึกษานอกกระบบ การศึกษาผู้ใหญ่ การศึกษาเหล่านี้เป็นเพียงประเภทย่อย ๆ ของการศึกษาตลอดชีวิต เพราะการศึกษาตลอดชีวิตนั้นเป็นผลรวมของการศึกษาทุกประเภทที่บุคคลได้รับตั้งแต่เกิดจนตาย

จากนิยามที่ให้ไว้โดยนักการศึกษาหลาย ๆ ท่าน ดังที่ยกมาเป็นตัวอย่างข้างต้น พอจะสรุปกรอบแนวคิดจากความหมายของการศึกษาตลอดชีวิตได้ดังนี้ อ้างจาก สุมาลี สังข์ศรี (2544 : 23-28)

- การศึกษาไม่ได้สิ้นสุดเพียงเมื่อบุคคลจบจากโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษานั้น
- บุคคลควรจะต้องได้รับความรู้ ได้เรียนรู้ในทุกช่วงของชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย
- ช่วงชีวิตหลังจากที่บุคคลจบจากโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษานั้น เป็นช่วงชีวิตที่ยาวนานมากกว่า ดังนั้น บุคคลยังต้องการการเรียนรู้อยู่เพื่อจะต้องพัฒนาตนเองอยู่เสมอ เพื่อปรับตัวให้เข้ากับสภาพเปลี่ยนแปลงของสังคมสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นตลอดเวลา
- บุคคลควรได้รับการศึกษาอย่างเป็นทางการต่อเนื่องตลอดชีวิตเพื่อที่จะทำให้บุคคลสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเอง พัฒนาคุณภาพชีวิต และปรับตัวได้เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลง

- บุคคลควรได้รับความรู้ที่ครอบคลุมตั้งแต่ความรู้พื้นฐานความรู้ทางด้านวิชาชีพไปจนถึงการศึกษาที่จะช่วยพัฒนาความรู้ และประสบการณ์ที่จะปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ สังคม สิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง สิ่งที่คุณควรเรียนรู้มันควรสัมพันธ์กับชีวิตจริง

- การศึกษาตลอดชีวิตนั้นจะผสมผสานการศึกษาทุกวิธีการ ทุกรูปแบบ ทั้งการศึกษาในระบบ และการศึกษานอกระบบ

- แหล่งการเรียนรู้สำหรับบุคคลนั้นควรจะเชื่อมโยงสัมพันธ์กันทุกแหล่งในชุมชน ทั้งโรงเรียน ศูนย์การเรียนรู้ และแหล่งการเรียนรู้อื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นบุคคล ครอบครัว เพื่อน องค์กร หรือจากการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน

- การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการศึกษาในภาพรวมทั้งหมด ซึ่งสามารถวิเคราะห์ ได้ใน 2 มิติ มิติที่ 1 คือ เป็นการพิจารณาในแนวตั้ง มองช่วงชีวิตของบุคคลตั้งแต่เกิดจนตาย ที่ต้องมีพัฒนาการ มีความเปลี่ยนแปลงของสังคม สถานการณ์แวดล้อม เพราะฉะนั้นการศึกษาจึงมีความจำเป็นในทุกชีวิตตั้งแต่วินาทีแรกที่เกิดขึ้นมาจนวินาทีสุดท้ายของชีวิต มิติที่ 2 เป็นการพิจารณาตามแนวนอนหรือแนวราบ คือ การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการศึกษาที่ผสมผสานการเรียนรู้ทุกรูปแบบ ทุกวิธีการ ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัยจากทุกแหล่งการเรียนรู้ เช่น บุคคล ครอบครัว เพื่อน การประกอบอาชีพ สื่อสารมวลชน ชุมชน ฯลฯ และการศึกษาทุกรูปแบบทุกวิธีการ ทุกแหล่งการเรียนรู้ ต้องสัมพันธ์กับชีวิตเพื่อบุคคลจะได้รับประโยชน์จากการศึกษาอย่างแท้จริง

จากกรอบแนวคิดดังกล่าว สามารถสรุปความหมายของการศึกษาตลอดชีวิตได้ดังนี้คือ

“การศึกษาตลอดชีวิต” เป็นการศึกษาในภาพรวมทั้งหมด ซึ่งครอบคลุมทั้งการในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่จัดให้แก่บุคคลทุกช่วงอายุ ตั้งแต่เกิดจนตาย โดยในแต่ละช่วงชีวิตบุคคลอาจได้รับการศึกษารูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือหลายรูปแบบ ผสมผสานกัน เป็นการศึกษาที่สัมพันธ์กับวิถีการดำเนินชีวิตของบุคคล สัมพันธ์กับปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตทั้งด้านสังคม สิ่งแวดล้อม ศาสนา เศรษฐกิจ การเมือง ทั้งนี้ เพื่อมุ่งพัฒนาบุคคลอย่างเต็มศักยภาพ ให้มีความรู้ ทักษะ และประสบการณ์อย่างเพียงพอต่อการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพและการปรับตัวเข้ากับสภาพสังคม สิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างเหมาะสมในทุกช่วงชีวิต

1.3 องค์ประกอบของการศึกษาตลอดชีวิต : การศึกษาตลอดชีวิตครอบคลุมการศึกษา 3 รูปแบบ

กรอบแนวคิดจากความหมายของการศึกษาตลอดชีวิต

การที่จะให้บุคคลได้รับการศึกษาตลอดชีวิตหรือได้รับการศึกษาทุกช่วงชีวิตอย่างต่อเนื่องนั้นจะอาศัยเพียงการศึกษาในระบบเท่านั้นไม่เพียงพอ เพราะบุคคลไม่สามารถศึกษาอยู่ในสถานศึกษาได้จนตลอดชีวิต เพราะฉะนั้น จึงต้องมีการศึกษาในรูปแบบอื่น ๆ ที่เอื้อต่อเวลาและ

เหมาะสมกับสภาพการณ์ในแต่ละช่วงชีวิต เพราะฉะนั้น จึงต้องมีการศึกษาในรูปแบบอื่น ๆ ที่เอื้อต่อเวลาและเหมาะสมกับสภาพการณ์ในแต่ละช่วงชีวิต จากการศึกษาข้อคิดข้อเขียนของนักการศึกษาหลาย ๆ ท่าน เช่น Dave, Axinn, Knowles, Houle, Ryan, Coombs, ก่อ สวัสดิพาณิชย์, โกวิทวรพิพัฒน์, สุนทร สุพันธ์ชัย ฯลฯ ได้แบ่งประเภทของการศึกษาที่บุคคลได้รับในปัจจุบันนี้ออกเป็น 3 ประเภท คือ การศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย หรือการศึกษาที่ไม่เป็นทางการ และให้คำอธิบายการศึกษาแต่ละรูปแบบไว้ สรุปได้ดังนี้

การศึกษาในระบบ (Formal Education) หมายถึง การศึกษาที่จัดขึ้นโดยมีโครงสร้าง ภาวะเปรียบเทียบต่าง ๆ ค่อนข้างตายตัว เช่น ในเรื่องของการแบ่งระดับชั้นการเรียนการสอน อายุของผู้เรียน การกำหนดหลักสูตร การกำหนดเวลาเรียน ซึ่งส่วนใหญ่ต้องเรียนเต็มเวลา การกำหนดคุณสมบัติของผู้สอน การกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนของแต่ละระดับชั้น การมีเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัวในการวัดและประเมินผล การใช้เวลาเรียนยาวนานเพื่อมุ่งเตรียมเยาวชนหรือผู้เรียนให้นำความรู้ไปใช้ในวันข้างหน้า การเรียนการสอนมีโครงสร้างที่ตายตัว เนื้อหาหลักสูตรค่อนข้างจะเป็นวิชาการ เป็นทฤษฎี และให้ผู้เรียนในทุกท้องถิ่นเรียนเนื้อหาเดียวกัน การศึกษาในระบบโรงเรียนจะจัดให้แก่บุคคลในช่วงอายุที่กำหนดเท่านั้น การเรียนจะต่อเนื่องจนจบหลักสูตรการเรียนการสอนเกิดขึ้นในสถานที่หรือสถาบันที่จัดขึ้นโดยเฉพาะ ได้แก่ โรงเรียน วิทยาลัย หรือมหาวิทยาลัย

การศึกษานอกระบบหรือการศึกษานอกโรงเรียน (Non-formal Education) หรือแต่เดิมนิยมเรียกว่าการศึกษาผู้ใหญ่ (Adult Education) การศึกษานอกระบบ หมายถึง ประสบการณ์และกิจกรรมทางการศึกษาทุกรูปแบบที่จัดให้แก่ประชาชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียนทั้งหมด ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่ประชากรก่อนวัยเรียน ประชากรที่อยู่ในวัยเรียนแต่พลาดโอกาสเข้าศึกษาในระดับต่าง ๆ และประชากรที่มีอายุพ้นวัยเรียนในระบบโรงเรียนแล้ว ประชากรวัยแรงงานและวัยอื่น ๆ โดยไม่จำกัดวัยเพศ พื้นฐานการศึกษา อาชีพ ประสบการณ์ ความสนใจ ฯลฯ โดยมุ่งหวังให้ผู้เรียนได้รับความรู้ทั้งในด้านความรู้ที่เป็นพื้นฐานแก่การดำรงชีวิต การอ่านการเขียน ความรู้ทางด้านทักษะอาชีพ และข่าวสารข้อมูลที่เป็นปัจจุบันในเรื่องต่าง ๆ เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต และปรับตัวเข้ากับสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม การศึกษาประเภทนี้มีความยืดหยุ่นในเรื่องระบบ ระเบียบ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านอายุของผู้เรียน ระยะเวลาเรียน หลักสูตร วิธีการเรียนการสอน การวัดผล ประเมินผล สถานที่เรียน ผู้เรียนสามารถเข้าเรียนได้เมื่อมีความพร้อมหยุดเรียนได้เมื่อมีภาระความจำเป็นและกลับมาเรียนใหม่ได้เมื่อต้องการเป็นการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียนและสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นและสังคม หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดการศึกษาประเภทนี้ไม่จำกัดเฉพาะสถาบันการศึกษา อาจจะเป็นหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน

การศึกษาตามอัธยาศัยหรือการศึกษาที่ไม่เป็นทางการ (Informal Education) หมายถึง รูปแบบหนึ่งของการศึกษาที่บุคคลได้รับความรู้ ประสบการณ์ ได้เสริมสร้างเจตคติ ค่านิยม และ ทักษะต่าง ๆ จากครอบครัว สังคม สิ่งแวดล้อม และจากประสบการณ์ในการดำรงชีวิตประจำวัน การ ได้รับความรู้อาจจะ ได้จากการพูดคุย สนทนา การสังเกต การเข้าร่วมในกิจกรรม การประกอบอาชีพ การงาน โดยที่กิจกรรมเหล่านี้ อาจไม่ได้เกิดขึ้นหรือมีการจัดขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง ทางการศึกษา แต่จัดขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์อื่น แต่กลับทำให้บุคคลได้รับความรู้โดยบังเอิญหรือโดยไม่ ตั้งใจ เช่น การที่บุคคลไปเที่ยวสวนสาธารณะหรือสวนสัตว์แล้วบังเอิญได้รับความรู้เกี่ยวกับสัตว์และ พรรณไม้ต่าง ๆ หรือเด็ก ๆ เรียนรู้คำศัพท์ใหม่ ๆ จากการพูดคุยกับเพื่อนกับคนในครอบครัว ได้ เรียนรู้การทำอาหาร การดูแลบ้านเรือนจากการสังเกต และการช่วยพ่อแม่ทำงานบ้าน หรือบุคคลอาจ เรียนรู้เรื่องของธรรมชาติ เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ จากการฟังเพลง หรือจากการชมภาพยนตร์ เป็นต้น จากตัวอย่างดังกล่าวจะเห็นได้ว่ากิจกรรมที่ยกมาเป็นตัวอย่างไม่ว่าจะเป็นสวนสาธารณะ สวนสัตว์ การทำงานบ้าน เพลงภาพยนตร์ หรือสื่อมวลชนชนิดอื่น ๆ เหล่านี้ไม่ได้ถูกจัดทำหรือ จัดสร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ในการศึกษา แต่บางอย่างเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ เช่น การทำงานบ้าน หรือ การพักผ่อนเพื่อการบันเทิง การได้รับความรู้จากสื่อประเภทต่าง ๆ แต่สิ่งเหล่านั้นไปทำให้บุคคลเกิด ความรู้ขึ้นโดยอัตโนมัติ หรือโดยบังเอิญ การที่บุคคลได้รับความรู้โดยวิธีการดังกล่าวนี้เรียกว่า การศึกษาตามอัธยาศัย

เมื่อพิจารณารายละเอียดของการศึกษาทั้ง 3 ประเภทแล้ว จะพบว่า การศึกษาทั้ง 3 ประเภทนั้นมีความเชื่อมโยงกัน จะแยกจากกันโดยอิสระได้ยาก การศึกษาในระบบโรงเรียนเป็น รูปแบบที่มีระบบแบบแผนมากที่สุด การศึกษาตามอัธยาศัยค่อนข้างจะไม่มีแบบแผน ไม่ได้ตั้งใจจัด ให้กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ส่วนการศึกษานอกระบบอยู่ระหว่างกลางจะจัดให้มี แบบแผนอย่างการศึกษาในระบบบ้างก็ได้ หรือจะให้ยืดหยุ่นมากที่สุดแบบการศึกษาตามอัธยาศัยก็ ได้ อย่างไรก็ตามการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบมีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กันมาก ในแต่ละช่วงชีวิตของ บุคคลอาจจะได้รับการศึกษาทั้ง 2 หรือ 3 รูปแบบผสมผสานกันไป เช่น ขณะที่บุคคลได้รับการศึกษา รูปแบบหนึ่งอาจจะได้รับอีกรูปแบบหนึ่งควบคู่กันไปก็ได้ โดยเฉพาะการศึกษาตามอัธยาศัยเกิดขึ้น ได้เสมอแม้บุคคลกำลังศึกษาอยู่ในระบบโรงเรียนหรือนอกระบบก็ตาม

1.4 ความจำเป็นของการศึกษาตลอดชีวิต

ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์แต่ละช่วงวัยจะต้องพบกับความเปลี่ยนแปลงในด้าน ต่าง ๆ อยู่เสมอ ทั้งนี้ อาจจะพิจารณาเริ่มตั้งแต่ตนเองโดยจะมีพัฒนาการในแต่ละช่วงชีวิตจากวัยทารก สู่วัยเด็ก จากวัยเด็กสู่วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ วัยสูงอายุต่อเนื่องไป ซึ่งจะมีความเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้าน

ร่างกาย ความคิด สติปัญญา และบทบาทหน้าที่ในแต่ละช่วงชีวิต ถัดจากตนเองมาสู่ชุมชน สังคม สิ่งแวดล้อม สิ่งเหล่านี้ก็ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ไม่หยุดนิ่ง เพราะฉะนั้นบุคคลจะต้องเรียนรู้เพื่อที่จะตามความเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นให้ได้เท่าทัน เพื่อจะสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมในสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

จากการศึกษาข้อคิด ข้อเขียน ซึ่งสะท้อนแนวคิดและประสบการณ์ของนักการศึกษา หลาย ๆ ท่านจากหลายประเทศ ตั้งแต่เริ่มนำการศึกษาตลอดชีวิตเข้ามาสู่ระบบการศึกษาของประเทศ จนถึงปัจจุบัน อาจสรุปถึงความจำเป็นของการที่ต้องมีการศึกษาตลอดชีวิตได้ดังนี้ อ้างจาก สุมาลี สังข์ศรี (2544 : 28-41)

1) ความเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของบุคคลในแต่ละวัย

ในทางจิตวิทยานุคคลจะมีการเจริญเติบโตและมีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ทุกช่วงชีวิต ตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยสูงอายุ จะมีพัฒนาการทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม การศึกษาจะช่วยให้บุคคลมีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ อย่างเหมาะสม สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขตามเอกัตภาพ เช่น ตั้งแต่ทารกอยู่ในครรภ์มารดา ถ้าพ่อแม่ไม่ได้รับความรู้ที่ถูกต้องก็จะช่วยให้การดูแล ปรึกษา ปรองดองทารกเป็นไปอย่างเหมาะสม โครงสร้างและส่วนประกอบต่าง ๆ ของสมองถูกสร้าง ขึ้นตั้งแต่ในตัวของทารก ภายใต้การควบคุมของพันธุกรรม การได้รับอาหารดี ได้รับการดูแล อย่างถูกสุขลักษณะ ซึ่งจะมีผลต่อเนื่องมาถึงพัฒนาการของร่างกายและสติปัญญาในวัยต่อ ๆ มาด้วย เมื่ออยู่ในวัยเด็กตอนต้น ซึ่งแพทย์และนักจิตวิทยาถือว่าเป็นวัยที่เด็กจะซึมซับความรู้และ ประสบการณ์รอบตัวไปเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของเขาต่อไปในภายหน้าได้เป็นอย่างมาก เพราะฉะนั้น ในวัยนี้ถ้าเด็กได้รับการเลี้ยงดูอย่างเหมาะสมได้รับการอบรมให้ความรู้ที่ดี มีแบบอย่างที่ดี อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี เด็กก็จะกลายเป็นผู้มีพัฒนาการทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม ที่สมบูรณ์ เป็นพลเมืองที่ดีในภายหน้า เพราะฉะนั้น การศึกษาจึงเป็นสิ่งสำคัญมากทั้งต่อพ่อแม่ และ ตัวเด็กเอง ในวัยต่อ ๆ มา การศึกษายังคงจำเป็นอย่างมากเช่นกัน เพราะจะช่วยให้บุคคลมีอาชีพที่ เหมาะสม มีความรู้และทักษะในการดำเนินชีวิตในการปรับตัวเข้ากับความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในวัย สูงอายุการศึกษาที่ยังคงจำเป็น เพราะจะช่วยให้สามารถดูแลรักษาสุขภาพ พักผ่อน ทำงานอดิเรกได้ อย่างเหมาะสม และปรับตัวและดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขตามวัย

2) ความเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ของบุคคลในแต่ละช่วงชีวิต

ในการดำเนินชีวิตตั้งแต่วัยทารกจนถึงวัยสูงอายุ มนุษย์ทุกคนจะต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงบทบาททางสังคมในทุกช่วงอายุ (Dave, R.H., 1973) การศึกษาจะช่วยให้บุคคลสามารถ ดำเนินบทบาทในแต่ละช่วงชีวิตได้อย่างเหมาะสมและสมบูรณ์ เช่น ในวัยเด็กบุคคลจะมีบทบาทใน

การศึกษาเล่าเรียน เป็นบุตรหลานที่ดี ประพฤติเหมาะสม เมื่อเป็นวัยรุ่นน่าจะจะมีบทบาทในการเข้าสังคมกับเพื่อนฝูงมากขึ้น การประพฤติปฏิบัติตัวให้อยู่ในแนวทางที่เหมาะสม เมื่ออยู่ในวัยผู้ใหญ่จะมีบทบาทในการประกอบอาชีพการงาน ในการมีครอบครัว เป็นสามีภรรยา เป็นพ่อแม่ เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม เมื่ออยู่ในวัยสูงอายุจะมีบทบาทเป็นผู้ปกครอง ปู่ย่า ตายาย เป็นผู้ให้คำแนะนำปรึกษาแก่บุตรหลาน การศึกษาจะช่วยให้บุคคลดำเนินบทบาทได้อย่างถูกต้องเหมาะสมในแต่ละช่วงชีวิต

3) ความเปลี่ยนแปลงของสังคม

สังคมมีความเปลี่ยนแปลงทุกยุคทุกสมัย ยิ่งในสภาวะปัจจุบันความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วมาก ปัญหาของสังคมมีความซับซ้อนมาก Apps, J.W. (1992), Lengrand, P. (1972), Knapper, C., and Cropley, A.J (1991) กล่าวว่าในหลายประเทศในหลายชุมชนสังคมชนบทได้เริ่มเปลี่ยนมาเป็นสังคมเมืองมากขึ้น สภาพความเป็นอยู่สภาพการดำเนินชีวิตของบุคคลเปลี่ยนไปจากการพึ่งพาอาศัยเอื้อเพื่อช่วยเหลือกันมาเป็นลักษณะต่างคนต่างอยู่ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม มีการอพยพย้ายถิ่นจากเมืองเล็กมาสู่เมืองใหญ่มากขึ้น เกิดการแข่งขันเอาใจเอาเปรียบกันมากขึ้น ในหลายประเทศชนบทธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมถูกรอบงำด้วยวัฒนธรรมใหม่ซึ่งเผยแพร่เข้ามาจากสังคมอื่นมาสู่วิถีการดำเนินชีวิตโดยผ่านช่องทางต่าง ๆ ความเชื่อและค่านิยมของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงไป พ่อแม่ไม่มีเวลาให้กับลูกโดยเฉพาะลูกที่อยู่ในช่วงวัยรุ่น ครอบครัวแตกแยก เด็กกลายเป็นเด็กมีปัญหา ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น หลากหลายมากขึ้น เช่น ปัญหาความเป็นอยู่ ปัญหาชุมชนแออัดในสังคมเมือง สภาพความเป็นอยู่ที่ไม่ถูกสุขลักษณะ ความยากจน การด้อยโอกาสทางการศึกษา ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด ปัญหาครอบครัวแตกแยก ปัญหาเด็กเร่ร่อน นอกจากนี้ยังมีผลกระทบไปถึงปัญหาทางสภาพจิตใจของบุคคลในสังคมอีกด้วย การดำเนินชีวิตถูกกำหนดด้วยกรอบของเวลาความใกล้ชิดของบุคคลในครอบครัวมีน้อยลง

4) ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจของโลกและของประเทศต่าง ๆ มีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจนี้มีผลกระทบอย่างมากต่อความเป็นอยู่ ต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนในทุกประเทศ เพราะเศรษฐกิจเป็นปัจจัยหลักในการดำเนินชีวิต ในประเทศอุตสาหกรรม เทคโนโลยีในการผลิตและการเพิ่มผลผลิตได้เจริญก้าวหน้ามากขึ้น เพราะฉะนั้นจึงมีความต้องการบุคลากรและคนงานที่มีความรู้มีทักษะที่ก้าวหน้าทัดเทียมกับความเปลี่ยนแปลงเช่นนี้เกิดขึ้นตลอดเวลาทุกยุคทุกสมัยดังเช่น ข้อเสนอของ Fryer and Others (1998) ในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541) ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจและการจ้างงานในประเทศสหราชอาณาจักรปัจจุบันว่ามีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างขององค์กรทางเศรษฐกิจใหม่ มี

เทคโนโลยีเข้ามามากมาย มีความต้องการคนงานที่มีความรู้และทักษะที่พอเพียงกับเทคโนโลยีใหม่ มีการจ้างงานแบบไม่เต็มเวลามากขึ้น และมีคนว่างงาน ส่วนในประเทศเกษตรกรรมมีการเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจจากการเป็นสังคมเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรมมากขึ้น ลักษณะการทำงาน และทักษะที่ใช้ในการทำงานต้องเปลี่ยนไป เพราะฉะนั้น ตลาดแรงงานจึงต้องการบุคลากรและแรงงานที่มีความรู้ความสามารถ และทักษะเพียงพอกับกิจการอุตสาหกรรม นอกจากนั้น การติดต่อในเชิงธุรกิจ การซื้อขายระหว่างประเทศมีการขยายตัวอย่างกว้างขวางมากขึ้น ทำให้ประเทศผู้ผลิตต้องพยายามผลิตและปรับปรุงรูปแบบของผลผลิต ของสินค้าให้ตรงกับความต้องการของประเทศผู้ซื้อมากขึ้น ทำให้ตลาดแรงงานต้องการแรงงานที่มีความรู้และทักษะการทำงานในลักษณะเฉพาะมากขึ้น นอกจากนั้นยังมีการเคลื่อนไหวปรับเปลี่ยนทางเศรษฐกิจอยู่เสมอ ทำให้เกิดผลกระทบมากมาย เช่น บางช่วงในบางประเทศมีแรงงานบางสาขาไม่พอเพียงกับความต้องการของตลาดแรงงาน แต่บางช่วงมีคนล้นงานมีผู้ว่างงานจำนวนมาก การเปลี่ยนแปลงในทางเศรษฐกิจดังกล่าวทำให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการจัดการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้และทักษะทางด้านวิชาการและวิชาชีพเพียงพอและสอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน นอกจากนั้นยังต้องให้ความรู้และทักษะที่ช่วยให้บุคคลพึ่งตนเองได้ สามารถสร้างงานของตนเองได้ สามารถเลือกหรือพัฒนาอาชีพได้อย่างเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นและสังคม จึงจำเป็นที่บุคคลต้องเพิ่มพูนความรู้อยู่เสมอ

5) ความก้าวหน้าของวิทยาการและเทคโนโลยี

ความรู้วิทยาการและเทคโนโลยีมีพัฒนาการที่ก้าวหน้าและรวดเร็วมาก นักวิชาการ นักการศึกษา นักวิทยาศาสตร์ได้ศึกษาค้นคว้าวิจัยเพื่อพัฒนาความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ทั้งความรู้ในทางอุตสาหกรรม สถาปัตยกรรม วิทยาศาสตร์ เกษตร สาธารณสุข การสื่อสาร การคมนาคม ฯลฯ ความเจริญก้าวหน้าของวิทยาการและเทคโนโลยีเหล่านี้มีผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนในประเทศต่าง ๆ เป็นอย่างมาก เช่น ในการประกอบอาชีพมีการนำเครื่องมือเครื่องจักรที่ทันสมัยมาใช้อยู่ตลอดเวลา และมีพัฒนาการที่ก้าวหน้ามากขึ้น ทางด้านการเกษตรก็เช่นเดียวกันมีการพัฒนาเครื่องมือเครื่องจักรมาใช้แทนแรงงานคนและสัตว์ ทางด้านการคมนาคมสื่อสารมีพัฒนาการที่รวดเร็วกว่าทำให้ประชาชนทุกภูมิภาคของโลกสามารถติดต่อกันได้สะดวก และรวดเร็ว ทางด้านการแพทย์มีการพัฒนาที่ก้าวหน้ามากทั้งวิธีการรักษาด้วยยาชนิดใหม่ ๆ ที่ช่วยรักษาโรคชนิดต่าง ๆ และทำให้คนมีอายุยืนยาวมากขึ้นกว่าเดิม ความก้าวหน้าทางวิทยาการและเทคโนโลยีดังกล่าวนี้มีพัฒนาการอย่างไม่หยุดยั้งตลอดเวลา ซึ่งประชาชนในสังคมจะต้องติดตามให้ทันต่อความก้าวหน้าเหล่านี้ เพราะมีผลต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลทั้งทางตรงและทางอ้อม

6) การแพร่กระจายและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของข้อมูลข่าวสาร

ในปัจจุบันมีแหล่งที่เผยแพร่ความรู้ข้อมูลข่าวสารอยู่มากมาย และข้อมูลข่าวสารเหล่านี้สามารถเผยแพร่ด้วยสื่อชนิดต่าง ๆ ไปยังประชาชนในทุกภูมิภาคทั่วโลกอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอินเทอร์เน็ตนับวันจะมีบทบาทในเรื่องนี้มากขึ้น ประชาชนในภูมิภาคหนึ่งสามารถรู้ข่าวสารของอีกภูมิภาคหนึ่งในเวลาอันสั้น นอกจากนั้นความรู้ข้อมูลข่าวสารของอีกภูมิภาคหนึ่งในเวลาอันสั้น นอกจากนั้นความรู้ข้อมูลข่าวสารยังมีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากผลของการศึกษาค้นคว้าและการหาข้อมูลด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัย ความรู้ ข้อมูลข่าวสารที่มีการเผยแพร่อย่างมากมายนี้ ประกอบด้วยความรู้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ สุขภาพ พละนาามัย อาหาร ครอบครัว ที่อยู่อาศัย สิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลทั้งทางตรงและทางอ้อม เพราะฉะนั้นบุคคลจึงควรจะเรียนรู้ที่จะแสวงหาความรู้เหล่านี้ ควรมีทักษะที่จะเข้าถึงความรู้ข้อมูลเหล่านี้ เพื่อให้มีความรู้เท่าทันและนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ นอกจากนั้นข้อมูลข่าวสารที่เผยแพร่อยู่มากมายนั้นมีทั้งสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ บุคคลต้องมีความสามารถที่จะวิเคราะห์และเลือกรับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองได้

7) ความเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างของประชากร

โดยทั่วไปแล้ว โครงสร้างประชากรของประเทศต่าง ๆ จะมีลักษณะเป็นรูปปิรามิด ฐานกว้างยอดแหลม คือ มีประชากรวัยเด็กมากที่สุด รองลงมาเป็นวัยรุ่น และวัยผู้ใหญ่ตามลำดับและจำนวนประชากรที่มีจำนวนน้อยที่สุดคือประชากรวัยสูงอายุ แต่ในปัจจุบัน โครงสร้างประชากรในหลายประเทศมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด คือ จำนวนเด็กแรกเกิดลดลง จำนวนประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นมาก จำนวนประชากรที่มากที่สุดคือวัยผู้ใหญ่หรือวัยทำงาน โดยเฉพาะในประเทศพัฒนาทั้งหลายจะมีจำนวนประชากรผู้สูงอายุจำนวนมากขึ้น เช่น ในประเทศสหรัฐอเมริกา Galbraith (1992) ได้กล่าวว่าในปี 2000 ประชากรกลุ่มใหญ่ที่สุดของอเมริกาจะเป็นกลุ่มอายุ 30-44 และจะกลายเป็นกลุ่มอายุ 45-64 ในระยะต่อไป ซึ่งชี้ให้เห็นว่าจะมีประชากรวัยผู้ใหญ่เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก และผู้สูงอายุที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไป ในศตวรรษที่แล้วมีเพียง 3% แต่ในปัจจุบันมีประมาณ 12% และจะเพิ่มขึ้นเป็น 13% แต่ในปัจจุบันมีประมาณ 12% และจะเพิ่มขึ้นเป็น 13% ของประชากรทั้งหมดของประเทศ ในปี 2000 เพราะฉะนั้น การจัดการศึกษาจะจัดให้เฉพาะผู้ที่อยู่ในวัยเด็ก วัยรุ่น หรือวัยผู้ใหญ่ตอนต้นเท่านั้นไม่ได้ การจัดการศึกษาจึงจำเป็นต้องขยายออกไปสู่ประชากรวัยแรงงาน วัยผู้ใหญ่ตอนกลาง และวัยสูงอายุด้วย และนับวันจำนวนผู้สูงอายุจะยิ่งมากขึ้น เพราะฉะนั้นประเทศต่าง ๆ ต้องให้ความสำคัญแก่การศึกษาสำหรับผู้สูงอายุมากขึ้น

8) ความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

ปัจจุบันประเทศต่าง ๆ ในโลกส่วนใหญ่มีการปกครองในระบบประชาธิปไตย โดยให้ประชาชนมีสิทธิ เสรีภาพ มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น มีส่วนในการปกครองประเทศ และมีสิทธิเสรีภาพในการศึกษาหาความรู้ ประเทศต่าง ๆ ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาที่มีต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และพัฒนาประเทศชาติ เพราะฉะนั้นจึงมุ่งเน้นให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง มีสิทธิได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน การศึกษาถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน ซึ่งจากหลักการดังกล่าวนี้ในแต่ละประเทศได้นำไปสู่การปฏิบัติในลักษณะต่าง ๆ เช่น ตราเป็นกฎหมาย ออกเป็นระเบียบในการจัดการศึกษา กำหนดเป็นนโยบายและหลักการในการจัดการศึกษา นอกจากเน้นสิทธิเสรีภาพในการได้รับการศึกษาและความเท่าเทียมกันในโอกาสทางการศึกษาแล้ว จากพัฒนาการของการศึกษาตลอดชีวิตจะพบว่าประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ได้เริ่มนำแนวคิดของการศึกษาตลอดชีวิตมาเป็นแนวคิดหลักในการจัดการศึกษาของประเทศตั้งแต่ใน พ.ศ. 2515 เป็นต้นมา และในปัจจุบันแนวคิดการศึกษาตลอดชีวิตยังได้รับการยอมรับกว้างขวางมากขึ้น และเป็นหลักการสำคัญของการจัดการศึกษาของทุกประเทศที่ว่าได้ และจากประสบการณ์ที่หลายประเทศได้นำแนวคิดการศึกษาตลอดชีวิตไปสู่การปฏิบัติต่างเห็นพ้องกันว่าการศึกษาตลอดชีวิตเป็นการศึกษาสำหรับสังคมในโลกที่เปลี่ยนแปลงดังเช่นปัจจุบัน (Galbraith, 1992)

9) การศึกษาที่มีอยู่ยังไม่เอื้อให้บุคคลได้รับการศึกษาตลอดทุกช่วงชีวิต

การศึกษาที่จัดอยู่ในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกแม้ในประเทศที่พัฒนาแล้วก็ตามยังเน้นที่การศึกษาในระบบ ซึ่งเป็นการศึกษาเพียงช่วงต้นของชีวิตเท่านั้น แต่ละประเทศจะทุ่มเทงบประมาณบุคลากรและทรัพยากรอย่างมากมายเพื่อปรับปรุงการศึกษาในระบบ โดยเน้นว่าการศึกษาสำหรับบุคคลในวัยเรียนเป็นการศึกษาที่สำคัญมาก ซึ่งก็เป็นความจริง แต่จากการศึกษาค้นคว้าของนักการศึกษาจำนวนมาก พบว่า การศึกษาสำหรับบุคคลในช่วงอายุอื่น ๆ ก็มีความสำคัญไม่แพ้กัน ในสภาพที่เป็นอยู่การจัดการศึกษาต่อเนื่องหลังวัยเรียนที่หลายประเทศทำอยู่ในขณะนี้ คือ ได้มีการจัดการศึกษานอกระบบ โรงเรียนเพื่อให้โอกาสแก่ผู้ที่พลาดโอกาสศึกษาในวัยเรียน และผู้ที่จบจากโรงเรียนมาแล้วทุกเพศ ทุกวัย ให้ได้มีโอกาสศึกษาต่อเนื่องหลังจากการศึกษาในโรงเรียนก็ยังได้รับความสำคัญค่อนข้างจะรองจากการศึกษาในระบบโรงเรียนอยู่ ส่วนการศึกษาตามอัธยาศัยนั้นได้มีการพยายามที่จะส่งเสริมเพื่อที่จะให้เป็นโอกาสทางการศึกษาอีกรูปแบบหนึ่งแก่ประชาชน แต่ก็ยังทำได้น้อยเช่นกันเมื่อเทียบกับการศึกษาในระบบ และเมื่อเทียบกับกลุ่มเป้าหมายที่ควรจะได้รับบริการ

10) ความไม่เท่าเทียมกันของโอกาสทางการศึกษา

สภาพการจัดการศึกษาที่เป็นอยู่แม้ว่าจะเน้นที่การศึกษาในระบบโรงเรียน มีการพัฒนาการศึกษาในระบบเป็นอย่างมาก แต่ในทางปฏิบัติในหลายประเทศยังพบว่าประชาชนยังไม่ได้รับ

โอกาสทางการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนาและประเทศด้อยพัฒนาจะประสบกับปัญหาดังกล่าวนี้มาก กล่าวคือ ประชาชนที่อยู่ในเมืองจะมีโอกาสได้รับการศึกษาที่ดีกว่าประชาชนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและฐานะทางสังคมสูงกว่ามีโอกาที่จะได้รับการศึกษามากกว่าผู้ที่ยากจนและผู้ที่อยู่ในชนบทจะไม่มีโอกาสยกฐานะของตนเองได้เลยถ้าตราบใดที่สภาพการจัดการศึกษายังเป็นเช่นนี้

11) สิ่งที่เรียนรู้มีความสัมพันธ์กับชีวิตจริงน้อย

จากสภาพการจัดการศึกษาในประเทศต่าง ๆ ส่วนใหญ่ยังพบว่าสิ่งที่จัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ นั้นยังห่างไกลจากสภาพชีวิตจริงของผู้เรียน ผู้เรียนไม่ว่าจะอยู่ที่ใดภูมิภาคใดจะต้องเรียนในสิ่งที่สถาบันการศึกษากำหนดไว้อย่างเดียวกันด้วยวิธีเดียวกัน สิ่งที่ได้เรียนรู้ นั้นเมื่อผู้เรียนต้องออกไปเผชิญกับสภาพชีวิตจริงหลังจากจบจากโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาไปแล้วยังใช้ได้ น้อย ถึงแม้ว่าจะใช้เป็นพื้นฐานสำหรับค้นหาความรู้ต่อไปได้บ้าง แต่ยังคงมีความใกล้เคียงหรือสัมพันธ์กับชีวิตจริงอยู่น้อย สิ่งที่ผู้เรียนได้เรียนจากในระบบยังแยกส่วนกับการดำเนินชีวิตจริง ดังนั้นเมื่อบุคคลจบจากโรงเรียนหรือจบจากสถาบันการศึกษามาแล้วจึงจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้เพิ่มเติม และต้องเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพราะเหตุการณ์ในแต่ละช่วงวัยเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ถึงแม้ว่าการศึกษาที่จัดอยู่ในปัจจุบัน โดยเฉพาะการศึกษาในระบบจะได้มีการปรับปรุงเนื้อหาหลักสูตรให้สัมพันธ์ กับชีวิตจริงมากขึ้น แต่การศึกษาดูดชีวิตก็ยังคงมีความจำเป็นอยู่ เพียงแต่ถ้าหลักสูตรของการศึกษาในระบบโรงเรียนนั้นเอื้อต่อชีวิตก็จะเป็นพื้นฐานที่ดีสำหรับผู้เรียนในการออกไปเผชิญกับชีวิตจริงและแสวงหาความรู้ในช่วงต่อไปได้อย่างเหมาะสมและมีคุณค่าต่อชีวิต ดังที่นักการศึกษาหลาย ๆ ท่าน เช่น Knapper, R. and Cropley, R.J. (1991) ได้กล่าวว่าการศึกษาตลอดชีวิตจะช่วยให้ประชาชนได้พบแนวทางการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับสภาพของตนเอง เหมาะสมกับความต้องการและเหมาะสมกับสภาพสังคม

12) การศึกษาที่เป็นอยู่ยังไม่ให้เครื่องมือแก่ผู้เรียนที่จะแสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้ในภายหน้า

การจัดการศึกษาที่เป็นอยู่ในประเทศต่าง ๆ นอกจากจะให้เนื้อหาวิชาที่มีความสัมพันธ์กับชีวิตของผู้เรียนน้อยแล้ว การจัดการศึกษาส่วนใหญ่ยังเน้นที่เนื้อหามากกว่าวิธีการ เป็นการป้อนเนื้อหาให้กับผู้เรียน เป็นการเรียนเพื่อสอบ การเรียนเพื่อให้ผ่านการคัดเลือกที่จะเรียนต่อในระดับสูงขึ้นไป (Lengrand, P : 1972) ผู้ที่สอบไม่ผ่านคือผู้ที่จดจำเนื้อหาความรู้ที่ครูให้ไม่ได้ การศึกษาไม่ได้ให้เครื่องมือแก่ผู้เรียนที่จะแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเองในช่วงชีวิตต่อไปได้ ไม่ได้ฝึกให้ผู้เรียนเรียนเพื่อที่จะเรียนต่อไป (Apps, 1992) เพราะฉะนั้น เมื่อบุคคลจบจากโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาแล้วจึงมีความรู้เท่าที่ได้รับการถ่ายทอดมา ซึ่งไม่เพียงพอสำหรับการออกไปเผชิญกับสภาพชีวิตจริง ยังมีสิ่งที่บุคคลจะต้องเรียนรู้อีกมากมายและมีสิ่งที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ทำให้บุคคลต้องเรียนรู้อยู่เสมอ

เช่นกัน เพราะฉะนั้น บุคคลจึงต้องมีทักษะที่จะแสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้ จะต้องรู้วิธีเรียนที่แตกต่างไปจากการคอยให้ครูเป็นผู้บอกหรือผู้ให้เนื้อหา ซึ่งการศึกษาตลอดชีวิตเป็นการศึกษาที่มีวิธีการและรูปแบบที่หลากหลายจะให้เครื่องมือการเรียนรู้แก่ผู้เรียน

13) รูปแบบและวิธีการจัดการศึกษาที่เป็นอยู่ยังไม่ให้อิสระแก่ผู้เรียน และไม่เอื้อต่อสภาพการดำเนินชีวิต

การจัดการศึกษาในสภาพที่เป็นอยู่นั้นส่วนใหญ่โดยเฉพาะการศึกษาในระบบโรงเรียนนั้น ผู้เรียนยังไม่มีอิสระในการเรียนรู้เท่าที่ควร นับตั้งแต่เนื้อหาที่ถูกกำหนดตายตัว ผู้เรียนไม่มีโอกาสเลือกได้ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว นอกจากนั้น ในเรื่องวิธีการเรียนรู้ ผู้เรียนต้องมาเรียนตามกำหนดเวลา ต้องมาเรียนยังสถานที่ที่กำหนดไว้ ผู้เรียนไม่มีอิสระที่จะเลือกเรียนในช่วงเวลาที่ต้องการ เมื่อตนเองมีความพร้อม มีความตั้งใจผู้เรียนไม่มีอิสระที่จะเรียน ณ สถานที่ใดก็ได้ที่ตนเองคิดว่าเหมาะสม สะดวกหรือไม่ต้องเดินทางไกล ผู้เรียนไม่มีอิสระที่จะกำหนดวิธีเรียนรู้ของตนเอง ซึ่งเป็นวิธีการที่ตนเองคิดว่าเหมาะสมกับตน และจะทำให้ตนเองเรียนรู้ได้ดี แต่กลับต้องเรียนรู้ด้วยวิธีเดียวกับผู้อื่น เรียนไปพร้อม ๆ กับผู้อื่น ซึ่งมีความสามารถในการเรียนต่างกัน วิธีการเรียนดังกล่าวไม่สอดคล้องกับสภาพชีวิตจริงของผู้เรียน โดยเฉพาะสภาพการดำเนินชีวิตของผู้ที่ต้องออกมาประกอบอาชีพการงาน และต้องมีภาระรับผิดชอบในด้านต่าง ๆ แล้วย่อมจะไปศึกษาหาความรู้ตามรูปแบบที่กำหนดตายตัวได้ยาก เช่น จะต้องไปเรียนตามเวลาที่กำหนดตามสถานที่ที่กำหนดนั้นจะทำได้ยาก เพราะสภาพการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพ ภาระต่าง ๆ ไม่เอื้ออำนวย เพราะฉะนั้นจึงต้องมีวิธีการเรียนที่ยืดหยุ่นกว่า ซึ่งให้อิสระแก่ผู้เรียนมากกว่าในการเลือกเวลาเรียน ในการเลือกสถานที่เรียนและวิธีเรียน โดยเฉพาะการศึกษาในช่วงชีวิตต่อ ๆ มาของผู้เรียนต้องการวิธีการเรียนที่ยืดหยุ่นเอื้อต่อสภาพของการดำเนินชีวิต เป็นการศึกษาที่มีรูปแบบ วิธีการที่หลากหลายและให้อิสระแก่ผู้เรียนอย่างเต็มที่

14) เพื่อสนองความต้องการของสังคมและประเทศชาติ

ในปัจจุบันแทบทุกสังคมทุกประเทศในโลก ตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องนำการศึกษาตลอดชีวิตมาสู่ระบบการศึกษาของตน ดังที่ Hainuat L.D. (1981) กล่าวว่าการศึกษาที่บุคคลต้องได้รับการศึกษาตลอดชีวิตนั้น อาจพิจารณาความจำเป็นได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

(1) ความจำเป็นอันเนื่องมาจากตัวบุคคล ได้แก่ บุคคลต้องการความรู้อยู่ตลอดเวลาอย่างต่อเนื่อง เพื่อการปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพื่อปรับตัวทางด้านการงาน การประกอบอาชีพให้มีความรู้ และทักษะเพียงพอที่จะประกอบอาชีพ มีการทำงานที่เหมาะสมในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้ เพื่อปรับตัวให้เข้ากับบทบาทในแต่ละช่วงชีวิตอย่าง

เหมาะสม เช่น บทบาทการทำงาน บทบาทการเป็นหัวหน้าครอบครัว บทบาทการเป็นพ่อแม่ ผู้ปกครอง บทบาทการเป็นเป็นผู้สูงอายุ เป็นต้น

(2) ความจำเป็นอันเนื่องมาจากสังคม สังคมต้องการให้ประชากรในสังคมเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเพียงพอที่จะสื่อสารติดต่อกันได้รู้เรื่อง โดยมีความรู้ความเข้าใจในวิชาการและความรู้ในระดับเดียวกัน นอกจากนั้น ยังสามารถติดต่อกับสื่อสารกับสังคมภายนอกได้ สังคมต้องการให้สมาชิกในสังคมมีความรู้ ความสามารถเพียงพอที่จะมีส่วนร่วมในสังคมได้อย่างเหมาะสม และต้องการให้สามารถช่วยกันพัฒนาสังคม แก้ปัญหาของสังคมและพัฒนาสิ่งแวดล้อมของสังคมได้

(3) ความจำเป็นอันเนื่องมาจากประเทศชาติ ประเทศชาติต้องการประชาชนที่มีคุณภาพ มีความรู้ การพัฒนาการศึกษาของประชาชน หมายถึง การพัฒนาประเทศชาติ โดยเฉพาะประเทศที่เพิ่งเกิดใหม่ยังจำเป็นต้องสร้างรากฐาน ยังต้องพัฒนาคุณภาพของประชาชนมาก เพราะยังมีพื้นฐานที่ยังไม่แข็งแกร่งเพียงพอ

จากแนวคิดของ Hainuat อาจกล่าวได้ว่า ความจำเป็นในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต นอกจากเป็นความจำเป็นทางด้านบุคคลแล้ว ยังเป็นความจำเป็นทางด้านความต้องการของสังคมและประเทศชาติด้วย จากที่กล่าวมาข้างต้นนี้ เป็นสาเหตุหลัก ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นของการศึกษาตลอดชีวิต

1.5 แนวปฏิบัติในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

สุนทร สุนันท์ชัย (2543 : 36-44) ได้เสนอแนวทางซึ่งเป็นแนวปฏิบัติสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตไว้ดังนี้

1) การจัดการศึกษาพื้นฐาน เพื่อเตรียมความพร้อมเพื่อการศึกษาตลอดชีวิต

ในยุคก่อนที่ยังไม่มีการประดิษฐ์ตัวอักษรใช้แทนคำพูด บุคคลสามารถที่จะมีการศึกษาตลอดชีวิตได้โดยวิธีการศึกษาตามอรรถาธิบาย หรือการศึกษาแบบไม่เป็นทางการ ดังจะเห็นได้ในชุมชนที่ไม่มีตัวอักษรใช้ในปัจจุบันนี้ สมาชิกชุมชนก็มีการเรียนรู้จากการทำงาน การเล่น การพักผ่อน ซึ่งเป็นไปในวิถีชีวิตปกติของเขาอยู่แล้ว การได้กระทบกับสิ่งแวดล้อมในชีวิตประจำวัน ทำให้เกิดการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา

การเรียนรู้ให้สามารถอ่านและเขียนตัวอักษร หรือหนังสือได้จึงกลายเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต

การศึกษาเบื้องต้นให้รู้หนังสือนี้ นักการศึกษาส่วนใหญ่เห็นว่าควรจะขยายขอบเขตให้กว้างขึ้น รวมความรู้ เจตคติ และทักษะที่เป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับพลเมืองทั่วไปเข้าไว้ด้วย ไม่เพียงแต่ให้รู้หนังสือเท่านั้น การศึกษาเบื้องต้นนี้จึงได้ชื่อว่า การศึกษาพื้นฐาน (Basic Education)

ลักษณะของการศึกษาพื้นฐาน

การศึกษาพื้นฐาน มีลักษณะที่สำคัญสรุปได้ดังนี้ (อ้างจาก Faure et al. : 184 ; Hawes 1975: 43; Cartwright and Brice 1970 : 407-408; กระทรวงศึกษาธิการ 2516)

- (1) เป็นการศึกษาสำหรับคนทุกเพศทุกวัย
- (2) มุ่งหมายสร้างความรู้พื้นฐานให้แก่ผู้เรียนในเรื่อง
  - การรู้หนังสือ
  - การคิดคำนวณ
  - เนื้อหาความรู้อื่น ๆ ที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต เช่น สุขภาพอนามัย การ

ติดต่อกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่จำเป็น

- (3) มุ่งหมายสร้างทักษะที่เป็นพื้นฐาน ได้แก่
  - ทักษะในการเรียนรู้ด้วยตนเอง รู้จักถาม รู้จักสังเกต รู้จักวิเคราะห์ แยกแยะ คิด

เป็น แก้ปัญหาเป็นวิธีคิดค้นคว้าหาความรู้

- ทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่น
- (4) มุ่งหมายสร้างเจตคติที่จำเป็น ในเรื่อง
    - ความอยากเรียนอยากรู้
    - ความเต็มใจที่จะมีบทบาทในสังคม
    - ความเต็มใจที่จะมีส่วนร่วมในการผลิตทางเศรษฐกิจ
    - ความเต็มใจที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่น

สรุปได้ว่า แม้การศึกษาตลอดชีวิตจะเกิดขึ้นได้โดยไม่ต้องอ่านออกเขียนได้เป็นพื้นฐานก็ตาม แต่ความรู้ในโลกปัจจุบันได้มีการจารึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรมากมาย การรู้หนังสือจะช่วยให้สามารถรองรับความรู้จากโลกภายนอกได้อย่างรวดเร็ว ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกจึงได้จัดให้ประชาชนได้รับการศึกษาพื้นฐานเพื่อให้มีเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ที่ได้บันทึกไว้ในหนังสือ และสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ได้ตลอดชีวิต

2) การจัดเครือข่ายเพื่อการศึกษาตลอดชีวิต

การศึกษาตลอดชีวิต ประกอบด้วยการศึกษาในระบบ นอกระบบ และ การศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษาทั้ง 3 ประเภทนี้ ควรจะมีการสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในลักษณะเครือข่าย และสามารถถ่ายโอนผลการเรียนระหว่างกันได้

เครือข่ายจึงเป็น “ระบบความสัมพันธ์ระหว่างคน กลุ่มคน ชุมชน องค์กร ให้เกื้อกูลและเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน” (กรมการศึกษานอกโรงเรียน 2538 : 63)

แนวทางการส่งเสริมเครือข่าย

(1) **การแสวงหา** หมายถึง การรวบรวมงาน กิจกรรมของกระทรวง ทบวง กรม หน่วยงานภาครัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการการศึกษาตลอดชีวิต จัดทำเป็นทำเนียบเครือข่าย กิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต ระบุทำเนียบชัดเจนว่าใครทำกิจกรรมอะไร ที่ไหน อย่างไร เพื่ออะไร ผู้ใดเป็นกลุ่มเป้าหมาย

(2) **การสร้างแนวร่วม** หมายถึง การสร้างข้อตกลงที่จะร่วมมือกันในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตให้แก่บุคลากรในหน่วยงานเครือข่ายๆ นั้น โดยการจัดทำแผนกำหนดหลักการเป้าหมาย และแนวทางการดำเนินงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

(3) **การส่งเสริม** หมายถึง การสนับสนุนและเสริมสร้างความพร้อมในการจัดบริการ การศึกษาตลอดชีวิตแก่หน่วยงาน เครือข่ายที่จัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต เช่น

การพัฒนาบุคลากร ส่งเสริมโดยพัฒนาบุคลากรของหน่วยงานดังกล่าวให้เป็นผู้ดำเนินการจัดการเรียนการสอน การพัฒนาสื่อ

การสนับสนุนด้านสื่อ ให้การสนับสนุนในด้านสิ่งพิมพ์ที่ใช้ในการเรียนการสอน อุปกรณ์และชุดการเรียน

การสนับสนุนงบประมาณ สนับสนุนให้ได้รับการยกเว้นการเก็บค่าธรรมเนียมและค่าเล่าเรียน เช่น ในรูปแบบบัตรส่งเสริม

การสนับสนุนด้านการจัดการ สนับสนุนให้พัฒนารูปแบบการจัดการ ให้สามารถตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายให้ได้ดียิ่งขึ้น

(4) **การพัฒนาและรักษาเครือข่าย** หมายถึง การพัฒนาประสิทธิภาพในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตของหน่วยงานเครือข่ายต่าง ๆ โดยการฝึกอบรมเพิ่มพูนความรู้ และการเสริมแรงเพื่อเพิ่มขวัญกำลังใจ เช่น โดยการให้รางวัล ให้ประกาศนียบัตร ฯลฯ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน 2538 : 71-73)

การจัดการศึกษาในระบบเครือข่าย ยังนับว่าเป็นสิ่งใหม่ในวงการศึกษานอกโรงเรียนของประเทศไทย และยังคงต้องพัฒนาระบบและวิธีการให้ชัดเจนต่อไปอีก

การเทียบโอนผลการเรียน

ในปัจจุบันนี้ ผู้เรียนสามารถที่จะโอนผลการเรียนในระหว่างระบบการเรียนหรือต่างระบบได้ ดังแนวทางต่อไปนี้

สรุปแนวทางต่อไปนี้

(1) โอนผลการเรียนจากแหล่งวิทยากร ซึ่งเป็นแหล่งการศึกษาอื่นที่ใช้หลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ หรือหลักสูตรที่หน่วยราชการอื่นให้การรับรองแล้วนำผลการเรียนกลับมาขอ

เทียบ (เช่น ศูนย์ฝึกอาชีพของกรมอาชีวศึกษา โรงเรียนสารพัดช่างของกรมอาชีวศึกษา ศูนย์การเรียน นอกโรงเรียนจังหวัดของกรมการศึกษานอกโรงเรียน)

(2) โอนผลการเรียนจากสถานประกอบการ และสถานประกอบการอิสระ ซึ่งหมายถึง สถานประกอบการของเอกชน เช่น ผู้ประกอบกิจการเลี้ยงสัตว์ ทำนา ทำสวน ทำไร่ ทอผ้า ทำเฟอร์นิเจอร์ ก่อสร้าง ประกอบอาหาร ค้าขาย ให้สามารถจะคิดเทียบผลการฝึกงานนำมาเป็นส่วน หนึ่งของการศึกษาสายสามัญได้

(3) โอนผลจากประสบการณ์ทางอาชีพที่มีอยู่ เช่น เคยทำนา ทำไร่ ทำสวน เป็นช่าง เครื่องยนต์ ช่างก่อสร้าง ก็อาจนำประสบการณ์นั้น มาตีค่าเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาสายสามัญได้

(4) เช่นเดียวกับข้อ (3) ถ้าประกอบอาชีพดังกล่าวอยู่ในปัจจุบันก็สามารถจะนำผลการ ประกอบอาชีพมาตีค่าได้เช่นเดียวกัน

(5) โอนผลจากโครงการประกอบอาชีพที่นักศึกษาได้สร้างขึ้นเพื่อหารายได้สามารถนำ ผลมาตีค่าเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาได้

3) การจัดให้มีกองทุนส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตและคู่มือ

วิธีการหนึ่งที่จะส่งเสริมให้งานการศึกษาตลอดชีวิต ขยายออกไปได้กว้างขวางก็คือ การ จัดตั้งกองทุนส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตขึ้น เพื่อสนับสนุนกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตที่ สอดคล้องกับนโยบายหลักของชาติ เช่น สนับสนุนให้บุคคลไม่รู้หนังสือ ส่งเสริมบุคคลที่ไม่มีทักษะ อาชีพ ได้รับการฝึกอบรมให้มีทักษะอาชีพ การจัดให้มีคู่มือการศึกษา (education voucher) ก็อาจจะ เป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะสนับสนุนให้ผู้ใหญ่ได้รับการศึกษา หรือฝึกอบรมระหว่างปฏิบัติงาน หรือสลับไป กับการปฏิบัติงาน โดยการแจกคู่มือการศึกษาให้แก่ผู้ที่มีคุณสมบัติที่ระบุไว้เพื่อใช้เข้าเรียนใน สถานศึกษาต่าง ๆ ได้

4) การจัดการศึกษาให้มีความยืดหยุ่นมากขึ้น

การศึกษาในระบบในปัจจุบันนี้ค่อนข้างจะมีหลักเกณฑ์ที่ตึงตัว ไม่เปิดโอกาสให้ผู้เรียน ได้มีทางเลือกในการเรียนเท่าที่ควร จึงมีผู้เสนอความคิดว่า วิธีการจัดการศึกษาน่าจะมีความยืดหยุ่น มากกว่าปัจจุบัน เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการของการศึกษาตลอดชีวิต ดังเช่น ข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

(1) เปิดโอกาสให้ผู้เรียนออกได้-เข้าได้ตามความจำเป็น หลังการศึกษาภาคบังคับ การศึกษาควรเป็นระบบเปิดมีความยืดหยุ่น ผู้เรียนสามารถเข้าเรียนและออกจากโรงเรียนได้ไม่มีการ จำกัดอายุ และจำนวนปีที่จะต้องอยู่ในโรงเรียน

วิธีจัดในลักษณะข้างต้นนี้ ในยุโรปเรียกว่า recurrent education ถือเป็นการกระจาย เวลาที่ใช้ในการเรียนตามหลักสูตรออกไป บุคคลไม่จำเป็นต้องเรียนให้จบจึงออกทำงาน แต่อาจ ออกไปทำงานก่อน แล้วกลับมาเรียนสลับกันไปก็ได้ ดังนั้นไม่ว่าผู้เรียนจะอายุเท่าไรก็สามารถ กลับมาเข้าเรียนใหม่ได้แม้แต่ในชั้นมัธยมศึกษา

ในประเทศไทย ยังไม่ปรากฏว่าได้มีการนำหลักการนี้มาใช้ปฏิบัติ

(2) เปิดโอกาสให้เรียนเร็ว-ช้าได้ตามกำลังความสามารถ ตามหลักการศึกษาคงตลอดชีวิต การเรียนเร็ว-ช้า เป็นเรื่องของแต่ละบุคคล บางคนอาจจะเรียนได้เร็วกว่าจำนวนปีที่หลักสูตรกำหนด เนื่องจากมีสติปัญญาเป็นพิเศษ แต่บางคนมีสติปัญญาไม่สู้เอื้ออำนวย หรือติดธุระการงาน ก็อาจจะ เรียนช้าไปกว่าปกติได้

(3) เปิดโอกาสให้เลือกได้หลาย ๆ วิธี แม้ว่าในปัจจุบันนี้ เราจะมีการศึกษาในระบบและ นอกกระบบ ทำให้ผู้เรียนมีโอกาสเลือกได้หลายรูปแบบ เช่น การศึกษานอกกระบบก็มีทั้งแบบชั้นเรียน แบบวิทยุไปรษณีย์ (radio-correspondence) แบบทางไกล (distance education) แบบเรียนด้วยตนเอง แต่รูปแบบที่ได้พัฒนาทั้งหมดนี้ ก็ยังไม่หลากหลายพอที่จะช่วยผู้เรียนที่มีความจำเป็นต่าง ๆ กันได้ เรียนรู้ตามความสะดวกของแต่ละคน ยังมีทางเลือกอีกหลายรูปแบบที่ได้พัฒนาขึ้นในต่างประเทศ เช่น University – Without –Wall (UWW) ซึ่งเริ่มจัดในสหรัฐอเมริกา ผู้เรียนวางแผนการเรียนของตนเอง ใช้แหล่งวิชาที่หาได้นอกมหาวิทยาลัย รวมทั้งวิทยาการที่อยู่ใกล้เคียงไม่ต้องมานั่งเรียนในชั้น เรียนเช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยทั่วไป

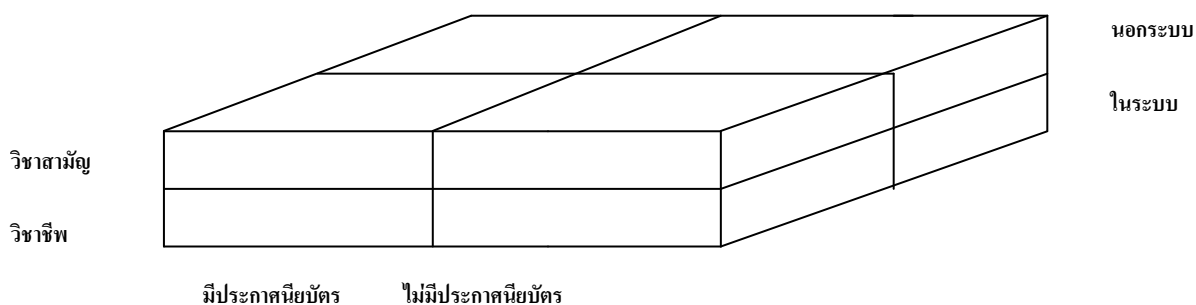
5) การจัดหลักสูตรให้กว้างและผสมผสาน

(1) วิชาที่เป็นเครื่องมือ (instrumental subject) ได้แก่ วิชาที่ผู้เรียนจะต้องนำไปใช้ในการ ศึกษาหาความรู้ต่อไป ที่สำคัญก็คือวิชาภาษา ดังนั้นผู้เรียนจึงควรเรียนให้มีพื้นฐานในวิชา ดังกล่าวให้แน่นหนาไปแต่ต้น และค่อย ๆ เพิ่มให้เกิดความคล่องแคล่วชำนาญมากขึ้นในชั้นที่ สูงขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับการศึกษาคงตลอดชีวิต ซึ่งจะต้องเรียนด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่

(2) เนื้อหาหลักสูตรควรสอดคล้องกับชีวิต ไม่ควรเน้นการเรียนวิชาที่นำไปใช้ประโยชน์ ในชีวิตไม่ได้ แต่ควรเรียนเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิต เช่น การผลิตอาหาร การป้องกันรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การอนุรักษ์สภาพแวดล้อม การวางแผนครอบครัว การพัฒนาหมู่บ้าน เพราะเป็นวิชาที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตได้ในทันที จะสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้แก่ ผู้เรียนได้มากกว่า ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิต จะมีเพียงเท่าที่กล่าว แท้จริงชีวิตยัง ต้องเกี่ยวข้องกับพัฒนาการในทุกด้าน ทั้งทางกาย ปัญหา สังคม และอารมณ์ เพียงแต่ให้เห็นว่า ความสัมพันธ์กับชีวิต น่าจะกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจในการเรียนรู้มากกว่า

(3) หลักสูตรควรผสมผสานทั้งวิชาสามัญ และการงาน ทั้งการเรียนในระบบและนอกระบบ หลักสูตรดั้งเดิมมักจะแยกกันเด็ดขาดระหว่างระดับต่าง ๆ เช่น ระดับประถม มัธยมศึกษา มัธยมศึกษาตอนปลาย ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายนั้นก็แยกออกเป็นสายวิชาการและสายวิชาชีพ และยังมีการแยกเป็นหลักสูตรในระบบและนอกระบบอีกด้วย

แผนภาพต่อไปนี้แสดงภาพรวมของหลักสูตร เพื่อให้นักศึกษาเห็นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของหลักสูตรการศึกษาตลอดชีวิต

ภาพรวมของหลักสูตรการศึกษาตลอดชีวิต

ตามภาพแสดงให้เห็นหลักสูตรซึ่งหลวมหลวมเป็นแท่งเดียวกัน ไม่แบ่งแยกเป็นหลักสูตรในระบบ วิชาสามัญ วิชาชีพ ให้ประกาศนียบัตร ไม่ให้ประกาศนียบัตร ผู้ที่ประสงค์จะเรียนตามหลักสูตรนี้ ก็อาจเรียนได้ทั้งแบบในระบบ และนอกระบบ เรียนได้ทั้งวิชาสามัญ และวิชาชีพ สำหรับผู้ที่ไม่ต้องการได้รับประกาศนียบัตรก็มาเรียนในหลักสูตรนี้ได้เช่นเดียวกัน ภาพจึงแสดงให้เห็นวิธีการของการศึกษาตลอดชีวิตค่อนข้างชัดเจน

6) การจัดหลักสูตรให้สอดคล้องกับบทบาทต่าง ๆ ของมนุษย์ตลอดชีวิต

มนุษย์เราข้อมอยู่ในสถานการณ์แวดล้อมต่าง ๆ กัน ตั้งแต่เกิดจนตาย ดังนั้นจึงมีบทบาทแตกต่างกันไปตามสถานการณ์ เช่น เป็นสมาชิกของครอบครัว ชุมชนเป็นแรงงานเป็นพลเมืองของประเทศ การศึกษาจึงต้องมีส่วนสัมพันธ์ในการสร้างความรู้ความสามารถให้แก่บุคคลในแต่ละบทบาท ให้สามารถทำหน้าที่ได้ดีที่สุด

L.D., Hainaut (1981 : 64 124) แบ่งชีวิตของมนุษย์เป็นชีวิตส่วนตัวและครอบครัว ชีวิตสังคม ชีวิตการเมือง ชีวิตวัฒนธรรม และการพักผ่อน ชีวิตอาชีพ (การงาน) บุคคลจะต้องมีบทบาทที่สอดคล้องกับชีวิตดังกล่าวนี้ในระยะเวลาต่าง ๆ ของชีวิต

มัลคอล์ม เอส. โนลส์ (Malcolm S. Knowles 1975 : 11-12) ให้ความเห็นว่ามนุษย์มีบทบาทดังต่อไปนี้ในฐานะที่เป็นตัวของตัวเอง เป็นเพื่อน พลเมือง สมาชิกในครอบครัว คนงาน ผู้ใช้เวลาว่าง ผู้วางแผน การศึกษาจึงควรมีบทบาทเสริมสร้างความรู้ความสามารถแก่บุคคลเพื่อให้เขาสามารถแสดงบทบาทดังกล่าวได้ดียิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า การจัดการศึกษา ควรจะคำนึงถึงบทบาทที่ทุกคนจะต้องมีในช่วงต่าง ๆ ของชีวิต บทบาทเหล่านี้ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ไว้ต่าง ๆ กัน แต่อาจจะเลือกส่วนที่เป็นสาระสำคัญร่วมกันได้ดังเช่น บทบาทในฐานะที่เป็นตัวของตัวเอง สมาชิกของครอบครัว สมาชิกของชุมชน พลเมืองของประเทศ สมาชิกของกลุ่มอาชีพ และสมาชิกของกลุ่มวัฒนธรรม (รวมทั้งศาสนาและศิลปะ)

7) การพัฒนาความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเองแก่ผู้เรียน

การศึกษาตลอดชีวิตจะเป็นจริงได้ต่อเมื่อผู้เรียนเองได้พัฒนาตนเองให้มีทักษะที่จะเรียนรู้ด้วยตนเองได้ ทักษะเหล่านี้ ได้แก่

- (1) การอ่าน การเขียน จนสามารถที่จะอ่านคั่นคว้าได้
- (2) รู้จักการเรียนรู้ด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น เรียนกับครู เรียนเองโดยไม่ต้องมีครูเรียนเป็นกลุ่ม
- (3) รู้จักคิด รู้จักหาเหตุผล รู้จักแปลความ รู้จักค้นคว้า
- (4) รู้จักใช้สื่อต่าง ๆ เช่น แบบเรียน แบบฝึกหัด หนังสืออ่านทั่วไป หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ แบบเรียนสำเร็จรูป
- (5) รู้จักชี้ระบุนความต้องการของตนเอง รู้จักวางแผนดำเนินการศึกษาเล่าเรียน และประเมินผล
- (6) รู้จักใช้แหล่งวิชาในชุมชนให้เป็นประโยชน์ เช่น การประกอบอาชีพ การปกครอง การสหกรณ์ ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี กิจการของรัฐบาลและเอกชนที่มีอยู่ในชุมชน

8) การประเมินผลให้สอดคล้องกับหลักการของการศึกษาตลอดชีวิต

การประเมินผลการศึกษาตลอดชีวิต ควรจะต้องให้สอดคล้องกับปรัชญาของการศึกษาตลอดชีวิต

- (1) ควรฝึกให้ผู้เรียนสามารถประเมินผลด้วยตนเองได้
- (2) การประเมินผล ควรเน้นประเมินทักษะในการเรียนรู้ว่าก้าวหน้าไปเพียงไร เช่น การอ่านจับใจความ การคิด การหาเหตุผล การใช้สื่อต่าง ๆ การวางแผน การเรียนด้วยตนเอง การใช้แหล่งวิชาในชุมชนไม่เพียงแต่ประเมินผลในเนื้อหาวิชาการเท่านั้น

9) การปรับบทบาทของครูให้สอดคล้องกับการศึกษาตลอดชีวิต

ครูสำหรับการศึกษาตลอดชีวิต จะต้องเปลี่ยนแปลงบทบาทอย่างมากแทนที่จะสั่งสอนความรู้ให้แก่ผู้เรียน ดังเช่นที่ทำอยู่ทุกวันนี้ ครูจะต้องทำดังนี้

(1) ทำหน้าที่เป็นผู้กระตุ้น (animator) เพื่อให้บุคคลได้เรียนรู้ เป็นผู้ประสานในกิจกรรมการเรียน (facilltator) บางทีก็อาจจะเป็นผู้เรียนร่วมไปกับผู้อื่น

(2) จะต้องคุ้นเคยกับแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิต และวิธีการจัดให้เป็นไปตามแนวคิดนั้น

การฝึกอบรมครู จะต้องปรับใหม่ สถาบันฝึกหัดครูจะต้องฝึกให้ผู้ที่จะเป็นครูมีทักษะและเจตคติที่สอดคล้องกับแนวการศึกษาตลอดชีวิต และพร้อมที่จะทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น จะต้องรู้วิธีสอนให้นักเรียนเรียนด้วยตนเอง รู้จักค้นคว้า รู้จักใช้แหล่งวิชา รู้จักวางแผนการเรียน

คณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา (2518 : 143) ได้เสนอแนะเรื่องบทบาทของครูไว้ว่า

“ เปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้บอกผู้แสดงนำเสียทุกกรณีในการเรียน มาเป็นผู้กระตุ้นให้เกิดความคิดริเริ่มสนับสนุนให้นักเรียนมีบทบาทสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ เป็นผู้ช่วยและแนะนำให้นักเรียนมีหลัก รู้จักวิธีที่จะศึกษาค้นคว้าและเลือกทางของตนเองได้โดยไม่มีกำบังทำให้เชื่อตามครู เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ใช้ความคิดอิสระอย่างมีเหตุผล

เจมส์ ลินช์ (James Lynch 1977 : 45) เสนอแนะว่าการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษา เพื่อให้สามารถรับบทบาทจัดการศึกษาตลอดชีวิตได้ ควรจะสอนให้รู้ในสี่ด้าน ดังนี้

- (1) รู้จักตนเอง (Knowledge of self)
- (2) รู้จักวัฒนธรรมและสังคม (knowledge of culture and society)
- (3) รู้จักการผลิต (knowledge of production)
- (4) รู้จักสิ่งแวดล้อม (knowledge of environment)

เนื่องจากความสำเร็จในการศึกษาตลอดชีวิต จะขึ้นอยู่กับบทบาทของครูเป็นสำคัญ การปฏิรูปการฝึกหัดครูจึงต้องดำเนินควบคู่กันไป

10) การจัดแหล่งความรู้ให้ประชาชนได้รับข่าวสารข้อมูลและใช้ศึกษาหาความรู้อย่างทั่วถึง

การศึกษาตลอดชีวิต จะบรรลุเป้าหมายได้ เมื่อมีแหล่งความรู้ให้ประชาชนได้รับข่าวสารข้อมูลและใช้ศึกษาหาความรู้อย่างทั่วถึง

แหล่งความรู้อาจจะจำแนกออกเป็น 4 ประเภทใหญ่ ๆ คือ แหล่งความรู้ประเภทบุคคล แหล่งความรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติ แหล่งความรู้ประเภทสื่อ และแหล่งความรู้ประเภทวัตถุ

และอาคารสถานที่ แหล่งความรู้เหล่านี้บางประเภทก็มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ แต่บางประเภทจะต้องจัดขึ้น ประเภทหลังนี้ต้องมีหน่วยงานต่าง ๆ จัดทำอยู่แล้ว แต่ยังคงขาดการประสานงานอย่างเป็นทางการ เพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้าใช้อย่างกว้างขวาง

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (ปัจจุบันสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย) ซึ่งเป็นหน่วยงานรับผิดชอบโดยตรงในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนได้จัดให้มีห้องสมุดประชาชนจังหวัดและอำเภอ ในบางพื้นที่ยังจัดลงไปถึงระดับตำบล ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน รายการวิทยุและโทรทัศน์ พิพิธภัณฑสถานวิทยาศาสตร์ ห้องฟาจาลอง เพื่อให้เป็นแหล่งความรู้สำหรับประชาชน

สรุป การศึกษาตลอดชีวิตเริ่มต้นด้วยการศึกษาพื้นฐาน (Basic Education) เพื่อให้ผู้เรียนมีพื้นฐานจะเรียนรู้ต่อไปตลอดชีวิต ดังนั้นจึงต้องปลูกฝังให้เกิดความอยากรู้อยากเรียน มีทักษะที่จะเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง เช่น อ่าน เขียนได้ คิดเลขเป็น รู้จักค้นคว้าหาความรู้ ระดับของการศึกษาพื้นฐานย่อมแตกต่างกันไปตามสภาพสังคม เช่น ในสหรัฐอเมริกาถือว่าเป็นการศึกษาที่เทียบเท่าชั้นปีที่ 8 (มัธยมศึกษาปีที่ 2 ของไทย) เมื่อมีการศึกษาพื้นฐานแล้ว บุคคลก็อาจจะเลือกเรียนต่อไปได้หลายวิธี เช่น เรียนในระบบ นอกระบบ ทั้งแบบมีประกาศนียบัตร และไม่มีประกาศนียบัตร หรือเรียนรู้ตามอัธยาศัย

2. เกษตรกรรมและเกษตรกร

การเกษตรเป็นอาชีพหลักของประเทศไทย ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำให้การเกษตรมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจและการพัฒนาประเทศ เนื่องจากรายได้ส่วนใหญ่ของประเทศมาจากสินค้าเกษตรเป็นสำคัญ

2.1 ความหมายของเกษตรกรรม

เกษตรกรรมหรือการเกษตร คือ การปฏิบัติกับที่ดินเพื่อให้เกิดผลผลิต ทั้งการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ การทำประมง และการเกษตรผสมผสานโดยอาศัยความรู้ ความชำนาญ ประสบการณ์ ทรัพยากรธรรมชาติ และเงินทุนเพื่อให้พืชและสัตว์เจริญเติบโตให้ผลผลิตต่างๆ การเกษตรมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ มนุษย์รู้จักใช้ประโยชน์อย่างมากมายจากพืช สัตว์ ทั้งในชีวิตประจำวันและการดำรงชีวิต ตลอดจนในการพัฒนาประเทศให้เจริญมั่นคงอีกด้วย

<http://taung.igetweb.com/index.php?mo>)

2.2 ประเภทของเกษตรกรรม

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี ได้จำแนกประเภทของเกษตรกรรม ออกเป็น 4 ประเภท คือ

- 1) **กลีกรรรม** หมายถึง การเพาะปลูกพืช เช่น การทำนา การทำสวน การทำไร่ เป็นต้น
- 2) **ปลุสัตว์** หมายถึง การประกอบอาชีพเลี้ยงสัตว์บนบก เช่น เลี้ยงวัว เลี้ยงหมู หรือเลี้ยงสัตว์จำพวกสัตว์ปีก เป็นต้น
- 3) **การประมง** หมายถึง การประกอบอาชีพการเกษตรทางน้ำ เช่น การเลี้ยงสัตว์น้ำ การจับสัตว์น้ำ เป็นต้น
- 4) **ด้านป่าไม้** หมายถึง การประกอบอาชีพเกี่ยวกับป่า เช่น การปลูกป่าไม้เศรษฐกิจ การนำผลผลิตจากป่ามาแปรรูปให้เกิดประโยชน์ เป็นต้น

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี ยังได้อธิบายว่า **กลุ่มเกษตรกร** คือ บุคคลผู้ประกอบอาชีพแต่ละประเภทเกษตรกรรม เช่น ทำนา ทำสวน ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ ประมง อื่นๆ จำนวนไม่น้อยกว่าสามสิบคน มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม อาจารย์ร่วมกันจัดตั้งเป็นกลุ่มเกษตรกรตามพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยกลุ่มเกษตรกร พ.ศ. 2547

(<http://th.wikipedia.org/wiki>.)

นอกนี้นักวิชาการบางท่านยังแบ่งประเภทของการเกษตรเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1) **การปลูกพืช** มีพืชหลายชนิด โดยลักษณะธรรมชาติของพืชแต่ละชนิดก็แตกต่างกันไป ซึ่งนักวิชาการเกษตรได้แบ่งออกเป็นหลายประเภท เช่น วิธีการปลูก ดูแลรักษา นำไปใช้ประโยชน์ ลักษณะการปลูกและการดูแลรักษาแบ่งได้อีก คือ

1.1) **พืชสวน** หมายถึง พืชที่ปลูกในเนื้อที่น้อย สามารถให้ผลตอบแทนสูง ต้องการดูแลรักษามาก แบ่งย่อยได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือ

(1) ไม้ดอกไม้ประดับ ลักษณะการปลูก คือ นิยมปลูกไว้ในบ้าน และบริเวณบ้าน หรือในกระถางใช้พื้นที่ไม่มาก ใช้ตกแต่งอาคารสถานที่เพื่อความสวยงาม วิธีการดูแลรักษา รดน้ำ พรวนดิน ใส่ปุ๋ยอย่างง่าย ๆ อย่างสม่ำเสมอ

(2) พืชผัก ลักษณะการปลูก คือ ปลูกในแปลงเพาะปลูก หรือสวนผักโดยเฉพาะ วิธีการดูแลรักษา นอกจากจะดูแลรดน้ำ พรวนดิน ใส่ปุ๋ยตามปกติแล้วจะต้องกำจัดศัตรูพืช และมีการป้องกันแมลงต่างๆ อย่างดี พืชผัก เช่น หอม กระเทียม มะเขือ คื่นหอย แดงกวา และผักกวางตุ้ง

(3) ไม้ผล ลักษณะการปลูก คือ ปลูกในสวนผลไม้ หรือพื้นที่ที่มีบริเวณกว้างขวาง เพราะต้นไม้จะเป็นไม้ยืนต้น อายุการให้ผลยาวนาน วิธีการดูแลรักษาพิเศษกว่าปกติ ต้องใส่ปุ๋ยบำรุงดิน ตกแต่งกิ่ง และตรวจสอบคุณภาพดิน แมลง ศัตรูพืช ไม้ผล เช่น มะม่วง เงาะ ทูเรียน มังคุด ลำไย ฯลฯ

1.2) **พืชไร่** หมายถึง พืชที่ปลูกโดยใช้เนื้อที่มาก มีการเจริญเติบโตเร็ว ไม่ต้องการดูแลรักษามากเหมือนพืชสวน ส่วนใหญ่เป็นพืชล้มลุก มีอายุตั้งแต่ 2 เดือน ถึง 1 ปี หรือมากกว่า

ผลผลิตของพืชไร่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจและชีวิตประจำวันของคนไทย โดยใช้บริโภคเป็นอาหารหลัก และส่งเป็นสินค้าออกจัดเป็นพืชเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งสามารถนำรายได้เข้าประเทศเป็นจำนวนมากเช่น ข้าว ข้าวโพด อ้อย ถั่วต่างๆ ยาสูบ ฝ้าย มันสำปะหลัง เป็นต้น

2) การเลี้ยงสัตว์ การเลี้ยงสัตว์มีมานานแล้ว โดยเฉพาะประชาชนที่อยู่ตามชนบท นอกจากจะประกอบอาชีพทำนา ทำไร่แล้ว มักจะเลี้ยงสัตว์ควบคู่ไปด้วยเพื่อการใช้งาน และเลี้ยงเพื่อเป็นอาหาร เนื่องจากผู้บริโภคนิยมบริโภคเนื้อสัตว์กันอย่างแพร่หลาย อีกทั้งยังสามารถส่งออกจำหน่ายยังต่างประเทศอีกด้วย

3) การประมง การทำประมงเป็นการเกษตรเกี่ยวกับการเลี้ยงและการจับสัตว์น้ำทุกชนิดการทำประมงสามารถสร้างรายได้ให้ประชาชนและประเทศเป็นจำนวนมาก การทำประมงในประเทศไทยสามารถแบ่งออกตามลักษณะของแหล่งน้ำได้ 3 ประเภท คือ การทำประมงน้ำจืด การทำประมงน้ำเค็ม และการทำประมงน้ำกร่อย

4) การเกษตรแบบผสมผสาน การเกษตรผสมผสานเป็นการจัดระบบกิจกรรมการเกษตร ได้แก่ ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ประมง ให้มีการผสมผสานและเกื้อกูลในการผลิตซึ่งกันและกัน โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเหมาะสมให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีความสมดุลของสภาพแวดล้อม เพิ่มความสมบูรณ์ของอาหารพืชหรือสัตว์การทำการเกษตรหลายๆอย่างร่วมกันทำให้เกษตรกรมีรายได้จากผลผลิตเพิ่มขึ้น ตลอดจนไม่เสี่ยงต่อสภาวะการขาดทุนจากราคาผลผลิตเพียงอย่างเดียวที่มีราคาไม่แน่นอน ปัจจุบันรัฐบาลส่งเสริมและสนับสนุนแนวทางในการทำการเกษตรแบบนี้ เช่น

4.1) เกษตรทฤษฎีใหม่ คือ แนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ส่งเสริมสนับสนุนให้เกษตรกรได้บริหาร และจัดการเกี่ยวกับดิน น้ำ ให้มีประโยชน์สูงสุดเพื่อบังเกิดผลผลิตและรายได้มาเลี้ยงตนเองและครอบครัวอย่างเพียงพอเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นพร้อมกับช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชน

4.2) การเกษตรแบบยังชีพ หมายถึง การเกษตรหรือการผลิตเพื่อยังชีพซึ่งหมายถึงการเพาะปลูกแบบดั้งเดิมแบบหนึ่ง โดยการปลูกพืชใช้กินเป็นอาหารภายในครอบครัว ไม่ได้ปลูกมากเหลือใช้พอที่จะส่งไปขายนอกท้องถิ่นได้

4.3) การเกษตรธรรมชาติ การเกษตรแบบนี้เป็นการเกษตรแบบที่กลับไปหาธรรมชาติหรือการเกษตรแบบฟื้นฟูธรรมชาติให้กลับมาั่นเอง

4.4) การเกษตรแบบยั่งยืน คือ การเกษตรที่เกื้อกูลซึ่งกันและกันเพื่อรักษาคุณภาพทางธรรมชาติและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมไปพร้อมๆกัน การเกษตรแบบนี้เพื่อให้เกษตรกรพึ่งพาตนเองได้ ทั้งการผลิตและการดำรงชีพโดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัด

2.3 ประเภทของเกษตรกร

แสวง รวยสูงเนิน (<http://gotokow.org/blog/swangkku/53264>) เขียนเกี่ยวกับ “เกษตรกรเพื่อชีวิต” โดยอธิบายจากประสบการณ์ของตนว่าเป็นเกษตรกรที่ทำการเกษตรเพื่อการเลี้ยงตนเอง เลี้ยงผู้อื่น ดูแลรักษาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อชีวิตของตนเองและผู้อื่น และได้จำแนกประเภทของเกษตรกรดังนี้

1) **เกษตรกรที่จำใจจำเป็นไม่มีทางเลือกอื่น** เป็นเกษตรกรที่ไม่ค่อยมีความรู้ หรือมีความรู้แต่เพียงเกษตรด้านเดียว ไม่มีความสามารถด้านอื่น จำเป็นต้องเป็นเกษตรกรไปเรื่อย ๆ ทุกข์ลำบากยากเข็ญอย่างไรก็ต้องเป็นเกษตรกรตลอดชีวิตด้วยความจำใจ และจะพยายามไม่ให้ลูกหลานตัวเองรับช่วงเป็นเกษตรกรต่อจากตนเอง เพราะขาดความรู้ที่จะทำการเกษตรให้ได้ดี

2) **เกษตรกรรับจ้าง** เป็นผู้ประกอบอาชีพที่หวังผลตอบแทนในการทำการเกษตรที่ดี มีค่าจ้างเป็นรางวัล ซึ่งพบได้มากในประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น ในประเทศฝรั่งเศส ใครที่เป็นเกษตรกรจะได้เงินกินเปล่า ถึง 40% ของรายได้หลัก หรือเกษตรกรในประเทศญี่ปุ่นจะได้ถึง 70% ในรูปแบบต่างๆ ที่รัฐบาลและสังคมสนับสนุนให้เพื่อจ้างให้เขาเป็นเกษตรกร จะทำเกษตรหรือไม่ทำก็ได้ ผลตอบแทน เช่น ปลูกข้าวสาลี ก็ได้ผลตอบแทนจากกองทุนข้าวสาลี ไม่ปลูกข้าวสาลีก็ได้ผลตอบแทนจากกองทุนสิ่งแวดล้อม หรือปล่อยทิ้งไว้ว่างเฉย ๆ เพื่อให้สัตว์แทะเล็มก็ได้ผลตอบแทนจากกองทุนการเลี้ยงสัตว์ เรียกว่า มีแต่ได้กับได้ และเกษตรกรเหล่านี้ทำเพื่อหวังผลตอบแทนตลอดชีวิต สาเหตุที่รัฐบาลต้องจ้างคนเหล่านี้ก็เนื่องมาจากเกษตรกรของเขามีจำนวนน้อย เพียง 3% ของประชากรทั้งประเทศ ถ้าไม่จ้างไว้ ประเทศอาจอดอยากจนได้

3) **เกษตรกรมืออาชีพ** เป็นเกษตรกรที่ใช้ความรู้เพื่อการประกอบอาชีพการเกษตรด้านต่างๆ อาจเป็นผู้มีการศึกษา แต่ก็ยังทำเกษตรในรูปแบบของการประกอบอาชีพ เน้นการสร้างรายได้ โดยมองว่าเกษตรกรรมเป็นอาชีพหนึ่งเหมือนกับอาชีพอื่น ๆ ที่ทำเพื่อให้มีรายได้

4) **เกษตรกรเพื่อชีวิต** เป็นเกษตรกรที่ทำการเกษตรเพื่อการเลี้ยงตนเอง เลี้ยงผู้อื่น ดูแลรักษาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อชีวิตของตนเองและผู้อื่น เกษตรกรเหล่านี้ อาจจะมีกิจกรรมที่ทำให้เกิดรายได้บ้าง ก็ถือว่าเป็นเรื่องภายนอก ไม่ใช่สาระสำคัญของการเป็นเกษตรกร จึงอาจเรียกว่า เป็นเกษตรกรที่แท้จริง อันเนื่องมาจากคำว่า เกษตร แปลว่า การใช้ที่ดินเพื่อการเลี้ยงชีพ ไม่ใช่แปลว่าใช้ที่ดินเพื่อหาเงินอย่างที่มีมักจะเข้าใจกันโดยทั่วไป

การจำแนกเกษตรกรเป็น 4 ประเภทดังกล่าวข้างต้น จึงอาจจะใช้จำแนกทิศทางการพัฒนาว่าเราต้องการพัฒนาเกษตรกรประเภทใด เพื่ออะไร เพื่อสนับสนุนการพัฒนาประเทศที่ถูกต้องเพื่อประโยชน์สุขกับคนที่ประกอบอาชีพทางการเกษตรและบุคคลอื่นๆ

โดยสรุป เกษตรกรรม คือ การปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลผลิต ทั้งการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ การทำประมง และการเกษตรผสมผสานโดยอาศัยความรู้ ความชำนาญ ประสบการณ์ ของเกษตรกร และใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และเงินทุนเพื่อให้พืชและสัตว์เจริญเติบโตให้ผลผลิตต่างๆ

3. การศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกร

3.1 ความจำเป็นของการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกร

จากการพิจารณาความจำเป็นของการศึกษาตลอดชีวิตต่อประชาชนในภาพรวมแล้ว และเมื่อมาพิจารณาที่กลุ่มเกษตรกร จะพบว่าการศึกษาตลอดชีวิตยิ่งดูเสมือนว่ามีความจำเป็นต่อเกษตรกรมากกว่าประชากรกลุ่มอื่น ๆ อีกด้วย ทั้งนี้เพราะเหตุผลเหล่านี้

1) เกษตรกรส่วนใหญ่มีการศึกษาน้อย เกษตรกรของไทยประกอบไปด้วยผู้ไม่รู้หนังสือ ผู้ลืมนักหนังสือ ผู้รู้หนังสือระดับต้นซึ่งอ่านเขียนไม่คล่องนัก ผู้จบประถมศึกษา ผู้จบมัธยมศึกษาตอนต้น ผู้จบมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งมีจำนวนน้อย และผู้จบอุดมศึกษาซึ่งมีน้อยมาก ด้วยเหตุนี้การศึกษาจึงจำเป็นสำหรับเขา

2) เกษตรกรส่วนใหญ่ฐานะยากจน เกษตรกรส่วนใหญ่มีรายได้น้อย รายได้มาจากการขายผลผลิตประมาณปีละ 1 ครั้ง ซึ่งบางปีหากผลผลิตน้อยเกษตรกรก็ขาดทุนรายได้ไม่พอกับรายจ่าย ด้วยเหตุนี้ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ยากจน เพราะฉะนั้นโอกาสที่จะแสวงหาความรู้มีน้อย เพราะเกษตรกรต้องหารายได้เพื่อเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง

3) เกษตรกรขาดความรู้ขาดทักษะที่จะพัฒนาอาชีพ เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้ทักษะที่เรียนรู้มาจากบรรพบุรุษในการประกอบอาชีพ แต่เนื่องจากสภาพสังคม สิ่งแวดล้อม วิทยาการและเทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงไปมาก ซึ่งสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาอาชีพได้ แต่เกษตรกรมักจะไม่มีโอกาสในการเพิ่มพูนความรู้เหล่านี้

4) เกษตรกรขาดความรู้เรื่องการตลาด เกษตรกรส่วนใหญ่เมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ก็จะนำไปขายโดยไม่มีการหาวิธีเพิ่มมูลค่าของสินค้าแต่อย่างใด เพราะขาดความรู้ขาดทักษะในเรื่องนี้ จึงทำให้ขายผลผลิตได้ราคาไม่สูง นอกจากนั้นการปลูกพืชผลเกษตรกรในพื้นที่เดียวกัน พืชประเภทเดียวกันทำให้เมื่อออกผลมาผลผลิตล้นตลาดขายไม่ได้ราคา บางครั้งไม่คุ้มกับค่าปุ๋ย ค่ายาปราบศัตรูพืช ค่าดูแลที่ลงทุนลงแรงไป

5) อาชีพของเกษตรกรไม่เกี่ยวข้องกับการอ่านการเขียน การประกอบอาชีพของเกษตรกรและการดำเนินชีวิตประจำวัน มักไม่เกี่ยวข้องกับการอ่าน การเขียนเท่าใดนัก ดังนั้นเกษตรกรจึงค่อนข้างจะห่างจากการศึกษาหาความรู้การอ่านหนังสือหรือเอกสารต่าง ๆ โอกาสที่จะได้รับความรู้เพิ่มเติมจึงมีน้อย

6) เกษตรกรส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในชนบท การอาศัยอยู่ในชนบทนั้น ความเจริญต่าง ๆ ยังเข้าถึงได้น้อยเมื่อเทียบกับเมืองใหญ่ โอกาสที่จะได้รับความรู้ ข้อมูลข่าวสาร หรือจะเข้าถึงแหล่งความรู้ต่าง ๆ ย่อมมีน้อยด้วย ดังนั้น โอกาสที่เกษตรกรจะพัฒนาความรู้ของตนเองจึงเป็นไปได้ น้อย ส่วนใหญ่จะเป็นการรับข้อมูลข่าวสารจากผู้นำชุมชน เพื่อนบ้าน จากสื่อวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์

7) เกษตรกรส่วนใหญ่ยังไม่เห็นความจำเป็นของการศึกษาหรือการเรียนรู้ ด้วยสภาพการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของเกษตรกร เกษตรกรส่วนใหญ่ยังไม่ค่อยเห็นความจำเป็นของการศึกษาหรือการเรียนรู้ นัก เกษตรกรยังคงฝึกแนวทางการประกอบอาชีพตามที่ได้รับถ่ายทอดประสบการณ์มาจากบรรพบุรุษ หากคิดฟ้าอากาศอำนวยก็ย่อมได้ผลผลิตดีตามที่เคยเป็นมา จึงทำให้เกษตรกรไม่รู้สึกว่าการศึกษามีความจำเป็นหรือมีความสำคัญต่อเขาอย่างไร ด้วยเหตุนี้จึงมีความจำเป็นที่จะต้องให้คำแนะนำจะต้องช่วยสร้างความเข้าใจความตระหนักแก่เกษตรกร

8) เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ทราบว่า จะศึกษาหรือเพิ่มพูนความรู้ในเรื่องอะไร และถ้าจะแสวงหาความรู้เพิ่มเติมจะได้จากที่ไหน อย่างไร การประกอบอาชีพของเกษตรกรก็ยังคงดำเนินการแบบเดิม สภาพแวดล้อม เพื่อนบ้านก็ประกอบอาชีพคล้ายคลึงกัน มีพื้นฐานความรู้ใกล้เคียงกัน เกษตรกรจึงไม่ทราบว่าควรจะศึกษาความรู้อะไรเพิ่มเติม และถ้าสนใจเกษตรกรส่วนใหญ่ก็ไม่ทราบว่าจะไปหาความรู้ที่ใด

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นที่เกี่ยวกับสภาพของเกษตรกร ประกอบกับในปัจจุบันสภาพสังคม สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว มีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การประกอบอาชีพมีการแข่งขันในตลาดแรงงานสูง การประกอบอาชีพเกษตรกรก็ได้รับผลกระทบเช่นกัน มีความจำเป็นต้องเพิ่มและพัฒนาผลผลิตให้ตรงกับความต้องการของผู้บริโภค และมีการแข่งขันกันระหว่างผลผลิตจากประเทศต่าง ๆ เกษตรกรจำเป็นต้องเพิ่มพูนความรู้และทักษะ เพื่อนำมาพัฒนาผลผลิตเพิ่มมูลค่าของผลผลิต ตลอดจนนำมาใช้ในการจัดการการตลาดเพื่อจะช่วยให้ขายผลผลิตได้อย่างเหมาะสม และดำเนินอาชีพเกษตรกรได้อย่างสอดคล้องกับสภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคมสิ่งแวดล้อม

3.2 ตัวอย่างการจัดการศึกษาสำหรับเกษตรกรในปัจจุบัน

การจัดการศึกษาสำหรับเกษตรกรเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะเกษตรกรเป็นชนกลุ่มใหญ่ของประเทศ และมีความด้อยโอกาสในหลายเรื่อง จากการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ซึ่งให้เห็นสภาพการณ์ ดังนี้

ข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี 2552 ประเทศไทยมีประชากรรวมทั้งสิ้น 66.8 ล้านคน ในจำนวนนี้เป็นชาย 32.8 ล้านคน เป็นหญิง 34.0 ล้านคน ขณะเดียวกัน รายงานของสำนักงาน

เศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เมื่อปี 2550 สังคมประเทศไทยมีครัวเรือนเกษตรทั้งสิ้น 5.79 ล้านครัวเรือน แต่ละครัวเรือนมีสมาชิกเฉลี่ย 4.05 คน/ครัวเรือน จากการศึกษาของมูลนิธิชีววิถี สรุปผ่านเอกสารคู่มือประชาชน เรื่อง “ความ(ไม่)มั่นคงทางอาหารกับทางออกของประเทศไทย” ประเมินจากข้อมูลดังกล่าวว่า จำนวนเกษตรกรลดลงอย่างรวดเร็ว จากร้อยละ 67 เมื่อปี 2532 ลดเหลือน้อยกว่าร้อยละ 40 ในปี 2552 โดยในจำนวนนี้จำแนกเป็นเกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 47 ภาคเหนือร้อยละ 23 ภาคกลางร้อยละ 15 ภาคใต้ร้อยละ 15 ในขณะที่คนทำการเกษตรมีอายุมากขึ้น คือเฉลี่ยประมาณ 45 ปี ขณะเดียวกัน “โครงการวิจัยหนี้สินภาคครัวเรือนของเกษตรกรในชนบทไทย” ของ วิทยา เกียรตินันท์ โดยการสนับสนุนของกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) พบว่า เฉลี่ยอายุของเกษตรกรอยู่ที่ 51 ปี กล่าวโดยสรุปอายุเฉลี่ยของเกษตรกรไทยจึงอยู่ระหว่าง 45-51 ปี จากการศึกษาของ มูลนิธิชีววิถี แม้เกษตรกรจะเป็นผู้ผลิตอาหาร แต่ครอบครัวเกษตรกรกลับพึ่งพาตนเองในเรื่องอาหารน้อยกว่าที่ควรเป็น สำนักงานสถิติแห่งชาติสำรวจหนี้สินของเกษตรกรไทยในเดือนกุมภาพันธ์ 2551 พบว่า เกษตรกรที่มีที่ดินและเช่าที่ทำกินนั้นมีหนี้สินเฉลี่ย 107,230 บาท ส่วนเกษตรกรรับจ้างมีหนี้สินเฉลี่ย 62,995 บาท มีจำนวนเกษตรกรที่มีภาระหนี้คิดเป็นร้อยละ 76.70 ของเกษตรกรทั้งหมด (BIOTHAI. <http://www.biothai.net/news/5135>)

ข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับบทวิเคราะห์ที่ มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย) (http://www.sathai.org/hotissue/030-Agri_Stagey.htm) เขียนไว้ว่า ภาคเกษตรกรรมของไทยได้ก้าวเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างสูง เมื่อโลกก้าวเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งมีกรอบแนวคิดเสรีนิยมใหม่เป็นกรอบนำในการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม สถานการณ์ในระดับโลกและระดับประเทศได้ส่งผลต่อวิถีการผลิต การบริโภคในประเทศ ซึ่งถูกผูกโยงไปสู่ระดับระหว่างประเทศมากขึ้น กติกาการค้าโลกและกติการะหว่างประเทศที่เกิดขึ้นอย่างมากมายในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา มีส่วนอย่างสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว กติกาต่างๆ เหล่านี้ มิได้ส่งผลเพียงการค้า หรือมิติทางเศรษฐกิจของชุมชนเท่านั้น แต่ได้เปลี่ยนแปลงการพัฒนาของประเทศ ซึ่งส่งผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรไทยและชุมชนชนบท ซึ่งในปัจจุบันภาคเกษตรกรรมไทยเหลือเพียงร้อยละ 33.5 ลดลงอย่างต่อเนื่องในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ภายใต้สถานการณ์ปัจจุบันคนจนของประเทศ ซึ่งมีสัดส่วนประมาณ 9.55% ของจำนวนประชากรทั้งประเทศ (ปี 2549) โดยส่วนใหญ่ยังอยู่ในชุมชนภาคเกษตรกรรมซึ่งมีอยู่ราว 5,378,700 คนจากจำนวนคนจนทั้งสิ้น 6.1 ล้านคน ที่สำคัญคือ ภาคการเกษตรของไทยตกอยู่ในภาวะที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง เนื่องจากเมื่อพิจารณาถึงข้อมูลพื้นที่การเกษตรและจำนวนเกษตรกร จะพบว่าจำนวนเกษตรกรรายย่อยลดลง คนจนจากภาคเกษตรกรรมจะล้มละลายและหันเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการ รวมทั้งเป็นแรงงานในภาคเกษตร ทำให้เกิดการ

เปลี่ยนแปลงโครงสร้างการพัฒนาประเทศและการถดถอยของวิถีเกษตรกรรม ซึ่งข้อมูลทางสถิติได้แสดงให้เห็นแนวโน้มประชากรด้านการเกษตร ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ตารางแสดงให้เห็นแนวโน้มประชากรด้านการเกษตร

ปี พ.ศ.	พื้นที่ การเกษตร (ล้านไร่)	คิด เป็น ร้อยละ*	จำนวน (ล้านคน)		สัดส่วน เกษตรกร (ร้อยละ)	หมายเหตุ
			ประชากร ทั้ง ประเทศ	ประชากร เกษตรกร		
2509	69.0	21.51	32.2	24.58**	76.34	
2548	130.27	40.62	62.8	29.27**	46.58	ล้มระโนเกษตร ปี 2546 ระบุว่าสัดส่วนเกษตรกรมีเพียงร้อยละ 33.5
อีก 30 ปีข้างหน้า					10 !?!	ตัวเลขคาดการณ์

หมายเหตุ

* ประเทศไทยมีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 320.7 ล้านไร่

** ข้อมูลจากองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ในปี 2546

หากแนวโน้มการพัฒนาการเกษตรเป็นไปแบบที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ และไม่มี การแก้ไข ปัญหาเกษตรกรอย่างจริงจัง เชื่อว่าอีกไม่เกิน 30 ปี จำนวนเกษตรกรไทยจะเหลือต่ำกว่าร้อยละ 10 เช่นเดียวกับประเทศในยุโรป ญี่ปุ่นและอเมริกา เพราะเกษตรกรอิสระรายเล็กจะค่อยๆ เลิกไป หรือเปลี่ยนไปเป็นแรงงานรับจ้างในโรงงาน หรือเป็นแรงงานเกษตรรับจ้างในที่ดินที่เคยเป็นของตนเอง ที่ยังเหลืออยู่บ้างคงเป็นกลุ่มเกษตรกรพันธะสัญญา

เรื่องนี้ พชรินทร์ นาคะประวิง(<http://www.doae.go.th/pam/inf.htm>) ได้เขียนไว้ว่า จำนวนครัวเรือนที่อยู่ในภาคการเกษตรมีมากกว่า 5 ล้านครอบครัว หรือคิดประมาณประชากรราว 40 ล้านคน กลุ่มคนที่อยู่ในภาคการเกษตรก็คือเกษตรกร จากสถิติต่าง ๆ พบว่า เป็นกลุ่มที่มีความยากจนที่สุดของประเทศ ตัวเลขเฉลี่ยรายได้ของประชากรภาคการเกษตรอยู่ที่ไม่ถึงหนึ่งหมื่นบาทต่อเดือนต่อครอบครัว จึงทำให้รายได้ประชาชาติของเราอยู่ในระดับต่ำ และถูกจัดอันดับไว้ในกลุ่มของประเทศที่กำลังพัฒนา จากข้อมูลโดยทั่วไปพบว่าเกษตรกรไทยมีความรู้ที่ค่อนข้างต่ำ ส่วนใหญ่มี

ความรู้เพียงในระดับพื้นฐานพออ่านออกเขียนได้ โดยเฉพาะภาษาไทยเท่านั้น แต่ในยุคของกระแสโลกาภิวัตน์ การสื่อสารและการรับรู้ข้อมูลข่าวสารต้องรับรู้กันด้วยภาษามาตรฐานสากลคือภาษาอังกฤษด้วยแล้วเกษตรกรไทยจะมีความรู้ ความเข้าใจในส่วนนี้ได้แค่ไหน ภาครัฐหรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง จึงต้องหันมาให้ความสนใจและเอาใจใส่ดูแล ดังนั้นการส่งเสริมในด้านการให้ความรู้และการศึกษาแก่เกษตรกรจึงน่าจะต้องเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาภาคการเกษตร หากภาครัฐยังคงให้ความสำคัญแต่เพียงผู้เรียนอยู่ในระบบโรงเรียนเพียงอย่างเดียวแล้ว ก็ยังคงอีกนานที่เราจะได้รับประโยชน์จากกระแสโลกาภิวัตน์และความได้เปรียบของสินค้าเกษตรของเราซึ่งเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของประเทศ และที่สำคัญคือหากไม่เร่งพัฒนาให้เกษตรกรมีความรู้มากขึ้นแล้ว เราก็จะเสียเปรียบคนอื่นที่ตักตวงสิ่งที่มีอยู่แล้วไปแสวงหาประโยชน์ได้

การจัดการศึกษาสำหรับเกษตรกรจึงเป็นเรื่องที่จำเป็นทั้งนี้เพราะจะช่วยให้เกษตรกรมีคุณลักษณะและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในหลายๆด้าน เกี่ยวกับเรื่องนี้ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2546 : 52-107) ได้ศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนไทย ว่าประกอบด้วย มิติทางด้านร่างกาย มิติด้านจิตใจ มิติทางด้านความรู้ มิติทางด้านทักษะความสามารถ และมิติด้านลักษณะชีวิต ซึ่งคุณลักษณะแต่ละอย่าง มีคำอธิบาย ดังนี้

มิติทางด้านร่างกาย

คุณลักษณะคนไทยที่พึงประสงค์ในอนาคต ต้องมีพัฒนาทางด้านร่างกายที่สมบูรณ์ แข็งแรง ทั้งด้านร่างกายและสติปัญญา ทั้งนี้เพราะในอนาคตคนไทยจะพบกับปัญหาด้านสุขภาพมากขึ้น เชื้อโรคชนิดใหม่จะมีมากขึ้น โรคที่เกี่ยวกับพฤติกรรม อันเนื่องมาจากการได้รับอิทธิพลจากการแพร่กระจายของค่านิยมและวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่เข้าสู่ประเทศไทย เช่น ค่านิยมทางเพศ การบริโภคอาหาร สภาพความตึงเครียด เป็นต้น การที่คนไทยมีสุขภาพและสติปัญญาที่ดีย่อมทำให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงาน ซึ่งเป็นปัจจัยที่จะช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ และส่งเสริมประสิทธิภาพในการเรียนรู้ให้สูงขึ้นด้วย

มิติด้านจิตใจ

คนไทยในอนาคตต้องเป็นผู้ที่เข้าใจตนเองและผู้อื่นเป็นอย่างดี เพราะคนไทยอยู่ในภาวะการแข่งขันที่ทวีความรุนแรงมากขึ้นทั้งในเวทีโลกและในชีวิตประจำวัน การแข่งขันนี้รวมถึงการแข่งขันด้านการศึกษา ดังนั้นการเตรียมพร้อมในการสร้างคนให้มีสุขภาพจิตที่ดี มีภาวะจิตใจและอารมณ์ที่เข้มแข็ง โดยการสร้างผู้ที่สามารถรู้จักและเข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น เข้าใจสถานการณ์และสภาพแวดล้อมต่าง ๆ อย่างดีจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับอนาคต

มิติทางด้านความรู้

สังคมในอนาคตเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ (Knowledge-Based Society) จะมียุคความรู้ใหม่ ๆ เกิดขึ้นเสมอ การเรียนรู้ของคนไทยต้องเป็นการเรียนรู้อย่างลึกซึ้ง สภาพเศรษฐกิจจะเปลี่ยนสู่เศรษฐกิจบนฐานความรู้และเทคโนโลยีขั้นสูง ผู้ที่มีอำนาจคือผู้ที่มีความรู้สูงกว่า สามารถใช้เทคโนโลยีขั้นสูงมาทำให้อสังหาริมทรัพย์ ส่วนผู้ที่ขาดความรู้ทางด้านดังกล่าวมีแนวโน้มว่างงานมากขึ้น ความรู้จะกลายเป็นทุนทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทำให้เราสามารถรักษาลักษณะเฉพาะของประเทศ สังคมไทยในอนาคตจึงต้องสร้างคนที่มีลักษณะของผู้มีความรู้ในศาสตร์สาขาต่าง ๆ ให้มีความสามารถในการใช้องค์ความรู้ต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์และพัฒนาเป็นทุนทางสังคมต่อไป ทั้งนี้คนไทยต้องเป็นผู้รอบรู้เชิงสหวิทยาการ ทั้งนี้เพราะสภาพสังคมในอนาคตจะมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายและมีความซับซ้อนมากขึ้น เพราะการเปิดการค้าเสรี การเชื่อมโยงข้อมูลข่าวสารผ่านระบบสารสนเทศ ทำให้ส่งผลกระทบต่อกันและกันโดยง่าย

มิติทางด้านทักษะความสามารถ

การเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกาภิวัตน์ที่รวดเร็ว สังคมจะเป็นสังคมแห่งความรู้ การแข่งขันที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น การไหลบ่าของวัฒนธรรมข้ามชาติ และความซับซ้อนของปัญหาสังคมจะมีมากขึ้น จะเกิดวิกฤตคุณธรรมจริยธรรม การเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วเหล่านี้จะเกิดขึ้นในอนาคต ทำให้คนไทยต้องมีทักษะทางการคิด กล่าวคือ สามารถคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ คิดแบบบูรณาการ คิดวิพากษ์ คิดเปรียบเทียบ คิดเชิงกลยุทธ์ คิดเชิงอนาคต คิดสร้างสรรค์ เพื่อให้สามารถเผชิญกับปัญหาและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในอนาคตได้อย่างเท่าทัน นอกจากนั้นคนไทยยังต้องมีทักษะการสื่อสาร ทั้งการฟัง พูด อ่าน เขียน

มิติด้านลักษณะชีวิต

มิติดังกล่าวหมายถึงสิ่งที่สะท้อนความเป็นมนุษย์ในด้านต่าง ๆ ทั้งสิ่งที่อยู่ภายในและสิ่งที่แสดงออกมาเป็นพฤติกรรม ลักษณะชีวิตของคนไทยที่พึงประสงค์ควรมีดังนี้ ขยัน อดทน และ ทุ่มเททำงานหนัก เพราะสภาพของการแข่งขัน การแก่งแย่งกันและกันจะทวีสูงขึ้น การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องอาศัยคนที่ขยัน อดทน และทุ่มเททำงานหนัก มีระเบียบวินัย สามารถควบคุมตนเองได้เป็นอย่างดี ไม่ปล่อยใจให้ทำอะไรตามใจ ไร้ระเบียบวินัย ซึ่งจะส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงาน มีความซื่อสัตย์ เพราะกระแสการค้าที่เปิดกว้างทำให้ประเทศต้องยอมรับกติกาสากลต่าง ๆ โดยเน้นความซื่อสัตย์ โปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ รักการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพราะความรู้มีอยู่หลากหลายรูปแบบและ

สามารถเข้าถึงได้โดยง่าย มีจิตสำนึกประชาธิปไตย รักในสิทธิและปฏิบัติหน้าที่ของตนเองที่ควรมีต่อสังคม มีจิตสาธารณะ และรู้จักประหยัดและอดออม เป็นต้น

โดยสรุป ภาพอนาคตของคนไทยภายใต้ปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกาภิวัตน์และการแข่งขันในโลกการค้าเสรี ต้องเป็นคนไทยที่แข็งแรง สมบูรณ์ มีพัฒนาการที่สมวัย รู้จักตนเอง เข้าใจผู้อื่น เข้าใจในสภาพของการเปลี่ยนแปลง มีความรู้ที่เป็นสหวิทยาการ มีทักษะทางด้านการจัดการ ทักษะทางด้านภาษา คอมพิวเตอร์ มีความขยัน อดทน ทุ่มเททำงานหนัก มีระเบียบวินัย ทั้งหมดนี้เพื่อให้คนไทยในอนาคตสามารถเผชิญการเปลี่ยนแปลงการแข่งขันที่รุนแรงขึ้น และสามารถพัฒนาประเทศ

การมองภาพคนไทยในอนาคตดังกล่าวทำให้เห็นว่า การศึกษาไทยจะเตรียมคนให้พร้อมที่จะรับมือกับอนาคตได้อย่างไร เพราะหน้าที่ของการศึกษาคือการพัฒนาคนให้พร้อมสำหรับอนาคต ซึ่งเรื่องนี้ แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2545-2559 ที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้จัดทำขึ้นเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาของประเทศไทย ได้ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาพื้นฐานในการกำหนดแผน โดยมีการศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และธรรมชาติ บูรณาการเชื่อมโยงเป็นกระบวนการโดยรวมที่ “คน” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ซึ่งจะเป็น การพัฒนาที่ยั่งยืน มีคุณภาพ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม โดยได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ 3 ประการ คือ พัฒนาคอนอย่างรอบด้านและสมดุลเพื่อเป็นฐานหลักของการพัฒนา สร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมคุณธรรม ภูมิปัญญาและการเรียนรู้ และ พัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคม เพื่อเป็นฐานในการพัฒนาคน และสร้างสังคมคุณธรรม ภูมิปัญญาและการเรียนรู้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. <http://www.onec.go.th>.)

หน่วยงาน หรือองค์กรที่เป็นผู้จัดการศึกษาให้กับเกษตรกร

การจัดการศึกษาให้กับเกษตรกรนั้น มีหน่วยงานต่างๆ และองค์กรต่างๆ ของรัฐและเอกชนเป็นผู้ดำเนินการ ทั้งนี้เพราะเป็นบทบาทและภารกิจที่ต้องส่งเสริม สนับสนุนในเนื้อหาส่วนนั้น หน่วยงานหลัก เช่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงพาณิชย์ เป็นต้น ซึ่งแต่ละกระทรวงก็มีกรม กอง หรือหน่วยงานในสังกัด ดำเนินกิจกรรมที่เสริมสร้างความรู้ ความสามารถ และจัดการศึกษาสำหรับเกษตรกร นอกจากหน่วยงานภาครัฐแล้ว ยังมีภาคเอกชน สถาบัน มูลนิธิ หรือองค์กรท้องถิ่น ที่จัดการศึกษา หรือฝึกอบรมเกษตรกรในโครงการต่างๆ ทั้งในลักษณะของโครงการวิจัย โดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกร หรือโครงการอบรมเพื่อเผยแพร่ความรู้ ด้านต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อเกษตรกร

รูปแบบ/ลักษณะกิจกรรมการศึกษาสำหรับเกษตรกร

ความหมายของคำว่า “รูปแบบ” หรือ “Model” เป็นคำที่ใช้เพื่อสื่อความหมายหลายอย่าง ซึ่งโดยทั่วไปแล้วรูปแบบจะหมายถึงสิ่งหรือวิธีการดำเนินงานที่เป็นต้นแบบอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น แบบจำลองสิ่งก่อสร้าง รูปแบบในการพัฒนาชนบท เป็นต้น ซึ่งความหมายของคำว่า “รูปแบบ” นี้ อภิสิทธิ์ กฤษเจริญ (<http://www.kamsondeedee.com>) ได้ศึกษาความหมายจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ดังนี้ พจนานุกรม Contemporary English ของ Longman (1981, p. 668) ให้ความหมายไว้ 5 ความหมาย แต่โดยสรุปแล้วจะมี 3 ลักษณะ คือ

1. Model หมายถึง สิ่งซึ่งเป็นแบบย่อส่วนของของจริง ซึ่งเท่ากับ แบบจำลอง
2. Model ที่หมายถึง สิ่งของหรือคนที่นำมาใช้เป็นแบบอย่างในการดำเนินการบางอย่าง เช่น ครูต้นแบบ
3. Model หมายถึง รุ่นของผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ

พจนานุกรมการศึกษา Good (1973) ได้ให้ความหมายรูปแบบว่า หมายถึง แบบอย่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างหรือทำซ้ำ เป็นตัวอย่างเพื่อการเลียนแบบ เป็นแผนภูมิหรือรูปสามมิติซึ่งเป็นตัวแทนของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือหลักการหรือแนวคิด เป็นชุดของปัจจัยหรือตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งรวมกันเป็นตัวประกอบและเป็นสัญลักษณ์ทางระบบสังคม ตามความหมายดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่า รูปแบบ คือ แบบจำลองของสิ่งที่เป็นอยู่จริง

เยาวดี วิบูลย์ศรี (2536 : 25) รูปแบบ คือ วิธีที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งได้ถ่ายทอดความคิด ความเข้าใจ ตลอดจนจินตนาการของคนที่มื่อต่อปรากฏการณ์ หรือ เรื่องราวใด ๆ ให้ปรากฏในลักษณะของการสื่อสารในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง รูปแบบจึงเป็นแบบจำลองในลักษณะเลียนแบบ หรือเป็นแบบที่ใช้เป็นแบบอย่างเป็นแผนผังหรือแบบแผนของการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งต่อเนื่องด้วยความสัมพันธ์เชิงระบบ

สวัสดี สุคนธรังสี (2520 : 206) ทิศนา แจมมณี (2551: 1) ให้ความหมายรูปแบบว่าหมายถึง ตัวแทนที่สร้างขึ้นเพื่ออธิบายพฤติกรรมของลักษณะบางประการของสิ่งที่เป็นจริงอย่างหนึ่ง หรือ เป็นเครื่องมือทางความคิดที่บุคคลใช้ในการหาความรู้ ความเข้าใจปรากฏการณ์ เช่นเดียวกับสุบรรณ พันธุ์วิสาส ใช้คำว่า แบบจำลอง (Model) เท่ากับการย่อหรือเลียนแบบความสัมพันธ์ที่ปรากฏอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริงของปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยในการจัดระบบความคิดในเรื่องนั้นให้เข้าใจได้ง่ายขึ้นและเป็นระเบียบ ส่วน บุญชม ศรีสะอาด (2533:19) ให้ความหมาย รูปแบบว่าเป็นโครงสร้างที่แสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่มีในปรากฏการณ์ธรรมชาติหรือในระบบต่าง ๆ

Willer (1967:15) รูปแบบ เป็นการสร้างมโนทัศน์เกี่ยวกับชุดของปรากฏการณ์ โดยอาศัยหลักการของระบบรูปนัย ทั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อทำให้เกิดความกระจ่างชัดของนิยามความสัมพันธ์และประพจน์ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งรูปแบบที่มีความเที่ยงตรง จะพัฒนาเป็นทฤษฎีต่อไป

Stoner and Wankle (1986:12) Nadler (1980 : 72-90) Mescon and Khedouri (1985 :199) ให้คำนิยาม รูปแบบ เป็นการจำลองความจริงของปรากฏการณ์ เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่มีความสัมพันธ์องค์ประกอบ ที่เป็นกระบวนการของปรากฏการณ์นั้น ๆ ให้ง่ายขึ้น

สำหรับ Hausser (1980 : 132-161) ได้ให้ความหมายที่แตกต่างออกไป โดยที่รูปแบบเป็นสิ่งที่ออกแบบมาเพื่อแสดงถึงองค์ประกอบและกระบวนการตรวจสอบความแตกต่างระหว่างความสัมพันธ์ในเชิงทฤษฎีกับปรากฏการณ์จริง

จากความหมายทั้งหมดสามารถสรุปได้ว่า รูปแบบ หมายถึง สิ่งที่สร้างหรือพัฒนาขึ้นจากแนวคิด ทฤษฎีที่ได้ศึกษามาของผู้สร้างรูปแบบ เพื่อถ่ายทอดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ โดยใช้สื่อที่ทำให้เข้าใจได้ง่าย กระชับ ถูกต้อง และสามารถตรวจสอบเปรียบเทียบกับปรากฏการณ์จริงได้ เพื่อช่วยให้ตนเองและคนอื่นเข้าใจได้ชัดเจนขึ้น รูปแบบยังหมายถึงแบบจำลองอย่างง่ายหรือย่อส่วนของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้เสนอรูปแบบได้ศึกษาและพัฒนาขึ้นมาเพื่อแสดง หรืออธิบายปรากฏการณ์ให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น รูปแบบอาจจะใช้ประโยชน์ในการทำนายปรากฏการณ์ที่จะเกิดขึ้นหรือใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไป รูปแบบ จึงเป็นตัวแทนของโครงสร้างทางความคิด หรือองค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่สำคัญของเรื่องที่ศึกษา

รูปแบบ/ลักษณะกิจกรรมการศึกษาที่จัดให้กับเกษตรกร มีอยู่อย่างหลากหลาย และที่จะหยิบยกมานำเสนอต่อไปนี้ ได้คัดสรรคัมมา ทั้งโครงการภาครัฐ เอกชน มูลนิธิ องค์กรท้องถิ่น หรือสถาบันเพื่อสะท้อนรูปแบบ ลักษณะและวิธีการจัดการศึกษา หรือการเรียนรู้ ลักษณะการดำเนินงาน เนื้อหาที่จัด สื่อที่ใช้ แนวทางการติดตามประเมินผลที่อาจมี และอื่นๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) โครงการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่

โครงการนี้เป็นความร่วมมือระหว่างกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และกระทรวงศึกษาธิการ ดำเนินการโดยผ่านกลไกของระบบการศึกษาที่จะเข้ามาเสริมสร้างองค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ ให้แก่เกษตรกร ทั้งจากวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยี วิทยาลัยประมง และวิทยาลัยการอาชีพ ที่อยู่ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งมีอยู่ 76 แห่ง ทั่วประเทศ ระยะเวลาการดำเนินงาน 5 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551-2555

เป้าหมาย ของโครงการ คือการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ให้ได้ไม่น้อยกว่า 4 แสนราย เพื่อเป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่จะเข้าไปทดแทนเกษตรกรรุ่นเดิม พร้อม ๆ กับสร้างการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภาคการผลิตของไทยให้มีความเข้มแข็งและมั่นคงมากยิ่งขึ้น

เนื้อหา เน้นการบริหารจัดการปัจจัยทั้ง 4 ด้าน คือ องค์กรความรู้ ทรัพยากรที่ดิน แหล่งทุน และการรวมกลุ่ม เพื่อสร้างอำนาจการต่อรองทางการค้า มีการจัดทำหลักสูตรร่วมกัน ซึ่งหลักสำคัญของแต่ละหลักสูตรจะเป็นการผนวกองค์ความรู้ทั้งหมด ทั้งวิทยาการใหม่ ๆ ความรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน ความรู้จากประสบการณ์ของเกษตรกรรุ่นเก่า ๆ เพื่อให้เด็กรุ่นใหม่ และเกษตรกรรุ่นเก่าได้ประสานเชื่อมโยงและเติมเต็มความรู้ให้เก้กันและกัน โดยคาดว่าโครงการจะช่วยสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีความรู้อย่างเต็มเปี่ยมเพื่อช่วยกันพัฒนาภาคการเกษตรของไทยให้รอดหน้ามากยิ่งขึ้น ซึ่งทุกวันนี้ภาพของเกษตรกรถูกมองว่าเกษตรกรเป็นอาชีพที่ต้องลำบาก เกษตรกรต้องยากไร้ ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว อาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพที่มีความสุขถึงแม้จะวัดไม่ได้ก็ตาม ในขณะเดียวกันปัจจุบันเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ต่างหันหน้ามุ่งเข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรม ทำให้แรงงานภาคการเกษตรของไทยลดน้อยลงเรื่อย ๆ ดังนั้น โครงการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ จึงเป็นการเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กและเยาวชนที่สนใจในการประกอบอาชีพเกษตรกร เล็งเห็นโอกาสและการก้าวหน้าในการประกอบอาชีพภาคการเกษตร ซึ่งภาครัฐพร้อมให้การสนับสนุนในทุก ๆ ด้าน

ประเด็นสำคัญ ของการดำเนินโครงการที่มุ่งหวังในอนาคต คือ แรงงานภาคการเกษตรที่จะเกิดขึ้นใหม่ 4 แสนคน จะเป็นแรงงานคุณภาพที่เข้าไปปรับเปลี่ยนโครงสร้างภาคการเกษตรของไทย ให้มีความเจริญก้าวหน้า สามารถสร้างผลผลิตทางการเกษตรที่มีคุณภาพ ได้มาตรฐาน มีแผนการตลาดที่มั่นคง สามารถแข่งขันกับประเทศอื่น ๆ ในเวทีการค้าโลก เกษตรกรไทยคงร่ำรวยและมีความสุขไม่แพ้เกษตรกรชาติอื่น ๆ อีกต่อไป (ศูนย์นวัตกรรมเทคโนโลยีหลังการเก็บเกี่ยว. <http://www.phtnet.org/news51>)

2) โรงเรียนชานา

“โรงเรียนชานา” ไม่ได้หมายถึง อาคาร หรือสถานศึกษาที่ใช้สำหรับอบรมสั่งสอนชานา หากแต่เป็น “กลุ่มชานา” ที่รวมตัวกันตามร่มไม้ ปลายนา หรือใต้ถุนบ้าน เพื่อ “แลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงาน” โดย มีเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิข้าวขวัญเป็นดำเนินกระบวนการเรียนรู้สิ่งใหม่ เช่นพาไปศึกษาดูงาน ค้นหาความรู้จากภายนอก และหาทางไปสู่การเกษตรที่ดีกว่าเพื่อแก้ปัญหาบางประการ เช่นการลด ละ เลิก การใช้สารเคมี

“โรงเรียนชานา” มีเครือข่ายจัดในหลายจังหวัด ที่จะหยิบยกมาในที่นี้คือ โรงเรียนชานา จังหวัดพิจิตร โรงเรียนชานาจังหวัดสุพรรณบุรี และโรงเรียนชานาจังหวัดนครสวรรค์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

“โรงเรียนชาวนา” จังหวัดพิจิตร จัดโดยสถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม ซึ่งได้ถ่ายทอดประสบการณ์การจัดการความรู้ในเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของเครือข่ายในหลายจังหวัด เช่น เครือข่ายชมรมเกษตรธรรมชาติและผักปลอดสารพิษ จังหวัดพิจิตร ซึ่งสะท้อนกระบวนการจัดการความรู้ของชาวบ้านว่าเกษตรกรที่มาต่างมีคุณสมบัติของนักทดลอง เป็นนักเรียนรู้ที่สมองไม่ยอมหยุดนิ่ง แม้หลายคนอยู่ในวัยสูงอายุ และจากการแสดงบทเป็นผู้อำนวยการความสะดวกในการจัดให้เกิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชาวนาด้วยกันเอง โรงเรียนชาวนา แบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือมีตั้งแต่ ประถม มัธยม และมหาวิทยาลัย ผู้ที่ผ่านโรงเรียนชาวนาระดับประถมได้คือผู้ที่เลิกใช้ยาฆ่าแมลง ระดับมัธยมยกขึ้นมาหน่อยต้องเลิกใช้ปุ๋ยเคมี และระดับมหาวิทยาลัยต้องคัดพันธุ์ข้าวเป็น ผสมพันธุ์ข้าวได้ (ธวัช มหัตตะ. <http://www.trf.or.th/>)

“โรงเรียนชาวนา” จังหวัดสุพรรณบุรี จัดโดยมีมูลนิธิข้าวขวัญ (มข.) ซึ่งดำเนินงานด้านการพัฒนาเทคโนโลยีสำหรับเกษตรกรที่ยั่งยืน และพัฒนาปรับปรุงอนุรักษ์พันธุ์ข้าวไทยมากกว่า 15 ปี ร่วมมือกับ สถาบัน ส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.) ระหว่างปี 2547-2549 ดำเนินโครงการส่งเสริมการจัดการความรู้เรื่องการทำนาข้าวในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน” หรือ “โรงเรียนชาวนา” ขึ้น เพื่อชักชวนชาวนา (นาร่อง 5 พื้นที่ 4 อำเภอ ใน จ.สุพรรณบุรี) ร่วมแสวงหาทางออก เพื่อลดต้นทุนการผลิต และสามารถพึ่งตนเองได้โดยมีสุขภาพที่ดีขึ้น

ลักษณะการจัดกิจกรรม ยึด “มีเหตุมีผล” ด้วยหลักชวนคิด ชวนคุย เมื่อชาวนาที่ตกอยู่ในวังวนแห่งปัญหา หาทางออกไม่ได้ ได้ร่วมกัน “ชวนคิด ชวนคุย” ทบทวนอดีต เพื่อมองปัจจุบัน และพบว่าในอดีตพวกตนมีวิถีชีวิตวัฒนธรรม กระบวนการทำนา สิ่งแวดล้อมเป็นอย่างไร ใช้ต้นทุนเท่าใด ในการทำนาแต่ละรอบปี เมื่อมีโอกาสนั่งทบทวนก็เริ่มเห็นความเปลี่ยนแปลงที่เจ็บปวดของชีวิตชาวนา ซึ่งในอดีตแม้จะทำนาปีละครั้งก็พออยู่พอกิน เพราะไม่ต้องซื้อสารเคมี ปุ๋ย และพันธุ์ข้าว ทั้งกุ้ง หอย ปู ปลา ผักแทบทุกชนิดก็มีอยู่เต็มนา ค่าแรงเก็บเกี่ยวก็ไม่ต้องลงทุน อาศัยลงแขกเกี่ยวข้าวเอาแรงกัน ที่สำคัญครอบครัวก็อบอุ่นเพราะอยู่กันพร้อมหน้า ไม่ต้องผลัดไถลูกหลานไปเรียนไกลๆ เพียงเพื่อหวังว่า “จะไม่ต้องกลับมาเป็นชาวนา” ครั้นมองดูปัจจุบันกลับพบว่าชาวนาเป็นหนี้สินล้นพ้นตัว ทั้งพันธุ์ข้าว ปุ๋ย สารเคมีล้วนต้องซื้อจากนายทุนทั้งสิ้น จากเจ้าของนากลับกลายเป็นผู้เช่านา รับจ้างนิตยาฆ่าแมลง แม้กระทั่งการเก็บเกี่ยวยังต้องแย่งชิงรถเกี่ยว รถไถ ที่สำคัญสุขภาพชาวนาทรุดโทรมลงมาก ในนาไม่เหลือสิ่งมีชีวิตให้เก็บกิน ข้าวพืชผักที่ขึ้นตามนาก็ไม่สามารถเก็บกินได้เพราะเกรงสารพิษ ที่เลวร้ายคือครอบครัวและชุมชนล่มสลาย วัฒนธรรมความเชื่อเรื่องการทำนาไม่มีให้เห็นอีกต่อไป จากนั้นก็หาทางออกเพื่อแก้ปัญหา โดยการชวนกันเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ เช่น การลด ละ เลิก การใช้สารเคมี และเรียนรู้การทำนาในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน และรวมตัวกันเรียนรู้ใน “โรงเรียนชาวนา”

พากันเรียนรู้และศึกษาดูงานเพื่อนำไปสู่การลด ละ เลิก การใช้สารเคมี (มูลนิธิข้าวขวัญ.
www.sedb.org)

“โรงเรียนชาวนา” จังหวัดนครสวรรค์ แนวคิด ความเชื่อ พื้นฐานของการจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อร่วมกันเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของชาวนา ให้เกิดการเรียนรู้และสามารถผสมผสานความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ได้อย่างต่อเนื่อง เกิดระบบคิดที่เป็นเหตุเป็นผล และมีระบบคิดแบบเชื่อมโยง เพื่อการแก้ปัญหาของเกษตรกรในการทำนาซึ่งเป็นอาชีพหลักของเกษตรกรทำนาในจังหวัดนครสวรรค์ เน้นกลุ่มการเรียนรู้ เกิดการจัดการความรู้ควบคู่กับการปฏิบัติจริงซึ่งเป็นการเรียนรู้ท่ามกลางการปฏิบัติ และเกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อหาคำตอบให้กับตนเองและร่วมแลกเปลี่ยนความรู้กันซึ่งและกัน

หลักการ

(1) ใช้พื้นที่ ชุมชน ชาวบ้านเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ หรือเป็นโรงเรียนโดยมีหลักการรวมกลุ่ม ส่งเสริมชักนำให้ปัจเจกเกษตรกรมารวมตัวกันเป็นกลุ่ม ระบบหรือ System หรือ Node หรือ Team ขนาดกลุ่ม/องค์กรแตกต่างกันออกไปตามเหตุปัจจัย และระยะเวลา

(2) กลุ่มการเรียนรู้ (Group Learning Organization) กระบวนการเรียนรู้จะเน้นการเรียนรู้เป็นกลุ่มชาวนา หรือ องค์กร หรือ Nodes โดยจะต้องมีกระบวนการ การเรียนรู้เป็นกลุ่ม ความชัดเจน ความลุ่มลึก ทักษะ ประสบการณ์ ต่างๆ เรื่องการเรียนรู้ มาจากการฝึกอบรม ศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนกับผู้รู้ การอ่าน สังเกต และประสบการณ์ตรงจากการปฏิบัติของชาวนาในพื้นที่นำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นส่วนสำคัญ โดยมีการออกแบบการเรียนรู้ มีสาระสำคัญกำหนดให้ทุกคนทำตัวเป็นทั้งนักเรียนและครูไปพร้อมๆ กัน นำความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเป็นกลุ่มเรียนรู้

(3) การจัดการความรู้(Knowledge Management) โรงเรียนชาวนา เน้นกระบวนการจัดการความรู้ในหลักสูตร หรือ เนื้อหาไปพร้อมๆ กับการเรียนรู้ โดยเปิดเวทีให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการสกัดความรู้เดิมหรือเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมที่มีกระบวนการเรียนรู้ทดลองใช้แล้วได้ผลดี นำมาผสมผสานกับความรู้ใหม่ ซึ่งสามารถจัดการความรู้ได้ทั้งก่อนปฏิบัติ ขณะปฏิบัติ และหลังปฏิบัติหรือหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิต ทั้งสามกระบวนการต้องผ่านเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระดับกลุ่ม เพื่อสกัดออกมาเป็นชุดความรู้ใหม่

(4) เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายให้เกิดพลัง (Net Working) หลังจากการก่อรูปของกลุ่มต่างๆ มีชุดความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งภายในและนอกกลุ่ม ขกระดับให้เกิดเวที

แลกเปลี่ยนในระดับจังหวัด เกิดความสัมพันธ์ เป็นพวกเดียวกัน เชื่อมโยงเครือข่ายให้เกิดพลังและเกิดการขยายผลในระยะที่เหมาะสมต่อมา

(5) สร้างสรรค์ นวัตกรรมและเทคโนโลยี มีการสร้างสรรค์และนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมใหม่ ๆ ขึ้นมาใช้งานทดแทนระบบหรือกระบวนการผลิตแบบเดิม

(6) ประสานและบูรณาการภาคีพันธมิตรในพื้นที่และนอกพื้นที่ เชื่อมโยงเครือข่าย และภาคีพันธมิตรต่าง ๆ หนุนเสริมการปฏิบัติการของกลุ่มชาวบ้านอย่างเหมาะสม

(7) บูรณาการเชื่อมโยงการเคลื่อนไหวงานส่วนต่าง ๆ เข้าหากัน เพื่อเป็นการหนุนเสริมกัน อาทิ เรื่องเกษตรยั่งยืน วิทยุชุมชน การเคลื่อนไหวด้านสุขภาพ/สาธารณสุข งานด้านสิ่งแวดล้อม ฯลฯ (โรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์. <http://www.nsruc.ac.th/farmer/>)

โดยสรุป โรงเรียนชาวนา เป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้สำหรับเกษตรกร คือชาวนาเน้นการแก้ปัญหา โดยกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างคุณค่าในตนเองเพื่อการเรียนรู้อันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาที่กำลังเผชิญหน้าอยู่ โดยการจัดกลุ่มชาวบ้านอภิปรายเพื่อทบทวนองค์ความรู้เดิมเพื่อการต่อยอดนวัตกรรมหรือองค์ความรู้ใหม่อย่างกลมกลืน สร้างเครือข่าย ประสานสัมพันธ์และเป็นพันธมิตรกับชุมชน องค์กร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาและพัฒนาอย่างยั่งยืน

3) โรงเรียนเกษตรกร

โรงเรียนเกษตรกร คือ กิจกรรมการฝึกอบรมตลอดฤดูการเพาะปลูกโดยมีการฝึกอบรมในแปลงปลูกพืช เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่ดำเนินการตลอดฤดูกาลเพาะปลูกจึงครอบคลุมทุกระยะพัฒนาการของพืชรวมทั้งการปฏิบัติจัดการที่เกี่ยวข้องทั้งหมด กระบวนการฝึกอบรมจะใช้วิธีให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยการมีส่วนร่วม และอาศัยกระบวนการเรียนรู้จากการหาประสบการณ์การปฏิบัติจริง

องค์ประกอบพื้นฐานของโรงเรียนเกษตรกรสำหรับการจัดการศัตรูพืชโดยวิธีผสมผสานมีดังนี้

- (1) โรงเรียนเกษตรกรหนึ่งแห่ง ประกอบไปด้วยกลุ่มเกษตรกรจำนวน 20 -25 คน
- (2) โรงเรียนเกษตรกร เป็นการเรียนในแปลงปลูกพืชและมีระยะเวลาอย่างน้อยหนึ่งฤดูกาลเพาะปลูก (ตั้งแต่เพาะเมล็ดไปจนถึงเก็บเกี่ยว)
- (3) สมาชิกเกษตรกรจะพบกันเป็นประจำสัปดาห์ละหนึ่งครั้งตลอดฤดูกาลเพาะปลูก

(4) ในโรงเรียนเกษตรกร เกษตรกรเป็นผู้ดำเนินการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างวิธีไอพีเอ็ม (IPM) และวิธีแบบเกษตรกรทั่วไป เกษตรกรมีแปลงปฏิบัติตามวิธีไอพีเอ็ม(IPM) และแปลงปฏิบัติตามวิธีของเกษตรกร

(5) ในโรงเรียนเกษตรกร จะต้องมีการทำแปลงศึกษาเฉพาะเรื่อง ซึ่งหัวข้อที่ศึกษาขึ้นอยู่กับปัญหาที่มีอยู่ในพื้นที่นั้น

(6) โรงเรียนเกษตรกร มีการกำหนดหัวข้อเรียนรู้พิเศษซึ่งเกษตรกรเป็นผู้เลือกเรื่องที่ตนสนใจ

(7) การพบปะแต่ละครั้งอย่างน้อยที่สุดจะต้องมีกิจกรรมการวิเคราะห์ระบบนิเวศเกษตร (AESA) แปลงปลูกพืชและปิดท้ายด้วยการตัดสินใจร่วมกันในการจัดการแปลงปลูกของสัปดาห์นั้นๆ

(8) วิธีการศึกษาตามกระบวนการโรงเรียนเกษตรกรคือการเรียนรู้จากประสบการณ์ การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ศูนย์กลางอยู่ที่ผู้เรียน และยึดหลักการศึกษานอกระบบ

(9) โรงเรียนเกษตรกรหนึ่งกลุ่ม จะต้องมิวิทยากรที่เลี้ยงอย่างน้อยหนึ่งคนทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ให้เกิดประสบการณ์ มิใช่การสอนให้ทำหรือการส่งมอบคำสั่งจากระดับบนสู่ระดับล่าง

(10)เตรียมอุปกรณ์สำหรับการอบรม

- กระดาษ ดินสอ ดินสอสี และกระดาษฟาง
- วัสดุอุปกรณ์สำหรับการทดลอง
- กัดัก สวิงจับแมลง และ แวนขยาย
- สารชีวภัณฑ์กำจัดศัตรูพืช
- ฯลฯ

(11)เตรียมเอกสารที่ต้องใช้ในการอบรมครั้งต่อไป

- คู่มือระบบนิเวศ
- คู่มือจำแนกโรคและแมลง
- ไปสเตอร์

แนวทางการใช้ IPM ในโรงเรียนเกษตรกร ที่สำคัญ คือ

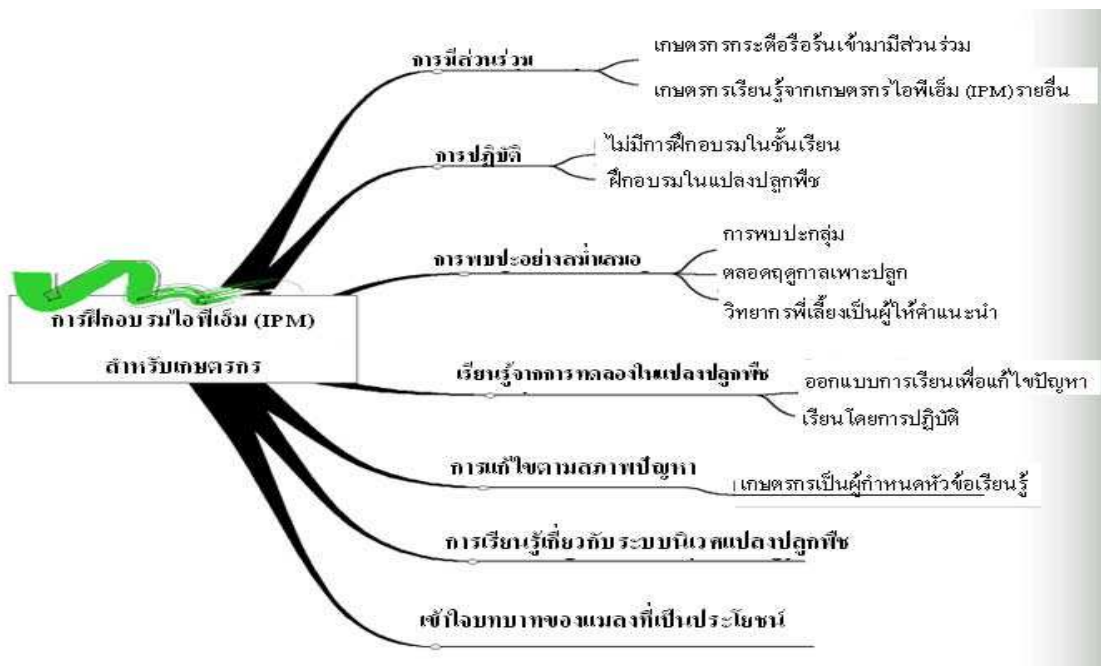
(1) เกษตรกรจะต้องผ่านการเรียนรู้ ศึกษา ทดลอง และวิเคราะห์จนได้เป็นข้อสรุปในการปรับใช้หรือพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับพื้นที่ของตนเอง

(2) ความรู้ของเกษตรกรเกิดขึ้นจากการศึกษาและเรียนรู้จากประสบการณ์จริงจนกลายเป็นความเข้าใจ ซึ่งไม่ใช่ ได้มาจากการสอนเหมือนกับในโรงเรียนทั่วไป

(3) เป็นกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ที่สอนให้คิดก่อนตัดสินใจเลือก

- (4) ผู้เรียนหาความรู้ได้ด้วยตนเอง โดยวิทยากรจะให้วิธีการเรียนรู้ และเครื่องมือในการเรียนรู้แก่ผู้เรียน
- (5) เกษตรกรจะเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงและสถานการณ์จริงที่เกิดขึ้น ตลอดฤดูกาลผลิต โดยเรียนรู้จากพื้นฐานของระบบนิเวศน์ (Ecology Base) ในแปลงนาตั้งแต่การปลูกจนถึงการเก็บเกี่ยว
- (6) นาเป็นครูและห้องเรียนที่สำคัญที่สุด ที่ผู้เรียนจะได้ศึกษา ค้นคว้า และค้นพบด้วยตนเอง
- (7) เกษตรกรจะได้รับโอกาสให้แสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนประสบการณ์และตัดสินใจเลือกการจัดการด้วยตนเอง
- (8) วิทยากรไม่จำเป็นต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญหรืออาวุโส แต่สามารถเรียนรู้ไปพร้อมๆ กับเกษตรกร และมีทักษะในการกระตุ้นสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนแลกเปลี่ยนประสบการณ์ อยากรู้ อยากรู้
- (9) เกษตรกรต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญในแปลงนาของตนเอง เป็นนักวิจัย นักคิดค้น ศึกษา พัฒนา เทคโนโลยี และเป็นนักถ่ายทอดแนวคิด (http://www.pcd.go.th/info_serv/pol_suc_school.html)

แผนภูมิ การฝึกอบรม IPM สำหรับเกษตรกร

(http://www.ipmthailand.org/th/FarmerFieldSchools/09_what_is_ffs.htm)

4) **เวทีชุมชนเพื่อการเรียนรู้ของเกษตรกร**

การจัดเวทีชุมชนเพื่อการเรียนรู้ของเกษตรกร ดำเนินงานโดยสำนักงานเกษตรจังหวัด พระนครศรีอยุธยา ซึ่งมีคณะทำงานจัดการความรู้ได้จัด “เวทีชุมชนเพื่อการเรียนรู้ของเกษตรกร” ซึ่ง

การจัดการเรียนรู้สำหรับเกษตรกร สามารถดำเนินการได้หลายวิธี เช่น การอบรม การศึกษาดูงาน การสาธิต การฝึกปฏิบัติ รวมถึงการจัดเวทีเรียนรู้ แต่ละวิธีนั้นมีขั้นตอนและกระบวนการที่แตกต่างกันไป แต่ในที่นี้เป็นกรนำเสนอถึงวิธีการจัด “เวทีชุมชนเพื่อการเรียนรู้ของเกษตรกร” ซึ่งมีลักษณะดำเนินการดังนี้

4.1) การเตรียมการ ก่อนดำเนินการจัดเวทีเรียนรู้จะต้องดำเนินการประชุมผู้ร่วมดำเนินการเพื่อเตรียมการดังต่อไปนี้

- (1) กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการจัดเวทีให้ชัดเจนและทุกคนรับรู้เหมือนกัน ว่าเราต้องการให้ผู้เข้าร่วมเวทีเรียนรู้อะไร
- (2) กำหนดเรื่อง/ประเด็นในการจัดการเรียนรู้ ทั้งนี้ต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และเป้าหมาย
- (3) กำหนดขั้นตอน/วิธีการในการจัดเวที เช่น มีการบรรยาย ฝึกปฏิบัติ แบ่งกลุ่มอภิปราย ดูงาน หรือแสดงนิทรรศการ เป็นต้น
- (4) กำหนดระยะเวลา วันจัดเวที ช่วงเวลา และเลิกเวลาใด
- (5) กำหนดสถานที่
- (6) กำหนดบุคคลที่จะเข้าร่วมเวทีเรียนรู้ ผู้สังเกตการณ์ พร้อมทั้งจำนวนของผู้เข้าร่วมด้วย
- (7) กำหนดวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือที่จะต้องใช้ในการจัดเวที
- (8) กำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้ดำเนินการจัดเวที ในแต่ละด้านให้ชัดเจน เช่น จัดเตรียมสถานที่ น้ำ อาหาร วัสดุอุปกรณ์ หนังสือเชิญผู้เข้าร่วม ฯลฯ ใครบ้างเป็นผู้รับผิดชอบและรับไปดำเนินการ

4.2) สถานที่จัดเวทีเรียนรู้

สถานที่ที่เป็นปัจจัยสำคัญ ที่ต้องคำนึงในการจัดเวทีเรียนรู้เพราะจะเป็นส่วนช่วยในการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้สำหรับเกษตรกร การเลือกสถานที่ต้องเหมาะสมและมีความพร้อมที่จะจัดเวที ซึ่งต้องคำนึงดังต่อไปนี้

- (1) สถานที่ต้องสะดวกแก่ทุกคนที่จะเดินทางเข้าร่วมเวที
- (2) เป็นสถานที่ที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนหรือของกลุ่มผู้เรียนรู้
- (3) หากมีการฝึกปฏิบัติหรือดูงานด้วย บริเวณข้างเคียงของเวทีควรมีจุดดูงานหรือสถานที่ฝึกปฏิบัติได้
- (4) มีสภาพแวดล้อมที่ดี ไม่อยู่ในตัวเมือง(ตลาด) หรือใกล้แหล่งขายของกินของใช้ ห่างจากถนนรถยนต์ ผู้คนไม่พลุกพล่าน

(5) อากาศถ่ายเทสะดวก ห้องไม่คับแคบหรืออยู่ห้องเล็ก หรือร้อนอบอ้าว

(6) ผังของเวที ต้องจัดให้ทุกคนเห็นหน้ากัน ทั้งผู้เข้าร่วมเวที ผู้สังเกตการณ์ และวิทยากร อาจจัดเป็นรูปพระจันทร์เสี้ยวก็ได้ แต่ไม่ควรจัดในลักษณะห้องเรียน

4.3) ผู้ร่วมเวที

(1) ในการจัดเวทีเรียนรู้สิ่งที่ต้องคำนึงสิ่งหนึ่งคือ จำนวนของผู้เข้าร่วมเวทีซึ่งควรมีจำนวนผู้เข้าร่วมทั้งหมด 20-30 คน

(2) ผู้เข้าร่วมต้องเป็นผู้ที่สนใจ หรือเกี่ยวข้องกับเรื่องหรือประเด็นการเรียนรู้ที่กำหนดไว้

(3) เป็นผู้พร้อมจะให้ และเปิดใจรับในเรื่องและประเด็นนั้นๆ ในเวทีเรียนรู้

(4) อาจมีผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น ผู้นำอาชีพเข้าร่วมด้วย

(5) มีบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งคือ นักวิชาการ ผู้รู้จริง ผู้มีประสบการณ์ตรง ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นผู้ให้ข้อคิดในการตัดสินใจของเวที

4.4) วิทยากรกระบวนการ ควรมีคุณสมบัติดังนี้ คือ

- ทักษะการสื่อสารดี

- ความคิดสร้างสรรค์

- ใฝ่รู้/โลกทัศน์กว้าง

- สมองชาย-ชาวสัมพันธ์

- สนใจการแลกเปลี่ยน

- ประสาทสัมผัสดี

- ไม่ดูถูกมนุษย์ด้วยกัน

- สนุก-อารมณ์ดี

- คิดแบบองค์รวม

- เป็นกลาง/ยุติธรรม

- การสื่อสารดี

- กล้าตัดสินใจ

4.5) ข้อควรคำนึงอื่น ๆ ในการจัดเวทีเรียนรู้

(1) ก่อนจัดต้องมีการกำหนดข้อตกลงร่วม เช่น ตรงเวลา

(2) เข้าร่วมทุกครั้งโดยไม่ขาด เลิกตรงเวลา ยอมรับมติในเวที ทั้งนี้ต้องมีการตกลงร่วมกันก่อน

(3) ต้องดำเนินการในลักษณะการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

(4) การกำหนดวันเวลาจัดเวที ต้องคำนึงวันว่างของเกษตรกรไม่ใช่ของเจ้าหน้าที่ เช่น ไม่ตรงวันสำคัญของชุมชน ไม่ตรงฤดูการผลิต และเก็บเกี่ยว

(5) การกำหนดประเด็น ต้องเป็นความต้องการของชุมชน หากต้องการให้เกษตรกรเรียนรู้ในประเด็นที่ความต้องการต้องพยายามสอดแทรกในขณะจัดเวทีแต่ต้องไม่กำหนด เป็นประเด็นหลัก

(6) วิทยากรกระบวนการต้องทำหน้าที่วิทยากรอย่างแท้จริง

(7) การจัดเวทีเรียนรู้เมื่อจัดเสร็จแล้วควรมีการประชุมผู้เกี่ยวข้องเพื่อสรุป

(8) ร่วมกันประเมินว่าบรรลุวัตถุประสงค์ เป้าหมายการจัดเวที ที่กำหนดไว้หรือเปล่า
(คณะทำงาน KM. Km.doae.go.th/bestpractice/)

5) “นาขั้นบันได” โครงการปิดทองหลังพระ

โครงการปิดทองหลังพระ ยึดแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เป็นโครงการที่จะทำงานบูรณาการจากทุกภาคส่วนราชการ ทั้ง อบต. อบจ. จังหวัด เกษตร ปศุสัตว์ กรมชลประทาน ป่าไม้ มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ฯลฯ และชาวบ้าน เพื่อแก้ปัญหาคความยากจนอย่างยั่งยืน โดยเน้นให้ชาวบ้านคิดเอง แต่ภาครัฐจะเข้าไปให้ความรู้ เพื่อหา ต้นแบบที่เหมาะสมในการแก้ปัญหาคการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับป่าในพื้นที่ป่าต้นน้ำ ก่อนที่จะมาเป็นโครงการปิดทองหลังพระนั้น เริ่มจากโครงการกฤษชัยภรณ์ ในตำบลขุนน่าน ซึ่งริเริ่มเมื่อปี 2547 ภายหลังกการเสด็จฯ ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถเมื่อปี 2546 ที่ทรงเห็นความ ยากจนของชาวบ้านทรงมีพระราชดำริให้จัดตั้งสถานีเกษตรที่สูงขึ้น ส่งเสริมอาชีพ ปลูกผักฤดูหนาว ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม และขุนาขั้นบันได ต่อมาเมื่อโครงการปิดทองหลังพระเกิดขึ้น โครงการกฤษชัยภรณ์จึงได้มารวมอยู่ใน โครงการปิดทองหลังพระเพื่อถ่ายทอดการทำงานและใช้งบประมาณจาก ภาครัฐที่จัดสรรให้ปีละ 200 ล้านบาท

ชาวบ้านในพื้นที่โครงการปิดทองหลังพระ ส่วนใหญ่เป็นชาวเขาเผ่าลัวะ ยากจน และมี หนี้สิน อันเป็นตัวเร่งให้ชาวบ้านรุกพื้นที่ป่าตลอดมา วิธีแก้ความจนอันดับแรก คือส่งเสริมให้ ชาวบ้านปลูกข้าวให้พอกิน โดยเปลี่ยนมาทำนาขั้นบันไดแทน ซึ่งการปลูกข้าวแบบเดิม (ข้าวไร่) ได้ ผลผลิตเพียง 17-20 ถังต่อไร่ ขณะเดียวกันยังปลูกข้าวโพดทุก ๆ ปี ข้าวโพดได้ผลผลิตต่ำลง เพราะดิน เสื่อม ทำให้ชาวบ้านรุกพื้นที่ป่าเพื่อขยายไร่ข้าวโพด

ปัจจุบันพื้นที่ในโครงการปิดทองหลังพระในจังหวัดน่าน ครอบคลุม 15 หมู่บ้านในอำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอท่าวังผา และ อำเภอสองแคว ความเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดหลังจากเริ่มโครงการ คือภาพของนาขั้นบันไดกระจายอยู่บนแนวเทือกเขาภูพยัคฆ์ ภูเวก เขมมอยู่ในแปลงข้าวไร่ และข้าวโพดเป็นระยะ บางมุมยังเห็นป่าเหลือเป็นหย่อม อย่างพื้นที่บ้านเปียงซ้อเหลืออยู่ 3,000 ไร่ ป่าที่เห็นนั่นคือป่าช้า เพราะชาวลัวะมีความเชื่อเรื่องผีอย่างเหนียวแน่น จึงไม่ตัดต้นไม้เพราะเชื่อว่ามีผีอยู่เผ่าลัวะ ขุดดินก็ผีดผี เอาดินกลับก็ผีดผี ผีทุกอย่าง ต้องมีกลยุทธ์เลี้ยงผี ดึงผีมาเป็นพวกให้ได้ แต่ก่อนปลูกข้าวไร่มีแต่ข้าวเหนียว แต่เมื่อมีโครงการปิดทองหลังพระ จะมีผัก มีไก่ ผีก็อ้อม คนก็อ้อม

สำหรับ ภูมิปัญญาการทำนาขั้นบันได มีต้นแบบมาจากประเทศจีน ชาวเขาเผ่ามูเซอเป็นกลุ่มที่มีความเชี่ยวชาญในการทำนาขั้นบันได เมื่อมาอาศัยในแผ่นดินไทยก็ปลูกข้าวด้วยระบบนาขั้นบันได เผ่ามูเซอเป็นผู้บุกเบิกนาขั้นบันได ดังนั้นเมื่อมาเริ่มต้นใน จังหวัดน่าน ชาวเขาเผ่ามูเซอได้มาเป็นปราชญ์ถ่ายทอดวิธีการทำนาขั้นบันไดให้กับชาวบ้านและเจ้าหน้าที่กองอาสารักษาดินแดน (อส.) กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย นาขั้นบันไดใช้สายตาในการกะระยะแนวขอบคันนา ไม่จำเป็นต้องใช้กล้องส่องเพื่อหาระดับ คนที่มีประสบการณ์จะกะระยะได้เป็นแถวเป็นแนวขนานไปแนวสั้นเขาสวยงาม สิ่งสำคัญเมื่อได้ระดับจะช่วยไม่ให้น้ำขังไปด้านใดด้านหนึ่ง ขนาดของนาขั้นบันไดนั้นความกว้างจะไม่เกิน 4 เมตร ถ้ามากกว่านี้จะรับความจุของน้ำไม่ไหว ทำให้น้ำพังลงมาได้ นอกจากนี้ยังใช้ไม้ไผ่ฝังไว้เป็นท่อนระบายน้ำตามแนวคันนาเพื่อระบายน้ำเข้าออกคันนา ป้องกันน้ำถล่มอีกทาง ส่วนความยาวของนามีได้ถึง 10-20 เมตร เมื่อกะเกณฑ์แนวของนาได้แล้วจะขุดดินด้านล่างขึ้นมาถมเป็นคันนา และต้องอัดดินในนาให้แน่น ไม่เช่นนั้นเก็บน้ำไว้ไม่ได้ ส่วนการไถนั้นจะใช้ควาย หรือใช้จอบในการไถพรวนได้เลย และใช้วิธีการลงแขก เพื่อแก้ปัญหาเรื่องขาดแคลนแรงงาน

นาขั้นบันไดจะใช้สารเคมีฆ่าหญ้าบนคันนาไม่ได้ ต้องใช้จอบหรือมือในการดายหญ้าแทน เพราะรากหญ้าจะช่วยยึดดินบนคันนาไม่ให้พังทลายลงมา หญ้าในนาใช้วิธีฆ่าหญ้าด้วยการปล่อยน้ำเข้านา ถ้าใช้สารเคมี ชาวบ้านเหยียบย่ำลงในนาก็ได้รับสารเคมีไปด้วย ปัญหาของการปลูกข้าวบนที่สูงใช้น้ำแจกเช่นเดียวกับนาพื้นที่ราบลุ่มทั่วไป สำหรับการจัดสรรน้ำเพื่อหล่อเลี้ยงนาขั้นบันได นอกจากน้ำฝนแล้วยังใช้แหล่งน้ำจากร่องน้ำตา และบ่อพลวงขุดไว้เป็นแหล่งเก็บน้ำกระจายตามแนวเขาโดยใช้ระบบท่อ เก็บไว้ใช้ยามหน้าแล้ง ซึ่งน้ำจากบ่อพลวงใช้สำหรับปลูกพืชผักตามคันนา และใช้ในการปลูกป่าเศรษฐกิจในอนาคต

ชาวบ้านในพื้นที่ ถือกองที่ดินเฉลี่ยต่อครอบครัว 50 ไร่ ตามเป้าหมายที่วางไว้ ใช้ทำนา 40 ไร่ ระบบทำนาขั้นบันไดจะได้ข้าวเพิ่มขึ้นจากนาข้าวไร่ เกินครึ่ง คือ 40-50 ถึง ส่วนพื้นที่เหลือจะส่งเสริมให้ปลูกป่าเศรษฐกิจ เช่น ไม้ หักเหล็ก ต้น ไม้ ที่ใช้เปลือกมาทำธูป วิธีการนี้จะช่วยลดพื้นที่ปลูก

ข้าวโพดออกไปเพื่อช่วยเพิ่มพื้นที่ป่าอัดโนมัตติ แต่ชาวบ้านมีรายได้อีกตัวอย่างเช่นต้นไก่อ่ 10 ปีเห็นผล
คำนวณออกมาต้นไก่อ่ 1 ต้นจะได้กำไร 1,000 บาท

คาดว่าภายใน 5 ปี แนวสันเขาจะเต็มไปด้วยนาขั้นบันไดสวยงาม เหมือนในเวียดนาม
และฟิลิปปินส์ อนาคตจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางภูเขาและดงคดอยเทียบเท่าคดอยตุง (เดลินิวส์ วันที่ 22
สิงหาคม 2553. <http://www.dailynews.co.th/newstartpage/index.cfm>)

6) โครงการคลินิกเกษตร

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จัดโครงการคลินิกเกษตรเคลื่อนที่ เพื่อเทิดพระเกียรติ
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เนื่องในวันคล้ายวันพระราชสมภพฯ วันที่ 28
กรกฎาคม เป็นโครงการในพระราชานุเคราะห์ของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
ออกหน่วยให้บริการเกษตรกรและประชาชน ระหว่างวันที่ 28 กรกฎาคม – 31 สิงหาคม 2553 และ
กำหนดให้มีจังหวัดตัวแทนเปิดงานทั้ง 4 ภูมิภาค พร้อมกันในวันที่ 28 กรกฎาคม 2553 ได้แก่ จังหวัด
นครศรีธรรมราช ณ บริเวณโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง ตำบล หูล่อง อำเภอปากพนัง จังหวัด
นครพนม ณ โรงเรียนมัธยมพัชรกิตติยาภานนครพนม ตำบลหนองฮี อำเภอปลาปาก จังหวัดนครสวรรค์ ณ วัด
ด่านช้าง ตำบลด่านช้าง อำเภอบรรพตพิสัย และจังหวัดราชบุรี ณ ตลาดเมืองทอง อำเภอเมืองราชบุรี

วัตถุประสงค์ของโครงการคลินิกเกษตรเคลื่อนที่ มีเป้าหมายเพื่อให้บริการแก่
เกษตรกร ในการแก้ไขปัญหาด้านการผลิตทางการเกษตรได้อย่างรวดเร็วและทันเหตุการณ์ ด้วยการ
จัดคลินิกไปบริการตามจุดต่างๆ เพื่อลดปัญหาความยากลำบากจากการขอรับบริการเนื่องจากพื้นที่ซึ่ง
ห่างไกลจากหน่วยงานภาครัฐ ผ่านการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานวิชาการ หน่วยงาน
ส่งเสริม และศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ในการพัฒนาฟื้นฟูเกษตรกร
ให้สามารถทำการผลิตทางการเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน รวมไปถึงการแก้ไขปัญหา
ร่วมกัน ตลอดจนเสริมสร้างความรู้และฝึกอบรมถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร หรือนวัตกรรมที่
เหมาะสมแก่เกษตรกรได้อย่างใกล้ชิด ซึ่งการดำเนินโครงการที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน กระทรวงเกษตร
ฯ ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ เพื่อร่วมกันพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและประชาชน
ที่เชื่อมโยงกับภาคเกษตรกรรม อาทิ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวง
สาธารณสุข กระทรวงมหาดไทย กระทรวงทรัพยากรน้ำ กระทรวงแรงงาน องค์การปกครองส่วน
ท้องถิ่นของทุกพื้นที่ ฯลฯ ทั้งนี้ การจัดโครงการในแต่ละครั้งจะยึดแนวทางปฏิบัติเดียวกัน คือ การ
คัดเลือกพื้นที่ที่มีปัญหาเร่งด่วน และจะต้องวิเคราะห์เพื่อทราบถึงปัญหาอุปสรรคในเชิงลึกประกอบ
กับความต้องการของเกษตรกรหรือผู้ขอรับบริการในสาขาต่างๆ เพื่อเตรียมความพร้อมและการแก้ไข
ปัญหาที่เหมาะสม รวมทั้งวางระบบติดตามและประเมินผลความก้าวหน้าหรือการพัฒนาภายหลังจาก

การเข้ารับบริการจากคลินิกเกษตรเคลื่อนที่ในสาขาต่างๆ ซึ่งนอกจากจะทำให้เกษตรกรประสบผลสำเร็จในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำเกษตรแล้ว ยังถือเป็นโอกาสอันดีที่เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่มีภารกิจในการวิจัยพัฒนา จะได้ถ่ายทอดข้อมูลให้กับเกษตรกรอย่างใกล้ชิด เรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์จริงอันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาภาคเกษตรกรรมในภาพรวมอีกด้วย

การจัดงานคลินิกเกษตร คาดว่าจะมีเกษตรกรและประชาชนทั่วไปมาร่วมงานจุดละไม่น้อยกว่า 5,000 คน ทั้งยังคาดว่าจะมีร้อยละ 80 จะได้รับความรู้ ความเข้าใจ และสามารถนำเทคโนโลยีการผลิตพืช ปศุสัตว์ ประมง การรวมกลุ่ม การจัดทำบัญชี กฎหมาย ฯลฯ ไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาและปรับปรุงการผลิตในไร่นาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ กิจกรรมการให้บริการคลินิกเกษตรเคลื่อนที่ ประกอบด้วย 12 คลินิก ได้แก่ คลินิกดิน คลินิกพืชทั่วไป คลินิกข้าว คลินิกยางพารา คลินิกปศุสัตว์ คลินิกประมง คลินิกชลประทาน คลินิกสหกรณ์ คลินิกบัญชี คลินิกกฎหมาย และคลินิกอื่นๆ อาทิ พันธุ์พืชเพาะเลี้ยง พืชสวน ผึ้ง และการบริหารศัตรูพืช เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีนิทรรศการโครงการสายใยรักแห่งครอบครัวฯ นิทรรศการเกษตรสมบูรณ์เพิ่มพูนสุขภาพแม่ลูก ซึ่งจะสาธิตการปลูกผักสวนครัว พืชสมุนไพร การเลี้ยงสัตว์ การปลูกฝักริมรั้ว อีกทั้งยังมีกิจกรรมส่งเสริมอาชีพโดยสาธิตและฝึกปฏิบัติให้กับประชาชนที่เข้ามาใช้บริการ สามารถนำไปเป็นอาชีพเสริมและเพิ่มรายได้ในครัวเรือน รวมทั้งการประกอบอาหาร จักสาน งานหัตถกรรม การจัดจำหน่ายสินค้าดีเด่นจากวิสาหกิจชุมชนอำเภอต่างๆ จังหวัดละไม่น้อยกว่า 60 ร้านค้า (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. http://www.moac.go.th/builder/moac02/information/view_index.php?id=7141)

7) โครงการอาสาสมัครเกษตรและอาสาสมัครยุวเกษตร

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้พัฒนาการให้บริการและส่งเสริมการเกษตรให้ถึงมือเกษตรกรอย่างทั่วถึง ซึ่งกระทรวงเกษตรฯ ได้นำแนวความคิดที่เกษตรกรในแต่ละท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของตน และเป็นแกนกลางในการรับความรู้และกระจายความรู้ไปสู่เกษตรกรอื่นๆ ที่ใกล้เคียง โดยส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจสังกัดกระทรวงเกษตรฯ ได้มีการคัดเลือกตัวแทนเกษตรกรในท้องที่เพื่อช่วยเหลือการปฏิบัติงานของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรมทั้งมีการเผยแพร่ความรู้ การถ่ายทอดเทคโนโลยีและประชาสัมพันธ์งานนโยบายในส่วนราชการ โดยมีการคัดเลือกจากบทบาทหน้าที่ สิ่งตอบแทนและสิ่งจูงใจที่ต่างกัน รวมไปถึงการส่งเสริมการพัฒนาความรู้ด้านเกษตรแก่เยาวชน

วัตถุประสงค์ เพื่อสร้างระบบการพัฒนาการเกษตรและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของอาสาสมัครเกษตรและยุวอาสาสมัครเกษตรในทุกระดับ ให้สามารถนำความรู้ไปถ่ายทอดและสร้างเครือข่ายการประสานงาน ตลอดจนการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ด้านการเกษตร รวมทั้ง

สร้างระบบการบริหารงานของอาสาสมัครเกษตร อาสาสมัครยุวเกษตรกร ภายใต้หน่วยงานในสังกัดกระทรวงเกษตรฯ

อาสาสมัครเกษตรเป็นแบ่ง 9 ประเภท คือ ครูบัญชีอาสา หมอдинอาสา ประมงอาสา วิทยาการ ดำรวจข้อมูลการเกษตร พัฒนาการพยากรณ์ท้องถื่น อาสาปฏิรูปที่ดิน ที่ปรึกษาเกษตรอาสาพัฒนา ปศุสัตว์ รวมเกษตรกรอาสาทั้งหมด 126,257 ราย นอกจากนี้ยังรวมถึงผู้ใช้น้ำชลประทาน และประชาชนสหกรณ์ ซึ่งรวมประชาชนกลุ่มเกษตรกรเป็นจำนวน 15,431 ราย ส่วนคุณสมบัติของอาสาสมัครเกษตรและอาสาสมัครยุวเกษตรกร ต้องเป็นผู้ประกอบอาชีพการเกษตรกรหรือสนใจในอาชีพการเกษตร มีภูมิลำเนาในหมู่บ้านหรือชุมชนนั้น มีลักษณะเป็นผู้นำ มีมนุษยสัมพันธ์ดี เป็นผู้ที่ได้รับการสนับสนุนและยอมรับจากประชาชนในหมู่บ้าน อาสาสมัครเกษตรมีหน้าที่ ประชาสัมพันธ์ การประสานงาน เป็นวิทยากรในการถ่ายทอดความรู้ รวมทั้งให้ข้อมูลที่เป็ประโยชน์ต่อเกษตรกร ส่วน ยุวเกษตรกรมีหน้าที่ร่วมกับกระทรวงเกษตรฯ ในการจัดกิจกรรมต่างๆ และสนับสนุนการให้บริการข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ รวมทั้งประชาสัมพันธ์เผยแพร่กิจกรรมอาสาสมัครยุวเกษตรกร

การบริหารงานอาสาสมัครเกษตรและอาสาสมัครยุวเกษตรกร อยู่ภายใต้หน่วยงานในสังกัดกระทรวงเกษตรฯ ที่มีระบบการบริหารที่ชัดเจนและมีเอกภาพ ให้ไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ และสามารถนำความรู้ที่ได้รับถ่ายทอดแนะนำช่วยเหลือเกษตรกรในท้องถิ่นด้านต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ “โครงการอาสาสมัครเกษตรและอาสาสมัครยุวเกษตรกร”

<http://www.moac.go.th/builder/aid/newsupdate.php?id=101>

3.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาสำหรับเกษตรกร

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของเกษตรกร มีดังนี้

ชูเกียรติ ลีสวรรณ (2535 : บทคัดย่อ) ศึกษาเกี่ยวกับระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นชนบทภาคเหนือ พบว่า ระบบการเรียนรู้ในท้องถิ่นที่สำคัญเริ่มจากครอบครัว โดยใช้สื่อที่มีอยู่ในชุมชน กระบวนการถ่ายทอดความรู้ใช้วิธีการสอนและการปฏิบัติจริงไปพร้อมกัน ผู้สอนคือผู้ใหญ่ที่มีประสบการณ์ในเรื่องต่าง ๆ ผู้เรียนคือลูกหลานหรือเครือญาติที่มีแรงจูงใจจากความสำเร็จในอาชีพคนรุ่นก่อน การถ่ายทอดความรู้ในครอบครัวนี้จะเกิดขึ้นตลอดเวลา ผู้เรียนเมื่อชำนาญแล้วจะกลายเป็นผู้สอนคนรุ่นหลังต่อไป นอกจากนี้วัดยังเป็นแหล่งสำคัญในการเรียนรู้ของชุมชนซึ่งผู้เรียนคือภิกษุสามเณร หรือศิษย์วัด เรียนรู้เกี่ยวกับศาสนา จริยธรรมและความรู้ที่พระมีอยู่ ต่อมาเมื่อระบบการศึกษาแผนใหม่เข้าสู่ชุมชน ได้มีโรงเรียนมาตั้งอยู่ในหมู่บ้าน มีเสียงตามสายประจำหมู่บ้าน มีการมาตั้งที่

อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านทำให้รูปแบบการเรียนรู้ของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนเกิดขึ้นทั่วไปตามการขยายตัวของระบบการศึกษา

วิชัย นิระพันธ์ (2536: บทคัดย่อ) ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะของกลุ่มเกษตรกรดีเด่นกับกลุ่มเกษตรกรกำลังพัฒนา ในจังหวัดร้อยเอ็ด ผลการวิจัยพบว่า**กลุ่มเกษตรกรดีเด่น** ให้ความสำคัญสูงสุดในเรื่องการมีส่วนร่วมของสมาชิก การพัฒนาองค์กรกลุ่ม (อบรม ดูงาน) การแลกเปลี่ยนระหว่างข่าวสารจากภาครัฐ-เอกชน การมีส่วนร่วมในการวางระเบียบการใช้เงินของสมาชิก ความเท่าเทียมในการเข้าร่วมกิจกรรมของสมาชิก และการกำกับติดตามการใช้วัสดุอุปกรณ์ของสมาชิก **กลุ่มเกษตรกรกำลังพัฒนา** ให้ความสำคัญสูงสุดในเรื่องหน่วยราชการมีส่วนร่วมในการวางแผน การแสดงความเป็นมิตรที่ดีต่อกันของสมาชิก การแจ้งข่าวสารให้สมาชิกทราบเมื่อเกิดปัญหาเร่งด่วน ผลกำไรของกลุ่ม ผลผลิตทางการเกษตรที่ได้รับในปีที่ผ่านมา และการรายงานผลถึงความก้าวหน้าและการบรรลุเป้าหมายกลุ่ม เรื่องการจัดการงานบุคคล เกษตรกรทั้งสองกลุ่มให้ความสำคัญในการดำเนินงานสูงสุดในเรื่องระเบียบในการคัดเลือกคณะกรรมการกลุ่ม จากการเปรียบเทียบลักษณะของสมาชิกและการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกร พบว่า**กลุ่มเกษตรกรดีเด่น**และ**กลุ่มกำลังพัฒนา**มีการดำเนินงานในเรื่อง การวางแผนดำเนินงาน การจัดการเกี่ยวกับสมาชิก การจัดการงานบุคคล การประสานงานระหว่างกลุ่มกับบุคคลภายนอก การบริหารงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์ ประสิทธิภาพกลุ่ม การติดตามประเมินผล มีความแตกต่างกันที่ระดับความเชื่อมั่น 95%

วิจิต ถิ่นวัฒนากร (2536 : 93) ได้ศึกษาเกี่ยวกับเกษตรกรรมทางเลือกในพื้นที่ราบรูปแบบต่างๆ พบว่า จากปัญหาทางด้านกายภาพในระบบนิเวศวิทยาและสภาพทางเศรษฐกิจ ทำให้เกษตรกรที่มีการเปลี่ยนแปลงจากระบบการเกษตรแบบดั้งเดิมสู่การจัดการเกษตรกรรมทางเลือกแบบต่างๆ ทั้งนี้เกษตรกรมีการเรียนรู้จากประสบการณ์เดิม แลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน การศึกษาดูงานและการส่งเสริมจากหน่วยงานภายนอกในการให้การศึกษาอบรมในรูปแบบต่างๆ ซึ่งผลที่ได้รับจากการเปลี่ยนแปลงการผลิตนั้นเป็นบทเรียนจากกิจกรรมที่สามารถพัฒนาศักยภาพและคุณค่าความเป็นมนุษย์ได้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น เกิดความมั่นใจ และภาคภูมิใจในตนเอง รวมทั้งได้รับการยอมรับจากเพื่อนเกษตรกรคนอื่นๆ สามารถเป็นแบบอย่างในการเรียนรู้

วนิดา แคนโพธิ์ (2539:บทคัดย่อ) ได้ศึกษาพบว่าประชากรในหมู่บ้านร่องฟอง ได้มีการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรมในครัวเรือน โดยเกิดจากผู้นำ หรือกลุ่มบุคคลเพียง 2-3 คน ได้เรียนรู้และรับข่าวสารข้อมูลภายนอก แล้วนำสิ่งต่างๆ ที่ได้รับมาเชื่อมโยงเข้ากับความรู้เดิมเริ่มจากการทดลองปฏิบัติ จนเกิดผลสำเร็จในขั้นต้น จึงมีการขยายเครือข่ายขึ้นจากระดับครอบครัว

จนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชน โดยมีการเข้าไปฝึกหัดจากญาติพี่น้อง หรือเพื่อนบ้าน เข้าไปเป็นลูกจ้างแรงงาน หรือมีประสบการณ์มาแล้วและฝึกหัดด้วยตนเอง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงระบบ การผลิตเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยสิ่งมากระตุ้น หรือกลไกอื่นได้แก่ แรงผลักดันทางด้านเศรษฐกิจภายใน ครอบครัว สมาชิกในครอบครัว แรงจูงใจในด้านรายได้ ความสำเร็จของเพื่อนบ้าน และโอกาสที่ง่ายขึ้น

สมคิด พรหมเมศร์. (2544 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การศึกษาตลอดชีวิตของประชาชนในเขต เทศบาลเมืองอุดรดิตถ์ ผลการวิจัยพบว่า ความต้องการด้านการศึกษาตลอดชีวิตของประชาชนพบว่ามีความต้องการศึกษาด้านสายสามัญ ต้องการระดับปริญญาตรี โดยการศึกษาด้วยตนเอง และการอบรม หลักสูตรระยะสั้น (1-7 วัน) ในด้านช่างต่าง ๆ (ไฟฟ้า วิทยุ โทรทัศน์) ส่วนการศึกษาตามอัธยาศัยมีความต้องการด้านรายการโทรทัศน์ วิทยุ และอื่น ๆ คือ การศึกษาละคร และศึกษาด้วยตนเองตามลำดับ จากการเปรียบเทียบความต้องการด้านการศึกษาตลอดชีวิตของประชาชนพบว่าเพศชาย เพศหญิง และอายุระหว่าง 18-25 ปี, 26-40 ปี, 41-60 ปี และมากกว่า 60 ปี มีความต้องการการศึกษาดูตลอดชีวิตแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งในด้านสายสามัญ (ใน/นอกระบบ) และการศึกษาตามอัธยาศัย ส่วนด้านทัศนคติต่อการศึกษาดูตลอดชีวิตของประชาชน พบว่า ส่วนใหญ่มีทัศนคติอยู่ในระดับดี และจากการเปรียบเทียบทัศนคติการศึกษาดูตลอดชีวิตของประชาชนพบว่าเพศชาย หญิง และอายุ 18-25 ปี, 26-40 ปี, 41-60 ปี, และมากกว่า 60 ปี มีทัศนคติต่อการศึกษาดูตลอดชีวิตแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

วีรวุฒิ วงศ์สันต์ (2542 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบการเรียนรู้และระบบคิดด้านอาชีพของเกษตรกร ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการเรียนรู้ของเกษตรกร มี 3 รูปแบบ คือ การเรียนรู้แบบดั้งเดิม หรือแบบธรรมชาติ เครือข่ายการเรียนรู้ และการเรียนรู้รูปแบบอื่นๆ การเรียนรู้แบบดั้งเดิม หรือแบบธรรมชาติ เป็นการเรียนรู้ที่เริ่มจากครอบครัว เครือญาติอาวุโส และผู้รู้ชุมชน ถ่ายทอดความรู้เรื่องอาชีพ การดำรงชีวิตเพื่อการอยู่รอด และอบรมกล่อมเกลาด้านศีลธรรม จริยธรรม ภายหลังจากที่ชุมชนเป็นหมู่บ้านเปิด ระบบราชการได้เข้าไปจัดการศึกษาให้กับคนในชุมชน โดยการจัดตั้งโรงเรียน แหล่งความรู้ทางการขึ้นในหมู่บ้าน ทำให้บทบาทการถ่ายทอดความรู้ด้านอาชีพเดิมปรับเปลี่ยนไป เครือข่ายการเรียนรู้ เกษตรกรได้อาศัยการเรียนรู้ลักษณะนี้มาแล้วในอดีต จากคนในครอบครัวและชุมชน แล้วเริ่มขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวางมากขึ้นตามสภาวะแวดล้อมที่คนในหมู่บ้านมีโอกาสติดต่อสัมพันธ์กับภายนอกได้สะดวกสบายกว่าเดิม เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ด้านอาชีพ การเกษตรแบบผสมผสานทั้งในและนอกชุมชน เป็นกลุ่มกิจกรรมการเกษตรหลายกลุ่ม คือ กลุ่มผู้ทำนา กลุ่มผู้เลี้ยงวัว กลุ่มผู้เลี้ยงผึ้ง กลุ่มผู้ปลูกดอกดาวเรือง กลุ่มผู้ปลูกหอมแดง และกลุ่มยุวเกษตรกร

การเรียนรู้รูปแบบอื่นๆ พบว่าเกษตรกรมีการเรียนรู้ด้านอาชีพจากแหล่งความรู้เสริม ได้แก่ เอกสาร การเกษตรที่หน่วยราชการจัดทำเผยแพร่ และเอกสารที่จำหน่ายทั่วไป จากหอกระจายข่าวของหมู่บ้าน และจากสื่อสารมวลชน โทรทัศน์ วิทยุ และหนังสือพิมพ์ ตามลำดับ ระบบคิดด้านอาชีพของเกษตรกร พบว่า เป็นระบบคิดที่มองทุกอย่างเป็นองค์รวม การสะท้อนภาพของระบบคิดด้านอาชีพ อาศัยการมองและการวิเคราะห์ จากวิธีการผลิตใน 2 กิจกรรม คือกิจกรรมเกี่ยวกับพืชและกิจกรรมเกี่ยวกับสัตว์ ซึ่งทั้ง 2 กิจกรรมมีวิธีการผลิตที่คล้ายคลึงกัน รูปแบบการเรียนรู้และระบบคิดด้านอาชีพ มีความสัมพันธ์กันโดยธรรมชาติของการเรียนรู้ใน 3 ด้าน คือ ความรู้ ทักษะ และทัศนคติ ไปพร้อมกัน อีกทั้งยังสัมพันธ์กันในวิธีการผลิตทางการเกษตร เพราะผลจากการเรียนรู้ทำให้เกิดระบบคิดเพื่อการตัดสินใจปฏิบัติจริงอย่างเหมาะสม

ในการดำเนินชีวิตของเกษตรกร พบว่า เงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคมจากภายในและภายนอกหมู่บ้านมีผลต่อรูปแบบการเรียนรู้และระบบคิดของเกษตรกรตามลำดับ คือจากการพัฒนาความเจริญสู่ชนบทและการจัดการศึกษาภาคบังคับ ทำให้รูปแบบการเรียนรู้แบบดั้งเดิมในชุมชนลดความสำคัญลง ส่วนเครือข่ายการเรียนรู้ที่เคยมีเฉพาะในครอบครัวและหมู่บ้าน ได้เพิ่มปริมาณและกิจกรรมทางการเกษตรขึ้นอย่างกว้างขวาง รวมทั้งการเรียนรู้รูปแบบอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแหล่งความรู้ที่มาจากสื่อสารมวลชน เอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ จากทางราชการและภาคเอกชน ส่วนผลกระทบในด้านระบบคิด ด้านอาชีพของเกษตรกร ปรากฏชัดจากการแก้ไข ปรับปรุง พัฒนาวิธีการผลิตของชุมชน เพื่อความสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพการณ์มาอย่างต่อเนื่อง

กฤติกา กุศิริรัตน์ / (2545: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การศึกษาตลอดชีวิตของสตรีในอำเภอศรีนคร จังหวัดสุโขทัย ผลการวิจัยพบว่า (1) สตรีในอำเภอศรีนคร จังหวัดสุโขทัย มีทรศนะที่เห็นด้วยในระดับมากต่อการจัดการศึกษาตลอดชีวิตทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านการศึกษาสายสามัญ ด้านการศึกษาสายอาชีพ ด้านการศึกษาตามอัชฌาศัย (2) การเปรียบเทียบทรศนะของสตรีในอำเภอศรีนคร จังหวัดสุโขทัย ที่มีต่อการจัดการศึกษาตลอดชีวิต จำแนกตามระดับอายุ พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เป็นส่วนใหญ่ ยกเว้น ด้านการศึกษาสายสามัญ ในประเด็นที่เกี่ยวกับผู้ที่มีการศึกษาสูงจะมีรายได้ที่มั่นคง และผู้ที่มีการศึกษาเป็นบุคคลที่มีความนับหน้าถือตาทางสังคม ด้านการศึกษาตามอัชฌาศัย ในประเด็นที่เกี่ยวกับการดูรายการโทรทัศน์ ฟังวิทยุ เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับทุกคน ซึ่งสตรีแต่ละกลุ่มอายุมีความเห็นที่สอดคล้องกัน การเปรียบเทียบตามกลุ่มอาชีพ พบความแตกต่างของทรศนะของสตรีที่มีต่อการศึกษาตลอดชีวิตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เกือบทุกประเด็น ยกเว้น ด้านการศึกษาสายอาชีพ ในประเด็นที่เกี่ยวกับความต้องการมีการเรียนรู้ตลอดเวลาในการประกอบอาชีพ และการศึกษา ดูงานเป็นการศึกษาวิธีหนึ่งที่น่ามาพัฒนาอาชีพได้

ด้านการศึกษตามอรรถาธิบาย ในประเด็นที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม - ประเพณีที่ยั่งยืนมาจากการศึกษา การศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นนำมาแก้ปัญหาได้และการศึกษาตลอดชีวิตเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความภาคภูมิใจ ซึ่งสตรีกลุ่มอาชีพต่างๆมีความเห็นที่สอดคล้องกัน การเปรียบเทียบตามสถานภาพสมรส พบความแตกต่างของพรรณนาของสตรีที่มีต่อการศึกษตลอดชีวิตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เกือบทุกประเด็นเช่นกัน ยกเว้น ด้านการศึกษาสายสามัญ ในประเด็นที่เกี่ยวกับการศึกษตลอดชีวิตทำให้คนปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อม ผู้ที่มีการศึกษาสูงจะมีรายได้ที่มั่นคง ผู้ที่มีการศึกษาเป็นบุคคลที่มีความนับหน้าถือตาทางสังคมและไม่มีคำว่า “แก่” สำหรับการเรียน ด้านการศึกษาสายอาชีพ ในประเด็นที่เกี่ยวกับการได้ความรู้เรื่องอาชีพที่ทันสมัยเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับยุคปัจจุบันและในการประกอบอาชีพต้องมีการเรียนรู้ตลอดเวลา ด้านการศึกษาตามอรรถาธิบาย ในประเด็นที่เกี่ยวกับชุมชนที่อยู่อาศัยเป็นแหล่งการเรียนรู้ได้วิธีหนึ่ง การดูรายการโทรทัศน์ ฟังวิทยุ เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับทุกคน การศึกษาสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง นิสัยรักการอ่านเป็นเรื่องจำเป็นที่ต้องปลูกฝังให้กับเยาวชนของชาติและประเทศชาติจะพัฒนาถ้าคนในชาติได้รับการศึกษา ซึ่งสตรีกลุ่มที่สมรสแล้วและอื่น ๆ มีความเห็นที่สอดคล้องกัน (3) ความสัมพันธ์ระหว่างระดับอายุ อาชีพ สถานภาพสมรส กับพรรณนาที่มีต่อการศึกษตลอดชีวิตของสตรีทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านการศึกษาสายสามัญ ด้านการศึกษาสายอาชีพ และด้านการศึกษตามอรรถาธิบาย พบว่า มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 (4) ความต้องการด้านการศึกษตลอดชีวิตของสตรี พบว่า ด้านการศึกษาสายสามัญ สตรีมีความต้องการศึกษาในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) มากที่สุด โดยต้องการรูปแบบการเรียนแบบเรียนทางไกล ด้านการศึกษาสายอาชีพ ต้องการหลักสูตรการจัดการวิชาชีพระยะสั้นไม่เกิน 30 ชั่วโมง และ ไม่เกิน 100 ชั่วโมง รูปแบบการเรียนต้องการแบบจัดฝึกอบรม สาขาวิชาที่ต้องการมากที่สุด คือ อาหารและขนม และด้านการศึกษตามอรรถาธิบาย ต้องการที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านมากที่สุด (5) การเปรียบเทียบความต้องการด้านการศึกษตลอดชีวิตของสตรี จำแนกตามระดับอายุ อาชีพ และสถานภาพสมรส พบว่า สตรีมีความต้องการแตกต่างกันทั้ง 3 ด้าน

นวพร ปัญญากรสกุล (2545 : บทคัดย่อ) ศึกษารูปแบบการเรียนรู้ดั้งเดิมของชุมชนชนบทในภาคเหนือ การวิจัยพบว่า รูปแบบการเรียนรู้ดั้งเดิมของชุมชน เป็นการเรียนรู้ที่ได้รับการสืบทอดจากครอบครัวและชุมชน ในรูปแบบของการสอน การอบรม การสั่งสอน การดูว่ากล่าวตักเตือน นอกจากนี้แล้วการเรียนรู้ยังเกิดจากการทำงาน การร่วมกิจกรรมของชุมชน ในรูปแบบต่างๆ เช่นการร่วมกลุ่มกิจกรรมที่แลกเปลี่ยนแรงงานกัน และกลุ่มกิจกรรมตามประเพณี เช่น งานงานบุญวันพระหรืองานประเพณีอื่นๆ การเข้าร่วมกิจกรรมเป็นไปโดยสมัครใจและทำกิจกรรมตามบทบาทหน้าที่ของตนเอง โดยไม่มีใครบังคับ ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชน สำหรับเงื่อนไขในการเรียนรู้แบบดั้งเดิม ได้แก่ ความจำเป็นของบุคคลในสังคมที่ต้องเรียนรู้ การประกอบอาชีพ การอยู่

ร่วมกับคนอื่นในสังคม ได้แก่ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในเรื่องต่างๆ เช่น การช่วยเหลือด้านแรงงาน การทำกิจกรรมทางประเพณี ความเชื่อ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่ต้องเอาใจช่วยเหลือกัน

สุพจน์ แสงชัย (2547 : บทคัดย่อ) ศึกษากระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกรในการตัดสินใจเข้าร่วมและไม่เข้าร่วมโครงการรับจำนำข้าวเปลือกของจังหวัดร้อยเอ็ด ฤดูกาลผลิต ปี 2544/ 2545 ผลการศึกษาพบว่า (1) เกษตรกรส่วนใหญ่ มีการเรียนรู้โครงการรับจำนำข้าวเปลือก โดยใช้สื่อสองทางเป็นแหล่งข้อมูลและแหล่งความรู้ โดยเฉพาะข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ เป็นข้อมูลที่เกษตรกรให้ความเชื่อถือมากที่สุด เพราะเจ้าหน้าที่สามารถถ่ายทอดข้อมูล และความรู้ให้เกษตรกรเข้าใจได้ทันที และชัดเจนกว่าสื่ออื่นๆ เกษตรกรสามารถสอบถามข้อสงสัยได้จนกว่าจะเข้าใจ ส่วนการรับรู้และการเรียนรู้ข้อมูลโครงการรับจำนำข้าวเปลือกนั้น เกษตรกรส่วนใหญ่รับรู้และเรียนรู้ข้อมูลจากเจ้าหน้าที่มากที่สุด เพราะเจ้าหน้าที่จะต้องชี้แจงรายละเอียดการรับจำนำข้าวเปลือกให้เกษตรกรได้ทราบ และเข้าใจอย่างชัดเจน (2) เกษตรกรส่วนใหญ่แสวงหาความรู้เพื่อประกอบการตัดสินใจ ด้วยการเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่นมากที่สุด เพราะการเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่นสามารถที่จะซักถามข้อสงสัย และแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นต่างๆ จนกว่าจะเข้าใจได้อย่างชัดเจน ทำให้เกษตรกรได้รับข้อมูลและความรู้ที่ชัดเจนกว่าสื่ออื่นๆ ส่วนการเรียนรู้ด้วยตนเองจากข่าววิทยุ แผ่นปลิว เป็นการเรียนรู้เบื้องต้น เพราะสื่อดังกล่าวมีปริมาณข้อมูล ไม่เพียงพอต่อการเรียนรู้ เกษตรกรต้องเรียนรู้เพิ่มเติมจากสื่ออื่นอีก และหากยังไม่ชัดเจน ก็ต้องไปเรียนรู้ร่วมกับเจ้าหน้าที่และผู้ที่เคยจำนำข้าว ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลและแหล่งความรู้ที่สำคัญ ที่จะทำให้เกษตรกรได้รับข้อมูลและความรู้ที่ถูกต้องชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยสรุป การศึกษากระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกรในการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ หรือไม่เข้าร่วมโครงการรับจำนำข้าวเปลือก เป็นการกระตุ้นให้เกษตรกรได้เกิดความคิดที่จะเรียนรู้ หรือสร้างองค์ความรู้ในการศึกษาปัญหา สาเหตุของปัญหา ตระหนักในปัญหาวิเคราะห์ปัญหา แสวงหาวิธีการ หรือแนวทางในการตัดสินใจที่จะแก้ปัญหาการขายข้าว หรือการจำนำข้าวเปลือกให้คุ้มกับการลงทุนทำนา และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาอื่นๆ ให้บรรลุผลสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ขนิษฐา ศรีคำมี (2549: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง วิถีเกษตรกรรมนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย ผลการศึกษาพบว่าวิถีเกษตรกรรมชุมชนนาอ้อ ใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมผสมผสานกับประสบการณ์และบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ประยุกต์เข้ากับแนวคิดใหม่ ความรู้ใหม่ที่ค้นพบมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ใช้พิธีกรรมความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับวิถีเกษตรกรรม อาทิ ความเชื่อเรื่องขวัญ ความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อเกี่ยวกับการทำนายฟ้าฝน ในการสร้างขวัญกำลังใจและเพื่อหวังความสมบูรณ์ของผลผลิต มีพื้นฐานอยู่บนวิถีวัฒนธรรม และความร่วมมือร่วมใจ ตามแนวคิดทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง มีการช่วยเหลือตนเอง และพึ่งตนเอง นอกจากนี้ยังใช้ความเชื่อเรื่องสัตว์ 12

เป็นแนวคำสอนให้คนในชุมชนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีชีวิตร่วมกัน อันเป็นรากฐานวัฒนธรรมชุมชนที่เข้มแข็ง ผลการศึกษาความสัมพันธ์ของวิถีเกษตรกรรมกับระบบนิเวศและเศรษฐกิจชุมชน นำข้อ พบว่า จำนวนประชากรเพิ่มขึ้น ที่ดินทำกิน ป่าไม้ ลดลง คนในชุมชนได้รับการศึกษาสูงขึ้น ไม่นิยมประกอบอาชีพทางการเกษตร ทำให้แรงงานภาคเกษตรลดลง ความเจริญทางด้านสาธารณูปโภคมากขึ้น จึงมีการรวมกลุ่มชาวบ้านที่มีจุดประสงค์เดียวกัน เพื่อประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ มีการบริหารจัดการกันเอง ด้วยความสามัคคี แบ่งปันช่วยเหลือกัน จัดการสิ่งแวดล้อม และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เหมาะกับระบบนิเวศจนเกิดประโยชน์สูงสุด ผลผลิตคู้มูลค่าพอเพียงสำหรับการบริโภคในครอบครัว เป็นการผลิตเพื่อการยังชีพมากกว่าจำหน่าย เป็นระบบเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง รวมทั้งมีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพและระบบเกษตรพาณิชย์ การศึกษาดังกล่าวแสดงให้เห็นแนวทางในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ให้นำภูมิปัญญามาใช้ในทุกด้าน ในวิถีเกษตรกรรม ควรส่งเสริมความรู้ด้านเกษตรกรรมทางเลือก สร้างผู้นำและเครือข่ายเกษตร สร้างความตระหนักและสำนึกวิถีเกษตรกรรมให้คนรุ่นใหม่สืบทอดต่อไป

เฉชา หวังมี (2549 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง ความต้องการในการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนในชนบท : กรณีศึกษาจังหวัดพังงา ผลการวิจัยพบว่า (1) ประชาชนในชนบทจังหวัดพังงามีความต้องการในการเรียนรู้ตลอดชีวิตระดับปานกลางถึงมาก โดยมีความต้องการในการเรียนรู้ด้านสุขภาพอนามัยและด้านการใช้ชีวิตในครอบครัวสูงสุด รองลงมา คือ ด้านการเป็นพลเมืองดี ด้านการมีชีวิตที่สมบูรณ์ ด้านอาชีพ และด้านการศึกษาสายสามัญ ตามลำดับ (2) เจตคติต่อการศึกษาและลักษณะการมุ่งอนาคตของประชาชนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติตามตัวแปร รายได้ แต่ไม่พบความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติตามตัวแปร เพศ อายุ ระดับการศึกษา บทบาททางสังคม และอาชีพ(3) เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ เจตคติต่อการศึกษา และลักษณะการมุ่งอนาคตของประชาชน มีความสัมพันธ์กับความต้องการในการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน (4) ปัญหาและข้อเสนอแนะในการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ได้แก่ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้ แหล่งการเรียนรู้ รูปแบบการเรียนรู้ที่มีอยู่ในชุมชนเป็นหลัก และควรส่งเสริมการเรียนรู้ด้านคุณธรรม จริยธรรมให้มากขึ้น

วารี ถาวรรุ่งกิจ (2550 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง เครือข่ายการเรียนรู้ของเกษตรกรในการประกอบอาชีพเสริมในชุมชนชนบท ผลการวิจัยพบว่า (1) เครือข่ายการเรียนรู้ของเกษตรกรในการประกอบอาชีพเสริมในชุมชนชนบท เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ที่ผ่านเครือข่ายทางสังคมภายในชุมชนและภายนอกชุมชน เป็นการเรียนรู้ที่มีเป้าหมายเพื่อการแลกเปลี่ยนความรู้ ข้อมูลข่าวสาร ทักษะอาชีพ และประสบการณ์การประกอบอาชีพเสริมที่เกษตรกรสนใจและเลือกทำ เครือข่ายการเรียนรู้ของ

เกษตรกรที่เกิดขึ้นในชุมชน ได้แก่ เครือญาติ เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมอาชีพ และผู้นำชุมชน ซึ่งเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ในแนวนอนที่มีให้เห็นเสมอในสังคมชนบท และเครือข่ายการเรียนรู้กับภายนอกชุมชน ได้แก่ กลุ่มบุคคล องค์กร สถาบัน หรือหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ในแนวดิ่ง ที่มีบทบาทการถ่ายทอดความรู้ ทักษะการประกอบอาชีพ รวมทั้งการสนับสนุนด้านการเงินและด้านการตลาด (2) ลักษณะเครือข่ายการเรียนรู้ของเกษตรกร ที่ประกอบอาชีพเสริมในชุมชนชนบท เป็นความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรที่มีประสบการณ์ ความรู้ที่แลกเปลี่ยนเป็นความรู้ติดตัวคนเรียนรู้จากของจริงกับเจ้าของประสบการณ์จริงๆ ในลักษณะธรรมดาวิสัย ในภาษาและบรรยากาศแบบชาวบ้านด้วยกัน ซึ่งทำให้เกิดความมั่นใจซึ่งกันและกันได้ การติดต่อกันจะมีลักษณะแนวนอนอย่างไรก็ตามเกษตรกรไม่ปฏิเสธการเรียนรู้จากภายนอก หรือแนวดิ่ง เช่น การเรียนรู้จากหน่วยงานหรือองค์กรภายนอกชุมชน เพียงแต่ว่าเนื้อหา หรือประสบการณ์นั้น จะต้องได้รับการยืนยันจากเกษตรกรรายอื่นในชุมชนด้วย สำหรับในกลุ่มเกษตรกรที่ก้าวหน้า จะมีลักษณะการเรียนรู้ที่ผสมกลมกลืนความรู้ใหม่ที่ได้รับเพิ่มมาเข้ากับความรู้เดิมที่มีอยู่ด้วย (3) เครือข่ายการเรียนรู้ของเกษตรกรในการประกอบอาชีพเสริม เกิดขึ้นด้วยปัจจัยหลาย ๆ ด้านประกอบกัน ซึ่งปัจจัยที่พบส่วนใหญ่ จะมีความเกี่ยวข้องกับตัวของเกษตรกรทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยทางสังคมและสิ่งแวดล้อม อันได้แก่ ครอบครัว เครือญาติและเพื่อน สภาพความพร้อมทางเศรษฐกิจและปัจจัยเฉพาะบุคคลของเกษตรกร ซึ่งได้แก่ อุปนิสัยส่วนตัว ที่เอื้ออำนวยต่อการเกิดเครือข่ายการเรียนรู้ ความต้องการความรู้ ข้อมูลข่าวสาร ทักษะอาชีพ และประสบการณ์ ความต้องการด้านการตลาดและการขาย รวมทั้งระยะเวลาและความบ่อยครั้งที่เกษตรกรพบปะกันด้วย นอกจากนี้ สื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ และกระบวนการส่งเสริม สนับสนุนจากองค์กร หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยส่งเสริม สนับสนุน กระตุ้นและผลักดัน ให้เกษตรกรที่ประกอบอาชีพเสริมในชุมชนชนบทเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้หรือขนขวายหาความรู้ในการประกอบอาชีพเสริมของตนเอง

เสมอ แผนปี (2550 : บทคัดย่อ) ศึกษาความต้องการของเกษตรกรต่อบทบาทการดำเนินการของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลจังหวัดสุพรรณบุรี ผลการวิจัยพบว่า ระดับความต้องการของเกษตรกรต่อบทบาทการดำเนินการของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล จังหวัดสุพรรณบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านปรากฏว่า ความต้องการของเกษตรกรต่อบทบาทการดำเนินการของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล จังหวัดสุพรรณบุรีทุกด้าน อยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการพยากรณ์และเตือนภัยธรรมชาติ ภัยศัตรูพืช และภัยเศรษฐกิจ ด้านการถ่ายทอดเทคโนโลยี ด้านการจัดทำข้อมูลพื้นฐานการเกษตร ด้านการบังคับใช้กฎหมายและการให้บริการประชาชน สถานภาพของเกษตรกรด้านระดับการศึกษา และการเป็นสมาชิกกลุ่ม มีผลต่อความต้องการของเกษตรกรต่อ

บทบาทการดำเนินการของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล จังหวัดสุพรรณบุรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนสถานภาพของเกษตรกร ด้านอายุ การมีตำแหน่งในชุมชน การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ทางด้านการเกษตร การได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการทำการเกษตร การรับรู้ข่าวสารด้านการเกษตร ขนาดการถือครองที่ดิน และลักษณะการถือครองที่ดิน ไม่มีผลต่อความต้องการของเกษตรกรต่อบทบาทการดำเนินการของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล จังหวัดสุพรรณบุรี

บรรชกร กล้าหาญ (2551: 102) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการเรียนรู้ของเกษตรกร ด้านการจัดการเกษตรแบบผสมผสาน พบว่า เกษตรกรหลายรายจากการที่มีชีวิตอยู่ท่ามกลางสังคมเกษตรกรรม ได้พบเห็นสัมผัสและปฏิบัติด้วยความตั้งใจ อดทน และเฝ้าสังเกตสิ่งรอบตัวช่วงเวลาที่ผ่านมา ประสบการณ์ต่างๆ ได้สะสมผ่านการคิดทบทวน ทดลองจนได้รับคำตอบสำหรับตนเอง นอกจากนั้น การจัดการเกษตรแบบผสมผสาน ที่มีลักษณะสอดคล้องกับพื้นฐานความรู้ดั้งเดิม สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความต้องการของเกษตรกร ทำให้เกษตรกรสามารถเรียนรู้และเชื่อมโยงเข้าสู่การปฏิบัติโดยง่าย และประสบผลสำเร็จในการดำเนินงานทำให้เป็นแรงจูงใจให้เกษตรกรรายอื่นมาเข้าร่วมกิจกรรมด้วย

3.4 สังเคราะห์รูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับเกษตรกร

จากการศึกษาตัวอย่างการจัดการศึกษาสำหรับเกษตรกรในโครงการต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น สามารถสังเคราะห์สรุปรูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับเกษตรกรได้ ดังรายละเอียดในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 รูปแบบ/โครงการ/กิจกรรมการจัดการศึกษาสำหรับเกษตรกร

รูปแบบ/ โครงการ/ กิจกรรม	1 โครงการสร้างและ พัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่	2 โรงเรียนชาวนา	3 โรงเรียนเกษตรกร	4 เวทีชุมชนเพื่อการ เรียนรู้ของ เกษตรกร	5 นาขั้นบันได โครงการปิดทองหลัง พระ	6 โครงการคลินิก เกษตร	7 โครงการอาสา สมัครเกษตรกรฯ
1. วัตถุประสงค์	เพื่อสร้างเกษตรกร รุ่นใหม่เพื่อช่วย พัฒนาภาค การเกษตรของไทย ให้ก้าวหน้า	เพื่อแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ประสบการณ์ใน การทำนา	เพื่อฝึกอบรม เกษตรกรในเนื้อหา ต่างๆ เช่น การกำจัด ศัตรูพืชด้วยวิธี IPM และเรื่องที่เกษตรกร สนใจ	เพื่อส่งเสริมการ เรียนรู้ของ เกษตรกร โดยการ อบรม การศึกษาดู งาน การสาธิต รวมถึงการจัดเวที เรียนรู้	เพื่อแก้ปัญหาความ ยากจนของเกษตรกร อย่างยั่งยืน โดยการ	เพื่อให้บริการ เกษตรกรแก่ ประชาชน แก้ปัญหาด้านการ ผลิตทางการเกษตร ได้อย่างรวดเร็ว และทันเหตุการณ์	เพื่อสร้างระบบการ พัฒนาการเกษตร และพัฒนา กระบวนการ เรียนรู้ของ อาสาสมัครเกษตรกร และยุวเกษตรกรใน ทุกระดับ

รูปแบบ/ โครงการ/ กิจกรรม	1 โครงการสร้างและ พัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่	2 โรงเรียนชาวนา	3 โรงเรียนเกษตรกร	4 เวทีชุมชนเพื่อการ เรียนรู้ของ เกษตรกร	5 นาขั้นบันได โครงการปิดทองหลัง พระ	6 โครงการคลินิก เกษตร	7 โครงการอาสา สมัครเกษตรกรฯ
2.เนื้อหา/ หลักสูตร	การบริหารจัดการ 4 ด้าน คือ องค์ความรู้ ทรัพยากรที่ดิน แหล่งทุนและการ รวมกลุ่ม	-ประสบการณ์ใน การทำงาน -การกำจัดแมลง โดยไม่ใช้สารเคมี -การเลิกใช้ปุ๋ยเคมี -การคัดพันธุ์ข้าว -การผสมพันธุ์ข้าว -ปัญหาเกี่ยวกับการ ปลูกและการขาย ข้าว	-การกำจัดศัตรูพืช ด้วยวิธี IPM และ เรื่องที่เกษตรกร สนใจ -ระบบนิเวศน์	-กำหนดโดย ผู้เข้าร่วมเวทีชุมชน ซึ่งเป็นไปตาม สภาพปัญหา ความ ต้องการ และ สถานการณ์	-ส่งเสริมอาชีพ -ปลูกผักฤดูหนาว -ปลูกหม่อน เลี้ยง ไหม -จุดนา ขั้นบันได	-ปัญหาที่เกษตรกร เผชิญ -การถ่ายทอด ทางด้าน เทคโนโลยี -การพัฒนาคุณภาพ ชีวิตของเกษตรกร ฯลฯ	ประเภทเนื้อหา ตามประเภทของ อาสาสมัคร คือ ครู บัญชีอาสา หมอ ดินอาสา ประมง อาสา วิทยากรการ สำรวจข้อมูล เกษตร พัฒนา ยางพารา ปฎิรูป ที่ดิน ที่ปรึกษา เกษตร ปศุสัตว์

รูปแบบ/ โครงการ/ กิจกรรม	1 โครงการสร้างและ พัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่	2 โรงเรียนชาวนา	3 โรงเรียนเกษตรกร	4 เวทีชุมชนเพื่อการ เรียนรู้ของ เกษตรกร	5 น้าขึ้นบันได โครงการปิดทองหลัง พระ	6 โครงการคลินิก เกษตร	7 โครงการอาสา สมัครเกษตรกรฯ
3.วิธีการจัด	การเข้ารับการศึกษา/ อบรมจากสถาบัน การศึกษา	-การรวมกลุ่ม -การศึกษาดูงาน -ค้นหาความรู้จาก ภายนอก -เวทีแลกเปลี่ยน เรียนรู้ -การอ่าน -การสังเกต -การจัดการความรู้ - การจดบันทึก	เกษตรกร 20-25 คน เรียนในแปลงปลูก พืช สัปดาห์ละ 1 ครั้งตลอดฤดูกาล เพาะปลูก -วิเคราะห์ระบบ นิเวศน์-วิทยากรทำ หน้าที่อำนวยความสะดวก สะดวก ฯลฯ	กำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ ประเด็นในการ จัดการเรียนรู้ ขั้นตอน ระยะเวลา ฯลฯ	-เป็นโครงการที่ บูรณาการจากการ ทำงานของทุกภาค ส่วนราชการ ส่งเสริมการปลูกข้าว แบบขึ้นบันได ผสมผสานการใช้ภูมิ ปัญญาดั้งเดิมของ เกษตรกร	จัดคลินิกเกษตร เคลื่อนที่เพื่อพบ เกษตรกรในการ บริการ/ทราบ ปัญหาแก้ปัญหา/ เรียนรู้ต่างๆจัด คลินิก 12 คลินิก (เช่น ดิน พืช สัตว์ ข้าว ยางพารา ปศุ สัตว์ ชลประทาน ฯลฯ)	ร่วมกับกระทรวง เกษตรฯ ใน การถ่ายทอด ความรู้ รวมทั้งให้ ข้อมูลที่เป็น ประโยชน์ต่อ เกษตรกร

รูปแบบ/ โครงการ/ กิจกรรม	1 โครงการสร้างและ พัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่	2 โรงเรียนชาวนา	3 โรงเรียนเกษตรกร	4 เวทีชุมชนเพื่อการ เรียนรู้ของ เกษตรกร	5 นาขั้นบันได โครงการปิดทองหลัง พระ	6 โครงการคลินิก เกษตร	7 โครงการอาสา สมัครเกษตรกรฯ
4.สื่อ	-สื่อการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา -ภูมิปัญญาชาวบ้าน	-สื่อของจริง เกี่ยวกับการเกษตร -สื่อบุคคล -สิ่งพิมพ์ -อื่นๆ	-สื่อของจริง -กระดาษ ดินสอ ดินสอสี กระดาษ ฟาง วัสดุอุปกรณ์ การทดลอง -กับดัก สวิงจับแมลง แว่นขยาย -สารชีว ภัณฑ์กำจัดศัตรูพืช -ฯลฯ	สื่อและวัสดุ อุปกรณ์กำหนด โดยสอดคล้องกับ เวทีชุมชนเพื่อการ เรียนรู้ของ เกษตรกร	-สื่อของจริง พื้นที่ถือ ครองที่ดินของ เกษตรกร และสื่อ เพื่อการเรียนรู้ที่ เกี่ยวข้อง	-สื่อต่างๆ ที่ หน่วยงาน เตรียมการตาม สถานการณ์ สภาพ การแก้ปัญหา หรือ การเรียนรู้	สื่อบุคคล/ของจริง

รูปแบบ/ โครงการ/ กิจกรรม	1 โครงการสร้างและ พัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่	2 โรงเรียนชาวนา	3 โรงเรียนเกษตรกร	4 เวทีชุมชนเพื่อการ เรียนรู้ของ เกษตรกร	5 นาขั้นบันได โครงการปิดทองหลัง พระ	6 โครงการคลินิก เกษตร	7 โครงการอาสา สมัครเกษตรกรฯ
5.วิทยากร/ ผู้ จัด	-เป็นความร่วมมือ ระหว่างกระทรวง เกษตรและสหกรณ์ ศึกษาธิการ วิทยาลัย เกษตรและ เทคโนโลยี	-มูลนิธิขวัญข้าว -สถาบันส่งเสริม การจัดการความรู้ เพื่อสังคม -เครือข่ายชมรม เกษตรธรรมชาติ และผักปลอด สารพิษ	-วิทยากรพี่เลี้ยง เพื่อ อำนวยความสะดวก ในการเรียนรู้ -ผู้เชี่ยวชาญ หรือผู้ อาวุโส (ในบางครั้ง)	-วิทยากร กระบวนการ ซึ่งมี คุณสมบัติตามที่ กำหนด เช่น ทักษะ การสื่อสาร ความคิด สร้างสรรค์ อารมณ์ ดี เป็นต้น -นักวิชาการ	วิทยากร ผู้เชี่ยวชาญ จากหน่วยงาน เกษตรกรที่มีความรู้ ประสบการณ์/ภูมิ ปัญญาดั้งเดิมจาก บรรพบุรุษ	หน่วยงานจังหวัด ในโครงการ	เจ้าหน้าที่ของ กระทรวงเกษตรฯ
สถานที่จัด	-วิทยาลัย เกษตรและ เทคโนโลยี -วิทยาลัยประมง -วิทยาลัยการอาชีพ จำนวน 76 แห่ง	-มีเครื่องจัดหลาย จังหวัด โดยรวมตัว กันได้ร่วมไม้ ปลาย นา หรือใต้ถุนบ้าน -ชุมชน	-แปลงปลูกพืช -แปลงนาของ เกษตรกร	สถานที่ซึ่งสะดวก แก่ทุกคนที่เข้าร่วม เวที เป็นศูนย์กลาง ชุมชน มีสถานที่ ฝึกปฏิบัติ หรือคู	พื้นที่การเกษตรที่ถือ ครอง 15 อำเภอ เฉลิมพระเกียรติ อำ เภอ่าววังผา อำเภอ สองแคว จังหวัด	ตามความ เหมาะสมของแต่ละ พื้นที่	ชุมชน ท้องถิ่น

รูปแบบ/ โครงการ/ กิจกรรม	1 โครงการสร้างและ พัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่	2 โรงเรียนชาวนา	3 โรงเรียนเกษตรกร	4 เวทีชุมชนเพื่อการ เรียนรู้ของ เกษตรกร	5 นาขั้นบันได โครงการปิดทอง หลังพระ	6 โครงการคลินิก เกษตร	7 โครงการอาสา สมัครเกษตรกรฯ
		-โรงเรียน		งาน (หาก จำเป็นต้องมี) อากาศถ่ายเท สะดวก ฯลฯ	น่าน		
8.ระยะเวลา	-ไม่ได้กำหนด แน่นอน แต่ยืดหยุ่น ตามเนื้อหา /ความ สนใจ/ประเด็น พูดคุย	- ประมาณ 4 เดือน (18-20 ครั้ง) แต่ ยืดหยุ่นตามเนื้อหา /ความสนใจ/ ประเด็นพูดคุย	- สัปดาห์ละ 1 ครั้ง ตลอดฤดูกาลผลิต	- กำหนดเวลาใน การจัดตามวันว่าง ของเกษตรกร ระยะเวลาเป็นไป ตามข้อตกลงและ สถานการณ์	โครงการระยะยาว ซึ่งดำเนินการในวิถี การเพาะปลูกของ เกษตรกร	กำหนดขึ้นใน วโรกาสสำคัญ คือ วันคล้ายวันพระราช สมภพฯ เพื่อเดพระ เกียรติสมเด็จพระ บรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร	เป็นไปตามความ เหมาะสม

รูปแบบ/ โครงการ/ กิจกรรม	1 โครงการสร้างและ พัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่	2 โรงเรียนชาวนา	3 โรงเรียนเกษตรกร	4 เวทีชุมชนเพื่อการ เรียนรู้ของ เกษตรกร	5 นาขั้นบันได โครงการปิดทอง หลังพระ	6 โครงการคลินิก เกษตร	7 โครงการอาสา สมัครเกษตรกรฯ
9.หน่วยงานที่ รับผิดชอบ	-กระทรวงศึกษา ธิ การ/ กระทรวง เกษตรและสหกรณ์ / วิทยาลัยเกษตรและ เทคโนโลยี/วิทยาลัย ประมง /วิทยาลัยการ อาชีพ	จัดโดยหลาย หน่วยงาน เช่น สถาบันส่งเสริม การจัดการความรู้ เพื่อสังคม/ เครือข่ายชมรม เกษตรธรรมชาติ และผักปลอด สารพิษ/มูลนิธิข้าว ขวัญ	หน่วยงานทาง การเกษตร	สำนักงานเกษตร จังหวัด	หน่วยงานราชการ ทุกภาคส่วน (อบจ. อบต. เกษตร ปศุสัตว์ กรม ชลประทาน ป่าไม้ มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง) เพื่อทำงานแบบ บูรณาการตามแนว พระราชดำริ	กระทรวงเกษตรและ สหกรณ์ ร่วมกับ กระทรวงที่เกี่ยวข้อง	กระทรวงเกษตร และสหกรณ์

รูปแบบ/ โครงการ/ กิจกรรม	1 โครงการสร้างและ พัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่	2 โรงเรียนชาวนา	3 โรงเรียนเกษตรกร	4 เวทีชุมชนเพื่อการ เรียนรู้ของ เกษตรกร	5 นาขั้นบันได โครงการปิดทอง หลังพระ	6 โครงการคลินิก เกษตร	7 โครงการอาสา สมัครเกษตรฯ
10.การมีส่วนร่วม	-เน้นการมีส่วนร่วม/ การเป็นเครือข่าย ของกระทรวง หรือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	-การเรียนรู้แบบมี ส่วนร่วม	- เน้นการเรียนรู้แบบ มีส่วนร่วมของ เกษตรกร	-เน้นการมีส่วน ร่วมของเกษตรกร ในการจัดเวที ชุมชนเพื่อการ เรียนรู้ของ เกษตรกร	-การมีส่วนร่วม ของเกษตรกรที่เข้า ร่วมโครงการ กับ หน่วยงานราชการ องค์กรปกครอง ท้องถิ่น	ทุกภาคส่วนที่ เกี่ยวข้อง	การมีส่วนร่วม ของอาสาสมัคร เกษตร และ อาสาสมัครยุว เกษตร

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเพื่อศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับกลุ่มเป้าหมายเกษตรกรในสังคมไทย เป็นการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมกับสภาพความต้องการรับบริการการศึกษาที่ต่อเนื่องตลอดชีวิตของเกษตรกร โดยคณะผู้วิจัยมีขั้นตอนการวิจัยและวิธีดำเนินการ ดังนี้

ขั้นตอนการวิจัย

ขั้นตอนการวิจัยประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้

- 1) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนนโยบายรัฐบาลและทิศทางการพัฒนาประเทศ และรวบรวมข้อมูลการดำเนินงานของหน่วยงานต่าง ๆ ในเรื่องนี้
- 2) สร้างเครื่องมือการวิจัย (แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ ประเด็นทำ Focus group)
- 3) ทดลองใช้เครื่องมือ (Try out)
- 4) เก็บรวบรวมข้อมูล
- 5) วิเคราะห์ข้อมูล
- 6) สังเคราะห์ข้อมูลเพื่อสร้างเป็นรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่กลุ่มเกษตรกร
- 7) ทำเวทีชาวบ้านเพื่อระดมความคิดเห็นต่อรูปแบบที่พัฒนาขึ้นกับกลุ่มเกษตรกร
- 8) สัมมนาผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อให้ข้อคิดเห็นต่อรูปแบบที่พัฒนา
- 9) ปรับปรุงรูปแบบตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ
- 10) เสนอรายงานวิจัยต่อสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ประกอบด้วย 5 กลุ่มคือ

- (1) เกษตรกรหรือประชาชนที่มีอาชีพทำนา ทำไร่ ทำสวน มีอายุ 15- 55 ปี ที่อาศัยอยู่ทุกภูมิภาคของประเทศ
- (2) ผู้นำชุมชนและกรรมการชุมชน
- (3) เจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- (4) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาสำหรับเกษตรกรและการศึกษาตลอดชีวิต

(5) เกษตรกร 1 หมู่บ้าน เพื่อจัดทำเวทีชาวบ้าน ในการให้ข้อเสนอแนะต่อรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกร

กลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยดำเนินการเลือกกลุ่มตัวอย่างจากประชากรแต่ละกลุ่ม ดังนี้

(1) กลุ่มเกษตรกร คณะผู้วิจัยสุ่มอย่างง่ายจังหวัดจากทุกภาค ๆ ละ 2 จังหวัด รวมจังหวัดที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง 10 จังหวัด ในแต่ละจังหวัดสุ่ม 2 อำเภอ แต่ละอำเภอสุ่มอย่างง่ายตำบล อำเภอละ 1 ตำบล รวม 20 ตำบล ในแต่ละตำบลสุ่มอย่างง่ายเกษตรกรมา 50 คน รวมจังหวัดละ 100 คน รวม 10 จังหวัด รวมกลุ่มตัวอย่างเกษตรกร 1,000 คน

(2) ผู้นำชุมชนและกรรมการชุมชน เลือกแบบเจาะจงจาก 20 ตำบลที่สุ่มเป็นตัวอย่างตามข้อ (1) ตำบลละ 10 คน รวมจังหวัดละ 20 คน ดังนั้น 10 จังหวัด ได้กลุ่มตัวอย่างนี้ 200 คน

(3) กลุ่มเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เลือกแบบเจาะจงจากตำบลที่เป็นกลุ่มตัวอย่างตามข้อ (1) ตำบลละ 10 คน รวมจังหวัดละ 20 คน ดังนั้น 10 จังหวัด ได้กลุ่มตัวอย่างนี้ 200 คน

(4) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ผู้วิจัยเลือกแบบเจาะจงผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาสำหรับเกษตรกรและหรือการศึกษาตลอดชีวิต จำนวน 27 คน

(5) เกษตรกรจาก 1 หมู่บ้าน ผู้วิจัยเลือกแบบเจาะจงหมู่บ้านที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนดคือ มีกิจกรรมการเรียนรู้ มีการรวมกลุ่มกันของชาวบ้าน มีกลุ่มอาชีพ มีตัวอย่างกิจกรรมการเรียนรู้ที่ประสบผลสำเร็จ เลือก 1 หมู่บ้าน จากนั้นเลือกเกษตรกรในหมู่บ้านแบบเจาะจง 10-15 คน เพื่อทำเวทีชาวบ้านเพื่อระดมความคิดเห็นและให้ข้อเสนอแนะต่อร่างรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกร

ตารางที่ 3 กลุ่มตัวอย่างเกษตรกร ผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่อำเภอตามภาคและจังหวัดและผลการเก็บข้อมูลได้

ภาคจังหวัด	จำนวน		เกษตรกร		ผู้นำชุมชนและกรรมการชุมชน		เจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	
	ตัวอย่าง	ข้อมูลที่ได้ (สมบูรณ์)	ตัวอย่าง	ข้อมูลที่ได้ (สมบูรณ์)	ตัวอย่าง	ข้อมูลที่ได้ (สมบูรณ์)	ตัวอย่าง	ข้อมูลที่ได้ (สมบูรณ์)
ภาคเหนือ								
- ลำปาง	100	90	20	20	20	20	20	20
- พิชญ โลก	100	100	20	20	20	20	20	20

ตารางที่ 3 (ต่อ)

จำนวน	เกษตรกร		ผู้นำชุมชนและ กรรมการชุมชน		เจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	
	ตัวอย่าง	ข้อมูลที่ได้ (สมบูรณ์)	ตัวอย่าง	ข้อมูลที่ได้ (สมบูรณ์)	ตัวอย่าง	ข้อมูลที่ได้ (สมบูรณ์)
ภาคจังหวัด						
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ						
- หนองคาย	100	85	20	19	20	20
- อุบลราชธานี	100	95	20	18	20	18
ภาคกลาง						
- ลพบุรี	100	100	20	20	20	20
- เพชรบุรี	100	94	20	19	20	20
ภาคใต้						
- ชุมพร	100	98	20	20	20	19
- นครศรีธรรมราช	100	89	20	19	20	17
ภาคตะวันออก						
- ปราจีนบุรี	100	90	20	17	20	10
- จันทบุรี	100	100	20	20	20	20
รวม	1,000	941	200	192	200	184
	(คน)	(คน)	(คน)	(คน)	(คน)	(คน)

หมายเหตุ การเลือกพื้นที่ในการศึกษาได้เลือกจากอำเภอ ๆ ละ 2 ตำบล ในจังหวัดนั้น ๆ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือในการวิจัย ประกอบด้วย

(1) แบบสอบถามสำหรับกลุ่มเกษตรกร ประกอบด้วยข้อคำถาม 3 ตอน

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัวของเกษตรกร

ตอนที่ 2 ข้อคำถามเกี่ยวกับสภาพการรับบริการการศึกษาของเกษตรกร

ตอนที่ 3 ข้อคำถามเกี่ยวกับความต้องการและรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับ
กลุ่มเกษตรกร

(2) แบบสอบถามสำหรับผู้นำชุมชนและกรรมการชุมชน ประกอบไปด้วยข้อคำถาม 3

ตอน

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัวของผู้นำชุมชน

ตอนที่ 2 ข้อคำถามเกี่ยวกับสภาพและปัญหาการรับบริการการศึกษาของ

เกษตรกร

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นต่อรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกร

(3) แบบสอบถามสำหรับเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประกอบ
ไปด้วยข้อคำถาม 3 ตอน

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัวของเจ้าหน้าที่

ตอนที่ 2 ข้อมูลการให้บริการการศึกษาของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องสำหรับ

เกษตรกร

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นต่อรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกร

(4) แบบ/ประเด็นสำหรับจัดเวทีชาวบ้านกับกลุ่มเกษตรกร/หมู่บ้านเพื่อเสนอข้อคิดเห็น
ต่อรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับกลุ่มเกษตรกร

(5) แบบ/ประเด็นการสนทนากลุ่มกับผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อยืนยันรูปแบบการศึกษาตลอด
ชีวิตที่เหมาะสมกับเกษตรกรทำ Focus group

การพัฒนาเครื่องมือการวิจัย

(1) ศึกษาเอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องทางด้านการเกษตร การจัดการศึกษาและการจัด
กิจกรรมการเรียนรู้ด้านการเกษตรสำหรับการเกษตรในประเทศไทย โดยเฉพาะการทำนา การทำไร่
และการทำสวน

(2) ประชุมร่างเครื่องมือเป็นแบบสอบถามออกเป็น 3 ชุด สำหรับกลุ่มเกษตรกร กลุ่มผู้นำ
ชุมชน และกรรมการชุมชน และกลุ่มเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในแต่ละกลุ่ม
ประกอบไปด้วยข้อคำถาม 3 ตอน ได้แก่ ข้อมูลส่วนตัว ข้อมูลสภาพการรับบริการ และข้อคำถาม
เกี่ยวกับความต้องการและรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกรในสังคมไทย พร้อมด้วย
ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ด้วย สำหรับแบบ/ประเด็นการจัดเวทีชาวบ้านกับกลุ่มเกษตรกร ได้ยกร่างเป็นข้อ

คำถามนำเพื่อให้เกิดการอภิปรายในเวทีย่อย ๆ เพื่อให้ได้คำตอบเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับกลุ่มเกษตรกรต่อไป

(3) นำแบบสอบถามให้ผู้เชี่ยวชาญ/ผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ช่วยตรวจเครื่องมือ ได้แก่

- รองศาสตราจารย์ ดร.สมคิด พรหมจ้อย อาจารย์สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

- ดร.ปาน กิมปี ผู้ช่วยหัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

- ดร.จรรยา สิงห์ทอง ศึกษานิเทศก์ประจำภาคตะวันออกเฉียงใต้ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

(4) นำแบบสอบถามที่ได้รับการตรวจจากผู้เชี่ยวชาญแล้วมาปรับปรุงแก้ไข แล้วนำไปทดลองใช้ที่ตำบลห้วยพลู อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม และ อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ในเดือนพฤษภาคม 2553 เพื่อให้ได้เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพ

(5) นำแบบสอบถามที่ผ่านการทดลองใช้แล้ว มาประชุมเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมเพื่อดำเนินการใช้จริงต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

- คณะผู้วิจัยประสานงานกับสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัด และอำเภอในพื้นที่ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการประสานงานนัดหมายกับกลุ่มตัวอย่างเกษตรกร ในการที่ผู้วิจัยขอแจกแบบสอบถามให้กลุ่มเกษตรกร และขอรับคืนโดยใช้เวลาดำบดละ 1-2 วัน ในช่วงเดือนมิถุนายน – กรกฎาคม 2553 โดยผู้วิจัยไปอธิบายการใช้เครื่องมือและนัดหมายการมารับคืน การเก็บข้อมูลในแต่ละตำบลนอกจากแจกแบบสอบถามแก่เกษตรกร 50 คนแล้ว ผู้วิจัยยังทำการสัมภาษณ์เกษตรกรตำบลละ 1-2 คน โดยเลือกแบบเจาะจงจาก 50 คนที่ตอบแบบสอบถามเพื่อให้ได้ข้อมูลเพิ่มเติม

- สำหรับกลุ่มเป้าหมายกรรมการชุมชนและผู้นำชุมชน ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยอธิบายแบบสอบถามและแจกแบบสอบถามให้ในช่วงเวลาเดียวที่ผู้วิจัยไปเก็บข้อมูลกลับกลุ่มเกษตรกรในตำบลนั้น โดยใช้เวลาดำบดละ 1 วัน

- กลุ่มเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยขอความอนุเคราะห์เจ้าหน้าที่การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ประสานเพื่อแจกแบบสอบถาม และรวบรวมกลับคืนมาภายใน 1 สัปดาห์

- การทำเวทีชาวบ้านกับกลุ่มเกษตรกร หลังจากผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากทุกกลุ่มตัวอย่างและสังเคราะห์เป็นรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับกลุ่มเกษตรกรแล้ว ผู้วิจัยเลือกหมู่บ้าน แบบเจาะจง 1 หมู่บ้าน แล้วเชิญเกษตรกรจำนวน 10-15 คน เพื่อทำเวทีชาวบ้าน และให้ข้อคิดเห็นต่อร่างรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกร

- การจัดทำสนทนากลุ่มโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Focus Group) หลังจากปรับปรุงรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตตามข้อเสนอแนะที่ได้จากการทำเวทีชาวบ้านกับกลุ่มเกษตรกรแล้ว ผู้วิจัยจัดสนทนากลุ่ม ผู้ทรงคุณวุฒิ (Focus Group) 27 ท่าน เพื่อให้ข้อคิดเห็นต่อรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับกลุ่มเกษตรกร จากนั้นนำข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิมาปรับปรุงแบบ

การวิเคราะห์ข้อมูล

- ข้อมูลเชิงปริมาณ ทำการวิเคราะห์โดยการหาความถี่ (f) ค่าร้อยละ (%) ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และการจัดอันดับ

- ข้อมูลเชิงคุณภาพ ทำการวิเคราะห์โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) การสรุปประเด็น และการพรรณนา

เกณฑ์ในการพิจารณาคะแนน

กรณีของการสอบถามความคิดเห็นกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็น Rating Scale มาก ปานกลาง น้อย จึงกำหนดค่าระดับคะแนน มาก = 3 ปานกลาง = 2 และ น้อย = 1 โดยมีเกณฑ์การสรุปผลของคะแนนเป็นดังนี้

1.00 - 1.65 คะแนน หมายถึง ความคิดเห็นต่อข้อมูลนั้นอยู่ในระดับ น้อย

1.66 - 2.31 คะแนน หมายถึง ความคิดเห็นต่อข้อมูลนั้นอยู่ในระดับ ปานกลาง

2.32 - 3.00 คะแนน หมายถึง ความคิดเห็นต่อข้อมูลนั้นอยู่ในระดับ มาก

บทที่ 4

ผลการวิจัย

คณะผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยแต่ละข้อ โดยนำเสนอเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

- 1.1 ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกร
- 1.2 ข้อมูลทั่วไปของผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชน
- 1.3 ข้อมูลทั่วไปของเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 2 สภาพและปัญหาการรับบริการการศึกษาตลอดชีวิตของกลุ่มเกษตรกร

- 2.1 สภาพการรับบริการการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกร
- 2.2 ปัญหาการรับบริการการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกร
- 2.3 สภาพการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในชุมชนตามความคิดเห็นผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชน
- 2.4 ปัญหาการรับบริการการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกรตามความคิดเห็นของผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชน
- 2.5 สภาพการได้รับการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกรตามความคิดเห็นเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 3 ความต้องการการรับบริการการศึกษาตลอดชีวิตของกลุ่มเกษตรกร

- 3.1 ความต้องการการรับบริการการศึกษาตลอดชีวิตตามความคิดเห็นของเกษตรกร
- 3.2 แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกรตามความคิดเห็นของผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชน
- 3.3 แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกรตามความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 4 การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกร

- 4.1 การสังเคราะห์รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกรจากสภาพ ปัญหา และความต้องการการศึกษาตลอดชีวิตตามความคิดเห็นของเกษตรกร ของผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชน และของเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

4.2 รูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกรจากผลการทำเวทีชาวบ้าน

4.3 รูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกรจากผลการสัมมนาผู้ทรงคุณวุฒิ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1.1 ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกร

ตารางที่ 4 ความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกร จำแนกตามสถานะภาพ

สถานะภาพ	ความถี่	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	440	46.8
หญิง	501	53.2
รวม	941	100.0
อายุ		
ไม่ตอบ	8	.9
15 – 25 ปี	117	12.4
26 – 35 ปี	194	20.6
36 – 45 ปี	233	24.8
46 – 55 ปี	252	26.8
56 – 60 ปี	137	14.6
รวม	941	100.0
ระดับการศึกษา		
ไม่ตอบ	7	.7
ต่ำกว่าประถมศึกษา	26	2.8
ประถมศึกษา	350	37.2
มัธยมศึกษาตอนต้น	313	33.3
มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า	208	22.1
อนุปริญญาหรือเทียบเท่า	18	1.9
ปริญญาตรีขึ้นไป	19	2.0
รวม	941	100.0

ตารางที่ 4 ความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกร จำแนกตามสถานะภาพ (ต่อ)

สถานะภาพ	ความถี่	ร้อยละ
รายได้เฉลี่ยต่อเดือน		
ไม่ตอบ	31	3.3
ต่ำกว่า 2,000 บาท	109	11.6
2,001 – 5,000 บาท	405	43.0
5,001 – 8,000 บาท	222	23.6
8,001 – 10,000 บาท	118	12.5
10,001 – 20,000 บาท	45	4.8
20,001 บาทขึ้นไป	11	1.2
รวม	941	100.0
จำนวนสมาชิกที่อยู่ช่วยใน		
ครอบครัวปัจจุบัน		
ไม่ตอบ	58	6.2
1 – 2 คน	204	21.7
3 – 5 คน	576	61.2
6 – 8 คน	89	9.5
9 – 10 คน	8	.9
10 คนขึ้นไป	6	.6
รวม	941	100.0

จากตารางที่ 4 แสดงว่าเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างแยกเป็นเพศชาย 440 คน คิดเป็นร้อยละ 46.8 เพศหญิง จำนวน 501 คน คิดเป็นร้อยละ 53.2 เกษตรกรมีอายุมากที่สุดอยู่ระหว่าง 46-55 ปี ร้อยละ 26.8 รองลงมาอยู่ระหว่าง 36-45 ปี (ร้อยละ 24.8) และ 26-35 ปี (ร้อยละ 20.6) ตามลำดับ เกษตรกรมีระดับการศึกษาสูงสุดคือระดับประถมศึกษา 350 คน (ร้อยละ 37.2) รองลงมาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 313 คน (ร้อยละ 33.3) และระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า (ร้อยละ 22.1) ระดับปริญญาตรี (ร้อยละ 2.0) ส่วนรายได้เฉลี่ยต่อเดือนเกษตรกร มากที่สุดอยู่ระหว่าง 2,001 – 5,000 บาท ต่อเดือน (ร้อยละ 43.0) รองลงมาอยู่ระหว่าง 5,001 – 8,000 ต่อเดือน (ร้อยละ 23.6) และ 8,001 – 10,000 บาท ต่อเดือน (ร้อยละ 12.5) และต่ำกว่า 2,000 บาท ต่อเดือน คิดเป็น

ร้อยละ 11.6 สำหรับจำนวนสมาชิกที่อยู่ช่วยในครอบครัวปัจจุบันของเกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย ส่วนใหญ่มีสมาชิกจำนวน 3-5 คน (ร้อยละ 61.2) รองลงมา มี 1-2 คน (ร้อยละ 21.7) และ 6-8 คน (ร้อยละ 9.5) ที่น้อยสุดมีสมาชิกในครัวเรือนถึง 8 คน คิดเป็นร้อยละ 0.6

1.2 ข้อมูลทั่วไปของผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชน

ตารางที่ 5 ความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชน จำแนกตามสถานะภาพ

สถานะภาพ	ความถี่	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	120	62.5
หญิง	72	37.5
รวม	192	100.0
อายุ		
ไม่ตอบ	2	1.0
15 – 25 ปี	4	2.1
26 – 35 ปี	26	13.5
36 – 45 ปี	59	30.7
46 – 55 ปี	72	37.5
56 – 60 ปี	29	15.1
รวม	192	100.0
การศึกษาสูงสุด		
ต่ำกว่าประถมศึกษา	10	5.2
ประถมศึกษา (ป.6)	52	27.1
มัธยมศึกษา (ม.3/มศ.3)	49	25.5
มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า	60	31.3
อนุปริญญาหรือเทียบเท่า	6	3.1
ปริญญาตรี	14	7.3
ปริญญาโทขึ้นไป	1	0.5
รวม	192	100.0

ตารางที่ 5 (ต่อ)

สถานะภาพ	ความถี่	ร้อยละ
ตำแหน่งในกลุ่มเกษตรกร		
ไม่ตอบ	13	6.8
ประธานกลุ่มเกษตรกร	39	20.3
รองประธานกลุ่มเกษตรกร	12	6.3
กรรมการชุมชน	110	57.3
เลขานุการและผู้ช่วยเลขานุการ/เหรัญญิกกลุ่ม	18	9.4
รวม	192	100.0
ชื่อกลุ่มเกษตรกรที่สังกัด		
กรรมการกลุ่มผู้ทำนา	1	0.5
กรรมการกลุ่มผู้เลี้ยงแพะ	1	0.5
กรรมการกองทุนหมู่บ้าน	2	1.0
กรรมการหมู่บ้าน	1	0.5
กลุ่ม อบต.	1	0.5
กลุ่มประมงน้ำจืด	1	0.5
กลุ่มศิลปประดิษฐ์แม่บ้านเกษตรกร	2	1.0
ประธานกลุ่มเกษตรกรข้าว	1	0.5
ประธานกลุ่มเกษตรกรปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ	1	0.5
ประธานกลุ่มเกษตรกรวิสาหกิจชุมชน	1	0.5
ประธานกลุ่มเกษตรกรปลอดสารพิษ	1	0.5
ประธานกลุ่มเกษตรกรไผ่ตง	1	0.5
ประธานกลุ่มเกษตรกรพัฒนา	1	0.5
ประธานกลุ่มเกษตรกรเลี้ยงสัตว์	1	0.5
ประธานกลุ่มเกษตรกรวิสาหกิจชุมชนการเลี้ยงโค	1	0.5
ประธานกลุ่มเกษตรกรสตรี	1	0.5
ประธานกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์	1	0.5
ประธานกลุ่มชาวนา	1	0.5
ประธานกลุ่มแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร	1	0.5

ตารางที่ 5 (ต่อ)

สถานะภาพ	ความถี่	ร้อยละ
ประธานกลุ่มผลิตปุ๋ยชีวภาพ	1	0.5
ประธานกลุ่มผู้สูงอายุ	1	0.5
ประธานกลุ่มไม้ผล	1	0.5
ประธานกลุ่มส่งเสริมอาชีพทางการเกษตร	1	0.5
ประธานกลุ่มสหกรณ์เกษตรสอยดาว	1	0.5
ประธานกลุ่มสัจจะบ้านพังแหลม	1	0.5
ประธานกลุ่มออมทรัพย์	2	1.0
ประธานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต	1	0.5
ประธานกลุ่มอาชีพ	1	0.5
กรรมการกลุ่มอาชีพเกษตร	6	3.1
รองประธานกลุ่มเลี้ยงสัตว์	1	0.5
รองประธานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต	1	0.5
รองประธานวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรพัฒนาตำบล	1	0.5
เลขานุการกลุ่มแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร	1	0.5
รวม	192	100.0

จากตารางที่ 5 ซึ่งแสดงข้อมูลทั่วไปของผู้นำชุมชนและกรรมการชุมชนพบว่า ผู้นำชุมชนและกรรมการชุมชนส่วนใหญ่เป็นชาย (ร้อยละ 62.5) ส่วนใหญ่มีอายุในช่วง 46-55 ปี (ร้อยละ 37.5) รองลงมาอายุช่วง 36-45 ปี (ร้อยละ 30.7) และ 56-60 ปี (ร้อยละ 15.1) ตามลำดับ ทางด้านการศึกษาพบว่า ร้อยละ 31.3 จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ร้อยละ 27.1 จบการศึกษาระดับประถมศึกษา (ป.6) และร้อยละ 25.5 จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สำหรับตำแหน่งในกลุ่มเกษตรกรพบว่าส่วนใหญ่ (ร้อยละ 57.3) มีตำแหน่งเป็นกรรมการกลุ่มเกษตรกร รองลงมาร้อยละ 20.3 เป็นประธานกลุ่ม ร้อยละ 9.4 เป็นเลขานุการกลุ่ม/เหรัญญิก สำหรับกลุ่มเกษตรกรที่สังกัดมีหลากหลายมาก และกลุ่มตัวอย่างกระจายไปในกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มอาชีพเกษตร (ทั่วไป) กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มผู้ทำนา กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ กลุ่มเกษตรเลี้ยงสัตว์ ฯลฯ

1.3 ข้อมูลทั่วไปของเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ตารางที่ 6 หน่วยงานที่สังกัด

หน่วยงานที่สังกัด	ความถี่	ร้อยละ
องค์การบริหารส่วนตำบล (อ.บ.ต.)	107	58.2
หน่วยงานกศน.	35	19.0
หน่วยงานด้านการเกษตร	8	4.3
พัฒนาชุมชน	4	2.2
สาธารณสุข	14	7.6
องค์กรเอกชน	2	1.1
อื่นๆ	14	7.6
รวม	184	100.0

จากตารางที่ 6 แสดงว่าผู้ตอบแบบสอบถามสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) มากที่สุดคือ 107 คน (ร้อยละ 58.2) รองลงมา คือ หน่วยงาน กศน. 35 คน (ร้อยละ 19.0) สาธารณสุข 14 คน และสังกัดอื่นๆ เช่น เทศบาล และสถานีตำรวจ 14 คน (ร้อยละ 7.6) ตามลำดับ

ตารางที่ 7 ตำแหน่งในหน่วยงาน

ตำแหน่งในหน่วยงาน	ความถี่	ร้อยละ
เจ้าพนักงาน เจ้าหน้าที่ อบต.	117	63.5
ครู กศน.	39	21.1
นักวิชาการหน่วยงานต่างๆ	17	9.2
เจ้าหน้าที่สาธารณสุข	8	4.3
อื่นๆ	3	1.9
รวม	184	100.0

จากตารางที่ 7 แสดงว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีตำแหน่งเป็นพนักงาน เจ้าหน้าที่ อบต. มากที่สุด จำนวน 117 คน (ร้อยละ 63.5) รองลงมา คือ ครู กศน. จำนวน 39 คน (ร้อยละ 21.1) นักวิชาการหน่วยงานต่างๆ จำนวน 17 คน (ร้อยละ 9.2) เจ้าหน้าที่สาธารณสุขจำนวน 8 คน (ร้อยละ 4.3) และอื่นๆ จำนวน 3 คน (ร้อยละ 1.9)

ตารางที่ 8 หน้าที่หลักของหน่วยงาน

หน้าที่หลักของหน่วยงาน	ความถี่	ร้อยละ
บริการชุมชน พัฒนาชุมชน ช่วยเหลือประชาชน	125	67.9
จัดการเรียนการสอน/ ส่งเสริมความรู้	29	15.7
ให้บริการด้านสุขภาพอนามัย สาธารณสุข	13	7.3
บริการด้านการเกษตร	6	3.2
อื่นๆ (เช่น ด้านธุรการ ฯลฯ)	11	5.9
รวม	184	100.0

จากตารางที่ 8 แสดงว่า หน้าที่หลักของผู้ตอบแบบสอบถาม คือ การบริการชุมชน/ พัฒนาชุมชน/ ช่วยเหลือประชาชนจำนวนมากที่สุด จำนวน 125 คน (ร้อยละ 67.9) รองลงมา คือ จัดการเรียนการสอน/ ส่งเสริมความรู้จำนวน 29 คน (ร้อยละ 15.7) ให้บริการด้านสุขภาพอนามัย สาธารณสุข จำนวน 13 (ร้อยละ 7.3) บริการด้านการเกษตรจำนวน 6 คน (ร้อยละ 3.2) และอื่นๆ จำนวน 11 คน (ร้อยละ 5.9)

ตารางที่ 9 ความเกี่ยวข้องกับเกษตรกร

ความเกี่ยวข้องกับเกษตรกร	ความถี่	ร้อยละ
จัดกระบวนการเรียนรู้	37	20.1
ส่งเสริมอาชีพรายได้ อดทนงบประมาณ	34	18.4
แนะนำช่วยเหลือแก้ปัญหาทางด้านเกษตร	34	18.4
ดูแลส่งเสริมสุขภาพอนามัย สาธารณสุข	4	2.5
ส่งเสริม สนับสนุนการพัฒนาชุมชน คุณภาพชีวิต	18	9.7
ความสงบสุขของประชาชน		
ช่วยติดต่อประสานงาน ให้คำแนะนำปรึกษา	28	15.2
อื่นๆ (ภาษี สิ่งแวดล้อม ฯลฯ)	29	15.7
รวม	184	100.0

จากตารางที่ 9 แสดงว่า เจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กลุ่มเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีความเกี่ยวข้องกับเกษตรกรในการจัดกระบวนการเรียนรู้มากที่สุด จำนวน 37 คน (ร้อยละ 20.1) รองลงมา คือ ส่งเสริมอาชีพรายได้ อดทนจนงบประมาณ และแนะนำช่วยเหลือแก้ปัญหาทางด้านเกษตร มีจำนวนเท่ากันคือ 34 คน (คิดเป็นร้อยละ 18.4) ช่วยติดต่อประสานงาน ให้คำแนะนำปรึกษา จำนวน 28 คน (ร้อยละ 15.2)

ตอนที่ 2 สภาพและปัญหาการรับบริการการศึกษาตลอดชีวิตของกลุ่มเกษตรกร

2.1 สภาพการรับบริการการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกร

ตารางที่ 10 ความถี่และร้อยละของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกร ต่อการรับบริการศึกษานอกระบบ

สภาพการรับบริการ	ความถี่	ร้อยละ
ไม่ตอบ	51	5.4
ไม่ได้รับ	551	58.6
ได้รับ	339	36.0
รวม	941	100.0

ในกรณีที่ได้รับบริการศึกษานอกระบบ กิจกรรมที่ได้รับมีดังต่อไปนี้

กิจกรรมที่ได้รับ	ความถี่
1. การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (สามัญ)	38
2. ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง	11
3. อาชีพ/กลุ่มพัฒนาอาชีพ	5
4. เรียนในระดับอุดมศึกษา	2
5. เรียนด้วยตนเอง	1
6. เรียนอาชีวศึกษา/ช่างกล	1

จากตารางที่ 10 แสดงว่า กลุ่มเกษตรกรส่วนมากได้ตอบว่าไม่ได้รับการศึกษาในระบบถึงร้อยละ 58.6 ส่วนน้อยตอบว่าได้รับ ร้อยละ 36.0 กรณีที่ตอบว่าได้รับส่วนใหญ่ระบุว่าเป็นกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (การศึกษาสายสามัญ) รองลงมาได้รับจากศูนย์เศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มพัฒนาอาชีพ/อาชีพ และเรียนในระดับอุดมศึกษาและอาชีวะ เป็นต้น

ตารางที่ 11 ความถี่และร้อยละของเกษตรกรในการเคยได้รับการศึกษานอกระบบ
(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 941)

การศึกษานอกระบบ	ความถี่	ร้อยละ
การอ่านออกเขียนได้/การรู้หนังสือ	316	33.6
การศึกษาพื้นฐานสายสามัญระดับประถมศึกษา	115	16.5
การศึกษาพื้นฐาน/สายสามัญระดับมัธยมศึกษาตอนต้น	211	22.4
การศึกษาพื้นฐาน/สายสามัญระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย	203	21.6
การศึกษากศน. ประกาศนียบัตรวิชาชีพ(ปวช. กศน.)	75	8.0
การรวมกลุ่มพัฒนาอาชีพ	377	40.1
การฝึกอบรม/สัมมนาที่จัดโดยหน่วยงานต่าง ๆ	244	25.9
อื่น ๆ (การเรียนรู้ด้วยตนเอง, ตามอัยาศัย, อบรมจาก หน่วยงานต่าง ๆ , การศึกษาดูงาน, จากศูนย์เศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น)	18	1.9

จากตารางที่ 11 แสดงว่า เกษตรกรส่วนมากเคยได้รับการศึกษานอกระบบกิจกรรมพัฒนาอาชีพมากที่สุด (ร้อยละ 40.1) รองลงมาเป็น การอ่านออกเขียนได้/รู้หนังสือ (ร้อยละ 33.6) การฝึกอบรม/สัมมนา ที่จัดโดยหน่วยงานต่าง ๆ (ร้อยละ 25.9) และ การศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ร้อยละ 22.4) ตอนปลาย (ร้อยละ 21.6) และในระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 16.5) ตามลำดับ

ตารางที่ 12 ความถี่และร้อยละของกิจกรรมและโครงการที่เกษตรกรได้รับจากวิธีการเรียนรู้ต่าง ๆ
(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 941)

วิธีการเรียนรู้	ความถี่	ร้อยละ
การเรียนแบบชั้นเรียน/พบกลุ่ม	231	24.5
การพบกลุ่ม	326	34.6
การเข้าค่าย/อบรมระยะสั้น 1-5 วัน	175	18.6
การเรียนรู้จากสื่อต่าง ๆ	279	29.6
การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้	268	28.5

ตารางที่ 12 (ต่อ)

วิธีการเรียนรู้	ความถี่	ร้อยละ
การเรียนรู้จากวิทยากร/ผู้รู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ชาวบ้าน	290	30.8
การฝึกอบรม/ประชุมสัมมนา	247	26.2
การศึกษาดูงาน	321	34.1
การเข้าค่าย	122	13.0
การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง	220	23.4
อื่น ๆ (ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรม)	1	0.1

จากตารางที่ 12 แสดงว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับการเรียนรู้จากกิจกรรมและโครงการ การศึกษานอกระบบด้วยวิธีการแบบกลุ่มมากที่สุด (ร้อยละ 34.6) รองลงมาที่ใกล้เคียงกัน ด้วยวิธีการ ศึกษาดูงาน (ร้อยละ 34.1) การเรียนรู้จากวิทยากร/ผู้รู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ชาวบ้าน (ร้อยละ 30.8) การ เรียนรู้จากสื่อต่าง ๆ (ร้อยละ 29.6) การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ (ร้อยละ 28.5) การฝึกอบรม/ ประชุมสัมมนา (ร้อยละ 26.2) และการเรียนรู้แบบชั้นเรียน/พบกลุ่ม (ร้อยละ 24.5) ตามลำดับ ที่น้อย ที่สุดคือการเข้าค่าย (ร้อยละ 13.0)

ตารางที่ 13 ความถี่และร้อยละของสื่อที่เกษตรกรได้รับจากการศึกษานอกระบบ
(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 941)

สื่อที่เกษตรกรได้รับจากการศึกษานอกระบบ	ความถี่	ร้อยละ
บุคคลที่เป็นวิทยากร	371	39.4
วีซีดี/ดีวีดี	154	16.4
วิทยุ-โทรทัศน์	329	35.0
ครู ศรช.	510	54.2
สิ่งพิมพ์	223	23.7
แผ่นพับ, แผ่นปลิว, โปสเตอร์ต่าง ๆ	168	17.9
แหล่งเรียนรู้/ภูมิปัญญา	245	26.0
คอมพิวเตอร์	94	10.0

จากตารางที่ 13 แสดงว่าสื่อที่เกษตรกรได้รับจากการศึกษานอกระบบมากที่สุด จากครู
ศรช. (ร้อยละ 54.2) รองลงมาจากบุคคลที่เป็นวิทยากร (ร้อยละ 39.4) และจากวิทยุ-โทรทัศน์ (ร้อย
ละ 35.0) ที่น้อยที่สุดจากสื่อคอมพิวเตอร์ (ร้อยละ 10.0)

**ตารางที่ 14 ความถี่และร้อยละของหน่วยงานที่เกษตรกรได้รับบริการ
(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 941)**

หน่วยงานที่เกษตรกรได้รับบริการ	ความถี่	ร้อยละ
จาก กศน. (ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน, กศน. ตำบลฯ)	593	63.0
องค์กรปกครองท้องถิ่น (อบต.เทศบาลฯ อบต.)	367	39.0
หน่วยงานจากภาครัฐ (เกษตร/พัฒนาชุมชน/สาธารณสุข)	315	33.5
หน่วยงานเอกชน, สมาคม, มูลนิธิ ฯลฯ	43	4.6
อื่น ๆ		
- วิทยุกระจายเสียง	1	0.1
- ห้องสมุดประชาชน	1	0.1

จากตารางที่ 14 แสดงว่าหน่วยงานที่เกษตรกรรับบริการด้านความรู้จาก กศน. มาก
ที่สุด(ร้อยละ 63.0) รองลงมาจากองค์กรปกครองท้องถิ่น (อบต.,เทศบาลฯ) (ร้อยละ 39.0) และ
หน่วยงานภาครัฐ (เกษตร/พัฒนาชุมชน/สาธารณสุข) (ร้อยละ 33.5) ตามลำดับ สำหรับหน่วยงานที่
เกษตรกรได้รับบริการด้านความรู้ที่น้อยที่สุดคือ หน่วยงาน เอกชน สมาคม มูลนิธิ (ร้อยละ 4.6)

**ตารางที่ 15 ความถี่และร้อยละของวัตถุประสงค์ของเกษตรกรในการเข้ารับบริการจากหน่วยงาน
ต่าง ๆ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 941)**

วัตถุประสงค์ของเกษตรกรในการเข้ารับบริการ จากหน่วยงานต่าง ๆ	ความถี่	ร้อยละ
เพิ่มวุฒิ/เรียนสูงขึ้น	333	35.4
ใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน	495	52.6
พัฒนาอาชีพ/ทักษะอาชีพ	426	45.3
เป็นผู้มีความรู้ทันต่อเหตุการณ์	301	32.0
เพิ่มอาชีพ/อาชีพเสริม	331	35.2

ตารางที่ 15 (ต่อ)

วัตถุประสงค์ของเกษตรกรในการเข้ารับบริการ จากหน่วยงานต่าง ๆ	ความถี่	ร้อยละ
ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ อื่น ๆ	291	30.9
- สอบถามข้อมูลการเรียนของเด็ก	1	0.1

จากตารางที่ 15 แสดงว่าเกษตรกรเข้ารับบริการจากหน่วยงานต่าง ๆ มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันมากที่สุด (ร้อยละ 52.6) รองลงมาเพื่อพัฒนาอาชีพ/ทักษะอาชีพ (ร้อยละ 45.3) เพื่อเพิ่มวุฒิ/เรียนสูงขึ้น (ร้อยละ 35.4) และเพื่อเพิ่มอาชีพ/อาชีพเสริม (ร้อยละ 35.2)

ตารางที่ 16 ความถี่และร้อยละของระยะเวลาที่เกษตรกรเรียนรู้จากการศึกษานอกระบบ
(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 941)

ระยะเวลาที่เกษตรกรเรียนรู้จากการศึกษานอกระบบ	ความถี่	ร้อยละ
สัปดาห์ละ 1 ครั้ง	403	42.8
รับบริการเมื่อมีเวลาว่าง	199	21.1
เดือนละ 1 ครั้ง	76	8.1
รับบริการเมื่อมีการแจ้งจากทางการ/หน่วยงาน นาน ๆ ครั้งหนึ่ง	186	19.8
ไปรับบริการเมื่อมีความจำเป็น/ต้องการ อื่น ๆ	105	11.2
- บ่อย ๆ	71	7.5
- ทุกวัน	1	0.2
- ทุกวัน	1	0.1

จากตารางที่ 16 แสดงว่าระยะเวลาที่เกษตรกรเรียนรู้จากการศึกษานอกระบบสัปดาห์ละ 1 ครั้ง มากที่สุด (ร้อยละ 42.8) รองลงมารับบริการเมื่อมีเวลาว่าง (ร้อยละ 21.1) และรับบริการเมื่อมีแจ้งจากทางการ/หน่วยงาน (ร้อยละ 19.8) ตามลำดับ ที่น้อยสุดเป็นทุกวัน และบ่อยๆ (ร้อยละ 0.3)

ตารางที่ 17 ความถี่และร้อยละของประเภทที่เกษตรกรได้รับข้อมูลข่าวสาร
(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 941)

ประเภทของสื่อที่เกษตรกรได้รับข้อมูลข่าวสาร	ความถี่	ร้อยละ
วิทยุ	320	34.0
โทรทัศน์	548	58.2
วิทยุชุมชน	310	32.9
จากหน่วยงานต่าง ๆ	313	33.2
สิ่งพิมพ์	306	32.5
คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต	182	19.3
เคเบิลทีวี	45	4.8
อื่น ๆ		
- เพื่อนบ้าน	1	0.1

จากตารางที่ 17 แสดงว่าเกษตรกรได้รับข้อมูลข่าวสารจากสื่อโทรทัศน์มากที่สุด ร้อยละ 58.2 รองลงมาจากวิทยุ (ร้อยละ 34.0) จากหน่วยงานต่าง ๆ (ร้อยละ 33.2) และสื่อสิ่งพิมพ์ (ร้อยละ 32.5) ตามลำดับ ที่น้อยที่สุดเป็นเคเบิลทีวี (ร้อยละ 4.8)

ตารางที่ 18 ความถี่และร้อยละของแหล่งความรู้ข้อมูล ข่าวสารที่เกษตรกรได้รับ
(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 941)

แหล่งความรู้ข้อมูลข่าวสาร	ความถี่	ร้อยละ
ห้องสมุด	332	35.3
แหล่งความรู้ในหมู่บ้าน	343	36.5
หอกระจายข่าว	325	34.5
ภูมิปัญญาท้องถิ่น (ผู้รู้ในหมู่บ้าน)	356	37.8
เวทีชาวบ้าน	143	15.2
การประชุมในหมู่บ้าน	394	41.9
การมีวิทยากรมาให้ความรู้	304	32.3
การแจ้งข่าวสารจากผู้นำชุมชน	346	36.8
การแจ้งข่าวสารจากหน่วยงาน	216	23.0

จากตารางที่ 18 แสดงว่าเกษตรกรได้รับข้อมูลข่าวสารจากการประชุมในหมู่บ้าน มากที่สุด (ร้อยละ 41.9) รองลงมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น (ผู้รู้ในหมู่บ้าน) (ร้อยละ 37.8) จากแหล่งความรู้ในหมู่บ้าน (ร้อยละ 36.5) และจากห้องสมุด (ร้อยละ 35.3) ตามลำดับ ที่น้อยที่สุดคือจากเวทิตัวบ้าน (ร้อยละ 15.2)

ตารางที่ 19 ความถี่และร้อยละของแหล่งความรู้ทักษะทางด้านอาชีพต่าง ๆ
(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 941)

แหล่งความรู้ทักษะทางด้านอาชีพต่าง ๆ	ความถี่	ร้อยละ
ปู่ ย่า ตา ยาย ญาติพี่น้อง	316	33.6
พ่อ-แม่	330	35.1
นายจ้าง	88	9.4
เรียนรู้ด้วยตนเอง	445	47.3
จากคนในหมู่บ้าน	225	23.9
สื่อ	164	17.4
อื่น ๆ		
- กศน.	2	0.2
- อินเทอร์เน็ต	2	0.2

จากตารางที่ 19 แสดงว่าเกษตรกรเรียนรู้ทักษะทางอาชีพต่าง ๆ ด้วยวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเองมากที่สุด (ร้อยละ 47.3) รองลงมาจากพ่อ-แม่ (ร้อยละ 35.1) จาก ปู่ ย่า ตา ยาย ญาติพี่น้อง (ร้อยละ 33.6) และจากคนในหมู่บ้าน (ร้อยละ 23.9)

2.2 ปัญหาการรับบริการการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกร

ตารางที่ 20 ความถี่และร้อยละของปัญหาที่เกษตรกรระบุในการรับบริการการศึกษา
(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 941)

การรับบริการการศึกษาตลอดชีวิต	จำนวนผู้ตอบ	ร้อยละ
ไม่ทราบว่าจะเรียนรู้อะไร	210	22.3
ไม่ทราบแหล่ง/สถานที่ที่ให้บริการความรู้	185	19.7
ไม่รู้ว่าจะเรียนไปทำไม	204	21.7
ไม่ได้รับข้อมูล ข่าวสารเกี่ยวกับการเรียน	154	16.4
ไม่รู้ว่า มีหน่วยงานใดจัดบริการบ้าง	238	25.3
ไม่รู้ว่าจะไปติดต่อใคร	143	15.2
อื่น ๆ		
- ไม่มีเวลา	3	0.3
- อายุมาก	3	0.3

จากตารางที่ 20 แสดงว่าเกษตรกรส่วนมาก มีปัญหาในการรับบริการ ไม่รู้ว่า มีหน่วยงานใดจัดบริการบ้าง (ร้อยละ 25.3) รองลงมาคือไม่ทราบว่าจะเรียนรู้อะไร (ร้อยละ 22.3) ไม่รู้ว่า จะเรียนไปทำไม (ร้อยละ 21.7) และไม่ทราบแหล่ง/สถานที่ที่ให้บริการความรู้ (ร้อยละ 19.7)

ตารางที่ 21 ความถี่และร้อยละของปัญหาที่เกษตรกรพบในการศึกษาในระบบในปัจจุบัน
(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 941)

ปัญหาในการศึกษาในระบบ	จำนวนผู้ตอบ	ร้อยละ
ไม่มีเวลาเข้าชั้นเรียน	403	42.8
เนื้อหาไม่ตรงกับสิ่งที่อยากเรียนรู้และประกอบอาชีพ	199	21.1
เรียนไม่ทันคนอื่น	234	24.9
สถานที่เรียนอยู่ห่างไกล ไม่สะดวกไปเข้าชั้นเรียน/สถานที่จัด	124	13.2
สื่อที่เรียนยากเกินไป	102	10.8
ไม่สอดคล้องกับธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้ใหญ่	157	16.7

ตารางที่ 21 (ต่อ)

ปัญหาในการศึกษาในระบบ	จำนวนผู้ตอบ	ร้อยละ
ไม่มีเงินทุนเพียงพอต่อการเรียน อื่น ๆ	175	18.6
- อายุมาก	2	0.2

จากตารางที่ 21 แสดงว่า เกษตรกรมีปัญหาในการศึกษาในระบบ ไม่มีเวลาเข้าชั้นเรียนมากที่สุด (ร้อยละ 42.8) รองลงมาคือ เรียนไม่ทันคนอื่น (ร้อยละ 24.9) เนื้อหาไม่ตรงกับสิ่งที่อยากเรียนรู้ และประกอบอาชีพจำนวน 199 คน (ร้อยละ 21.1) ไม่มีเงินทุนเพื่อการเรียน (ร้อยละ 18.6) และสถานที่เรียนอยู่ห่างไกลไม่สะดวกไปเข้าเรียน (ร้อยละ 13.2) ตามลำดับ ที่น้อยที่สุดคือที่เรียนยากเกินไป (ร้อยละ 10.8)

ตารางที่ 22 ความถี่และร้อยละของปัญหาที่เกษตรกรพบในการจัดการศึกษานอกระบบ
(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 941)

ปัญหาที่เกษตรกรพบในการจัดการศึกษานอกระบบ	จำนวนผู้ตอบ	ร้อยละ
เนื้อหาไม่สอดคล้องกับสิ่งที่ต้องการจะเรียนรู้	228	24.2
เนื้อหาไม่สามารถนำไปประกอบอาชีพการเกษตร	198	21.0
เนื้อหาเน้นแต่ทฤษฎีไม่เน้นการฝึกปฏิบัติในชีวิตจริง	215	22.8
วิธีสอนไม่สอดคล้องกับธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้ใหญ่	125	13.3
เรียนไม่ทันคนอื่น	229	24.3
การวัดและประเมินผลโดยการสอน ซึ่งไม่เหมาะกับเกษตรกร	164	17.4
ระยะเวลาที่จัดไม่ตรงกับเวลาว่างของเกษตรกร	181	19.2
ระยะเวลาที่จัดแต่ละหลักสูตรนานเกินไป	122	13.2
สถานที่ไม่เหมาะสมกับสภาพการจัดการเรียนรู้	69	7.3
สถานที่จัดกิจกรรมอยู่ห่างเกินไป	123	13.1
สุขภาพร่างกายไม่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้	150	15.9
ไม่มีเงินทุนเพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้	118	12.5

จากตารางที่ 22 เกษตรกรมีปัญหาเรื่องไม่ทันคนอื่น (ร้อยละ 24.3) รองลงมาคือ เนื้อหาไม่สอดคล้องกับสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ (ร้อยละ 24.2) เนื้อหาเน้นแต่ทฤษฎีไม่เน้นการฝึกปฏิบัติในชีวิตจริง (ร้อยละ 22.8) และเนื้อหาไม่สามารถนำไปประกอบอาชีพการเกษตร (ร้อยละ 21.0) ตามลำดับ สำหรับสถานที่ที่ไม่เหมาะสมกับสภาพการจัดการเรียนรู้ที่น้อยที่สุด (ร้อยละ 7.3)

ตารางที่ 23 ความถี่และร้อยละของปัญหาของการรับรู้ข่าวสารจากสื่อ
(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 941)

การรับรู้ข่าวสารจากสื่อ	จำนวนผู้ตอบ	ร้อยละ
เนื้อหาที่ได้รับไม่ตรงกับความต้องการ	261	27.7
เนื้อหาไม่ทันสมัย/ไม่ทันต่อเหตุการณ์	129	13.3
รูปแบบรายการไม่น่าสนใจ	147	15.6
ช่วงเวลาที่บริการไม่สอดคล้องกับเวลาที่ว่างของเกษตรกร	382	40.6
การรับฟังหรือชมรับได้ไม่ชัดเจน	145	15.4

จากตารางที่ 23 แสดงว่าเกษตรกรมีปัญหาการรับรู้ข่าวสารจากสื่อด้านช่วงเวลาที่ให้บริการไม่สอดคล้องกับเวลาที่ว่างของเกษตรกรมากที่สุด (ร้อยละ 40.6) รองลงมาคือ เนื้อหาที่ได้รับไม่ตรงกับความต้องการ (ร้อยละ 27.7) รูปแบบรายการไม่น่าสนใจ (ร้อยละ 15.6) การรับฟังหรือชมรับได้ไม่ชัดเจน (ร้อยละ 15.4) และที่น้อยที่สุดคือ เนื้อหาไม่ทันสมัยต่อเหตุการณ์ (ร้อยละ 13.3)

ตารางที่ 24 ความถี่และร้อยละของปัญหาของเกษตรกรในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากแหล่งความรู้
(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 941)

การได้รับรู้ข่าวสารจากแหล่งความรู้	จำนวนผู้ตอบ	ร้อยละ
ไม่ทราบว่าแหล่งความรู้ใดบ้าง	231	24.5
แหล่งเรียนรู้อยู่ไกลเกินไป	164	17.4
แหล่งความรู้ไม่พร้อมในการถ่ายทอดความรู้	195	20.7
แหล่งเรียนรู้ไม่สนใจ	140	14.9
หลังจากไปเรียนรู้มาแล้วไม่ได้นำความรู้ไปใช้ประโยชน์ อื่น ๆ		
รายได้น้อย	5	0.5

จากตารางที่ 24 แสดงว่าเกษตรกรไม่ทราบว่ามีความรู้ใดบ้างมากที่สุด (ร้อยละ 24.5) รองลงมาคือ แหล่งความรู้ไม่พร้อมในการถ่ายทอดความรู้ (ร้อยละ 20.7) และแหล่งเรียนรู้ที่อยู่ไกลเกินไป (ร้อยละ 17.4)

2.3 สภาพการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในชุมชนตามความคิดเห็นผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชน

ตารางที่ 25 ความถี่และร้อยละของกิจกรรมการศึกษาในระบบที่มีในชุมชน
(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 192)

ประเภทการศึกษาในระบบ	ความถี่	ร้อยละ
ระดับประถมศึกษา	136	70.8
ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น	118	61.5
ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย	101	52.6
ระดับอุดมศึกษา	20	10.4

จากตารางที่ 25 ประเภทการศึกษาในระบบที่จัดในชุมชนส่วนใหญ่เป็นการศึกษาระดับระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 70.8) และมัธยมศึกษาตอนต้น (ร้อยละ 61.5)

ตารางที่ 26 ความถี่และร้อยละของกิจกรรมการศึกษานอกระบบที่มีการจัดในชุมชน
(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 192)

ประเภท	ความถี่	ร้อยละ
การจัดการรู้หนังสือ/อ่านออกเขียนได้	111	57.8
การศึกษานอกระบบสายสามัญ/การศึกษาขั้นพื้นฐาน	131	68.2
การฝึกทักษะอาชีพ (มีหลากหลาย ได้แก่ ทำไข่เค็ม บัวยหมัก เย็บผ้า จักสาน ดอกไม้ประดิษฐ์ ฯลฯ)	91	47.4
การฝึกอบรม	51	26.6
การเข้าค่าย (ได้แก่ ค่ายคุณธรรม ค่าต่อต้านยาเสพติด ค่าย เศรษฐกิจพอเพียง ฯลฯ)	23	12.0
การศึกษาดูงาน	68	35.4
อื่น ๆ	3	1.6

จากตารางที่ 26 กิจกรรมการศึกษานอกระบบที่จัดในชุมชนประกอบด้วยการศึกษาออกระบบสายสามัญ (ร้อยละ 68.2) การสอนอ่านออกเขียนได้ (ร้อยละ 57.8) การฝึกทักษะอาชีพ (ร้อยละ 47.4) การศึกษาคุณงาน (ร้อยละ 35.4) การฝึกอบรม (ร้อยละ 26.6) การเข้าค่าย ตามลำดับ

ตารางที่ 27 ความถี่และร้อยละของประเภทของกิจกรรมการศึกษาตามอัยาศัยที่มีในชุมชน
(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 192)

ประเภท	ความถี่	ร้อยละ
จัดบอร์ด/ป้ายประกาศ	92	47.9
รายการวิทยุชุมชน	51	26.6
จัดสนทนากลุ่ม	23	12.0
จัดประชุมกลุ่มต่าง ๆ เป็นครั้งคราว	105	54.7
มีแหล่งเรียนรู้/ศูนย์เรียนรู้ในชุมชน	109	56.8

จากตารางที่ 27 ประเภทกิจกรรมการศึกษาตามอัยาศัยที่จัดในชุมชนมีหลากหลายประเภทตามลำดับ ดังนี้ คือ แหล่งเรียนรู้/ศูนย์เรียนรู้ในชุมชน (ร้อยละ 56.8) การจัดประชุมกลุ่มต่าง ๆ เป็นครั้งคราว (ร้อยละ 54.7) จัดบอร์ด/ป้ายประกาศ (ร้อยละ 47.9) รายการวิทยุชุมชน (ร้อยละ 26.6) ตามลำดับ

ตารางที่ 28 ความถี่และร้อยละของประเภทของแหล่งเรียนรู้ที่มีในชุมชน
(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 192)

ประเภทแหล่งเรียนรู้	ความถี่	ร้อยละ
ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน	133	69.3
ศูนย์เรียนรู้ในชุมชน	63	32.8
ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านการเกษตร	95	49.5
ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร (ได้แก่ การทำนา ทำปุ๋ย การเกษตร การทำไร่ข้าว สมุนไพร ฯลฯ)	75	39.1
อื่น ๆ (เช่น กลุ่มอาชีพ)	5	2.6

จากตารางที่ 28 ประเภทของแหล่งเรียนรู้ในชุมชนพบว่า มีแหล่งเรียนรู้ตามลำดับ ดังนี้ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (ร้อยละ 69.3) ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร (ร้อยละ 49.5) ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร (ร้อยละ 39.1)

ตารางที่ 29 ความถี่และร้อยละของหน่วยงาน/องค์กรที่เข้ามาจัดการศึกษาตลอดชีวิตในชุมชน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 192)

หน่วยงาน	จำนวนผู้ตอบ	ร้อยละ
กศน. (ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน กศน.ตำบล กศน.อำเภอ/จังหวัด)	178	91.7
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต./เทศบาล/อบจ. ฯลฯ)	110	57.3
หน่วยงานด้านการเกษตร (ศูนย์เรียนรู้เกษตรตำบล/อำเภอ/จังหวัด)	101	52.6
หน่วยงานรัฐอื่น ๆ (พัฒนาชุมชน/สาธารณสุข/พัฒนาสังคม)	84	43.8
หน่วยงานเอกชน, สมาคม มูลนิธิ	19	9.9
อื่น ๆ (โปรดระบุ) ได้แก่	4	2.1
ศูนย์วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี สหกรณ์นิคม		

จากตารางที่ 29 หน่วยงาน/องค์กรที่เข้ามาจัดการศึกษาตลอดชีวิตในชุมชน พบว่า เป็นหน่วยงานการศึกษานอกโรงเรียนมากที่สุด (ร้อยละ 91.7) รองลงมา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ร้อยละ 57.3) หน่วยงานด้านการเกษตร (ร้อยละ 52.6) ตามลำดับ

ตารางที่ 30 ความถี่และร้อยละของวัตถุประสงค์ของหน่วยงาน/องค์กรที่เข้ามาจัดให้บริการการศึกษา (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 192)

วัตถุประสงค์	ความถี่	ร้อยละ
เพื่อให้ประชาชนเพิ่มวุฒิการเรียนรู้	110	57.3
เพื่อนำความรู้ไปทำเป็นอาชีพเสริม	123	64.1
เพื่อพัฒนาทักษะอาชีพปัจจุบัน	126	65.6
เพื่อให้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์	113	58.9
เพื่อนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน	115	59.9
เพื่อให้เป็นผู้รู้ทันต่อเหตุการณ์	91	47.4
อื่น ๆ	3	1.6

จากตารางที่ 30 วัตถุประสงค์ของในการจัดการศึกษาของหน่วยงานเหล่านี้ พบว่าจัดเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพปัจจุบันมากที่สุด (ร้อยละ 65.6) รองลงมาเพื่อนำความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพเสริม (ร้อยละ 64.1) ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ (ร้อยละ 58.9) และเพื่อเพิ่มวุฒิการเรียน (ร้อยละ 57.3)

2.4 ปัญหาการรับบริการการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกรตามความคิดเห็นของผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชน

ตารางที่ 31 ความถี่และร้อยละปัญหาการรับบริการการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกรตามความคิดเห็นของผู้นำชุมชนกรรมการชุมชน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 192)

ปัญหาการรับบริการการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกร	ความถี่	ร้อยละ
ไม่ทราบว่าจะเรียนรู้อะไร	62	32.3
ไม่ทราบแหล่ง/สถานที่ที่ให้บริการความรู้	46	24.0
ไม่รู้จะเรียนไปทำไม	65	33.9
ไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการเรียน	36	18.8
ไม่รู้ว่ามีหน่วยงานใดจัดบริการบ้าง	57	29.7
ไม่รู้ว่าจะไปติดต่อใคร	49	25.5
อื่น ๆ (ไม่มีเวลา สื่อการเรียนน้อย การส่งเสริมไม่ต่อเนื่อง)	10	5.2

จากตารางที่ 31 ปัญหาการรับบริการการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกร โดยทั่วไปคือไม่รู้จะเรียนไปทำไม (ร้อยละ 33.9) รองลงมาไม่ทราบว่าจะเรียนรู้อะไร (ร้อยละ 32.3) และไม่ทราบแหล่ง/สถานที่ที่ให้บริการความรู้ (ร้อยละ 24.0) ตามลำดับ

ตารางที่ 32 ความถี่และร้อยละกรณีที่เกษตรกรได้รับการศึกษาในระบบอยู่ในปัจจุบัน ปัญหาที่พบประกอบด้วยปัญหาต่อไปนี้ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 192)

ปัญหาที่เกษตรกรพบในการรับบริการการศึกษาในระบบ	ความถี่	ร้อยละ
ไม่มีเวลาไปเข้าชั้นเรียน	118	61.5
เนื้อหาไม่ตรงกับสิ่งที่อยากเรียน และการประกอบอาชีพ	53	27.6
เรียนไม่ทันคนอื่น	68	35.4

ตารางที่ 32 (ต่อ)

ปัญหา	ความถี่	ร้อยละ
สถานที่เรียนอยู่ห่างไกลไม่สะดวกไปเข้าชั้นเรียน	43	22.4
สื่อที่ให้เรียนยากเกินไป	26	13.5
การเรียนการสอนไม่สอดคล้องกับธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้ใหญ่	60	31.3
ไม่มีเงินทุนเพียงพอต่อการเรียน	54	28.1
อื่น ๆ (ความจำไม่ดี, ไม่สอดคล้องกับงานที่ปฏิบัติจริง, อายุมาก)	6	3.1

จากตารางที่ 32 กรณีเกษตรกรที่รับบริการการศึกษาในระบบโรงเรียนอยู่ ปัญหาที่พบที่ผู้นำชุมชนระบุว่ามากที่สุดคือ ไม่มีเวลาไปเข้าชั้นเรียน (ร้อยละ 61.5) รองลงมาคือเรียนไม่ทันคนอื่น (ร้อยละ 35.4) และการเรียนการสอนไม่สอดคล้องกับธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (ร้อยละ 31.3) ตามลำดับ

ตารางที่ 33 ความถี่และร้อยละกรณีเกษตรกรศึกษาการศึกษานอกระบบอยู่ ปัญหาที่พบคือปัญหาเหล่านี้ต่อไปนี้ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 192)

ปัญหาที่เกษตรกรพบจากการศึกษานอกระบบ	ความถี่	ร้อยละ
เนื้อหาไม่สอดคล้องกับสิ่งที่ต้องการจะเรียนรู้	59	30.7
เนื้อหาไม่สามารถนำไปประกอบอาชีพการเกษตร	55	28.6
เนื้อหาเน้นแต่ทฤษฎีไม่เน้นการฝึกปฏิบัติในชีวิตจริง	70	36.5
วิธีสอนไม่สอดคล้องกับธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้ใหญ่	35	18.2
เรียนไม่ทันคนอื่น	59	30.7
การวัดและประเมินผลทำโดยการสอบซึ่งไม่เหมาะกับเกษตรกร	68	35.4
ระยะเวลาที่จัดกิจกรรมไม่ตรงกับเวลาว่างของเกษตรกร	62	32.3
ระยะเวลาของแต่ละหลักสูตรนานเกินไป	45	23.4
สถานที่ไม่เหมาะสมกับสภาพการจัดการเรียนรู้	43	22.4
สถานที่จัดกิจกรรมอยู่ห่างไกลเกินไป	32	16.7
สุขภาพร่างกายไม่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้	21	10.9
ไม่มีเงินทุนเพียงพอต่อค่าใช้จ่าย	33	17.2
อื่น ๆ (อายุมากเกินไป)	5	2.6

จากตารางที่ 33 กรณีที่เกษตรกรที่รับบริการการศึกษานอกระบบอยู่ ปัญหาที่พบมีความถี่ใกล้เคียงกัน ได้แก่ เนื้อหาเน้นแต่ทฤษฎีไม่เน้นการฝึกปฏิบัติในชีวิตจริง (ร้อยละ 36.5) การประเมินผลโดยการสอบไม่เหมาะกับเกษตรกร (ร้อยละ 35.4) ระยะเวลาจัดกิจกรรมไม่ตรงกับเวลาว่างของเกษตรกร (ร้อยละ 32.3) เนื้อหาไม่สอดคล้องกับสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ (ร้อยละ 30.7) ตามลำดับ

ตารางที่ 34 ความถี่และร้อยละของปัญหาการรับข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่างๆ ของเกษตรกร
(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 192)

ปัญหาการรับข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่างๆ	ความถี่	ร้อยละ
เนื้อหาที่ได้รับไม่ตรงกับความต้องการ	68	35.4
เนื้อหาไม่ทันสมัย/ไม่ทันต่อเหตุการณ์	20	10.4
รูปแบบรายการไม่น่าสนใจ	22	11.5
ช่วงเวลาที่บริการไม่สอดคล้องกับเวลาว่าง	109	56.8
รับฟังหรือรับชมได้ไม่ชัดเจน	34	17.7
อื่นๆ (ไม่มีผู้แนะนำ)	4	2.1

จากตารางที่ 34 ปัญหาการรับข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่างๆ ของเกษตรกร ได้แก่ ช่วงเวลาการเผยแพร่ข่าวสารไม่ตรงกับเวลาว่างของเกษตรกร (ร้อยละ 56.8) เนื้อหาไม่ตรงกับความต้องการ (ร้อยละ 35.4) รับฟังหรือรับชมไม่ชัดเจน (ร้อยละ 17.7) ตามลำดับ

ตารางที่ 35 ความถี่และร้อยละของปัญหาการรับข้อมูลข่าวสารจากแหล่งความรู้ต่างๆ ของเกษตรกร
(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 192)

ปัญหาการรับข้อมูลข่าวสารจากแหล่งความรู้ต่างๆ	ความถี่	ร้อยละ
ไม่ทราบว่าแหล่งความรู้ใดบ้าง	49	25.5
อยู่ไกลเกินไป	38	19.8
แหล่งเรียนรู้ไม่พร้อมในการถ่ายทอดความรู้	44	22.9
แหล่งเรียนรู้ไม่จูงใจ	35	18.2
หลังจากเรียนมาแล้วไม่ได้นำไปใช้ประโยชน์	79	41.1
อื่นๆ (ไม่มีผู้แนะนำ)		

จากตารางที่ 35 ปัญหาการรับข้อมูลข่าวสารจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ ของเกษตรกร ผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชน ระบุปัญหาหลังจากเรียนมาแล้วไม่ได้นำไปใช้ประโยชน์มากที่สุด (ร้อยละ 41.1) รองลงมาคือ ไม่ทราบว่าแหล่งความรู้ใดบ้าง (ร้อยละ 25.5) แหล่งความรู้อยู่ไกลเกินไป (ร้อยละ 19.8)

ปัญหาอื่น ๆ ที่เกษตรกรระบุเกี่ยวกับการรับการศึกษา คือ

- การจัดกิจกรรม/อบรม/ประชุม ไม่ควรจัดในฤดูการทำเกษตร
- ค่าครองชีพสูง เกษตรกรมีหนี้สิน เกษตรกรไม่มีจิตใจที่จะเรียน
- สิ่งที่เรียนควรเกิดประโยชน์จริง
- อายุมากเกินไป
- การเกษตรนั้นเกษตรกรมีประสบการณ์มากกว่าผู้สอน

2.5 สภาพการได้รับการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกรตามความคิดเห็นเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ตารางที่ 36 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความคิดเห็นต่อโอกาสได้รับการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกร (N = 184)

ความคิดเห็นต่อโอกาสได้รับการศึกษาตลอดชีวิต	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน (S.D)	ระดับ
1. ท่านคิดว่าปัจจุบันเกษตรกรมีโอกาสเข้าถึงการศึกษาตลอดชีวิตเพียงใด	2.33	.73	มาก
2. กิจกรรมที่จัดให้เกษตรกรยังขาดความหลากหลาย	2.26	.59	ปานกลาง
3. เกษตรกรไม่รู้ว่าจะไปศึกษาเรียนรู้เพิ่มเติมที่ใด	2.17	.71	ปานกลาง
4. เกษตรกรไม่ทราบแหล่งเรียนรู้	2.21	.65	ปานกลาง
5. เนื้อหาความรู้ที่จัดกันอยู่ในปัจจุบันยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกร	2.33	.60	มาก
6. การเผยแพร่ความรู้ต่างๆ กับเกษตรกรแก่เกษตรกรยังไม่เพียงพอ	2.36	.65	มาก

ตารางที่ 36 (ต่อ)

ความคิดเห็นต่อโอกาสได้รับการศึกษาตลอดชีวิต	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน (S.D)	ระดับ
7. ยังไม่มีหน่วยงานจัดที่การศึกษาแก่เกษตรกรอย่างจริงจัง	2.30	.67	ปานกลาง
8. มีความจำเป็นที่เกษตรกรต้องได้รับความรู้หรือการศึกษาเพิ่มเติมอย่างต่อเนื่อง	2.58	.57	มาก
9. ควรมีการสร้างแรงจูงใจให้เกษตรกรเห็นความสำคัญของการเรียนรู้	2.65	.52	มาก

จากตารางที่ 36 แสดงว่า เจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีความเห็นต่อโอกาสได้รับการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกร ในระดับมาก 5 ข้อ และระดับปานกลาง 4 ข้อ สำหรับข้อที่ได้ระดับมากคือ ควรมีการสร้างแรงจูงใจให้เกษตรกรเห็นความสำคัญของการเรียนรู้ ($\bar{X} = 2.65$) รองลงมา คือ มีความจำเป็นที่เกษตรกรต้องได้รับความรู้หรือการศึกษาเพิ่มเติมอย่างต่อเนื่อง ($\bar{X} = 2.58$) การเผยแพร่ความรู้ต่างๆ กับเกษตรกรแก่เกษตรกรยังไม่เพียงพอ ($X = 2.36$) เนื้อหาความรู้ที่จัดกันอยู่ในปัจจุบันยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกร ($\bar{X} = 2.33$) และเกษตรกรมีโอกาสดำเนินการศึกษาตลอดชีวิต ($\bar{X} = 2.33$)

ตอนที่ 3 ความต้องการการรับบริการการศึกษาตลอดชีวิตของกลุ่มเกษตรกร

3.1 ความต้องการการรับบริการการศึกษาตลอดชีวิตตามความคิดเห็นของเกษตรกร

ตารางที่ 37 ความถี่และร้อยละของการรับบริการต่อการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกร
(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 941)

การรับบริการการศึกษาตลอดชีวิต	ความถี่	ร้อยละ
การศึกษาในระบบ	107	11.4
การศึกษานอกระบบ	316	33.6
การศึกษาตามอัธยาศัย	536	57.0

จากตารางที่ 37 แสดงว่าเกษตรกรมีความต้องการการรับบริการการศึกษาตลอดชีวิตในรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัยมากที่สุด (ร้อยละ 57.0) รองลงมาเป็นการศึกษานอกระบบ (ร้อยละ 33.6) และน้อยที่สุดคือการศึกษาในระบบ (ร้อยละ 11.4)

ตารางที่ 38 ความถี่และร้อยละของวัตถุประสงค์ความต้องการรับบริการการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 941)

วัตถุประสงค์ของการรับบริการการศึกษาตลอดชีวิต	ความถี่	ร้อยละ
เพิ่มวุฒิ	308	32.7
นำไปใช้หางานทำ	294	31.2
เพื่อให้ทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน	299	31.8
พัฒนาอาชีพ/เพิ่มรายได้	530	56.3
อาชีพเสริม	373	39.6
ศึกษาต่อในระดับสูงขึ้น	191	20.3
แก้ปัญหาและพัฒนาความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน	276	29.3
อื่น ๆ	2	0.2

จากตารางที่ 38 แสดงว่าเกษตรกรมีวัตถุประสงค์ความต้องการรับบริการการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาอาชีพ/เพิ่มรายได้มากที่สุด (ร้อยละ 56.3) รองลงมาอยากมีอาชีพเสริม (ร้อยละ 39.6) เพื่อให้ทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน (ร้อยละ 31.8) เพื่อเพิ่มวุฒิ (ร้อยละ 32.7) นำไปใช้หางานทำ (ร้อยละ 31.2) และเพื่อแก้ปัญหาความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน (ร้อยละ 29.3)

ตารางที่ 39 ความถี่และร้อยละของความถี่ในการรับบริการการศึกษานอกระบบของเกษตรกร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 941)

เนื้อหาการรับบริการการศึกษานอกระบบ	ความถี่	ร้อยละ
การศึกษาสายสามัญ (ระดับประถมหรือมัธยม)	229	24.3
ความรู้และทักษะในด้านการเกษตร (ทำนา ทำไร่ ทำสวน)	410	43.6
ความรู้และทักษะในการทำอาชีพเสริม	473	50.3

ตารางที่ 39 (ต่อ)

เนื้อหาการรับบริการการศึกษานอกระบบ	ความถี่	ร้อยละ
ความรู้และความเข้าใจในการดำรงชีวิต	335	35.6
ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย	218	23.2
การหาแหล่งเงินทุน	194	20.6
วิธีการเพิ่มผลผลิต	221	23.5
การตลาด	154	16.4
การแปรรูปผลผลิต	186	19.8
การกำจัดศัตรูพืช	147	15.6
การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	161	17.1
การรวมกลุ่มสหกรณ์	112	11.9
อื่น ๆ	1	0.1

จากตารางที่ 39 แสดงว่าเกษตรกรมีความต้องการในเนื้อหาการรับบริการการศึกษานอกระบบในเรื่อง ความรู้และทักษะในการทำอาชีพเสริม (ร้อยละ 50.3) รองลงมาเป็นความรู้และทักษะในด้านเกษตร (ทำนา ทำไร่ ทำสวน) (ร้อยละ 43.6) ความรู้ความเข้าใจในการดำรงชีวิต (ร้อยละ 35.6) การศึกษาสายสามัญ (ระดับประถมหรือมัธยมศึกษา) (ร้อยละ 24.3) และวิธีการเพิ่มผลผลิต (ร้อยละ 23.5) ส่วนการรวมกลุ่มสหกรณ์มีน้อยที่สุด (ร้อยละ 11.9)

ตารางที่ 40 ความถี่และร้อยละของวิธีการที่ต้องการรับบริการการเรียนรู้ของสหกรณ์
(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 941)

วิธีการที่ต้องการรับบริการ	ความถี่	ร้อยละ
การเรียนแบบชั้นเรียน	126	13.4
การอบรม/สัมมนา	319	33.9
เรียนจากผู้รู้/ภูมิปัญญา	338	35.9
การเรียนแบบพบกลุ่ม	280	29.8
การเข้าค่าย	131	13.9
การเรียนจากสื่อต่าง ๆ	213	22.6

ตารางที่ 40 (ต่อ)

วิธีการที่ต้องการรับบริการ	ความถี่	ร้อยละ
การศึกษาดูงาน	444	47.2
อื่น ๆ (มีครูสอนเหมือนเรียนในชั้นเรียน)	4	0.4

จากตารางที่ 40 แสดงว่าเกษตรกรต้องการรับบริการการเรียนรู้ด้วยวิธีการศึกษาดูงานมากที่สุด (ร้อยละ 47.2) รองลงมาการเรียนรู้จากผู้รู้/ภูมิปัญญา (ร้อยละ 35.9) การอบรม/สัมมนา (ร้อยละ 33.9) การเรียนแบบพบกลุ่ม (ร้อยละ 29.8) และการเรียนรู้จากสื่อต่าง ๆ (ร้อยละ 22.6) ตามลำดับ ส่วนที่ต้องการเรียนรู้ด้วยการเรียนแบบชั้นเรียนมีน้อยที่สุด (ร้อยละ 13.4) และอื่น ๆ ที่ระบุว่าไม่มีครูสอนเหมือนเรียนในชั้นเรียนมีเพียงร้อยละ 0.4

ตารางที่ 41 ความถี่และร้อยละของสื่อในการรับบริการการเรียนรู้ของเกษตรกร
(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 941)

สื่อที่ต้องการในการรับบริการการศึกษานอกระบบ	ความถี่	ร้อยละ
สื่อสิ่งพิมพ์	246	26.1
วิทยุ	169	17.5
วิทยุ โทรทัศน์	294	31.2
คอมพิวเตอร์	230	24.4
วีซีดี, ซีดี	147	15.6
ภูมิปัญญาท้องถิ่น	290	30.8
แหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ	347	36.9
อื่น ๆ	2	0.2

จากตารางที่ 41 แสดงว่าเกษตรกรต้องการสื่อที่ใช้ในการรับบริการการศึกษานอกระบบ คือ เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ (ร้อยละ 36.9) รองลงมาอยากใช้วิทยุโทรทัศน์ (ร้อยละ 31.2) จากภูมิปัญญาท้องถิ่น (ร้อยละ 30.8) สื่อสิ่งพิมพ์ (ร้อยละ 26.1) และสื่อคอมพิวเตอร์ (ร้อยละ 24.4) ที่น้อยที่สุดจากวีซีดี, ซีดี (ร้อยละ 15.6)

ตารางที่ 42 ความถี่และร้อยละของความคิดเห็นของเกษตรกรต่อความเหมาะสมของสถานที่ที่ควรจัดการศึกษานอกระบบ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 941)

สถานที่	ความถี่	ร้อยละ
ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน	548	58.2
วัด/ศาสนสถาน	130	13.8
แหล่งกลางของชุมชน	201	21.4
ศูนย์/แหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ	312	33.2
สวน/สถานที่สาธารณะ	53	5.6
อื่น ๆ	3	0.3

จากตารางที่ 42 แสดงว่าเกษตรกรมีความคิดเห็นต่อความเหมาะสมของเวลาสถานที่ที่ควรจัดการศึกษานอกระบบคือที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมากที่สุด (ร้อยละ 58.2) รองลงมาเป็นศูนย์/แหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ (ร้อยละ 33.2) แหล่งกลางของชุมชน (ร้อยละ 21.4) และ วัด/ศาสนสถาน (ร้อยละ 13.8) ที่น้อยที่สุดเป็นที่สวนสาธารณะ (ร้อยละ 5.6)

ตารางที่ 43 ความถี่และร้อยละของความต้องการของเกษตรกรที่มีต่อระยะเวลาที่ต้องการรับบริการการศึกษานอกระบบ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 941)

ระยะเวลา	ความถี่	ร้อยละ
เวลาว่างจากฤดูทำไร่ – ทำสวน และทำนา	554	48.2
เสาร์ – อาทิตย์	332	35.3
ตอนค่ำหลังเลิกงาน	160	17.0
อื่น ๆ อาทิ วันหยุดงาน เวลาว่างทั่วไป และได้ทุกเวลา	19	2.0

จากตารางที่ 43 แสดงว่าเกษตรกรต้องการระยะเวลาที่รับบริการการศึกษานอกระบบที่มากที่สุดคือ เวลาว่างจากฤดูทำไร่ – ทำสวน ทำนา มากที่สุด (ร้อยละ 48.2) รองลงมาเป็นวันเสาร์-อาทิตย์ (ร้อยละ 35.3) ในตอนค่ำหลังเลิกงาน (ร้อยละ 17)

ตารางที่ 44 ความถี่และร้อยละของเนื้อหาความรู้ที่ต้องการในการเรียนรู้แบบการศึกษาตามอัธยาศัย
ของเกษตรกร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 941)

เนื้อหาความรู้	ความถี่	ร้อยละ
การเกษตร (ทำไร่ ทำนา ทำสวน)	536	57.0
สุขภาพอนามัย	277	29.4
ข่าวสารบ้านเมือง	209	22.2
อาชีพเสริม	490	52.1
สิ่งแวดล้อม	249	26.5
ศิลปวัฒนธรรม	93	9.9
โภชนาการ	164	17.4
กฎหมายทั่วไป	231	24.5
ศาสนา	116	12.3
ความรู้ในชีวิตประจำวัน	339	36.0
สารคดีต่าง ๆ	117	12.0
กีฬา	115	12.2
ดนตรี	114	12.1
เศรษฐกิจพอเพียง	444	47.2
เทคโนโลยี	194	20.6
อื่น ๆ (เช่น การประกอบธุรกิจ)	3	0.3

จากตารางที่ 44 แสดงว่าเกษตรกรต้องการเรียนรู้การศึกษาตามอัธยาศัยในเนื้อหาความรู้มากที่สุดด้านการเกษตร (ทำไร่ ทำนา ทำสวน) (ร้อยละ 57.0) รองลงมาเกี่ยวกับอาชีพเสริม (ร้อยละ 52.1) เศรษฐกิจพอเพียง (ร้อยละ 47.2) ความรู้ในชีวิตประจำวัน (ร้อยละ 36.0) สุขภาพอนามัย (ร้อยละ 29.4) สิ่งแวดล้อม (ร้อยละ 26.5) และกฎหมายทั่วไป (ร้อยละ 24.5) ตามลำดับ ที่มีความต้องการน้อยที่สุดคือ กีฬา และดนตรี (ร้อยละ 12.2 และ 12.1)

ตารางที่ 45 ความถี่และร้อยละความต้องการรับความรู้จากสื่อสำหรับการศึกษาตามอัธยาศัยของ
เกษตรกร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 941)

ชนิดของสื่อ	ความถี่	ร้อยละ
แผ่นพับ/ใบปลิว	264	28.1
หนังสือพิมพ์	362	38.5
หนังสือฝาผนัง	99	10.5
โปสเตอร์ต่าง ๆ	127	13.5
วารสาร/จุลสาร	204	21.7
วิทยุ	305	32.4
วิทยุชุมชน	290	30.8
โทรทัศน์	486	51.6
อื่น ๆ (คอมพิวเตอร์/อินเทอร์เน็ต หอกระจายข่าว ครู วิทยากรจาก หน่วยงานต่าง ๆ)	23	2.4

จากตารางที่ 45 แสดงว่าเกษตรกรมีความต้องการรับความรู้จากสื่อของการศึกษาตามอัธยาศัยที่เป็นโทรทัศน์มากที่สุด (ร้อยละ 51.6) รองลงมาเป็นหนังสือพิมพ์ (ร้อยละ 38.5) วิทยุ (ร้อยละ 32.4) วิทยุชุมชน (ร้อยละ 30.8) และจากแผ่นพับ ใบปลิว (ร้อยละ 28.1) ที่น้อยสุดเป็นจากหนังสือพิมพ์ฝาผนัง (ร้อยละ 10.5)

ตารางที่ 46 ความถี่และร้อยละของเกษตรกรที่มีต่อความต้องการการรับความรู้การศึกษาตาม
อัธยาศัยจากแหล่งความรู้ต่างๆ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 941)

แหล่งความรู้	ความถี่	ร้อยละ
ห้องสมุดประชาชน	460	48.9
พิพิธภัณฑ์	113	12.0
หอศิลป์	48	5.1
หอกระจายข่าว	318	33.8
สวนสัตว์	32	3.4

ตารางที่ 46 (ต่อ)

แหล่งความรู้	ความถี่	ร้อยละ
สวนสาธารณะ	52	5.5
ศูนย์กีฬาันทนาการ	65	6.9
ภูมิปัญญาท้องถิ่น	410	43.6
ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน	539	57.3
อื่น ๆ (ศูนย์กลางชุมชน ที่บ้าน ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน สถานที่ทำงาน)	12	1.3

จากตารางที่ 46 แสดงว่าเกษตรกรมีความต้องการส่วนมากในการรับความรู้การศึกษาตามอรรถศาสตร์จากศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (ร้อยละ 57.3) รองลงมาจากห้องสมุดประชาชน (ร้อยละ 48.9) ภูมิปัญญาท้องถิ่น (ร้อยละ 43.6) และหอกระจายข่าว (ร้อยละ 33.8) ตามลำดับ ส่วนความต้องการจากสวนสาธารณะ หอศิลป์ ศูนย์กีฬาันทนาการ และสวนสัตว์ มีค่าน้อย (ร้อยละ 6.9, 5.6, 5.1 และ 3.4 ตามลำดับ)

ตารางที่ 47 ความถี่และร้อยละของสถานที่ที่เกษตรกรต้องการเรียนรู้ตามอรรถศาสตร์
(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 941)

สถานที่	ความถี่	ร้อยละ
ที่บ้าน/ครอบครัว	345	36.7
ที่ทำงาน/ในสวน/นา/ไร่	185	19.7
ศูนย์การเรียนรู้	523	55.6
วัด/ศาสนสถาน	117	12.4
ที่สาธารณะ	50	5.3
อื่น ๆ (กสน. ตำบล)	4	0.4

จากตารางที่ 47 แสดงว่าเกษตรกรมีความต้องการเรียนรู้ตามอรรถศาสตร์ในสถานที่ที่เป็นศูนย์การเรียนรู้มากที่สุด (ร้อยละ 55.6) รองลงมาเป็นที่บ้าน/ครอบครัว (ร้อยละ 36.7) ในที่ทำงาน (สวน-นา-ไร่) ร้อยละ 19.7 และในวัด/ศาสนสถาน (ร้อยละ 12.4) ตามลำดับ ที่น้อยที่สุดคือในที่สาธารณะ (ร้อยละ 5.3)

ตารางที่ 48 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกษตรกรที่มีต่อความต้องการที่ให้หน่วยงานอื่นช่วยเหลือ (N = 941)

ความต้องการให้หน่วยงานช่วยเหลือ	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน (S.D)	ระดับ
1. การประชาสัมพันธ์กิจกรรมการศึกษาต่าง ๆ ให้ประชาชนได้ทราบอย่างทั่วถึง	2.56	.528	มาก
2. ประชาสัมพันธ์โดยสื่อหลายรูปแบบ	2.44	.554	มาก
3. มีบุคคลหรือหน่วยงานให้คำแนะนำหรือแนะแนว แก่ประชาชนแบบเข้าถึงตัว	2.48	.604	มาก
4. มีศูนย์หรือหน่วยงานให้คำแนะนำหรือแนะแนว แก่ประชาชนแบบเข้าถึงตัว	2.55	.580	มาก
5. ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นกรรมการฯ ศูนย์ เพื่อกำหนดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในชุมชน	2.47	.597	มาก
6. มีกิจกรรมสำรวจความต้องการของประชาชน ก่อนกำหนดกิจกรรม	2.53	.575	มาก
7. จัดกิจกรรมแบบหน่วยเคลื่อนที่เข้าไปถึงชาวบ้าน แต่ละท้องถิ่น	2.50	.594	มาก
8. ใช้หลากหลายวิธีในการจัดกิจกรรม	2.43	.611	มาก
9. ไม่เก็บค่าใช้จ่าย หรือจ่ายน้อยที่สุด	2.48	.610	มาก
10. กิจกรรมต้องเป็นประโยชน์เอาไปใช้ได้จริง	2.60	.558	มาก
11. มีการปรับปรุงกิจกรรมอยู่เสมอ	2.49	.576	มาก
12. มีการติดตามผลกิจกรรมเพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไข	2.49	.578	มาก
13. หลังจากประชาชนศึกษาอบรมไปแล้ว ควรมีการ ช่วยเหลือให้นำความรู้ไปปฏิบัติได้จริง	2.56	.571	มาก

จากตารางที่ 48 แสดงว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีความต้องการให้หน่วยงานช่วยเหลือที่มีระดับมากมีในทุกด้าน โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยมีดังนี้คือ กิจกรรมต้องเป็นประโยชน์เอาไปใช้ได้จริง ($\bar{X} = 2.60$) หลังจากประชาชนศึกษาอบรมไปแล้วควรมีการช่วยเหลือให้นำความรู้ไปปฏิบัติจริง ($\bar{X} = 2.56$) ต้องมีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่าง ๆ ให้ประชาชนได้ทราบอย่างทั่วถึง ($\bar{X} = 2.56$) ต้องมีศูนย์/หน่วยงานที่เป็นผู้ประสานงานในเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตในท้องถิ่น ($\bar{X} = 2.55$) และมีการสำรวจความต้องการของประชาชนก่อนกำหนดกิจกรรม ($\bar{X} = 2.53$) มีการจัดกิจกรรมแบบหน่วยเคลื่อนที่เข้าไปถึงชาวบ้านแต่ละท้องถิ่น ($\bar{X} = 2.50$) ให้มีการปรับปรุงกิจกรรมอยู่เสมอ ($\bar{X} = 2.49$) และมีการติดตามผลกิจกรรมเพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขด้วย ($\bar{X} = 2.49$) ควรมีบุคคลหรือหน่วยงานให้คำแนะนำหรือแนะแนวแก่ประชาชนแบบเข้าถึงตัว ($\bar{X} = 2.48$) และต้องไม่เก็บค่าใช้จ่าย หรือจ่ายให้น้อยที่สุด ($\bar{X} = 2.48$) และควรให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นกรรมการศูนย์ เพื่อกำหนดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในชุมชนด้วย ($\bar{X} = 2.47$)

3.2 แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกรตามความคิดเห็นของผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชน

ตารางที่ 49 ความถี่และร้อยละของความเห็นของผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชนต่อหลักการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 192)

หลักการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกร	ความถี่	ร้อยละ
เปิดโอกาสให้เกษตรกรได้รับการเรียนรู้ตลอดเวลา	119	62.0
ใช้สถานที่ที่ใดก็ได้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามความเหมาะสม	53	27.6
สามารถเลือกเรียนรู้ในสิ่งที่ตรงกับความต้องการได้	78	40.6
เรียนรู้สิ่งใดแล้วต้องนำไปใช้ประโยชน์ได้ทันที	66	34.4
มีช่องทางและสื่อเรียนรู้ที่หลากหลาย	44	22.9
ให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการจัดการศึกษา	52	27.1
อื่น ๆ (ควรมีแปลงทดลองให้เกษตรกร, ควรเปิดบริการทุกวัน)	4	2.1

จากตารางที่ 49 ผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชนได้เสนอหลักการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกรหลายประเด็น ประเด็นที่เสนอด้วยถี่สูงสุดคือ เปิดโอกาสให้เกษตรกรรับการศึกษาได้ตลอดเวลา (ร้อยละ 62.0) รองลงมาคือ สามารถเลือกเรียนรู้ในสิ่งที่ตรงกับความต้องการได้ (ร้อยละ 40.6) และสิ่งที่เรียนรู้ควรนำไปใช้ประโยชน์ได้ทันที (ร้อยละ 34.4)

ตารางที่ 50 ความถี่และร้อยละของความคิดเห็นของผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชนต่อรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตที่เหมาะสมกับเกษตรกรมากที่สุด (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 192)

รูปแบบการศึกษาตลอดชีวิต	ความถี่	ร้อยละ
การศึกษาในระบบ	11	5.7
ศึกษานอกระบบ	67	34.9
ศึกษาตามอัธยาศัย	153	79.7

จากตารางที่ 50 พบว่าผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชนแสดงความคิดเห็นว่ารูปแบบการศึกษาที่ควรจัดแก่เกษตรกรมากที่สุดคือ การศึกษาตามอัธยาศัย (ร้อยละ 79.7) รองลงมาคือ การศึกษานอกระบบ (ร้อยละ 34.9)

ตารางที่ 51 ความถี่และร้อยละของความคิดเห็นของผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชนต่อวิธีการที่ควรจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 192)

วิธีการ	ความถี่	ร้อยละ
การเรียนแบบชั้นเรียน	12	6.3
การเข้าค่าย	29	15.1
การฝึกอบรม	131	68.2
การศึกษาจากแหล่งเรียนรู้	97	50.5
เรียนแบบพบกลุ่ม	60	31.3
เรียนรู้จากภูมิปัญญา	108	56.3
เรียนรู้จากสื่อต่าง ๆ (สิ่งพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุ ฯลฯ)	51	26.6
การศึกษาดูงาน	130	67.7
อื่น ๆ	3	1.6

จากตารางที่ 51 พบว่าผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชนแสดงความคิดเห็นว่าวิธีการที่ควรจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกร ประกอบด้วย การฝึกอบรม (ร้อยละ 68.2) การศึกษาดูงาน (ร้อยละ 67.7) การเรียนรู้จากภูมิปัญญา (ร้อยละ 56.3) และการศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ (ร้อยละ 50.5)

ตารางที่ 52 ความถี่และร้อยละของความคิดเห็นของผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชนต่อเนื้อหาความรู้
ที่กลุ่มเกษตรกรควรได้รับ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 192)

เนื้อหาความรู้	ความถี่	ร้อยละ
ฝึกอ่าน – เขียน	87	45.3
กฎหมาย	39	20.3
การศึกษาศายสามัญ	43	22.4
สุขภาพอนามัย	71	37.0
การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	84	43.8
เศรษฐกิจพอเพียง	153	79.7
เทคโนโลยีการเกษตร	100	52.1
อาหารโภชนาการ	51	26.6
ความรู้เกี่ยวกับอาชีพเสริม	132	68.8
การเป็นพลเมืองที่ดี	63	32.8
อื่น ๆ (การตลาด/ราคาผลผลิตทุกช่วงฤดูกาล)	2	1.0

จากตารางที่ 52 พบว่าผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชนแสดงความคิดเห็นว่าเนื้อหาที่ควรจัดให้ความรู้แก่เกษตรกรมากที่สุดคือ เศรษฐกิจพอเพียง (ร้อยละ 79.7) รองลงมาคือ ความรู้เกี่ยวกับอาชีพเสริม (ร้อยละ 68.8) เทคโนโลยีการเกษตร (ร้อยละ 52.1) การฝึกอ่าน-เขียน (ร้อยละ 45.3) ตามลำดับ

ตารางที่ 53 ความถี่และร้อยละของความคิดเห็นของผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชนต่อสื่อที่ควรใช้
สำหรับให้ความรู้กับเกษตรกร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 192)

ประเภทของสื่อ	ความถี่	ร้อยละ
สิ่งพิมพ์	58	30.2
วีซีดี/ซีดี	48	25.0
สื่อบุคคล/วิทยากร	108	56.3
วิทยุ	51	26.6
เทปเสียง	8	4.2

ตารางที่ 53 (ต่อ)

ประเภทของสื่อ	ความถี่	ร้อยละ
สื่อพื้นบ้าน	65	33.9
โทรทัศน์	74	38.5
คูงาน-ของจริง	41	21.4
คอมพิวเตอร์/อินเทอร์เน็ต	166	86.5
นิทรรศการ	169	88.0
อื่น ๆ (หอกระจายข่าว)	2	1.0

จากตารางที่ 53 พบว่าผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชนแสดงความคิดเห็นว่าสื่อที่ควรนำมาให้ความรู้แก่เกษตรกรควรเป็นสื่อนิทรรศการมากที่สุด (ร้อยละ 88.0) รองลงมาคือคอมพิวเตอร์ (ร้อยละ 86.5) และสื่อบุคคล/วิทยากร (ร้อยละ 56.3) ตามลำดับ

ตารางที่ 54 ความถี่และร้อยละของความคิดเห็นของผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชนต่อช่วงเวลาที่เหมาะสมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้เกษตรกร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 192)

ช่วงเวลาที่เหมาะสม	ความถี่	ร้อยละ
วันหยุดงาน/ว่างงาน	120	62.5
สัปดาห์ละ 1 วัน	143	74.5
ตอนค่ำหลังเลิกงาน	150	78.1
หลังการเก็บเกี่ยวผลผลิต	140	72.9
จัดเวลาสั้น ๆ ช่วงพักงาน	171	89.1
เมื่อใดก็ได้ ถ้ามีความจำเป็น/ต้องการ	143	74.5
อื่น ๆ (ควรดูเวลาที่เหมาะสมกับเวลาว่างของเกษตรกร)	2	1.0

จากตารางที่ 54 พบว่าผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชนแสดงความคิดเห็นว่าช่วงเวลาที่เหมาะสมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้เกษตรกรมากที่สุดคือ ควรจัดในช่วงเวลาสั้น ๆ ช่วงพักงาน (ร้อยละ 89.1) รองลงมาคือตอนค่ำหลังเลิกงาน (ร้อยละ 78.1) สัปดาห์ละ 1 วัน กับ จัดเมื่อใดก็ได้ ตามความต้องการในจำนวนเท่ากัน (ร้อยละ 74.5) และหลังเก็บเกี่ยวผลผลิต (ร้อยละ 72.9)

ตารางที่ 55 ความถี่และร้อยละของความคิดเห็นของผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชนต่อสถานที่ที่เหมาะสมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้เกษตรกร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 192)

สถานที่ที่เหมาะสม	ความถี่	ร้อยละ
ศูนย์การเรียนรู้ต่าง ๆ	68	35.4
วัด/ศาสนสถาน	36	18.8
ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน	111	57.8
สถานที่ราชการที่เหมาะสม	28	14.6
ที่สาธารณะ/ศูนย์กลางชุมชน	77	40.1
อื่น ๆ (บ้านของเกษตรกรที่มีความพร้อม, โรงเรียนประจำหมู่บ้าน, ให้เกษตรกรเป็นผู้กำหนด)	4	2.1

จากตารางที่ 55 พบว่าผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชนแสดงความคิดเห็นว่าสถานที่ที่เหมาะสมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้เกษตรกรมากที่สุดคือ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (ร้อยละ 57.8) รองลงมาคือ ที่สาธารณะ/ศูนย์กลางชุมชน (ร้อยละ 40.1) และ ศูนย์การเรียนรู้ต่าง ๆ (ร้อยละ 35.4) ตามลำดับ

ตารางที่ 56 ความถี่และร้อยละของความคิดเห็นของผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชนต่อหน่วยงานที่ควรเป็นหลักในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 192)

หน่วยงานที่ควรเป็นหลัก	ความถี่	ร้อยละ
หน่วยงาน กศน.	119	62.0
อบต./เทศบาล	42	21.9
ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร	60	31.3
สถานศึกษา/โรงเรียนในชุมชน	23	12.0
ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน	51	26.6
หน่วยงานด้านการเกษตร	73	38.0
ศูนย์การเรียนรู้ต่าง ๆ ในชุมชน	32	16.7

จากตารางที่ 56 พบว่าผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชนแสดงความคิดเห็นว่าหน่วยงานที่เป็นหลักในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกรที่ได้รับการเสนอมากที่สุดคือ หน่วยงานการศึกษานอกกระบบ (ร้อยละ 62.0) รองลงมาคือหน่วยงานด้านการเกษตร (ร้อยละ 38.0)

ตารางที่ 57 ความถี่และร้อยละของความคิดเห็นของผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชนต่อวิธีการวัดและประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่เกษตรกร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 192)

วิธีการวัดผลและประเมินผล	ความถี่	ร้อยละ
วัดผลสัมฤทธิ์โดยการทดสอบ	21	10.9
ประเมินจากความก้าวหน้าการทำงานเป็นระยะ	60	31.3
ประเมินจากสภาพความเป็นจริง	127	66.1
ประเมินจากผลงานหรือผลผลิตที่ได้	58	30.2
อื่น ๆ	1	0.5

จากตารางที่ 57 พบว่าผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชนแสดงความคิดเห็นว่าวิธีการวัดและประเมินผลการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกรได้รับการเสนอว่าการประเมินจากสภาพความเป็นจริงมากที่สุด (ร้อยละ 66.1) รองลงมาคือประเมินจากความก้าวหน้าของการทำงานเป็นระยะ ๆ (ร้อยละ 31.3)

ตารางที่ 58 ความถี่และร้อยละของความคิดเห็นของผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชนต่อการให้เกษตรกรนำความรู้และประสบการณ์มาเทียบโอน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 192)

การเทียบโอน	ความถี่	ร้อยละ
ให้นำความรู้และประสบการณ์จากการประกอบอาชีพมาเทียบเป็นหน่วยกิตได้	143	74.5
ให้นำความรู้จากการประชุมอบรมมาเทียบเป็นหน่วยกิตได้	47	24.5
ให้นำผลงานหรือผลผลิตมาเทียบเป็นหน่วยกิตได้	32	16.7

จากตารางที่ 58 พบว่าผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชนแสดงความคิดเห็นว่าการนำความรู้มาเทียบโอนเพื่อศึกษาต่อได้รับการเสนอว่าควรให้นำความรู้และประสบการณ์จากการประกอบอาชีพมาเทียบโอนเป็นหน่วยกิตได้มากที่สุด (ร้อยละ 74.5) รองลงมาให้นำความรู้จากการประชุม/อบรมมาเทียบโอนเป็นหน่วยกิตได้ (ร้อยละ 24.5)

ตารางที่ 59 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความคิดเห็นของผู้นำชุมชน/กรรมการต่อความช่วยเหลือที่หน่วยงานต่าง ๆ ควรให้เกษตรกรเพื่อให้ได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (N = 192)

ความช่วยเหลือที่หน่วยงานต่าง ๆ ควรจัด	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน (S.D)	ระดับ
1. การประชาสัมพันธ์กิจกรรมการศึกษาต่าง ๆ ให้ประชาชนได้ทราบอย่างทั่วถึง	2.60	.51	มาก
2. ประชาสัมพันธ์โดยสื่อหลายรูปแบบ (ได้แก่ โทรทัศน์ เทปเสียง วีซีดี ใบบลิว โปสเตอร์ แผ่นพับ วิทยุชุมชน หอกระจายข่าว	2.37	.56	มาก
3. มีบุคคลหรือหน่วยงานให้คำแนะนำหรือแนะแนวแก่ประชาชนแบบเข้าถึงตัว	2.48	.604	มาก
4. มีศูนย์หรือหน่วยงานให้คำแนะนำหรือแนะแนวแก่ประชาชนแบบเข้าถึงตัว	2.47	.62	มาก
5. ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นกรรมการฯ ศูนย์เพื่อกำหนดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในชุมชน	2.38	.62	มาก
6. มีกิจกรรมสำรวจความต้องการของประชาชนก่อนกำหนดกิจกรรม	2.52	.58	มาก
7. จัดกิจกรรมแบบหน่วยเคลื่อนที่เข้าไปถึงชาวบ้านแต่ละท้องถิ่น	2.48	.57	มาก
8. ใช้หลากหลายวิธีในการจัดกิจกรรม	2.31	.58	ปานกลาง
9. ไม่เก็บค่าใช้จ่าย หรือจ่ายน้อยที่สุด	2.53	.57	มาก
10. กิจกรรมต้องเป็นประโยชน์เอาไปใช้ได้จริง	2.64	.50	มาก
11. มีการปรับปรุงกิจกรรมอยู่เสมอ	2.50	.57	มาก
12. มีการติดตามผลกิจกรรมเพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไข	2.49	.60	มาก

ตารางที่ 59 (ต่อ)

ความช่วยเหลือที่หน่วยงานต่าง ๆ ควรจัด	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน (S.D)	ระดับ
13. หลังจากประชาชนศึกษาอบรมไปแล้ว ควรมีการ ช่วยเหลือให้นำความรู้ไปปฏิบัติได้จริง	2.57	.57	มาก
14. อื่น ๆ (ควรช่วยด้านงบประมาณ ควรบริการ ประชาชนอย่างจริงจัง)			

จากตารางที่ 59 พบว่าผู้นำชุมชนและกรรมการชุมชนได้เสนอความเห็นว่าจะให้
เกษตรกรได้รับการศึกษาตลอดชีวิตอย่างต่อเนื่อง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนด้านต่าง ๆ ใน
ระดับมากแทบทุกข้อ ยกเว้นข้อ 8 ที่ได้ระดับปานกลาง ในบรรดาข้อที่ได้ระดับมากพบว่าข้อ 10
(กิจกรรมต้องเป็นประโยชน์เอาไปใช้ได้) ได้ค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 2.64$) รองมาคือข้อ 1.
(ประชาสัมพันธ์กิจกรรมการศึกษาต่าง ๆ ให้ประชาชนทราบอย่างทั่วถึง ($\bar{X} = 2.60$) และข้อ 6. (ควร
สำรวจความต้องการของประชาชนก่อนกำหนดกิจกรรม ($\bar{X} = 2.52$))

ตารางที่ 60 ความถี่ของข้อเสนอแนะอื่น ๆ ของผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชนต่อการส่งเสริม
การจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกร (N = 192)

ข้อเสนอแนะ	ความถี่
การจัดการศึกษาควรเน้นให้มีที่เรียนรู้โดยมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนประจำทุกหมู่บ้าน	1
ควรให้ความรู้เรื่องการตลาดด้วย	1
ทุกกิจกรรม/โครงการควรจัดให้ต่อเนื่อง	3
ควรมีงบประมาณการจัดพอเพียง	2
จัดแหล่งเรียนรู้ที่มีความพร้อม	1
การจัดการเรียนรู้ควรช่วยให้เกษตรกรมีความรู้จริง สามารถปฏิบัติจริงได้ นำไปประกอบอาชีพได้จริง	3
ควรเน้นความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง การอนุรักษ์ธรรมชาติ	1
ควรให้ความรู้เกี่ยวกับคอมพิวเตอร์	1
การอบรมไม่ควรเน้นทฤษฎีเพียงอย่างเดียว ต้องมีการฝึกปฏิบัติจริงพร้อมด้วย	2

ตารางที่ 60 (ต่อ)

ข้อเสนอแนะ	ความถี่
ควรมีการจัดสรรงบประมาณให้เกษตรกรได้ไปทำงานตัวอย่างต้นแบบ	2
จัดเนื้อหาให้สอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกร	2
ควรมีงบประมาณให้หลังอบรมแล้วเพื่อเกษตรกรยืมไปลงทุนปฏิบัติในสิ่งที่ได้ อบรมมา	1
ควรให้เกษตรกรได้รับโอกาสเข้าอบรมอย่างทั่วถึงไม่คัดเลือกเฉพาะบางคน	1
ควรมีการติดตามผลและสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง	2
ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้มากกว่านี้	1

จากตารางที่ 60 พบว่าผู้นำชุมชนและกรรมการชุมชนได้ให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมต่อการส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกรในหลายประเด็นด้วยกัน ได้แก่ ทุกกิจกรรม/โครงการ ควรจัดให้มีความต่อเนื่อง การจัดการเรียนรู้ควรช่วยให้เกษตรกรมีความรู้จริง สามารถนำไปปฏิบัติได้ ประกอบอาชีพได้จริง เนื้อหาควรสอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกร ควรมีการติดตามผลและสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง

3.3 แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกรตามความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ตารางที่ 61 ความถี่และร้อยละของแนวคิด/หลักการในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 184)

แนวคิด/หลักการ	ความถี่	ร้อยละ
เปิดโอกาสให้ได้รับการเรียนรู้ตลอดชีวิต	134	72.8
ควรเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ได้ตลอดเวลา	109	59.2
ควรมีช่องทางการเรียนรู้ที่หลากหลายให้เลือก	121	65.8
สามารถเลือกเรียนรู้ในสิ่งที่ตรงกับความต้องการได้	129	70.1
สิ่งที่เรียนรู้ควรนำไปใช้ประโยชน์ได้	144	78.3
ให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาทุกขั้นตอน	70	38.0
อื่นๆ (เช่น สร้างเกษตรกรต้นแบบในชุมชน)	7	3.8

จากตารางที่ 61 แสดงว่า แนวคิด/ หลักการในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกร นั้นเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีความเห็นว่า สิ่งที่เรียนรู้ควรนำไปใช้ ประโยชน์ได้มากที่สุด (ร้อยละ 78.3) รองลงมาคือ เปิดโอกาสให้ได้รับการเรียนรู้ตลอดชีวิต(ร้อยละ 72.8) สามารถเลือกเรียนรู้ในสิ่งที่ตรงกับความต้องการได้ (ร้อยละ 70.1)

ตารางที่ 62 ความถี่และร้อยละของรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตที่เหมาะสมกับเกษตรกรมากที่สุด (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 184)

รูปแบบการศึกษาตลอดชีวิต	ความถี่	ร้อยละ
การศึกษาในระบบ	12	6.5
การศึกษานอกระบบ	66	35.9
การศึกษาตามอัธยาศัย	118	64.1

จากตารางที่ 62 แสดงว่าเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีความเห็นว่า การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตที่เหมาะสมกับเกษตรกรมากที่สุด (ร้อยละ 64.1) รองลงมา คือการศึกษานอกระบบ (ร้อยละ 35.9) และการศึกษาในระบบ (ร้อยละ 6.5) ตามลำดับ

ตารางที่ 63 ความถี่และร้อยละของวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 184)

วัตถุประสงค์	ความถี่	ร้อยละ
เพื่อให้มีความรู้พื้นฐานในการศึกษาต่อ	65	35.3
เพื่อให้มีความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพ	145	78.8
เพื่อให้มีความรู้ไปใช้ปรับปรุงอาชีพ	121	65.8
เพื่อให้มีความรู้ไปใช้ปรับปรุงชีวิตและความเป็นอยู่	133	72.3
เพื่อให้เป็นผู้ทันต่อเหตุการณ์	97	52.7
ให้สามารถแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้	96	52.2
อื่นๆ (โปรดระบุ)	-	-

จากตารางที่ 63 แสดงว่าเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เห็นว่า วัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อให้มีความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพมากที่สุด (ร้อยละ 78.8) รองลงมา คือเพื่อให้มีความรู้ไปใช้ปรับปรุงชีวิตและความเป็นอยู่ (ร้อยละ 72.3) และเพื่อให้มีความรู้ไปใช้ปรับปรุงอาชีพ (ร้อยละ 65.8) ส่วนเพื่อให้มีความรู้พื้นฐานในการศึกษาต่อน้อยที่สุด (ร้อยละ 35.3)

ตารางที่ 64 ความถี่และร้อยละในการจัดการศึกษาให้แก่กลุ่มเกษตรกรควรจะมีการศึกษาความต้องการที่แท้จริง (N = 184)

การศึกษาความต้องการในการจัดการศึกษา	ความถี่	ร้อยละ
ไม่จำเป็น	15	8.2
จำเป็น	169	91.8
รวม	184	100.0

จากตารางที่ 64 แสดงว่าเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เห็นว่า ในการจัดการศึกษาให้แก่กลุ่มเกษตรกร จำเป็นต้องมีการศึกษาความต้องการที่แท้จริงก่อน (ร้อยละ 91.8)

ตารางที่ 65 ความถี่และร้อยละของวิธีการที่เหมาะสมในการศึกษาความต้องการ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 184)

วิธีการ	ความถี่	ร้อยละ
แบบสอบถาม	32	17.4
จัดเวทีชาวบ้าน	115	62.5
สัมภาษณ์	41	22.3
ประชุม	44	23.9
อื่นๆ (เช่น ลงพื้นที่ดูความจำเป็น จัดกิจกรรมการเกษตร อบรม ฯลฯ)	7	3.8

จากตารางที่ 65 แสดงว่าเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เห็นว่า วิธีการที่เหมาะสมในการศึกษาความต้องการควรเป็นการจัดเวทีชาวบ้าน มากที่สุด (ร้อยละ 62.5) รองลงมา คือ การ ประชุม (ร้อยละ 23.9) การสัมภาษณ์ (ร้อยละ 22.3)

**ตารางที่ 66 ความถี่และร้อยละของเนื้อหาความรู้ที่ควรจัดให้แก่กลุ่มเกษตรกร
(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 184)**

เนื้อหาความรู้	ความถี่	ร้อยละ
การเกษตร	143	77.7
สุขภาพอนามัย	93	50.5
ข่าวสารบ้านเมือง	46	25.0
อาชีพเสริม	133	72.3
สิ่งแวดล้อม	105	57.1
ศิลปวัฒนธรรม	32	17.4
โภชนาการ	55	29.9
กฎหมายทั่วไป	54	29.3
ศาสนา	24	13.0
ความรู้ในชีวิตประจำวัน	90	48.9
สารคดีต่างๆ	27	14.7
กีฬา	23	12.5
ดนตรี	21	11.4
เศรษฐกิจพอเพียง	139	75.5
เทคโนโลยี	92	50.0
อื่นๆ	4	2.2

จากตารางที่ 66 แสดงว่าเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เห็นว่า เนื้อหาความรู้ที่ควรจัดให้แก่กลุ่มเกษตรกรมากที่สุด คือ การเกษตร (ร้อยละ 77.7) รองลงมาคือ เศรษฐกิจพอเพียง (ร้อยละ 75.5) อาชีพเสริม (ร้อยละ 72.3) สิ่งแวดล้อม (ร้อยละ 57.1) และ สุขภาพอนามัย (ร้อยละ 50.5)

ตารางที่ 67 ความถี่และร้อยละของวิธีการที่ควรจัดการศึกษาให้แก่กลุ่มเกษตรกร
(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 184)

วิธีการจัดการศึกษา	ความถี่	ร้อยละ
การเรียนแบบชั้นเรียน	27	14.7
การเข้าค่าย	38	20.7
การฝึกอบรมอาชีพเกษตรกรที่ทำอยู่	140	76.1
การศึกษาจากแหล่งเรียนรู้	119	64.7
เรียนแบบพบกลุ่ม-รวมกลุ่ม	85	46.2
เรียนจากภูมิปัญญา	118	64.1
การเรียนรู้จากสื่อต่างๆ (สิ่งพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุ ฯลฯ)	63	34.1
การศึกษาดูงาน	90	48.9
อื่นๆ	-	-

จากตารางที่ 67 แสดงว่าเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เห็นว่า วิธีการที่ควรจัดการศึกษาให้แก่กลุ่มเกษตรกรมากที่สุด คือ การฝึกอบรมอาชีพเกษตรกรที่ทำอยู่(ร้อยละ 76.1) รองลงมา คือ การศึกษาจากแหล่งเรียนรู้(ร้อยละ 64.7) การเรียนจากภูมิปัญญา(ร้อยละ 64.1) การศึกษาดูงาน(ร้อยละ 48.9) และเรียนแบบพบกลุ่ม-รวมกลุ่ม(ร้อยละ 46.2) ส่วนการเรียนแบบชั้นเรียนนั้นควรจัดให้น้อยที่สุด(ร้อยละ 14.7)

ตารางที่ 68 ความถี่และร้อยละของประเภทของสื่อที่ควรใช้เพื่อการศึกษาแก่กลุ่มเกษตรกร
(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 184)

ประเภทของสื่อ	ความถี่	ร้อยละ
สิ่งพิมพ์	48	26.1
วีซีดี /ซีดี	49	26.6
สื่อบุคคล/วิทยากร	118	64.1
วิทยุ	36	19.6
เทปเสียง	17	9.2

ตารางที่ 68 (ต่อ)

ประเภทของสื่อ	ความถี่	ร้อยละ
สื่อพื้นบ้าน	70	38.0
โทรทัศน์	60	32.6
การดูงาน-ของจริง	147	79.9
คอมพิวเตอร์ / อินเทอร์เน็ต	44	23.9
อื่นๆ	-	-

จากตารางที่ 68 แสดงว่าเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เห็นว่าประเภทของสื่อที่ควรใช้เพื่อให้นักศึกษาแก่กลุ่มเกษตรกรมากที่สุด คือ การดูงาน-ของจริง(ร้อยละ 79.9) รองลงมา คือ สื่อบุคคล/ วิทยากร (ร้อยละ 64.1) สื่อพื้นบ้าน(ร้อยละ 38.0) โทรทัศน์(ร้อยละ 32.6) และ ซีดี / ซีดีวี(ร้อยละ 26.6) ส่วนสื่อเทปเสียงควรใช้น้อยที่สุด (ร้อยละ 9.2)

ตารางที่ 69 ความถี่และร้อยละของช่วงระยะเวลาในการให้นักศึกษาแก่กลุ่มเกษตรกร
(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 184)

ช่วงระยะเวลา	ความถี่	ร้อยละ
วันหยุดงาน/ว่างงาน	67	36.4
สัปดาห์ละ 1 วัน	40	21.7
ตอนค่ำหลังเลิกงาน	28	15.2
หลังการเก็บเกี่ยวผลผลิต	63	34.2
จัดเวลาสั้นๆ ช่วงพักงาน	21	11.4
เมื่อใดก็ได้ถ้ามีความจำเป็น/ต้องการ	57	31.0
อื่นๆ (หลังการกรีดยาง หรือวันหยุดกรีดยาง)	1	0.5

จากตารางที่ 69 แสดงว่าเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เห็นว่า ช่วงระยะเวลาที่เหมาะสมที่สุดในการให้นักศึกษาแก่กลุ่มเกษตรกรคือ วันหยุดงาน/ว่างงาน(ร้อยละ 36.4) รองลงมา คือ หลังการเก็บเกี่ยวผลผลิต(ร้อยละ 34.2) เมื่อใดก็ได้ถ้ามีความจำเป็น/ต้องการ(ร้อยละ 31.0) และสัปดาห์ละ 1 วัน (ร้อยละ 21.7)

ตารางที่ 70 ความถี่และร้อยละของสถานที่ที่ควรใช้ในการจัดการศึกษาให้แก่กลุ่มเกษตรกร
(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 184)

สถานที่จัดการศึกษา	ความถี่	ร้อยละ
ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน	139	75.5
สถานที่ราชการ	31	16.8
สถานที่ทำงานของกลุ่มเป้าหมาย	55	29.9
สถานศึกษาในท้องถิ่น	66	35.9
วัด/ศาสนสถาน	39	21.2
สวนสาธารณะ/วนอุทยาน	13	7.1
แหล่งเรียนรู้ในชุมชน	94	51.1
อื่นๆ	3	1.6

จากตารางที่ 70 แสดงว่าเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เห็นว่า สถานที่ที่ควรใช้ในการจัดการศึกษาให้แก่กลุ่มเกษตรกรมากที่สุด คือ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (ร้อยละ 75.5) รองลงมา คือ แหล่งเรียนรู้ในชุมชน (ร้อยละ 51.1) สถานศึกษาในท้องถิ่น (ร้อยละ 35.9) และสถานที่ทำงานของกลุ่มเป้าหมาย (ร้อยละ 29.9)

ตารางที่ 71 ความถี่และร้อยละของหน่วยงานที่ควรเป็นหลักในการจัดการศึกษาให้แก่กลุ่มเกษตรกร
(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 184)

หน่วยงาน	ความถี่	ร้อยละ
หน่วยงาน กศน.	97	52.7
อบต./อ.บจ	67	36.4
เทศบาล	14	7.6
โรงเรียนในพื้นที่	15	8.2
สถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่	10	5.4
หน่วยงานเกษตร	89	48.4
หน่วยงานพัฒนาชุมชน	57	31.0
อื่นๆ (บูรณาการกันมากกว่า 1 หน่วยงาน)	4	2.2

จากตารางที่ 71 แสดงว่าเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เห็นว่าหน่วยงานที่ควรเป็นหลักในการจัดการศึกษาให้แก่กลุ่มเกษตรกรมากที่สุด คือ หน่วยงาน กศน. (ร้อยละ 52.7) รองลงมา คือ หน่วยงานเกษตร (ร้อยละ 48.4) อบต/อ.บจ (ร้อยละ 36.4) และหน่วยงานพัฒนาชุมชน (ร้อยละ 31.0)

ตารางที่ 72 ความถี่และร้อยละของลักษณะการวัดและประเมินผลการจัดกิจกรรมการศึกษาให้แก่กลุ่มเกษตรกร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 184)

ลักษณะการวัดและประเมินผล	ความถี่	ร้อยละ
วัดผลสัมฤทธิ์โดยการทดสอบ	26	14.1
ประเมินจากความก้าวหน้าการทำงานเป็นระบบ	65	35.3
ประเมินจากสภาพความเป็นจริง	99	53.8
ประเมินจากผลงานหรือผลผลิตที่ได้	62	33.7
อื่นๆ (ประเมินจากความเป็นอยู่ คุณภาพชีวิตเกษตรกร)	1	0.5

จากตารางที่ 72 แสดงว่าเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เห็นว่า ลักษณะการวัดและประเมินผลการจัดกิจกรรมการศึกษาให้แก่กลุ่มเกษตรกร ควรเป็นการประเมินจากสภาพความเป็นจริงมากที่สุด (ร้อยละ 53.8) รองลงมา คือ ประเมินจากความก้าวหน้าการทำงานเป็นระบบ (ร้อยละ 35.3) ประเมินจากผลงานหรือผลผลิตที่ได้ (ร้อยละ 33.7)

ตารางที่ 73 ความถี่และร้อยละของวิธีการนำความรู้และประสบการณ์ของเกษตรกรมาเทียบโอนกลุ่มเกษตรกร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 184)

วิธีการ	ความถี่	ร้อยละ
ให้นำความรู้และประสบการณ์จากการประกอบอาชีพมาเทียบเป็นหน่วยกิตได้	139	75.5
ให้นำความรู้จากการประชุมอบรมมาเทียบเป็นหน่วยกิตได้	65	35.3
ให้นำผลงานหรือผลผลิตมาเทียบเป็นหน่วยกิตได้	85	46.2

จากตารางที่ 73 แสดงว่าเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เห็นว่าวิธีการนำความรู้และประสบการณ์ของเกษตรกรมาเทียบโอนนั้นให้เป็นการนำความรู้และประสบการณ์จากการประกอบอาชีพมาเทียบเป็นหน่วยกิตได้ มากที่สุด(ร้อยละ 75.5) รองลงมา คือ ให้นำผลงานหรือผลผลิตมาเทียบเป็นหน่วยกิตได้(ร้อยละ 46.2) และ ให้นำความรู้จากการประชุมอบรมมาเทียบเป็นหน่วยกิตได้(ร้อยละ 35.3)

ตารางที่ 74 ความถี่และร้อยละของเครือข่ายที่ควรนำมามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้แก่กลุ่มเกษตรกร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ N = 184)

เครือข่าย	ความถี่	ร้อยละ
หน่วยงานภาครัฐ	132	71.7
หน่วยงานเอกชน	63	34.2
องค์กรท้องถิ่น	102	55.4
บุคคล/ผู้รู้/ภูมิปัญญา	113	61.4
แหล่งเรียนรู้	87	47.3
วิทยากรท้องถิ่น	72	39.1
สถานประกอบการ	44	23.9
สถาบันศาสนา	28	14.1
อื่นๆ	-	-

จากตารางที่ 74 แสดงว่าเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เห็นว่า เครือข่ายที่ควรนำมามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้แก่กลุ่มเกษตรกรมากที่สุด คือ หน่วยงานภาครัฐ(ร้อยละ 71.7) รองลงมา คือ บุคคล/ผู้รู้/ภูมิปัญญา(ร้อยละ 61.4) องค์กรท้องถิ่น(ร้อยละ 55.4) และหน่วยงานเอกชน (ร้อยละ 34.2) ส่วนเครือข่ายที่ควรนำมามีส่วนร่วมน้อยที่สุด คือ สถาบันศาสนา(ร้อยละ 14.1)

เจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้ให้ข้อเสนอแนะอื่นๆ ในการจัดการศึกษาสำหรับเกษตรกร ดังนี้

➤ จัดในลักษณะศูนย์การเรียนรู้และมีวิทยากรผู้ให้ความรู้ประจำศูนย์ โดยเฉพาะเกษตรกรพื้นที่ห่างไกล

- จัดกิจกรรมต่างๆ เกี่ยวกับการส่งเสริมอาชีพให้เกษตรกร ให้เรียนรู้ ทำจริง นำไปใช้ให้เกิดมากที่สุด ทันต่อสังคมปัจจุบัน
- จัดอบรมหรือจัดกิจกรรมให้ชาวบ้านและหน่วยงานของรัฐร่วมกันบ่อยๆ เพื่อสร้างความคุ้นเคยและให้ทำด้วยความจริงใจ
- ใช้สื่อแบบหนังสือ เพื่อดึงดูดความสนใจของเกษตรกรในการเรียน

ตารางที่ 75 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความความต้องการให้หน่วยงานอื่นช่วยเหลือ หากหน่วยงานของตนต้องรับผิดชอบจัดการศึกษาตลอดชีวิต (N = 184)

ความต้องการให้หน่วยงานอื่นช่วยเหลือ	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน (S.D)	ระดับ
1. การประชาสัมพันธ์กิจกรรมการศึกษาต่าง ๆ ให้ประชาชนได้ทราบอย่างทั่วถึง	2.66	.52	มาก
2. ประชาสัมพันธ์โดยสื่อหลายรูปแบบ (ได้แก่ โทรทัศน์ เทปเสียง วีซีดี ใบบลิ้ว โปสเตอร์ แผ่นพับ วิทยุชุมชน หอกระจายข่าว	2.58	.59	มาก
3. มีบุคคลหรือหน่วยงานให้คำแนะนำหรือแนะแนวแก่ประชาชนแบบเข้าถึงตัว	2.64	.55	มาก
4. มีศูนย์หรือหน่วยงานให้คำแนะนำหรือแนะแนวแก่ประชาชนแบบเข้าถึงตัว	2.62	.53	มาก
5. ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นกรรมการฯ ศูนย์เพื่อกำหนดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในชุมชน	2.65	.53	มาก
6. มีกิจกรรมสำรวจความต้องการของประชาชนก่อนกำหนดกิจกรรม	2.61	.54	มาก
7. จัดกิจกรรมแบบหน่วยเคลื่อนที่เข้าไปถึงชาวบ้านแต่ละท้องถิ่น	2.64	.52	มาก
8. ใช้หลากหลายวิธีในการจัดกิจกรรม	2.61	.58	มาก
9. ไม่เก็บค่าใช้จ่าย หรือจ่ายน้อยที่สุด	2.64	.56	มาก

ตารางที่ 75 (ต่อ)

ความต้องการให้หน่วยงานอื่นช่วยเหลือ	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน (S.D)	ระดับ
10. กิจกรรมต้องเป็นประโยชน์เอาไปใช้ได้จริง	2.68	.52	มาก
11. มีการปรับปรุงกิจกรรมอยู่เสมอ	2.61	.55	มาก
12. มีการติดตามผลกิจกรรมเพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไข	2.59	.57	มาก
13. หลังจากประชาชนศึกษาอบรมไปแล้ว ควรมีการช่วยเหลือให้นำความรู้ไปปฏิบัติได้จริง	2.73	.47	มาก

จากตารางที่ 75 แสดงว่าเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เห็นว่า ความต้องการให้หน่วยงานอื่นช่วยเหลือหากหน่วยงานของตนต้องรับผิดชอบจัดการศึกษาตลอดชีวิตนั้น ควรช่วยในเรื่องต่อไปนี้คือ หลังจากประชาชนศึกษาอบรมไปแล้วควรมีการช่วยเหลือให้นำความรู้ไปปฏิบัติได้จริง มากที่สุด ($\bar{X} = 2.73$) รองลงมาคือกิจกรรมต้องเป็นประโยชน์เอาไปใช้ได้จริง ($\bar{X} = 2.68$) ประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆ ให้ประชาชนได้รับทราบอย่างทั่วถึง ($\bar{X} = 2.66$) และให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นกรรมการฯ ศูนย์ เพื่อกำหนดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในชุมชน ($\bar{X} = 2.65$)

ข้อเสนอแนะอื่นๆ ที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกร

เจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้เสนอแนะแนวทางจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกรดังนี้

กลุ่มเป้าหมาย

- ควรสร้างแนวคิดและความต้องการในการศึกษาตลอดชีวิตให้กับเกษตรกรเพราะโลกปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา
- จัดกลุ่มผู้สนใจเป็นกลุ่มย่อยๆ หรือจัดการศึกษาให้เป็นครัวเรือน

หน่วยงาน/องค์กรที่จัด

- ควรให้การแนะนำสม่ำเสมอและปฏิบัติจริง
- องค์กรที่คอยให้ความช่วยเหลือเกษตรกรอย่างต่อเนื่อง
- หน่วยงานให้การศึกษาดูงานเชิงรุกตามความต้องการของเกษตรกรและช่วยเหลือมากขึ้น
- ให้มีการประสานงานกันอย่างใกล้ชิด

ลักษณะของการจัดกิจกรรม

- จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเกษตรกร โดยยึดความมุ่งหวังของเกษตรกรเป็นหลัก ให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการกำหนดเรื่องที่เรียน
- จัดให้เกษตรกรเข้าถึงแหล่งศึกษาได้ง่าย
- จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับฤดูกาล
- มีการติดต่อกับเกษตรกรให้มาก หากมีปัญหาในการเรียนรู้ก็ทำอย่างจริงจังและจริงใจ
- มีการเรียนการสอนทั้งในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติควบคู่กันไป เพื่อให้นำไปใช้ใน

ชีวิตประจำวันและเกิดความชำนาญ

- ให้เกษตรกรที่เป็นหัวหน้าทำการทดลองวิจัย โดยใช้ทุนกองกลางแล้วนำไปเผยแพร่ให้เกษตรกรรายอื่น
- ให้เกษตรกรมีการศึกษาควบคู่ไปกับอาชีพของตน
- หลังจากส่งเสริมอาชีพแล้วควรส่งเสริมด้านการตลาดด้วย
- จัดให้มีการศึกษาดูงานบ่อยๆ
- ให้มีการศึกษาแบบฝึกอาชีพเพื่อให้สามารถนำไปใช้จริงได้

งบประมาณ

- มีการจัดสรรงบประมาณให้ครบและตรวจสอบได้

ตอนที่ 4 การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกร

4.1 การสังเคราะห์รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกรจากสภาพ ปัญหา และความต้องการการศึกษาตลอดชีวิตตามความคิดเห็นของเกษตรกร ของผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชน และของเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

จากการสังเคราะห์ข้อมูล (ตอนที่ 2 และตอนที่ 3 ดังข้างต้น) จากสภาพปัญหาและความต้องการการศึกษาตลอดชีวิต ตามความคิดเห็นของเกษตรกร ตลอดจนข้อเสนอแนะของผู้นำชุมชน

กรรมการชุมชน และเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถเสนอรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกร โดยมีองค์ประกอบและรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) หลักการในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกร

- ควรสร้างความตระหนัก ความรู้ ความเข้าใจในการศึกษาตลอดชีวิตให้กับเกษตรกร
- ควรเปิดโอกาสให้เกษตรกรได้รับการศึกษาได้ตลอดเวลา
- เกษตรกรสามารถเลือกเรียนรู้สิ่งที่ตรงกับความต้องการได้.
- สิ่งที่เรียนรู้ควรนำไปใช้ประโยชน์ได้ทันที
- ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต
- ให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต
- ควรมีการศึกษาความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกรก่อนจัดกิจกรรม
- ใช้หลากหลายวิธีในการจัดกิจกรรมการศึกษา

2) วัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกร

- เพื่อให้มีความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพ
- เพื่อให้มีความรู้ไปใช้ปรับปรุงการดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่
- เพื่อให้มีความรู้ไปใช้ในการปรับปรุงอาชีพ
- เพื่อให้เป็นผู้ทันต่อเหตุการณ์
- เพื่อให้สามารถแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้
- เพื่อเพิ่มวุฒิการศึกษา

3) รูปแบบของการศึกษาที่ควรจัดให้แก่เกษตรกร คือ การศึกษาตามอัธยาศัย รองลงมาคือ การศึกษานอกระบบ

4) กรณีการศึกษาตามอัธยาศัย

4.1 เนื้อหา เนื้อหาที่ควรจัดให้ความรู้ในลักษณะของการศึกษาตามอัธยาศัย เรียงลำดับได้ดังนี้

- การเกษตร (ทำไร่ ทำนา ทำสวน)
- การทำอาชีพเสริม
- เศรษฐกิจพอเพียง
- ความรู้ในชีวิตประจำวัน

- ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพอนามัย
- การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
- เทคโนโลยีการเกษตร

4.2 สื่อ สื่อควรจัดบริการให้ความรู้ในลักษณะของการศึกษาตามอัธยาศัย ประกอบด้วย (เรียงตามลำดับ)

- โทรทัศน์
- หนังสือพิมพ์
- วิทยู (วิทยูชุมชน)
- การดูงาน-ของจริง
- นิทรรศการ
- บุคคล/วิทยากร
- สื่อพื้นบ้าน
- ซีดี/วีซีดี

4.3 แหล่งความรู้ที่เกษตรกรต้องการรับความรู้ (เรียงตามลำดับได้ดังนี้)

- ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
- ห้องสมุดประชาชน
- ภูมิปัญญาท้องถิ่น
- หอกระจายข่าว
- สถานศึกษาในท้องถิ่น

4.4 สถานที่ที่เกษตรกรต้องการเรียนรู้ตามอัธยาศัย (เรียงตามลำดับได้ดังนี้)

- ศูนย์การเรียนรู้
- แหล่งเรียนรู้ในชุมชน
- บ้าน/ครอบครัว
- ที่ทำงาน/ในสวน/นา/ไร่
- วัด/ศาสนสถาน

5) กรณีการศึกษานอกระบบ

5.1 เนื้อหา ที่ควรจัดให้แก่เกษตรกร (เรียงลำดับได้ดังนี้)

- ความรู้และทักษะในการทำอาชีพเสริม
- ความรู้และทักษะในด้านการเกษตร (ทำนา ทำไร่ ทำสวน)

- ความรู้ความเข้าใจในการดำรงชีวิต
- ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง
- วิธีการเพิ่มผลผลิต
- การฝึกอ่านเขียน
- ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพอนามัย
- ความรู้ในชีวิตประจำวัน
- ความรู้ด้านกฎหมายทั่วไป
- ความรู้ด้านโภชนาการ
- ความรู้ด้านการตลาด

5.2 วิธีการเรียนรู้แบบนอกระบบสำหรับเกษตรกร (เรียงลำดับได้ดังนี้)

- การศึกษาดูงาน
- เรียนจากผู้รู้/ภูมิปัญญา
- การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้
- การอบรม/สัมมนา
- การพบกลุ่ม/รวมกลุ่ม
- การเรียนจากสื่อต่าง ๆ
- จัดกลุ่มผู้สนใจเป็นกลุ่มย่อย ๆ หรือจัดการศึกษาให้เป็นรายครัวเรือน
- การเรียนการสอนทั้งในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติควบคู่กันไปเพื่อนำไปใช้

ในชีวิตประจำวันและเกิดความชำนาญ

5.3 สื่อสำหรับจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบแก่เกษตรกร (เรียงลำดับได้ดังนี้)

- แหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ
- วิทยุ โทรทัศน์
- ภูมิปัญญาท้องถิ่น
- สื่อบุคคล/วิทยากร
- การดูงาน/ของจริง
- สื่อสิ่งพิมพ์
- สื่อพื้นบ้าน
- วัสดุ/วีซีดี

5.4 สถานที่สำหรับจัดบริการการศึกษาจากระบบแก่เกษตรกร (เรียงลำดับได้ดังนี้)

- ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
- ศูนย์/แหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ
- แหล่งที่เป็นศูนย์กลางชุมชน/ศาลากลางบ้าน
- วัด/ศาสนสถาน
- สถานศึกษาในท้องถิ่น
- สถานที่ทำการเกษตร (สถานที่ทำนา ทำไร่ ทำสวน)

5.5 ระยะเวลาในการรับบริการการศึกษาจากระบบแก่เกษตรกร (เรียงลำดับได้ดังนี้)

- เวลาว่างจากฤดูทำนา ทำไร่ ทำสวน
- เสาร์/อาทิตย์
- ตอนค่ำหลังเลิกงาน
- วันหยุดงาน/ว่างงาน
- เมื่อใดก็ได้ถ้ามีความจำเป็น/ต้องการ

6) การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ตลอดชีวิตของเกษตรกร (เรียงลำดับได้ดังนี้)

- ประเมินจากสภาพความเป็นจริง
- ประเมินจากความก้าวหน้าการทำงานเป็นระยะ ๆ
- ประเมินจากผลงานหรือผลผลิตที่ได้

7) การเทียบโอนความรู้และประสบการณ์ ควรให้เกษตรกรได้มีการเทียบโอนความรู้และประสบการณ์ เรียงลำดับได้ดังนี้)

- นำความรู้และประสบการณ์จากการประกอบอาชีพมาเทียบเป็นหน่วยกิต
- นำผลงานหรือผลผลิตมาเทียบเป็นหน่วยกิต
- นำความรู้จากการประชุมอบรมมาเทียบเป็นหน่วยกิต

8) หน่วยงานที่ควรเป็นหลักในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกร (เรียงลำดับได้ดังนี้)

- หน่วยงานการศึกษาจากระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.)
- หน่วยงานทางด้านการเกษตร
- อบต./อบจ.

- หน่วยงานพัฒนาชุมชน

9) เครื่องข่ายที่ควรมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตให้แก่เกษตรกร (เรียงลำดับได้ดังนี้)

- หน่วยงานภาครัฐ
- บุคคล/ผู้รู้/ภูมิปัญญา
- องค์กรท้องถิ่น
- แหล่งเรียนรู้
- วิทยากรท้องถิ่น

10) การมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกร

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีส่วนร่วมในลักษณะต่อไปนี้ (เรียงลำดับได้ดังนี้)

➤ หลังจากประชาชนศึกษาอบรมไปแล้ว ควรมีการช่วยเหลือให้นำความรู้ไปปฏิบัติได้จริง

- กิจกรรมที่จัดควรจะเป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์และเกษตรกรนำไปใช้ได้จริง
- ประชาสัมพันธ์กิจกรรมการศึกษาต่าง ๆ ให้ประชาชนได้ทราบอย่างทั่วถึง
- มีศูนย์/หน่วยงานกลางที่เป็นผู้ประสานงานในเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตในท้องถิ่น
- มีการสำรวจความต้องการของประชาชนก่อนกำหนดกิจกรรม
- จัดกิจกรรมแบบหน่วยเคลื่อนที่เข้าไปถึงชาวบ้านแต่ละท้องถิ่น
- มีบุคคลหรือหน่วยงานให้คำแนะนำหรือแนะแนวแก่ประชาชนแบบเข้าถึงตัว
- ไม่เก็บค่าใช้จ่ายหรือจ่ายน้อยที่สุดในการเข้าร่วมกิจกรรม
- มีการติดตามและปรับปรุงกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ

11) ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

➤ ควรให้เกษตรกรได้รับการเข้าอบรมอย่างทั่วถึง ไม่คัดเลือกเฉพาะบางคน

➤ หลังจากอบรมแล้วควรมีงบประมาณให้เกษตรกรกู้ยืม เพื่อนำไปลงทุนปฏิบัติสิ่งที่ได้อบรมมา

- ควรมีการติดตามผล และสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง
- ควรมีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมการเรียนรู้อย่างกว้างขวางและทั่วถึง
- กิจกรรมและ โครงการการเรียนรู้ควรจัดอย่างต่อเนื่อง
- จัดตั้งกองทุนให้เกษตรกรกู้ยืมเพื่อการประกอบอาชีพ หลังจากได้ฝึกอบรมแล้ว

4.2 การปรับปรุงแบบการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกรจากผลการทำเวทีชาวบ้าน

คณะผู้วิจัยได้นำร่างรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตที่สังเคราะห์ขึ้น ไปจัดเวทีชาวบ้านที่จังหวัดเพชรบุรี กับเกษตรกรจำนวน 20 คน เกษตรกรได้ให้ข้อเสนอแนะอย่างกว้างขวาง คณะผู้วิจัยนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตได้ดังนี้

รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกร (หลังทำเวทีชาวบ้าน)

1. หลักการในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกร

- 1) สร้างความตระหนัก ความเข้าใจ การศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกร
- 2) เปิดโอกาสให้เกษตรกร ได้รับการศึกษาได้ตลอดเวลาถ้าต้องการ
- 3) สิ่งที่เรียนรู้นำไปใช้ประโยชน์ได้ทันที
- 4) ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนรวม ในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

2. วัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกร ประเด็นที่สำคัญประกอบด้วย

- 1) เพื่อให้มีความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพ
- 2) เพื่อให้มีความรู้ไปใช้ปรับปรุงการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่
- 3) เพื่อให้เป็นผู้ทันต่อเหตุการณ์
- 4) เพื่อเพิ่มวุฒิการศึกษา

3. ประเภทการศึกษาที่จัด คือ การศึกษาตามอัธยาศัย และการศึกษานอกระบบ

การศึกษาตามอัธยาศัย (57%)	การศึกษานอกระบบ (36.6%)
---------------------------	-------------------------

4. เนื้อหา

- 1) ความรู้เกี่ยวกับการเกษตร (ไร่ นา สวน เช่น ทำอย่างไรให้ได้ผลผลิตมากขึ้น ทำอย่างไรจะกำจัด ศัตรูพืชได้)
  - 2) ความรู้เกี่ยวกับอาชีพเสริม (อาชีพที่จะช่วยให้มีรายได้เพิ่มขึ้น)
  - 3) ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง
  - 4) ความรู้ในการดำรงชีวิต
  - 5) ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพอนามัย (อาหารที่เหมาะสมกับคนแต่ละวัย การดูแลสุขภาพ)
- } (จะดำเนินชีวิตอย่างไรให้พออยู่พอกิน อยู่อย่างประหยัด)

- 6) ความรู้เกี่ยวกับประเพณี ภูมิปัญญาของชุมชน และการอนุรักษ์
- 7) การหลีกเลี่ยงจากยาเสพติด

5. วิธีการรับความรู้

- 1) อบรม/สัมมนา
- 2) ศึกษาดูงาน
- 3) เรียนรู้จากภูมิปัญญา
- 4) เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้
- 5) สื่อ

ข้อสังเกตเพิ่มเติม ควรประหลุมให้บ่อยขึ้น และติดตามการจัดกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ

6. สื่อที่ชาวบ้านต้องการรับความรู้

- 1) โทรทัศน์
- 2) วิทยุ/วิทยุชุมชน
- 3) หอกระจายข่าว
- 4) โปสเตอร์ที่มีภาพและหนังสือตัวใหญ่ ๆ

ข้อสังเกตเพิ่มเติม การออกอากาศหรือการกระจายข่าวของสื่อแต่ละชนิด ควรแจ้งให้ประชาชน ในหมู่บ้านทราบล่วงหน้า และเตือนย้ำเมื่อใกล้เวลา

7. แหล่งเรียนรู้ที่ชาวบ้านต้องการรับความรู้

- 1) หอกระจายข่าว
- 2) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ควรมีกิจกรรมต่อไปนี้
  - การอบรมวิชาชีพ
  - ป้ายนิทรรศการ
  - คอมพิวเตอร์
  - VCD, CD
  - มีมุมอ่านหนังสือ มีหนังสือประเภทต่าง ๆ
- 3) วิทยุชุมชน

8. สถานที่

การศึกษาตามอัธยาศัย

- 1) ศูนย์การเรียนรู้
- 2) บ้าน/ครอบครัว
- 3) สถานที่ประชุมของหมู่บ้าน

การศึกษานอกระบบ

- 1) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
- 2) แหล่งกลางของชุมชน
- 3) ที่ประชุมของหมู่บ้าน
- 4) วัด/ศาสนาสถาน

9. เวลาที่สะดวกในการเรียนรู้

การศึกษาตามอัธยาศัย

- 1) คำ/เย็นหลังเลิกงาน
- 2) วันที่ประชุมหมู่บ้าน

การศึกษานอกระบบ

- 1) ช่วงเวลาว่างจากฤดูทำนา สวน ไร่
- 2) ตอนค่ำหลังเลิกงาน

10. การวัดและประเมินผลการเรียนรู้

- 1) ดูจากการปฏิบัติว่าทำได้ ปฏิบัติได้หรือไม่
- 2) ประเมินจากผลงาน / ผลผลิตที่ได้

11. การเทียบโอนความรู้ประสบการณ์

- 1) นำความรู้และประสบการณ์จากการประกอบอาชีพมาเทียบ
- 2) นำผลงาน/ ผลผลิตมาเทียบ
- 3) นำความรู้จากการประชุม อบรมมาเทียบ

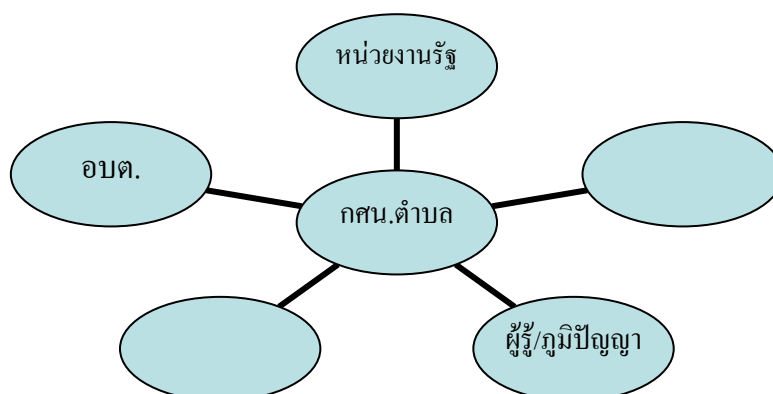
12. หน่วยงานที่ควรเป็นหลักในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

- 1) หน่วยงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
- 2) อบต.
- 3) เกษตร

13. เครือข่ายที่ควรมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

- 1) กรรมการหมู่บ้าน
- 2) หน่วยงานภาครัฐ (เช่น เกษตร)
- 3) บุคคล/ผู้รู้ภูมิปัญญา

- 4) องค์กรท้องถิ่น
- 5) วิทยาลัยการอาชีพ
- 6) มหาวิทยาลัยราชภัฏ
- 7) พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

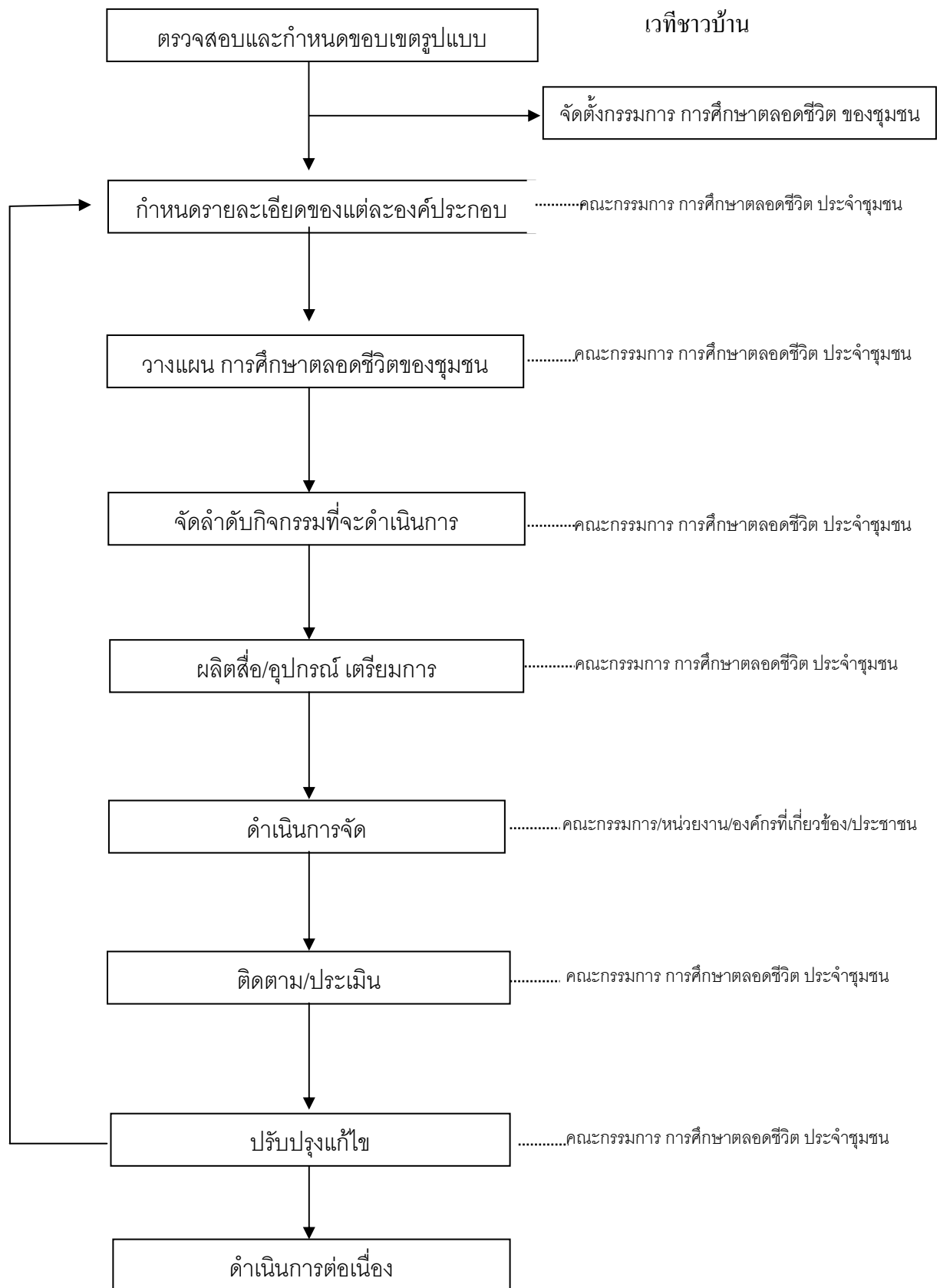
14. การช่วยสนับสนุนของหน่วยงาน

หลังจากอบรมไปแล้วหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรช่วยให้นำไปปฏิบัติได้จริงๆ (ได้แก่ 1) หาดตลาด 2) หาดทุน 3) ติดตามให้กำลังใจ 4) ดูแลให้จัดกิจกรรมต่อเนื่อง 5) ยกย่องเชิดชูเกียรติภูมิปัญญา)

15. ปัจจัยที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดการศึกษาตลอดชีวิต ในชุมชน

- 1) กระตุ้นให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญเกิดความตระหนัก
- 2) กิจกรรมที่จัดต้องเป็นประโยชน์จริง
- 3) ประชาสัมพันธ์ อย่างทั่วถึง
- 4) มีศูนย์/หน่วยงานกลางประสานเรื่องการศึกษาตลอดชีวิต
- 5) มีการสำรวจความต้องการของประชาชนก่อนจัดกิจกรรม
- 6) ช่วยให้ชาวบ้านเข้าถึงแหล่งความรู้ได้ง่าย กิจกรรมต้องเข้าถึงได้ง่าย

การนำรูปแบบไปสู่การปฏิบัติ

บทบาทหน้าที่ของกรรมการการศึกษาตลอดชีวิตในชุมชน

- 1) รับทราบนโยบาย/แนวทาง
- 2) ร่วมคิดว่าจะนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติได้อย่างไร
- 3) ประชุมผู้เกี่ยวข้อง
- 4) สำรวจความต้องการของชุมชน
- 5) ทำแผนการศึกษาตลอดชีวิตชุมชน
- 6) ประชาสัมพันธ์
- 7) ร่วมจัดกิจกรรม และดูแล
- 8) ติดตาม
- 9) ประชุม/สัมมนา
- 10) จัดอย่างต่อเนื่อง

จุดเน้นที่ประชาชนฝาก

- 1) ต้องทำให้ประชาชนเห็นความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต
- 2) หน่วยงานที่เข้ามาจัดกิจกรรมต้องเห็นความสำคัญของชุมชน
- 3) ควรจัดกิจกรรมหรือให้ความรู้ให้บ่อย ต่อเนื่อง
- 4) ให้องค์สภาพแวดล้อมที่ดีของชุมชน และรักษาประเพณีของท้องถิ่นไว้
- 5) ให้ทุกกลุ่มได้มีโอกาสเรียนรู้
- 6) กลุ่มเยาวชนควรได้รับการดูแลและให้ความรู้เกี่ยวกับการป้องกันยาเสพติด
- 7) ควรพัฒนาหอกระจายข่าวให้เป็นแหล่งความรู้ที่ดีและต่อเนื่อง
- 8) ควรอบรมการปลูกพืชผักอื่น ๆ นอกเหนือจากการทำนา
- 9) ควรมีการจัดกิจกรรมออกกำลังกาย การดูแลสุขภาพ
- 10) ทำกิจกรรมควรดำเนินการต่อเนื่อง มีแผน/ปฏิทินและบริการทุกกลุ่มอายุ

4.3 การปรับรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกรจากผลการสัมมนาผู้ทรงคุณวุฒิ รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกร

คณะผู้วิจัยได้นำรูปแบบที่ปรับปรุงแล้วตามข้อ 4.2 มาจัดสัมมนาผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านการศึกษาตลอดชีวิต และด้านการศึกษาสำหรับเกษตรกร จำนวน 27 ท่าน เป็นเวลา 1 วัน จากนั้นได้นำข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิมาปรับปรุงรูปแบบ ทำให้ได้รูปแบบของการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกรดังนี้

1. หลักการในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกร มีรายละเอียดดังนี้

- 1) เป็นการศึกษาสำหรับประชาชนหรือการศึกษาสำหรับเกษตรกรในลักษณะเป็นแบบองค์รวม โดยไม่แยกส่วน เป็นการศึกษาเพื่อชีวิต มีการศึกษาหลายรูปแบบ ผสมผสานกัน ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
- 2) นำปัญหาของเกษตรกรเป็นตัวตั้งจะจัดให้เรียนรู้อะไร ขึ้นอยู่กับปัญหาและความต้องการของเกษตรกร โดยมีการสำรวจปัญหาและความต้องการก่อนที่จะจัดกิจกรรม
- 3) มีการจัดทำแผนการศึกษาตลอดชีวิตของแต่ละชุมชน โดยจัดบูรณาการทั้งเนื้อหาและหน่วยงานที่จัดการศึกษาให้กับเกษตรกร
- 4) มีคณะกรรมการการศึกษาตลอดชีวิตของชุมชน ประกอบไปด้วยผู้แทนประชาชนในชุมชน ผู้นำชุมชน ผู้แทนองค์กรท้องถิ่นและผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- 5) สิ่งที่เรียนรู้ต้องสอดคล้องกับชีวิตของเกษตรกรและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ทันที
- 6) ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต
- 7) ให้ชุมชนออกแบบการเรียนรู้ด้วยตนเอง หน่วยงานที่จัดเป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนรู้
- 8) มีการติดตามผลการจัดกิจกรรมสม่ำเสมอและปรับปรุง
- 9) ควรสนับสนุนให้มีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อความยั่งยืนและนำผลที่ได้ไปปรับปรุงให้เกิดประโยชน์ต่อเกษตรกรมากยิ่งขึ้น

2. วัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกร ประกอบด้วยวัตถุประสงค์หลักๆ ดังต่อไปนี้

- 1) เพื่อให้มีความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพ
- 2) เพื่อให้มีความรู้ไปใช้ปรับปรุงการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ และแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้

- 3) เพื่อให้เป็นผู้ทันต่อเหตุการณ์
- 4) เพื่อเพิ่มวุฒิการศึกษา
- 5) เพื่อให้เป็นตัวอย่างแก่บุคคลในครอบครัว

3. แนวทางการจัดการศึกษา

เป็นการจัดการศึกษาเพื่อชีวิต โดยบูรณาการการศึกษาทุกรูปแบบ (การศึกษาในระบบ นอก ระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย) แล้วแต่ว่าในช่วงชีวิตใดและสถานการณ์ใดจะเหมาะกับการศึกษารูปแบบใด

4. แผนการศึกษาตลอดชีวิตของชุมชน

ในการจัดทำแผน ควรนำข้อมูลจากสภาพปัญหา ความต้องการของชุมชน และสิ่งที่ควร จะพัฒนาเป็นข้อมูลในการจัดทำแผน โดยอาจจะมีแผนระยะสั้น และระยะยาว มีการกำหนดกิจกรรมต่าง ๆ และต้องสอดคล้องกับแผนพัฒนาของชุมชนด้วย

5. เนื้อหา

การศึกษาที่จัดต้องตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ต้องยึดปัญหาของ กลุ่มเป้าหมาย ตัวอย่างเนื้อหาที่ควรจัด ได้แก่

- 1) ความรู้เกี่ยวกับการเกษตร (ไร่ นา สวน เช่นทำอย่างไรให้ได้ผลผลิตมากขึ้น ทำอย่างไร จะกำจัดศัตรูพืชได้)
- 2) ความรู้เกี่ยวกับอาชีพเสริม (อาชีพที่จะช่วยให้มีรายได้เพิ่มขึ้น ลดรายจ่าย)
- 3) ความรู้เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- 4) ความรู้ในการดำรงชีวิต
- 5) ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพอนามัย (เช่น อาหารที่เหมาะสมกับคนแต่ละวัย การดูแลสุขภาพ)
- 6) ความรู้เกี่ยวกับประเพณี ภูมิปัญญาของชุมชนและการอนุรักษ์
- 7) การหลีกเลี่ยงจากสิ่งเสพติด
- 8) ความรู้เกี่ยวกับนันทนาการและกีฬา
- 9) อาหารที่ปลอดภัย เกษตรอินทรีย์
- 10) การเพิ่มผลผลิต
- 11) การจัดการ การตลาด
- 12) เทคโนโลยี
- 13) สารพิษจากปุ๋ยและสารเคมี
- 14) การอนุรักษ์ธรรมชาติ

อนึ่ง การให้ความรู้ในเรื่องต่างๆ ควรดำเนินการให้ครบวงจร ได้แก่ การผลิต การจัดการ และการตลาดด้วย

6. วิธีการให้ความรู้แก่เกษตรกร

เกษตรกรระบุว่าต้องการได้รับความรู้จากวิธีการดังต่อไปนี้

- 1) การปฏิบัติจริง
- 2) การอบรม
- 3) ศึกษาดูงานจากของจริง
- 4) เรียนรู้จากภูมิปัญญา
- 5) เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้
- 6) สื่อ
- 7) มีการถอดองค์ความรู้ จากกรณีที่ประสบผลสำเร็จ

7. สื่อ

เกษตรกรต้องการรับความรู้จากสื่อดังต่อไปนี้

- 1) โทรทัศน์
- 2) วิทยุ/วิทยุชุมชน
- 3) หอกระจายข่าว
- 4) ไปสเตอร์ที่มีภาพและหนังสือตัวใหญ่ ๆ

อนึ่ง การออกอากาศหรือการกระจายข่าวของสื่อแต่ละชนิด ควรแจ้งให้ประชาชนในหมู่บ้านทราบล่วงหน้า และเตือนย้ำเมื่อใกล้เวลาออกอากาศ

8. แหล่งเรียนรู้ที่เกษตรกรต้องการ

เกษตรกรต้องการรับความรู้จากแหล่งเรียนรู้ดังต่อไปนี้

- 1) หอกระจายข่าว
- 2) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
- 3) วิทยุชุมชน
- 4) ศูนย์ข้อมูลข่าวสารชุมชน

อนึ่ง ในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ควรมีกิจกรรมต่อไปนี้

- การอบรมวิชาชีพ
- ป้ายนิทรรศการ
- คอมพิวเตอร์
- วีซีดี ซีดี (VCD, CD)

- มีมุมอ่านหนังสือ มีหนังสือประเภทต่าง ๆ
- มีข้อมูลชุมชน

9. สถานที่ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

ในกรณีที่มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบเผชิญหน้า เกษตรกรต้องการให้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ในสถานที่ต่อไปนี้

- 1) ศูนย์การเรียนรู้
- 2) บ้าน/ครอบครัว
- 3) สถานที่ประชุมของหมู่บ้าน
- 4) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
- 5) แหล่งกลางของชุมชน
- 6) วัด/ศาสนสถาน

10. ช่วงเวลาที่เหมาะสมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

เกษตรกรมีความสะดวกที่จะเรียนรู้ในช่วงเวลาต่อไปนี้

- 1) เวลาค่ำ/เวลาเย็น หลังเลิกงาน
- 2) ช่วงเวลาว่างจากฤดูทำนา สวน ไร่
- 3) วันที่ประชุมหมู่บ้าน

11. การวัดและประเมินผลการเรียนรู้

ในการวัดความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของเกษตรกร อาจวัดได้โดยวิธีต่อไปนี้

- 1) วัดจากการปฏิบัติว่าทำได้ ปฏิบัติได้หรือไม่
- 2) ประเมินจากผลงาน/ผลผลิตที่ได้

12. การเทียบโอนความรู้ประสบการณ์

เกษตรกรมีความเห็นว่าสามารถนำความรู้และประสบการณ์มาเทียบโอนเป็นหน่วยกิต หากจะศึกษาต่อการศึกษาในและนอกระบบ โดยเทียบโอนได้ดังต่อไปนี้

- 1) นำความรู้และประสบการณ์จากการประกอบอาชีพมาเทียบ
- 2) นำผลงาน/ผลผลิตมาเทียบ
- 3) นำความรู้จากการประชุมอบรมมาเทียบ

13. หน่วยงานที่ควรเป็นหลักในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

เกษตรกรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเสนอว่าหน่วยงานที่ควรเป็นหลักในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต คือ หน่วยงานต่อไปนี้ (เรียงตามลำดับ)

- 1) หน่วยงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

- 2) องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น (อบท.)
- 3) หน่วยงานทางด้านการเกษตร

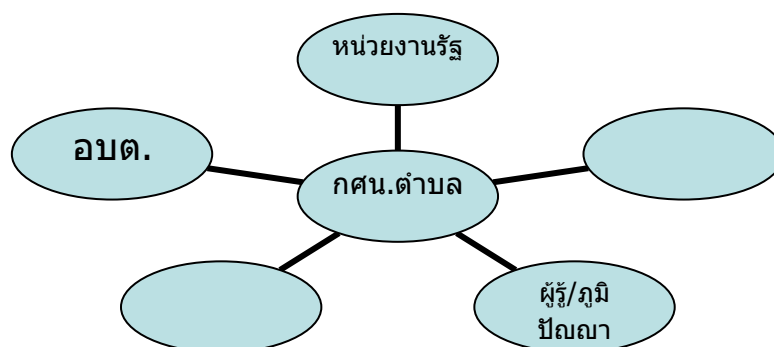
14. คณะกรรมการการศึกษาตลอดชีวิตชุมชน

คณะกรรมการควรประกอบด้วยผู้แทนประชาชนในชุมชน ผู้แทนหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตและผู้แทนหน่วยงานองค์กรที่เป็นเครือข่าย

15. เครือข่ายที่ควรมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

เครือข่ายที่มีส่วนร่วมควรประกอบไปด้วยหน่วยงาน องค์กร และบุคคล ดังนี้

- 1) กรรมการหมู่บ้าน
- 2) หน่วยงานภาครัฐ (เช่น เกษตร พัฒนาชุมชน)
- 3) บุคคล/ผู้รู้/ภูมิปัญญา
- 4) องค์กรท้องถิ่น
- 5) สถาบันการศึกษาในท้องถิ่น เช่น โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย
- 6) วัด/ศาสนสถาน
- 7) พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

16. การสนับสนุนของหน่วยงาน

หลังจากเกษตรกรได้รับการศึกษาหรืออบรมไปแล้ว หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรช่วยให้นำความรู้ไปปฏิบัติได้จริงๆ โดยอาจสนับสนุนในเรื่องต่อไปนี้ 1) การหาตลาด 2) ช่วยหาทุน 3) ติดตามให้กำลังใจ 4) ดูแลให้จัดกิจกรรมต่อเนื่อง 5) ยกย่องเชิดชูเกียรติภูมิปัญญา

17. ปัจจัยที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดการศึกษาตลอดชีวิต ในชุมชน มีดังนี้

- 1) ทำให้ประชาชนตระหนักและเห็นความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต
- 2) มีการสำรวจความต้องการของประชาชนก่อนจัดกิจกรรม
- 3) กิจกรรมที่จัดต้องเป็นประโยชน์จริง
- 4) ประชาสัมพันธ์อย่างทั่วถึง
- 5) หน่วยงานที่เข้ามาจัดกิจกรรมต้องเห็นความสำคัญของชุมชน
- 6) มีศูนย์/หน่วยงานกลางประสานเรื่องการศึกษาตลอดชีวิต
- 7) ช่วยให้ชาวบ้านเข้าถึงแหล่งความรู้ได้ง่าย กิจกรรมที่จัดต้องเข้าถึงได้ง่าย
- 8) ควรพัฒนาหอกระจายข่าวให้เป็นแหล่งความรู้ที่ดีและเผยแพร่ข่าวอย่างต่อเนื่อง
- 9) ควรจัดกิจกรรมหรือให้ความรู้ให้บ่อยและต่อเนื่อง
- 10) ให้คงสภาพแวดล้อมที่ดีของชุมชน และรักษาประเพณีของท้องถิ่นไว้
- 11) ให้ทุกกลุ่มได้มีโอกาสเรียนรู้

หมายเหตุ รูปแบบที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้มิใช่รูปแบบที่กำหนดไว้ตายตัว แต่ยืดหยุ่นได้ เมื่อจะนำไปใช้ควรปรับให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. ศึกษาสภาพการรับบริการการศึกษาตลอดชีวิตของกลุ่มเกษตรกร
2. ศึกษาความต้องการการศึกษาตลอดชีวิตของกลุ่มเกษตรกร
3. เพื่อพัฒนาและเสนอรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตของกลุ่มเกษตรกรในสังคมไทย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย

1) เกษตรกรทั่วประเทศที่มีอาชีพทำนา ทำไร่ ทำสวน มีอายุระหว่าง 15 – 55 ปี โดยเลือกจากภาคละ 2 จังหวัด 5 ภาคได้ 10 จังหวัด แต่ละจังหวัดสุ่มอำเภอมา 2 อำเภอ แต่ละอำเภอสุ่มตำบลมา 1 ตำบล รวม 20 ตำบล ในแต่ละตำบลสุ่มอย่างง่ายเกษตรกร 50 คน ดังนั้น 2 อำเภอหรือ 1 จังหวัดได้เกษตรกร 100 คน 10 จังหวัดได้เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างรวม 1,000 คน และการเก็บข้อมูลจริงได้กลุ่มเกษตรกรตัวอย่างที่ให้ข้อมูลที่สมบูรณ์จำนวนทั้งสิ้น 941 คน

2) ผู้นำชุมชนและกรรมการชุมชน เลือกจากตำบลที่ได้สุ่มเป็นกลุ่มตัวอย่างตามข้อ 1 จากนั้นเลือกเจาะจงผู้นำและกรรมการชุมชนตำบลละ 10 คน รวมจังหวัดละ 20 คน 10 จังหวัดได้กลุ่มตัวอย่างหลังจากเก็บข้อมูลแล้ว 200 คน ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ จำนวน 192 คน

3) กลุ่มเจ้าหน้าที่องค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในจังหวัดตัวอย่าง ผู้วิจัยสุ่มอย่างง่ายจังหวัดละ 20 คน 10 จังหวัดได้ 200 คน หลังจากเก็บข้อมูลแล้วได้กลุ่มตัวอย่างที่สมบูรณ์ จำนวน 184 คน

รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 1,400 คน และหลังจากรวบรวมข้อมูลแล้วได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ 1,317 คน

4) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิได้เลือกแบบเจาะจงจากผู้มีความรู้ความสามารถด้านการการศึกษาสำหรับเกษตรกร และหรือการศึกษาตลอดชีวิต จำนวน 27 คน

5) เกษตรกรจาก 1 หมู่บ้าน ซึ่งเลือกโดยวิธีเจาะจงจากหมู่บ้านที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนดแล้วสุ่มอย่างง่ายเกษตรกรมาจำนวน 15 คน เพื่อจัดทำเวทีชาวบ้าน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามสำหรับกลุ่มเกษตรกร ผู้นำชุมชน และกรรมการชุมชน และเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นอย่างละ 1 ชุด แต่ละชุดประกอบด้วยข้อมูลส่วนตัวของ

กลุ่มเป้าหมาย ข้อคำถามเกี่ยวกับสภาพและปัญหาการรับบริการของกลุ่มเกษตรกรและข้อคำถามเกี่ยวกับความต้องการและข้อคิดเห็นต่อรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกร สำหรับประเด็นในการจัดเวทีชาวบ้านของกลุ่มเกษตรกรและของ การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้ทรงคุณวุฒิ จัดทำเป็นแบบประเด็นในการประชุมเพื่อให้ได้ข้อคิดเห็นต่อรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับกลุ่มเกษตรกร

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ประสานงานกับสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัด และอำเภอ ที่เป็นกลุ่มเป้าหมายจากทุกภูมิภาคทั่วประเทศ เพื่อแจกแบบสอบถามและนัดหมายรวบรวมข้อมูลกลับ นอกจากนั้นผู้วิจัยได้เลือกแบบเจาะจงเกษตรกรตำบลละ 1 – 2 คน เพื่อทำการสัมภาษณ์เจาะลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ขึ้น จากนั้นนำข้อมูลทั้งหมดมาทำการวิเคราะห์ และสังเคราะห์เพื่อสร้างเป็นรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกร หลังจากนั้นจัดให้มีการทำเวทีชาวบ้าน โดยเลือกหมู่บ้านที่เป็นตัวแทน 1 หมู่บ้าน เลือกชาวบ้านจำนวน 15 คน เพื่อระดมความคิดเห็นและให้ข้อคิดเห็นต่อร่างรูปแบบที่จัดทำขึ้น หลังจากปรับปรุงรูปแบบแล้วคณะผู้วิจัยได้จัดการประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 27 คน เพื่อให้ได้ข้อคิดเห็นต่อรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตที่เหมาะสมสำหรับเกษตรกร แล้วนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงรูปแบบต่อไป

5.2 สรุปผลการวิจัย

5.2.1 สภาพและปัญหาการรับบริการการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกร

1) สภาพการรับบริการการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกร

ข้อมูลทั่วไป

เกษตรกรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเป็นเพศชายร้อยละ 46.8 หญิงร้อยละ 53.2 ใกล้เคียงกัน ส่วนใหญ่มีอายุอยู่ระหว่าง 26 – 55 ปี คิดเป็นร้อยละ 45.4 รองลงมา 46 – 55 ปี (ร้อยละ 26.8) มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาร้อยละ 54.4 และระดับประถมศึกษาอยู่ร้อยละ 37.2 ส่วนมากมีรายได้ต่อเดือน 5,000 – 8,000 บาท (ร้อยละ 66.6) และ 8,001 – 10,000 บาท อยู่ร้อยละ 12.5 นอกนั้นต่ำกว่า 2,000 บาทต่อเดือน จำนวนสมาชิกในครัวเรือนอยู่ระหว่าง 3 – 5 คน เป็นส่วนใหญ่

สภาพการรับบริการ การรับบริการการศึกษาในระบบมีอยู่เพียงร้อยละ 36.0 โดยเกษตรกรระบุว่าส่วนมากได้รับบริการกิจกรรม กศน. สายสามัญ รองลงมาเป็นความรู้ที่ได้รับจากศูนย์เศรษฐกิจพอเพียง และเกี่ยวกับอาชีพ/กลุ่มพัฒนาอาชีพ มีการเรียนในระดับอุดมศึกษา อาชีวศึกษา และเรียนด้วยตนเองอยู่บ้าง

สำหรับการรับบริการการศึกษานอกระบบ เกษตรกรเคยได้รับการศึกษาเกี่ยวกับการรวมกลุ่มพัฒนาอาชีพมากที่สุด (ร้อยละ 40.1) รองลงมาเป็นการอ่านออกเขียนได้/การรู้หนังสือ (ร้อยละ 33.6) และการฝึกอบรม/สัมมนาต่าง ๆ ที่หน่วยงานต่าง ๆ จัดให้ (ร้อยละ 25.9) ส่วนวิธีการเรียนรู้เกษตรกรส่วนมากเรียนรู้ด้วยการพบกลุ่ม (ร้อยละ 34.6) รองลงมาเป็นการศึกษาดูงาน และเรียนรู้จากสื่อต่าง ๆ (ร้อยละ 29.6) สื่อที่เกษตรกรได้รับจากการศึกษานอกระบบมากที่สุดคือ สิ่งพิมพ์ (ร้อยละ 54.2) รองลงมาเป็นบุคคลที่เป็นวิทยากรให้ (ร้อยละ 39.4) และจากวิทยุ-โทรทัศน์ (ร้อยละ 35.0) สำหรับหน่วยงานที่เกษตรกรได้รับส่วนมากจากสำนักงาน กศน. (กศน.ในพื้นที่) ร้อยละ 63.0 รองลงมาคือองค์กรปกครองท้องถิ่น (อบต. เทศบาล, อบต.) และ หน่วยงานภาครัฐ อาทิ จากเกษตรพัฒนาชุมชน สาธารณสุข เป็นต้น วัตถุประสงค์ของเกษตรกรในการรับบริการจากหน่วยงานต่าง ๆ คือ การใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน (ร้อยละ 52.6) รองลงมาเป็นการพัฒนาอาชีพ/ทักษะอาชีพที่ทำอยู่ ระยะเวลาที่ใช้ในการเรียนรู้ส่วนใหญ่ระบุว่าสัปดาห์ละ 1 ครั้ง รองลงมาเมื่อมีเวลาว่าง (ร้อยละ 21.1) และได้รับบริการเมื่อมีการแจ้งจากทางกรว่าจะมีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาจัด (ร้อยละ 19.8) ที่ผ่านมากเกษตรกรได้รับข้อมูลข่าวสารจากสื่อโทรทัศน์มากที่สุด (ร้อยละ 58.2) รองลงมาเป็นวิทยุ (ร้อยละ 34.0) โดยเฉพาะวิทยุชุมชนมีถึงร้อยละ 32.9 ที่เป็นสื่อจากสิ่งพิมพ์มีบ้าง (ร้อยละ 32.5)

ในส่วนของการศึกษาตามอัธยาศัย เกษตรกรได้รับความรู้/ข้อมูลข่าวสารจากการประชุมในหมู่บ้านมากที่สุด (ร้อยละ 41.9) รองลงมาที่ใกล้เคียงกันได้แก่ จากภูมิปัญญาท้องถิ่น (ร้อยละ 37.8) การแจ้งข่าวจากผู้นำชุมชนในท้องถิ่น (ร้อยละ 36.8) แหล่งความรู้ในหมู่บ้าน (ร้อยละ 36.5) จากห้องสมุด (ร้อยละ 35.3) หอกระจายข่าว (ร้อยละ 34.5) และการที่มีวิทยากรมาให้ความรู้ในชุมชน/หมู่บ้าน (ร้อยละ 22.3) ตามลำดับ ส่วนแหล่งความรู้ทางด้านอาชีพต่าง ๆ เกษตรกรระบุว่าได้รับจากการเรียนรู้ด้วยตนเองมากที่สุด (ร้อยละ 47.3) รองลงมาจากพ่อแม่ (ร้อยละ 35.1) ปู่ ย่า ตา ยาย และญาติพี่น้อง (ร้อยละ 33.6)

2) ปัญหาการรับบริการการศึกษาดูตลอดชีวิตของเกษตรกร

ปัญหาของการรับบริการการศึกษาดูตลอดชีวิตของกลุ่มเกษตรกรที่มากที่สุดคือ ไม่ทราบว่ามีหน่วยงานใดให้บริการอยู่บ้าง (ร้อยละ 25.3) รองลงมาระบุว่า ไม่ทราบว่าจะเรียนรู้อะไรดี (ร้อยละ 22.3) และระบุว่าไม่รู้จะเรียนกันไปทำไม (ร้อยละ 21.7) กรณีที่เกษตรกรมีปัญหาต่อการเข้าเรียนการศึกษาในระบบ ได้แก่ การไม่มีเวลาไปเข้าชั้นเรียน เรียนไม่ทันกับคนอื่น ๆ และเนื้อหาไม่ค่อยตรงกับสิ่งที่อยากเรียนรู้และประกอบอาชีพ (ร้อยละ 42.8) เป็นต้น สำหรับปัญหาของเกษตรกรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบ เกษตรกรระบุว่าเรียนไม่ทันกับคนอื่นมากที่สุด (ร้อยละ 24.3) รองลงมาเห็นว่า เนื้อหาไม่สอดคล้องกับสิ่งที่ต้องการจะเรียนรู้ (ร้อยละ 24.2) เนื้อหาเน้นแต่ทฤษฎีไม่เน้นการฝึกปฏิบัติในชีวิตจริง (ร้อยละ 22.8) และเนื้อหาไม่สามารถนำไปใช้ในการประกอบ

อาชีพการเกษตร (ร้อยละ 21.0) กรณีการรับรู้ข่าวสารจากสื่อเป็นการศึกษาตามอัธยาศัย เกษตรกรระบุว่าส่วนใหญ่ประสบปัญหาเกี่ยวกับช่วงเวลาที่บริการไม่สอดคล้องกับเวลาที่ว่างของเกษตรกร (ร้อยละ 40.6) รองลงมาเป็นเรื่องที่ ได้รับไม่ตรงกับความต้องการ (ร้อยละ 27.7) และที่ได้รับใกล้เคียงกันได้แก่ รูปแบบรายการไม่น่าสนใจ ช่วงเวลาบริการไม่สอดคล้องกับเวลาที่ว่างของเกษตรกร และเนื้อหาไม่ทันสมัย/ไม่ทันต่อเหตุการณ์ ตามลำดับ สำหรับปัญหาของเกษตรกรต่อการรับรู้ข่าวสารจากแหล่งความรู้ เกษตรกรไม่ทราบว่าแหล่งความรู้ใดบ้าง (ร้อยละ 24.5) แหล่งความรู้ที่มีอยู่ไม่พร้อมในการถ่ายทอดความรู้ (ร้อยละ 20.7 แหล่งเรียนรู้อยู่ไกลเกินไป อีกทั้งแหล่งเรียนรู้ไม่สนใจที่จะให้การเรียนรู้ดังกล่าว อีกทั้งไม่ทราบว่าแหล่ง/สถานที่ใดที่ให้บริการความรู้บ้าง (ร้อยละ 19.7) ด้วย

3) สภาพการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกรตามความคิดเห็นผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชน

ผู้นำชุมชนและกรรมการชุมชนได้แสดงความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกร สรุปได้ดังนี้ คือ

ในด้านประเภทของกิจกรรมการศึกษาในระบบที่จัดในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาระดับประถมและมัธยมศึกษาตอนต้น สำหรับกิจกรรมการศึกษานอกระบบที่จัดในชุมชนประกอบด้วย การศึกษานอกระบบสายสามัญ (ร้อยละ 68.2) การสอนอ่านออกเขียนได้ (ร้อยละ 57.8) การฝึกทักษะอาชีพ (ร้อยละ 47.4) การศึกษาดูงาน (ร้อยละ 35.4) การฝึกอบรม (ร้อยละ 26.6) การเข้าค่าย ตามลำดับ ส่วนประเภทกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยที่จัดในชุมชนมีหลากหลายประเภทตามลำดับ ดังนี้ คือ แหล่งเรียนรู้/ศูนย์เรียนรู้ในชุมชน (ร้อยละ 56.8) การจัดประชุมกลุ่มต่าง ๆ เป็นครั้งคราว (ร้อยละ 54.7) จัดบอร์ด/ป้ายประกาศ (ร้อยละ 47.9) รายการวิทยุชุมชน (ร้อยละ 26.6)

ในด้านประเภทของแหล่งเรียนรู้ในชุมชนพบว่า มีแหล่งเรียนรู้ตามลำดับ ดังนี้ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (ร้อยละ 69.3) ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร (ร้อยละ 49.5) ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร (ร้อยละ 39.1)

สำหรับหน่วยงาน/องค์กรที่เข้ามาจัดการศึกษาตลอดชีวิตในชุมชน พบว่า เป็นหน่วยงานการศึกษานอกโรงเรียนมากที่สุด (ร้อยละ 91.7) รองลงมา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ร้อยละ 57.3) หน่วยงานด้านการเกษตร (ร้อยละ 52.6) จุดประสงค์ในการจัดการศึกษาของหน่วยงานเหล่านี้ พบว่าจัดเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพปัจจุบันมากที่สุด (ร้อยละ 65.6) รองลงมาเพื่อนำความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพเสริม (ร้อยละ 64.1) ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ (ร้อยละ 58.9) และเพื่อเพิ่มวุฒิ การเรียน (ร้อยละ 57.3)

4) ปัญหาการรับบริการการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกรตามความคิดเห็นของผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชน

ผู้นำชุมชนและกรรมการชุมชนแสดงความคิดเห็นว่าปัญหาการรับบริการการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกรโดยทั่วไปคือ 'ไม่รู้จะเรียนไปทำไม (ร้อยละ 33.9) รองลงมาไม่ทราบว่าจะเรียนรู้อะไร (ร้อยละ 32.3) และไม่ทราบแหล่ง/สถานที่ให้บริการความรู้ (ร้อยละ 24.0) กรณีเกษตรกรที่รับบริการการศึกษาในระบบโรงเรียนอยู่ ปัญหาที่พบที่ผู้นำชุมชนระบุว่ามากที่สุดคือ 'ไม่มีเวลาไปเข้าชั้นเรียน (ร้อยละ 61.5) รองลงมาคือเรียนไม่ทันคนอื่น (ร้อยละ 35.4) และการเรียนการสอนไม่สอดคล้องกับธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (ร้อยละ 31.3) กรณีที่เกษตรกรที่รับบริการศึกษานอกระบบอยู่ ปัญหาที่พบมีความถี่ใกล้เคียงกัน ได้แก่ เนื้อหาเน้นแต่ทฤษฎีไม่เน้นการปฏิบัติในชีวิตจริง (ร้อยละ 36.5) การประเมินผลโดยการสอบไม่เหมาะกับเกษตรกร (ร้อยละ 35.4) ระยะเวลาจัดกิจกรรมไม่ตรงกับเวลาว่างของเกษตรกร (ร้อยละ 32.3) เนื้อหาไม่สอดคล้องกับสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ (ร้อยละ 30.7) ตามลำดับ

ปัญหาการรับข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ ของเกษตรกร ได้แก่ ช่วงเวลาการเผยแพร่ข่าวสารไม่ตรงกับเวลาว่างของเกษตรกร (ร้อยละ 56.8) เนื้อหาไม่ตรงกับความต้องการ (ร้อยละ 35.4) รับฟังหรือรับชมไม่ชัดเจน (ร้อยละ 17.7) ตามลำดับ ส่วนปัญหาการรับข้อมูลข่าวสารจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ ของเกษตรกร ผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชน ระบุปัญหาหลังจากเรียนมาแล้วไม่ได้นำไปใช้ประโยชน์มากที่สุด (ร้อยละ 41.1) รองลงมาคือ 'ไม่ทราบว่ามีแหล่งความรู้ใดบ้าง (ร้อยละ 25.5) แหล่งความรู้ที่อยู่ไกลเกินไป (ร้อยละ 19.8)

5) โอกาสในการได้รับการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกรตามความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

เจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีความเห็นต่อโอกาสได้รับการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกร ในระดับมาก 5 ข้อ และระดับปานกลาง 4 ข้อ สำหรับข้อที่ได้ระดับมากคือ เกษตรกรยังจำเป็นต้องได้รับการสร้างแรงจูงใจให้เห็นความสำคัญของการเรียนรู้ ($\bar{X} = 2.65$) รองลงมา คือ มีความจำเป็นที่เกษตรกรต้องได้รับความรู้หรือการศึกษาเพิ่มเติมอย่างต่อเนื่อง ($\bar{X} = 2.58$) การเผยแพร่ความรู้ต่างๆ กับเกษตรกรแก่เกษตรกรยังไม่เพียงพอ ($\bar{X} = 2.36$) เนื้อหาความรู้ที่จัดกันอยู่ในปัจจุบันยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกร ($\bar{X} = 2.33$) และเกษตรกรมีโอกาสเข้าถึงการศึกษตลอดชีวิต ($\bar{X} = 2.33$)

5.2.2 ความต้องการการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกร

1) ความต้องการการศึกษาตลอดชีวิตตามความคิดเห็นของเกษตรกร

เกษตรกรมีความต้องการรับบริการการศึกษาตลอดชีวิตในรูปแบบอสังขัยมากที่สุด (ร้อยละ 57.0) รองลงมาในรูปแบบการศึกษานอกระบบ (ร้อยละ 33.6) และมีความต้องการการศึกษาในระบบน้อยที่สุด (ร้อยละ 11.4) โดยมีวัตถุประสงค์ส่วนใหญ่เพื่อนำไปพัฒนาอาชีพเพิ่มรายได้ (ร้อยละ 56.3) รองลงมานำไปเป็นอาชีพเสริม (ร้อยละ 39.6) และที่นำไปใช้ไล่เรียงกันคือ เพื่อเพิ่มวุฒิ (ร้อยละ 32.7) นำไปหางานทำ และเพื่อให้ทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน (เฉลี่ยประมาณร้อยละ 30) เนื้อหาในการรับบริการที่มากที่สุด คือ ความรู้และทักษะในการทำอาชีพเสริม (ร้อยละ 43.6) ต้องการหาความรู้และทักษะในด้านการทำเกษตร (ร้อยละ 43.6) และความรู้ในการดำรงชีวิต (ร้อยละ 35.6)

ส่วนการศึกษานอกระบบ เกษตรกรมีความต้องการในวิธีการรับบริการการเรียนรู้ของเกษตรกร คือ การศึกษาดูงานมากที่สุด (ร้อยละ 47.2) รองลงมาเป็นการเรียนรู้/ภูมิปัญญา (ร้อยละ 35.9) การอบรม/สัมมนา (ร้อยละ 33.9) ส่วนความต้องการของสื่อในการรับบริการการเรียนรู้ของเกษตรกร ได้แก่ แหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ มากที่สุด (ร้อยละ 36.9) รองลงมาวิทยุ-โทรทัศน์ (ร้อยละ 31.2) จากภูมิปัญญาท้องถิ่น (ร้อยละ 30.8) และสื่อสิ่งพิมพ์ (ร้อยละ 26.1) ส่วนความเหมาะสมของสถานที่ที่เกษตรกรต้องการมากที่สุดคือ ที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (ร้อยละ 58.2) รองลงมาเป็นศูนย์/แหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ (ร้อยละ 33.2) และแหล่งกลางของชุมชน (ร้อยละ 21.4) ตามลำดับ กรณีของระยะเวลาที่ต้องการรับบริการการศึกษานอกระบบส่วนใหญ่ต้องการในเวลาที่ว่างจากฤดูทำไร่ – ทำนา – ทำสวน (ร้อยละ 48.2) รองลงมาเป็นวันเสาร์ – อาทิตย์ (ร้อยละ 35.3) และตอนค่ำหลังเลิกงาน (ร้อยละ 17.0)

สำหรับความต้องการในส่วนของการศึกษาตามอสังขัย เกษตรกรมีความต้องการเนื้อหาความรู้ที่ต้องการในการเรียนรู้เกี่ยวกับการเกษตร (ทำไร่ – ทำนา – ทำสวน) มากที่สุด (ร้อยละ 57.0) รองลงมาเป็นเรื่องที่เป็นอาชีพเสริม (ร้อยละ 52.1) เศรษฐกิจพอเพียง (ร้อยละ 47.2) ความรู้ในชีวิตประจำวัน (ร้อยละ 36.0) และ สุขภาพอนามัย (ร้อยละ 29.4) โดยต้องการสื่อที่เป็นโทรทัศน์มากที่สุด (ร้อยละ 51.6) รองลงมาจากหนังสือพิมพ์ (ร้อยละ 38.5) วิทยุ (ร้อยละ 32.4) โดยเฉพาะวิทยุชุมชนร้อยละ 30.8 กรณีที่ความต้องการจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ เกษตรกรต้องการรับความรู้จากศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (ร้อยละ 57.3) รองลงมาเป็นห้องสมุดประชาชน (ร้อยละ 48.9) จากภูมิปัญญาท้องถิ่น (ร้อยละ 43.6) และจากหอกระจายข่าว (ร้อยละ 33.8) ส่วนสถานที่ที่ต้องการเรียนรู้เป็นที่ศูนย์การเรียนรู้มากที่สุด (ร้อยละ 55.6) รองลงมาเป็นที่บ้าน/ครอบครัว (ร้อยละ 36.7) เมื่อสอบถามถึงความเห็นความต้องการที่ให้งานอื่นให้ช่วยเหลืออยู่ในระดับมากทุกด้านที่มากที่สุดเรียงตามลำดับ ดังนี้ กิจกรรมต้องเป็นประโยชน์เอาไปใช้ได้จริง ($\bar{X} = 2.60$) หลังจากเกษตรกรศึกษาอบรมไปแล้ว ควรมีการช่วยเหลือให้นำความรู้ไปปฏิบัติจริง ($\bar{X} = 2.56$) การประสัมพันธกิจกรรมต่าง ๆ ให้

ประชาชนได้ทราบอย่างทั่วถึง ($\bar{X} = 2.56$) ต้องมีศูนย์/หน่วยงานที่เป็นผู้ประสานงานในเรื่อง การศึกษาตลอดชีวิตในท้องถิ่น ($\bar{X} = 2.55$) มีการสำรวจความต้องการของประชาชนก่อนกำหนด กิจกรรม ($\bar{X} = 2.53$) และมีการจัดกิจกรรมแบบหน่วยเคลื่อนที่เข้าไปถึงชาวบ้าน/ชุมชนในแต่ละ ท้องถิ่น ($\bar{X} = 2.50$) ด้วย

2) แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกรตามความคิดเห็นของผู้นำ ชุมชน/กรรมการชุมชน

ผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชนมีความคิดเห็นต่อหลักการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่ เกษตรกรว่า ควรเปิดโอกาสให้เกษตรกรได้รับการศึกษาได้ตลอดเวลามากที่สุด (ร้อยละ 62.0) รองลงมาคือ สามารถเลือกเรียนรู้ในสิ่งที่ตรงกับความต้องการได้ (ร้อยละ 40.6) และสิ่งที่เรียนรู้ควร นำไปใช้ประโยชน์ได้ทันที (ร้อยละ 34.4) สำหรับรูปแบบการศึกษาที่เหมาะสมกับเกษตรกรมากที่สุด คือ การศึกษาตามอัธยาศัย (ร้อยละ 79.7) รองลงมาคือ การศึกษานอกระบบ (ร้อยละ 34.9) การศึกษา ในระบบ (ร้อยละ 5.7) วิธีการในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกร ผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชน เสนอวิธีการฝึกอบรมมากที่สุด (ร้อยละ 68.2) รองลงมาคือ การศึกษาดูงาน (ร้อยละ 67.7) การเรียนรู้ จากภูมิปัญญา (ร้อยละ 56.3) และการศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ (ร้อยละ 50.5) เรียนแบบพบกลุ่ม (ร้อยละ 31.3) เรียนจากสื่อต่าง ๆ (ร้อยละ 26.6)

ส่วนเนื้อหาที่ควรจัดให้ความรู้แก่เกษตรกร ได้แก่ เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง (ร้อยละ 79.7) ความรู้เกี่ยวกับอาชีพเสริม (ร้อยละ 68.8) เทคโนโลยีการเกษตร (ร้อยละ 52.1) การฝึกอ่าน-เขียน (ร้อยละ 45.3) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (ร้อยละ 43.8) หากจะให้ความรู้แก่เกษตรกรผ่านสื่อผู้นำชุมชน/ กรรมการชุมชนเสนอว่าควรใช้สื่อนิทรรศการมากที่สุด (ร้อยละ 88.0) รองลงมาคือ คอมพิวเตอร์ (ร้อย ละ 86.5) สื่อบุคคล/วิทยากร (ร้อยละ 56.3) โทรทัศน์ (ร้อยละ 38.5) สื่อพื้นบ้าน (ร้อยละ 33.9) สำหรับ ช่วงเวลาที่เหมาะสมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่เกษตรกรพบว่า ความคิดเห็นใกล้เคียงกันมาก ได้แก่ จัดในช่วงเวลาสั้น ๆ ช่วงพักงาน (ร้อยละ 89.1) ตอนค่ำหลังเลิกงาน (ร้อยละ 78.1) สัปดาห์ละ 1 วัน กับจัดเมื่อใดก็ได้ตามความต้องการ มีจำนวนเท่ากัน (ร้อยละ 74.5) และหลังเก็บเกี่ยวผลผลิต (ร้อย ละ 72.9) ส่วนสถานที่ที่เหมาะสมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้เกษตรกร ผู้นำชุมชน/กรรมการ ชุมชนเสนอว่าควรจะเป็นที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมากที่สุด (ร้อยละ 57.8) รองลงมาคือ ที่สาธารณะ/ ศูนย์กลางชุมชน (ร้อยละ 40.1) และ ศูนย์การเรียนรู้ต่าง ๆ (ร้อยละ 35.4)

สำหรับหน่วยงานที่เป็นหลักในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกรที่ได้รับการ เสนอมากที่สุดคือ หน่วยงานการศึกษานอกระบบ (ร้อยละ 62.0) รองลงมาคือหน่วยงานด้าน การเกษตร (ร้อยละ 38.0) ในด้านวิธีการวัดและประเมินผลการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตแก่

เกษตรกรได้รับการเสนอว่าการประเมินจากสภาพความเป็นจริงมากที่สุด (ร้อยละ 66.1) รองลงมาคือ ประเมินจากความก้าวหน้าของการทำงานเป็น ระยะ ๆ (ร้อยละ 31.3) ด้านการนำความรู้มาเทียบโอน เพื่อศึกษาต่อได้รับการเสนอว่าควรให้นำความรู้และประสบการณ์จากการประกอบอาชีพมาเทียบโอน เป็นหน่วยกิตได้มากที่สุด (ร้อยละ 74.5) รองลงมาให้นำความรู้จากการประชุม/อบรมมาเทียบโอน เป็นหน่วยกิตได้ (ร้อยละ 24.5)

ผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชนเสนอความเห็นต่อประเด็นที่ว่าหากจะให้เกษตรกรได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการในด้านใดบ้าง ปรากฏว่าข้อที่ ได้รับความถี่สูงสุดคือ ควรตระหนักว่ากิจกรรมที่จัดต้องเป็นประโยชน์เอาไปใช้จริงได้ ($\bar{X} = 2.64$) รองลงมาคือ ประชาสัมพันธ์กิจกรรมการศึกษาต่าง ๆ ให้ประชาชนทราบอย่างทั่วถึง ($\bar{X} = 2.60$) หลังจากประชาชนศึกษาอบรมไปแล้วควรมีการช่วยเหลือให้นำความรู้ไปปฏิบัติได้จริง ($\bar{X} = 2.57$) มีการสำรวจความต้องการของประชาชนก่อนกำหนดกิจกรรม ($\bar{X} = 2.52$)

นอกจากนั้นผู้นำชุมชนและกรรมการชุมชนยังมีข้อเสนอแนะอื่น ๆ ในการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกรอีก ได้แก่ ทุกกิจกรรม/โครงการ ควรจัดให้มีความต่อเนื่อง สิ่งที่จัดให้เรียนรู้ควร นำไปปฏิบัติจริงได้ กิจกรรมไม่ควรเน้นทฤษฎีเพียงอย่างเดียว ควรฝึกปฏิบัติให้มาก ควรมีงบประมาณพอเพียง ควรมีการติดตามผลและสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง

3) แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกรตามความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

เจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีความเห็นต่อแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกรในด้านแนวคิด/หลักการ ในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกรว่าสิ่งที่เรียนรู้นำไปใช้ประโยชน์ได้มากที่สุด (ร้อยละ 78.3) รองลงมาคือ เปิดโอกาสให้ได้รับการเรียนรู้ตลอดชีวิต (ร้อยละ 72.8) สามารถเลือกเรียนรู้ในสิ่งที่ตรงกับความต้องการได้ (ร้อยละ 70.1) การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตที่เหมาะสมกับเกษตรกรมากที่สุด (ร้อยละ 64.1) วัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อให้มีความรู้ไปใช้ปรับปรุงชีวิตและความเป็นอยู่ (ร้อยละ 72.3) และเพื่อให้มีความรู้ไปใช้ปรับปรุงอาชีพ (ร้อยละ 65.8) จำเป็นต้องมีการศึกษาความต้องการที่แท้จริงก่อน (ร้อยละ 91.8) สำหรับวิธีการที่เหมาะสมในการศึกษาความต้องการ ควรเป็นการจัดเวทีชาวบ้านมากที่สุด (ร้อยละ 62.5) รองลงมาคือ การประชุม (ร้อยละ 23.9) ในด้านเนื้อหาความรู้ที่ควรจัดให้แก่กลุ่มเกษตรกรมากที่สุด คือ การเกษตร (ร้อยละ 77.7) รองลงมาคือ เศรษฐกิจพอเพียง (ร้อยละ 75.5) อาชีพเสริม (ร้อยละ 72.3) สิ่งแวดล้อม (ร้อยละ 57.1) และสุขภาพอนามัย (ร้อยละ 50.5) วิธีการที่ควรจัดการศึกษาให้แก่กลุ่มเกษตรกรมากที่สุดคือ การฝึกอบรมอาชีพเกษตรกรที่ทำอยู่

(ร้อยละ 76.1) รองลงมาคือ การศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ (ร้อยละ 64.7) และการเรียนรู้จากภูมิปัญญา (ร้อยละ 64.1) ประเภทของสื่อที่ควรใช้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่กลุ่มเกษตรกรมากที่สุดคือ การดูงาน-ของจริง (ร้อยละ 79.9) รองลงมาคือ สื่อบุคคล/วิทยากร (ร้อยละ 64.1) สื่อพื้นบ้าน (ร้อยละ 38.0) ช่วงระยะเวลาที่เหมาะสมที่สุดในการให้การศึกษาแก่กลุ่มเกษตรกรคือวันหยุดงาน/ว่างงาน (ร้อยละ 36.4) รองลงมาคือ หลังการเก็บเกี่ยวผลผลิต (ร้อยละ 34.2) สถานที่ที่ควรใช้ในการจัดการศึกษาให้แก่กลุ่มเกษตรกรมากที่สุดคือ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (ร้อยละ 75.5) รองลงมาคือ แหล่งเรียนรู้ในชุมชน (ร้อยละ 51.1) และสถานศึกษาในท้องถิ่น (ร้อยละ 35.9) หน่วยงานที่ควรเป็นหลักในการจัดการศึกษาให้แก่กลุ่มเกษตรกรมากที่สุดคือ หน่วยงาน กศน. (ร้อยละ 52.7) รองลงมาคือ หน่วยงานเกษตร (ร้อยละ 48.4) และ อบต./อบจ. (ร้อยละ 36.4) ลักษณะการวัดและประเมินผลการจัดกิจกรรมการศึกษาให้แก่กลุ่มเกษตรกร ควรเป็นการประเมินจากสภาพความเป็นจริงมากที่สุด (ร้อยละ 53.8) รองลงมาคือ ประเมินจากความก้าวหน้าการทำงานเป็นระบบ (ร้อยละ 35.3) ประเมินจากผลงานหรือผลผลิตที่ได้ (ร้อยละ 33.7) วิธีการนำความรู้และประสบการณ์ของเกษตรกรมาเทียบโอนนั้นให้เป็นการนำความรู้และประสบการณ์จากการประกอบอาชีพมาเทียบเป็นหน่วยกิตได้ มากที่สุด (ร้อยละ 75.5) รองลงมาคือ ให้นำผลงานหรือผลผลิตมาเทียบเป็นหน่วยกิตได้ (ร้อยละ 46.2) และให้นำความรู้จากการประชุมอบรมมาเทียบเป็นหน่วยกิตได้ (ร้อยละ 35.3) เครือข่ายที่ควรนำมามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้แก่กลุ่มเกษตรกรมากที่สุดคือ หน่วยงานภาครัฐ (ร้อยละ 71.7) รองลงมาคือ บุคคล/ผู้รู้/ภูมิปัญญา (ร้อยละ 61.4) องค์กรท้องถิ่น (ร้อยละ 55.4)

5.2.3 รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกร

รูปแบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ได้จากการสังเคราะห์ข้อมูลจากสภาพปัญหาและความต้องการการศึกษาตลอดชีวิตตามความคิดเห็นของเกษตรกร ผู้นำชุมชน กรรมการชุมชน และเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แล้วทำเวทีชาวบ้านกับเกษตรกร แล้วจัดสัมมนาผู้ทรงคุณวุฒิ แล้วได้รูปแบบหลังจากปรับปรุงแล้ว มีรายละเอียดดังนี้

1. หลักการในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกร มีรายละเอียดดังนี้

1) เป็นการศึกษาสำหรับประชาชนหรือการศึกษาสำหรับเกษตรกรในลักษณะเป็นแบบองค์รวม โดยไม่แยกส่วน เป็นการศึกษาเพื่อชีวิต มีการศึกษาหลายรูปแบบ ผสมผสานกัน ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

2) นำปัญหาของเกษตรกรเป็นตัวตั้งจะจัดให้เรียนรู้อะไร ขึ้นอยู่กับปัญหาและความต้องการของเกษตรกร โดยมีการสำรวจปัญหาและความต้องการก่อนที่จะจัดกิจกรรม

3) มีการจัดทำแผนการศึกษาตลอดชีวิตของแต่ละชุมชน โดยจัดบูรณาการทั้งเนื้อหาและหน่วยงานที่จัดการศึกษาให้กับเกษตรกร

4) มีคณะกรรมการการศึกษาตลอดชีวิตของชุมชน ประกอบไปด้วยผู้แทนประชาชนในชุมชน ผู้นำชุมชน ผู้แทนองค์กรท้องถิ่นและผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

5) สิ่งที่ยืนยันต้องสอดคล้องกับชีวิตของเกษตรกรและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ทันที

6) ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

7) ให้ชุมชนออกแบบการเรียนรู้ด้วยตนเอง หน่วยงานที่จัดเป็นเพียงผู้อำนวยการความสะดวกในการจัดการเรียนรู้

8) มีการติดตามผลการจัดกิจกรรมสม่ำเสมอและปรับปรุง

9) ควรสนับสนุนให้มีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อความยั่งยืนและนำผลที่ได้ไปปรับปรุงให้เกิดประโยชน์ต่อเกษตรกรมากยิ่งขึ้น

2) **วัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกร** ประกอบด้วยวัตถุประสงค์หลักๆ ดังต่อไปนี้

1) เพื่อให้มีความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพ

2) เพื่อให้มีความรู้ไปใช้ปรับปรุงการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ และแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้

ชีวิตประจำวันได้

3) เพื่อให้เป็นผู้ทันต่อเหตุการณ์

4) เพื่อเพิ่มวุฒิการศึกษา

5) เพื่อให้เป็นตัวอย่างแก่บุคคลในครอบครัว

3) **แนวทางการจัดการศึกษา**

เป็นการจัดการศึกษาเพื่อชีวิต โดยบูรณาการการศึกษาทุกรูปแบบ (การศึกษาในระบบ นอก ระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย) แล้วแต่ว่าในช่วงชีวิตใดและสถานการณ์ใดจะเหมาะกับการศึกษารูปแบบใด

4) **แผนการศึกษาตลอดชีวิตของชุมชน**

การจัดทำแผน ควรนำข้อมูลจากสภาพปัญหา ความต้องการของชุมชน และสิ่งที่ควร จะพัฒนาเป็นข้อมูลในการจัดทำแผน โดยอาจจะมีแผนระยะสั้น และระยะยาว มีการกำหนดกิจกรรม ต่าง ๆ และต้องสอดคล้องกับแผนพัฒนาของชุมชนด้วย

5) เนื้อหา

การศึกษาที่จัดต้องตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ต้องยึดปัญหาของกลุ่มเป้าหมาย ตัวอย่างเนื้อหาที่ควรจัดให้กับเกษตรกร ได้แก่ ความรู้ในด้านเกี่ยวกับการเกษตร ความรู้เกี่ยวกับอาชีพเสริมเพื่อลดรายจ่าย ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, ความรู้ในการดำรงชีวิต, สุขภาพอนามัย, ประเพณี ภูมิปัญญาของชุมชนและการอนุรักษ์, การหลีกเลี่ยงจากสิ่งเสพติด, ความรู้เกี่ยวกับนันทนาการและกีฬา, อาหารที่ปลอดภัย เกษตรอินทรีย์, การเพิ่มผลผลิต, การจัดการการตลาด, เทคโนโลยี, สารพิษจากปุ๋ยและสารเคมี, การอนุรักษ์ธรรมชาติ ในการให้ความรู้ในเรื่องต่างๆ ควรดำเนินการให้ครบวงจร ได้แก่ การผลิต การจัดการ และการตลาดด้วย

6) วิธีการให้ความรู้แก่เกษตรกร

การได้รับความรู้ของเกษตรกรต้องมาจาก การปฏิบัติจริง, การอบรม, การศึกษาจากของจริง, การเรียนรู้จากภูมิปัญญา, การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้, จากสื่อแหล่งต่าง ๆ รวมทั้งมีการถอดองค์ความรู้ จากกรณีที่ประสบผลสำเร็จด้วย

7) สื่อ

สื่อที่ควรใช้ในการรับความรู้ของเกษตรกร ได้แก่ โทรทัศน์, วิทยุ/วิทยุชุมชน, หอกระจายข่าว โปสเตอร์ที่มีภาพและหนังสือตัวใหญ่ ๆ

ส่วนการออกอากาศหรือการกระจายข่าวของสื่อแต่ละชนิด ควรแจ้งให้ประชาชนในหมู่บ้านทราบล่วงหน้า และเตือนย้ำเมื่อใกล้เวลาออกอากาศด้วย

8) แหล่งเรียนรู้ที่เกษตรกรต้องการ

เกษตรกรต้องการรับความรู้จากแหล่งเรียนรู้ดังต่อไปนี้

- 1) หอกระจายข่าว
- 2) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
- 3) วิทยุชุมชน
- 4) ศูนย์ข้อมูลข่าวสารชุมชน

สำหรับ ในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ควรมีกิจกรรม ได้แก่ การอบรมวิชาชีพ, ป้ายนิทรรศการ, คอมพิวเตอร์, วีซีดี ซีดี (VCD, CD), มีมุมอ่านหนังสือ มีหนังสือประเภทต่าง ๆ และมีข้อมูลชุมชน

9. สถานที่ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

ในกรณีที่มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบเผชิญหน้า เกษตรกรต้องการให้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ในสถานที่ ได้แก่ 1) ศูนย์การเรียนรู้ 2) บ้าน/ครอบครัว 3) สถานที่ประชุมของหมู่บ้าน 4) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน 5) แหล่งกลางของชุมชน และ 6) วัด/ศาสนสถาน

10. ช่วงเวลาที่เหมาะสมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

เกษตรกรมีความสะดวกที่จะเรียนรู้ในช่วงเวลาว่าง/เวลาเย็น หลังเลิกงาน เวลาว่างจากฤดูทำนา สวน ไร่ และวันที่ประชุมหมู่บ้าน

11. การวัดและประเมินผลการเรียนรู้

ในการวัดความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของเกษตรกร อาจวัดได้โดยการปฏิบัติว่าทำได้ ปฏิบัติได้หรือไม่ และการประเมินจากผลงาน/ผลผลิตที่ได้

12. การเทียบโอนความรู้ประสบการณ์

การเทียบโอนจากการนำความรู้และประสบการณ์มาเทียบโอนเป็นหน่วยกิต หากจะศึกษาต่อการศึกษาในและนอกระบบ ควรเทียบโอนได้แก่ การนำความรู้และประสบการณ์จากการประกอบอาชีพมาเทียบ การนำผลงาน/ผลผลิตมาเทียบ และการนำความรู้จากการประชุมอบรมมาเทียบ

13. หน่วยงานที่ควรเป็นหลักในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

หน่วยงานที่ควรเป็นหลักในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต คือ หน่วยงานต่อไปนี้ (เรียงตามลำดับ) 1) หน่วยงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย 2) องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น (อบต.) 3) เกษตร

14. คณะกรรมการการศึกษาตลอดชีวิตชุมชน

คณะกรรมการควรประกอบด้วยผู้แทนประชาชนในชุมชน ผู้แทนหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตและผู้แทนหน่วยงานองค์กรที่เป็นเครือข่าย

15. เครือข่ายที่ควรมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

เครือข่ายที่มีส่วนร่วมควรประกอบไปด้วยหน่วยงาน องค์กร และบุคคล ดังนี้

- 1) กรรมการหมู่บ้าน

- 2) หน่วยงานภาครัฐ (เช่น เกษตร พัฒนาชุมชน)
- 3) บุคคล/ผู้รู้/ภูมิปัญญา
- 4) องค์กรท้องถิ่น
- 5) สถาบันการศึกษาในท้องถิ่น เช่น โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย
- 6) วัด/ศาสนสถาน
- 7) พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น

โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรงเป็นแกนกลาง เช่น กศน.ตำบล, ศูนย์เรียนรู้ต่าง ๆ

16. การสนับสนุนของหน่วยงาน

หลังจากเกษตรกรได้รับการศึกษาหรืออบรมไปแล้ว หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรช่วยให้ นำความรู้ไปปฏิบัติได้จริงๆ โดยอาจสนับสนุนในเรื่องต่อไปนี้ 1) การตลาด 2) ช่วยหาทุน 3) ติดตามให้กำลังใจ 4) ดูแลให้จัดกิจกรรมต่อเนื่อง 5) ยกย่องเชิดชูเกียรติภูมิปัญญา

17. ปัจจัยที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดการศึกษาตลอดชีวิต ในชุมชน มีดังนี้

- 1) ทำให้ประชาชนตระหนักและเห็นความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต
- 2) มีการสำรวจความต้องการของประชาชนก่อนจัดกิจกรรม
- 3) กิจกรรมที่จัดต้องเป็นประโยชน์จริง
- 4) ประชาสัมพันธ์อย่างทั่วถึง
- 5) หน่วยงานที่เข้ามาจัดกิจกรรมต้องเห็นความสำคัญของชุมชน
- 6) มีศูนย์/หน่วยงานกลางประสานเรื่องการศึกษาตลอดชีวิต
- 7) ช่วยให้ชาวบ้านเข้าถึงแหล่งความรู้ได้ง่าย กิจกรรมที่จัดต้องเข้าถึงได้ง่าย
- 8) ควรพัฒนาหอกระจายข่าวให้เป็นแหล่งความรู้ที่ดีและเผยแพร่ข่าวอย่างต่อเนื่อง
- 9) ควรจัดกิจกรรมหรือให้ความรู้ให้บ่อยและต่อเนื่อง
- 10) ให้คงสภาพแวดล้อมที่ดีของชุมชน และรักษาประเพณีของท้องถิ่นไว้
- 11) ให้ทุกกลุ่มได้มีโอกาสเรียนรู้

อนึ่ง รูปแบบที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้มีใช้รูปแบบที่กำหนดไว้ตายตัว แต่ยืดหยุ่นได้ เมื่อจะนำไปใช้ควรปรับให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่

5.3 การอภิปรายผล

ผลการวิจัยที่นำมาอภิปรายมีดังต่อไปนี้

5.3.1 สภาพและปัญหาการรับบริการของการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกร

1) จากข้อค้นพบเกี่ยวกับสภาพการรับบริการการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกร พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่จบการศึกษาเพียงระดับประถมศึกษา และเคยได้รับการศึกษานอกระบบด้านการอ่านออกเขียนได้/การรู้หนังสือ รองลงมาเป็นระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สื่อที่ได้รับการบริการมากที่สุดคือ จากครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชน โดยได้รับการจากหน่วยงาน กศน. มากที่สุด และวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ก็เพื่อใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันมากที่สุด รองลงมาคือ ทักษะอาชีพ อาชีพเสริมเป็นส่วนมาก และเพื่อเพิ่มวุฒิ/เรียนต่อสูงขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ สุมาลี สังข์ศรี และคณะ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา 2553) และอาสาสมัครสุขหมู่บ้าน กลุ่มเกษตรกรได้รับการศึกษานอกระบบเพื่อพัฒนาอาชีพมากที่สุด จากผลการค้นพบที่สอดคล้องกัน จึงแสดงให้เห็นว่ากลุ่มเกษตรกรได้รับการศึกษานอกระบบเพื่อพัฒนาอาชีพมากที่สุด จากผลการค้นพบที่สอดคล้องกันจึงแสดงให้เห็นว่ากลุ่มเกษตรกรไทยส่วนใหญ่ยังคงเป็นผู้ที่มีการศึกษาไม่ถึงระดับปริญญาตรี ซึ่งความแตกต่างทางการศึกษาทำให้เกิดความแตกต่างทางการคิดและกระบวนการเรียนรู้ที่แตกต่างกันไป นับเป็นช่องว่างในการยกระดับความรู้และสถานะภาพในการประกอบอาชีพของตนเอง ส่วนหน่วยงานที่เกษตรกรได้รับการศึกษาตลอดชีวิตมากที่สุดเป็น กศน. นั้น เป็นเพราะว่าสถาบัน กศน. มีหน้าที่จัดและส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งมีหน่วยงาน/สถานศึกษากระจายอยู่ทั่วทุกพื้นที่ของประเทศ ซึ่งในปีงบประมาณ 2553 กระทรวงศึกษาธิการมีนโยบายจัดตั้งศูนย์/กศน.ตำบล ซึ่งทำหน้าที่บริการการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยทุกรูปแบบในพื้นที่ตำบลนั้น (สำนักงาน กศน. 2553:19)

สำหรับการศึกษาตามอัธยาศัยพบว่ากลุ่มเกษตรกรได้รับข้อมูลข่าวสารจากสื่อโทรทัศน์มากที่สุด รองลงมาจากวิทยุ โดยเฉพาะวิทยุชุมชน ส่วนแหล่งความรู้ข้อมูลข่าวสารที่ได้รับจากการประชุมในหมู่บ้านมากที่สุด รองลงมาเป็นที่รับแจ้งข่าวสารจากภูมิปัญญาท้องถิ่น (ผู้รู้ในหมู่บ้าน) และการแจ้งข่าวสารจากผู้นำชุมชน ซึ่งแสดงว่าเกษตรกรมีโอกาสได้รับการศึกษาตลอดชีวิตจากสื่อที่อยู่ใกล้ชิดกับตัวเอง มีการเข้าถึงและสะดวกต่อการรับรู้ได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ อีกทั้งสื่อโทรทัศน์และวิทยุชุมชน มีรายการที่ตนเองและครอบครัวชอบด้วย ส่วนความรู้ทักษะด้านอาชีพต่าง ๆ เกษตรกรส่วนใหญ่ก็ได้เรียนรู้ด้วยการเรียนรู้ด้วยตนเอง และจากพ่อ-แม่และ ปู่ ย่า ตา ยาย รวมทั้งญาติพี่น้องในครัวเรือน

2) จากการวิจัยพบว่า ปัญหาการรับบริการการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกร ส่วนใหญ่เกษตรกรมีความเห็นว่า ไม่ทราบว่าหน่วยงานใดให้บริการอยู่บ้างในชุมชน และไม่รู้ว่าจะเรียนอะไร

ดี และเมื่อมีโอกาสเข้าเรียนแล้วส่วนใหญ่ไปเข้าชั้นเรียนไม่ทัน เนื้อหาที่รับรู้ระหว่างเรียนไม่ค่อยตรงกับสิ่งที่อยากเรียนรู้และประกอบอาชีพการเกษตร เนื้อหาส่วนใหญ่เน้นแต่ทฤษฎีไม่ค่อยให้มีการฝึกปฏิบัติจริง อีกทั้งเวลาที่ให้บริการไม่สอดคล้องกับเวลาที่ว่างของเกษตรกร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุมาลี สังข์ศรี และคณะ (2553 : 189-190) ที่ได้ศึกษารูปแบบและแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อเพิ่มโอกาสทางการศึกษาให้กับประชากรกลุ่มอายุ 15-59 ปี ที่อยู่นอกระบบโรงเรียน ในส่วนของกลุ่มเกษตรกรได้พบว่า เนื้อหาการจัดไม่สอดคล้องกับสิ่งที่ต้องการจะเรียนรู้ ไม่สามารถนำไปประกอบอาชีพได้ ทางด้านระยะเวลาการรับบริการอบรมไม่ตรงกับเวลาว่าง เนื้อหามากเกินไปไม่เน้นการฝึกปฏิบัติ และปัญหาส่วนจัดกิจกรรมและโครงการในส่วนของศึกษานอกระบบจะมีหลักสูตร และระยะเวลาที่จัดแน่นอน การจัดต้องมีความพร้อมทั้งงบประมาณ วิทยากร และการได้มาซึ่งวัสดุอุปกรณ์ในการจัดฝึก โดยเฉพาะการจัดฝึกทักษะอาชีพ และกิจกรรมกลุ่มพัฒนาอาชีพ ซึ่งเกษตรกรมักจะไม่มีเวลาว่างที่ตรงกัน และการเรียนการสอนจำเป็นต้องจัดอย่างต่อเนื่อง แต่เกษตรกรจะมีเวลาเป็นระยะ หากมีภารกิจหรือมีความจำเป็นต้องเพราะปลูก หรือต้องเกี่ยวกับผลผลิต จึงไม่สามารถที่จะรับกิจกรรมในโครงการต่าง ๆ ได้

ในส่วนของการศึกษาตามอัธยาศัย ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาการรับรู้ข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ ส่วนใหญ่ระบุว่าช่วงเวลาที่ให้บริการไม่สอดคล้องกับเวลาว่างของเกษตรกร และเนื้อหาที่ได้รับไม่ตรงกับความต้องการ อีกทั้งรูปแบบรายการไม่น่าสนใจ กรณีของการรับฟังหรือรับชมจากสื่อก็ไม่ค่อยชัดเจนอีกด้วย ในส่วนของข้อมูลข่าวสารจากแหล่งเรียนรู้พบว่าเกษตรกรไม่ทราบว่าแหล่งความรู้อยู่ที่ใดบ้าง ประกอบกับแหล่งเรียนรู้ไม่พร้อมในการถ่ายทอด ทั้งนี้เนื่องจากแหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่ในชุมชนส่วนใหญ่จะอยู่ในที่ตั้งของตำบล หรือไม่ก็อยู่กระจัดกระจายกัน ทำให้เกษตรกรไม่ค่อยทราบแหล่งเรียนรู้ และการจัดกิจกรรมของแหล่งเรียนรู้ก็มีเป็นครั้งคราว จึงทำให้เกษตรกรเข้าไม่ถึงข้อมูลข่าวสาร และการบริการของแหล่งเรียนรู้ดังกล่าวได้

5.3.2 สภาพและปัญหาการจัดและการรับบริการของเกษตรกรตามความคิดเห็นของผู้นำชุมชนและกรรมการชุมชน

จากการศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกรตามความคิดเห็นของผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชน ระบุว่าในชุมชนส่วนใหญ่มีกิจกรรมการศึกษาทุกประเภททั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย และภายใต้การศึกษาแต่ละประเภท เช่น การศึกษาในระบบก็มีการศึกษาระดับประถมและมัธยมศึกษา การศึกษานอกระบบก็มีการฝึกอบรมอาชีพ การศึกษานอกระบบขั้นพื้นฐาน การศึกษาตามอัธยาศัยก็มีแหล่งการเรียนรู้ มีการจัดประชุม จัดบอร์ด และรายการวิทยุชุมชน วัตถุประสงค์ของหน่วยงานผู้

จัดส่วนใหญ่จัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพให้แก่เกษตรกรมากที่สุด รองลงมาเพื่อให้นำความรู้ไปประกอบอาชีพเสริม เมื่อถามถึงปัญหาที่เกษตรกรพบในการรับบริการการศึกษาพบว่า มีทั้งปัญหาทั่วไป (ซึ่งได้แก่ 'ไม่รู้ว่าจะเรียนไปทำไม (ร้อยละ 33) 'ไม่รู้ว่าจะเรียนอะไร (ร้อยละ 32.3) 'ไม่รู้แหล่งที่จะรับบริการการศึกษา (ร้อยละ 24.0) และปัญหาจากการศึกษาแต่ละประเภท เช่น ปัญหาจากการรับบริการการศึกษาในระบบ ได้แก่ 'ไม่มีเวลาไปเรียน (ร้อยละ 61.5) 'เรียนไม่ทันคนอื่น (ร้อยละ 35.4) ปัญหาจากการรับบริการ การศึกษานอกระบบ ได้แก่ 'เนื้อหา เน้นแต่ภาคทฤษฎีไม่เน้นปฏิบัติ (ร้อยละ 36.5) 'ประเมินผลโดยการสอบไม่เหมาะสมกับเกษตรกร (ร้อยละ 35.4) เวลาที่จัดกิจกรรมไม่ตรงกับเวลาว่าง (ร้อยละ 32.3) 'เนื้อหาไม่สอดคล้องกับความต้องการ (ร้อยละ 30.9) ส่วนปัญหาจากการรับข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ ได้แก่ 'ช่วงเวลาเผยแพร่ข่าวสารไม่ตรงกับเวลาว่าง (ร้อยละ 56.8) 'เนื้อหาไม่ตรงกับความต้องการยังไม่เป็นประโยชน์แก่เกษตรกร (ร้อยละ 35)

การที่ผลการวิจัยในส่วนของสภาพการจัดการศึกษาตลอดชีวิตปรากฏเช่นนั้น นับว่าสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงจากการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปสำรวจไปศึกษาชุมชนต่าง ๆ ที่เป็นพื้นที่ที่ศึกษาก็พบข้อมูลตรงกัน โดยในพื้นที่ระดับอำเภอหรือตำบลนั้น ในส่วนของการศึกษาในระบบโรงเรียน ก็จะพบว่า มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาและโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตั้งอยู่ซึ่งให้บริการการศึกษาในระบบ ตั้งแต่ระดับประถมจนถึงมัธยมศึกษาตอนต้น บางแห่งมีถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในส่วนของศึกษานอกระบบก็พบว่า มีหน่วยงานการศึกษานอกระบบและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าไปจัดกิจกรรมการอบรมให้ความรู้ด้านต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นด้านอาชีพเพื่อให้เกษตรกรและประชาชนที่สนใจนำความรู้ไปใช้ในการปรับปรุงอาชีพเดิมหรือสร้างอาชีพเสริมเพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ หลายแห่งมีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ขึ้น ในส่วนของการศึกษาตามอัธยาศัยก็พบว่า ในชุมชนต่าง ๆ มีศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน หรือบางแห่งเป็นที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน นอกจากนั้นบางแห่งมีศูนย์ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีหอกระจายข่าว มีบอร์ดติดประกาศข้อมูลต่าง ๆ ซึ่งจากข้อมูลที่ได้จากการวิจัยและจากการที่เข้าไปศึกษาพื้นที่ที่นับว่าในแต่ละชุมชนมีการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งประกอบด้วยการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย อยู่พอสมควร

เมื่อพิจารณาผลการวิจัยในส่วนของปัญหาในการรับบริการการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกร นับว่าเป็นปัญหาที่เป็นข้อเท็จจริงที่พบในการจัดบริการการศึกษาให้แก่เกษตรกรและข้อมูลเหล่านั้นนับว่าเป็นประโยชน์แก่หน่วยงานผู้จัดการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาก เช่น ปัญหาการไม่รู้จะเรียนไปทำไม นั้นสะท้อนให้เห็นว่าหน่วยงานผู้จัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังขาดการสร้างความรู้ความเข้าใจ การช่วยให้เกษตรกรตระหนักถึงความจำเป็นของการศึกษาหรือการเรียนรู้เรื่องนี้มีความสำคัญมากและต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วน นอกจากนั้น ปัญหาการไม่รู้ว่าจะเรียนรู้อะไรดี และการไม่รู้ว่าจะไปรับบริการได้ที่ไหน ประเด็นนี้แสดงถึงการขาดการประชาสัมพันธ์ การ

ให้ข้อมูลที่ละเอียดสร้างความเข้าใจและให้ทั่วถึงกลุ่มเป้าหมายในทุกพื้นที่ ส่วนปัญหาเกี่ยวกับเนื้อหาไม่ตรงกับความต้องการ ไม่เป็นประโยชน์ต่อเกษตรกร เวลาในการจัดกิจกรรม และเวลาในการเผยแพร่ความรู้ไม่ตรงกับเวลาว่างของเกษตรกรการประเมินไม่ควรใช้การสอบนั้น สิ่งเหล่านั้นหน่วยงานผู้จัดสามารถเป็นข้อมูลในการปรับกิจกรรมที่จัดให้เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการและความพร้อมของกลุ่มเป้าหมายเกษตรกรให้มากยิ่งขึ้น ปัญหาเหล่านี้สอดคล้องกับข้อค้นพบของสุมาลี สังข์ศรี และคณะ (2552) ในการวิจัยเรื่องการวิจัยและพัฒนารูปแบบแนวทางการจัดการการศึกษาเพื่อเพิ่มโอกาสทางการศึกษาให้กับประชากรกลุ่มอายุ 15-59 ปี ที่อยู่นอกระบบโรงเรียน ซึ่งมีผลการวิจัยในส่วนของปัญหาการรับบริการการศึกษานอกระบบของประชากรกลุ่มอายุ 15-59 ปี ที่อยู่นอกระบบโรงเรียนว่าปัญหามี 5 ด้านคือ 1) ด้านเนื้อหา ปัญหาคือเนื้อหาที่จัดกิจกรรมไม่สอดคล้องกับสิ่งที่ต้องการจะเรียนรู้ไม่สามารถนำไปประกอบอาชีพได้ 2) ด้านระยะเวลา พบว่าระยะเวลาในการอบรมไม่ตรงกับเวลาว่างของกลุ่มเป้าหมาย 3) ด้านวิธีการจัดกิจกรรม พบปัญหาว่าเน้นเนื้อหามากเกินไป ไม่เน้นการฝึกปฏิบัติ 4) ด้านสถานที่จัดกิจกรรม คับแคบไม่เพียงพอ ขาดสิ่งอำนวยความสะดวก 5) ด้านค่าใช้จ่าย กลุ่มเป้าหมายไม่มีทุนเพียงพอ 6) ด้านปัญหาส่วนตัวคือกลุ่มเป้าหมายไม่มีเวลาเนื่องจากมีภาระงานมาก

จากผลการวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าปัญหาเหล่านี้ยังเกิดขึ้นต่อเนื่อง ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรดำเนินการแก้ไขโดยเร็ว

5.3.3 สภาพและปัญหาการจัดและการรับบริการของเกษตรกรตามความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

จากผลการศึกษาที่พบว่าเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีความเห็นต่อโอกาสการได้รับการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกร ระดับมากตามลำดับ คือ เกษตรกรควรได้รับการสร้างแรงจูงใจให้เห็นความสำคัญของการเรียนรู้ รองลงมา คือ มีความจำเป็นที่เกษตรกรต้องได้รับความรู้หรือการศึกษาเพิ่มเติมอย่างต่อเนื่อง และเห็นว่า การเผยแพร่ความรู้ต่างๆ กับเกษตรกรแก่เกษตรกรยังไม่เพียงพอ นั้น เรื่องนี้เป็นเพราะการรับรู้ของเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องว่า เกษตรกรเป็นคนกลุ่มใหญ่ของประเทศ และอาชีพเกษตรกรก็เป็นอาชีพที่สำคัญ แต่เกษตรกรยังด้อยโอกาสในหลายเรื่อง รวมถึงยังเข้าไม่ถึงบริการของรัฐจนกลายเป็นปัญหาสำคัญ เช่น ปัญหานี้สิน ปัญหาสุขภาพอนามัยและสาธารณสุข ปัญหาการนำความรู้และเทคโนโลยีมาใช้เพื่อเพิ่มผลผลิต เป็นต้น ดังนั้นเกษตรกรจึงเป็นกลุ่มเป้าหมายที่สำคัญของการให้บริการจากภาครัฐ ทำให้เกษตรกรมีโอกาสได้รับการศึกษาตลอดชีวิต ขณะเดียวกันเกษตรกรก็จำเป็นต้องพัฒนาตนเองโดยการศึกษาเพิ่มเติมอย่างต่อเนื่องเช่นกัน ซึ่งเรื่องนี้สอดคล้องกับบทวิเคราะห์ของมูลนิธิรามาธิบดี

(ประเทศไทย) (http://www.sathai.org/hotissue/030-Agri_Stategy.htm) ที่เห็นว่าโลกก้าวเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ ส่งผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรไทยและชุมชนชนบท ภาคการเกษตรไทยอยู่ในภาวะที่น่าเป็นห่วง เกษตรกรเป็นหนี้สิน คนจนภาคเกษตรกรรมจะล้มละลายและหันเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม ดังนั้นทุกหน่วยงาน ทุกองค์กรจึงควรให้ความสำคัญต่อเกษตรกรมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ภาครัฐหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องจะไม่ประสบความสำเร็จเลย หากเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายไม่ได้ตระหนักในความสำคัญของการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เพื่อนำความรู้มาปรับปรุงคุณภาพชีวิตในทุกด้าน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องสร้างแรงจูงใจให้เกษตรกรเห็นความสำคัญของการเรียนรู้

5.3.4 ความต้องการการศึกษาตลอดชีวิตของเกษตรกร

จากผลการวิจัยเกี่ยวกับความต้องการการศึกษาตลอดชีวิตของกลุ่มเกษตรกร พบว่าเกษตรกรมีความต้องการรับบริการการศึกษาตามอัธยาศัยมากที่สุด วัตถุประสงค์การรับบริการต้องการนำความรู้และทักษะไปพัฒนาอาชีพและเพิ่มรายได้ รองลงมาเป็นอาชีพเสริม และเนื้อหาความรู้และทักษะต้องอยู่ในด้านการเกษตร และการดำรงชีวิต ในส่วนของการศึกษานอกระบบเกษตรกรต้องการวิธีการรับบริการการเรียนรู้ด้วยการศึกษาดูงานมากที่สุด และเรื่องที่ยากได้คือ จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ รองลงมาเป็นวิทยุ-โทรทัศน์ สถานที่ควรเป็นแหล่งกลางของชุมชน เช่น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน หรือแหล่งกลางของชุมชน รวมทั้งต้องการบริการในช่วงเวลาที่ว่างเว้นจากฤดูทำนา-ทำไร่-ทำสวน เป็นต้น ซึ่งความต้องการดังกล่าวได้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุมาลี สังข์ศรี และคณะ (2553 : 191-192) ที่พบว่ากลุ่มประชากรที่อยู่นอกโรงเรียนส่วนใหญ่มีความต้องการฝึกอบรมอาชีพมากที่สุด เนื้อหาในการรับบริการหรือในการจัดกิจกรรมเป็นอาชีพเสริม สถานที่จัดที่เหมาะสมคือ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ทั้งนี้เป็นเพราะในชุมชนที่เกษตรกรอาศัยอยู่ จะมีหน่วยงานต่าง ๆ ไปจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้อยู่ในตำบล หมู่บ้าน เช่น ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีเศรษฐกิจการเกษตร ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน กศน. และหรือขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่จัดตั้งขึ้น

สำหรับความต้องการการศึกษาตามอัธยาศัยของเกษตรกร พบว่าเกษตรกรมีความต้องการที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับการเกษตร (ทำนา-ทำไร่-ทำสวน) รองลงมาเป็นอาชีพเสริม สื่อที่ต้องการเป็นโทรทัศน์มากที่สุด รองลงมาเป็นหนังสือพิมพ์ และวิทยุ โดยเฉพาะวิทยุชุมชน สถานที่ที่ต้องการเรียนรู้ต้องการที่ศูนย์การเรียนรู้มากที่สุด รองลงมาเป็นที่บ้านครอบครัว และต้องการให้มีการจัดหน่วยเคลื่อนที่เข้าไปถึงชาวบ้าน/ชุมชน ในแต่ละท้องถิ่นให้มากที่สุด ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากเกษตรกรไม่ค่อยมีเวลาดำรงงานนัก การจัดกิจกรรมควรมีเป็นครั้งคราว และใช้สื่อทางโทรทัศน์ และวิทยุ โดยเฉพาะวิทยุชุมชนให้มาก ส่วนสถานที่ควรใช้แหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ซึ่ง

เกษตรกรจะใช้บริการเมื่อใด เวลาใดก็ได้ยามที่ตนเองว่างจากการประกอบอาชีพ ส่วนการเคลื่อนที่แห่งบริการไปในชุมชนและหมู่บ้าน ถ้ามีการประชาสัมพันธ์ล่วงหน้าแล้วเกษตรกรสามารถกำหนดเวลา หรือเตรียมตัวเข้ารับบริการกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

5.3.5 แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกร ตามความคิดเห็นของผู้นำชุมชน กรรมการชุมชน

ผลการวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตตามความคิดเห็นของผู้นำชุมชนและกรรมการชุมชน ซึ่งผลการวิจัยได้แสดงให้เห็นว่าผู้นำชุมชนและกรรมการชุมชนได้ให้ข้อเสนอต่อแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในประเด็นสำคัญหลายประเด็น ประกอบด้วย หลักการจัดการศึกษาตลอดชีวิต เสนอว่า เปิดโอกาสให้เกษตรกรกลับมาศึกษาหรือเรียนรู้ได้ตลอดเวลา เลือกเรียนรู้สิ่งที่ต้องการได้ และสิ่งที่จัดให้เรียนรู้ควรเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์แก่กลุ่มเป้าหมายประเภทของการศึกษา การศึกษาที่เหมาะสมกับเกษตรกรมากที่สุดคือ การศึกษาตามอัธยาศัย รองลงมาคือ การศึกษานอกระบบ วิธีการในการให้ความรู้แก่เกษตรกรควรเป็นวิธีการฝึกอบรมมากที่สุด รองลงมาคือ การศึกษานอกระบบ วิธีการในการให้ความรู้แก่เกษตรกรควรเป็นวิธีการฝึกอบรมมากที่สุด รองลงมาคือ ศึกษาจากของจริง เนื้อหาความรู้ ที่ควรจัดคือ เศรษฐกิจพอเพียง (ร้อยละ 79.7) และความรู้เกี่ยวกับอาชีพเสริม (ร้อยละ 68.8) สื่อที่ควรใช้ถ่ายทอดความรู้แก่เกษตรกรคือ นิทรรศการ คอมพิวเตอร์ สื่อบุคคล และโทรทัศน์ ตามลำดับ ช่วงเวลาในการจัดกิจกรรม ควรเป็นช่วงเวลาสั้น ๆ ในช่วงที่เกษตรกรพักการทำงานในไร่ระหว่างวันและตอนค่ำหลังเลิกงาน สถานที่ที่เสนอแนะคือ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน การประเมินผลการเรียนรู้ของเกษตรกรควรเป็นลักษณะการประเมินจากสภาพความเป็นจริง หน่วยงานที่ควรเป็นแกนกลางในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกรในแต่ละชุมชนควรเป็นหน่วยงานการศึกษานอกระบบ และหากต้องการให้เกษตรกรได้รับการศึกษาตลอดชีวิตอย่างต่อเนื่อง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรตระหนักว่ากิจกรรมที่จัดต้องเป็นประโยชน์แก่เกษตรกรและนำไปใช้ได้จริง การทำการประชาสัมพันธ์แก่กลุ่มเป้าหมายอย่างทั่วถึง และควรสำรวจความต้องการของเกษตรกรก่อนกำหนดกิจกรรม ด้านอาชีพของเกษตรกร ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรต้องการการเรียนรู้แบบดั้งเดิม หรือตามธรรมชาติมากที่สุดนั่นก็คือรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัย

ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับข้อค้นพบจากการวิจัยของ เดชา หวังมี (2549 : บทคัดย่อ) ซึ่งศึกษาเรื่องความต้องการในการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนในชนบทจังหวัดพังงา มีผลการวิจัยพบว่าด้านเนื้อหาประชาชนต้องการเรียนรู้ด้านสุขภาพอนามัย การฝึกทักษะอาชีพ มีข้อเสนอแนะว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในลักษณะของแหล่งเรียนรู้เป็นหลัก ในด้านรูปแบบ

การศึกษาหรือการเรียนรู้สอดคล้องกับผลการวิจัยของวีรวุฒิ วงศ์สันต์ (2542 : บทคัดย่อ) ซึ่งศึกษาเรื่องรูปแบบการเรียนรู้และระบบคิด

ผลการวิจัยข้อเสนอของผู้นำชุมชนและกรรมการชุมชนต่อแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกรในครั้งนี้นับว่าสอดคล้องกับสภาพและบริการของชุมชน สอดคล้องกับสภาพการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนชนบท ซึ่งหากพิจารณาถึงการนำไปสู่การปฏิบัติว่ามีความเป็นไปได้ ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากผู้เสนอแนวทางเป็นผู้ที่อยู่ในชุมชนเอง ส่วนใหญ่เกิดและเติบโตในชุมชน รู้จักสภาพแวดล้อมของชุมชนและธรรมชาติของคนในชุมชนเป็นอย่างดี สิ่งที่คิดว่าน่าจะนำไปสู่การปฏิบัติได้ ได้แก่ การศึกษาที่เหมาะสมกับเกษตรกรควรเป็นการศึกษาตามอัธยาศัยมากที่สุด รองลงมาเป็นการศึกษานอกระบบ ในประเด็นนี้สอดคล้องกับธรรมชาติของเกษตรกรซึ่งเป็นชาวชนบท การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นมักจะเป็นการเรียนรู้ในวิถีชีวิต เป็นการเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการ หรือการศึกษาตามอัธยาศัยมากกว่า เช่น การเรียนรู้ทักษะอาชีพจากครอบครัวและจากบรรพบุรุษสืบทอดกันมา เพราะฉะนั้นการศึกษาตามอัธยาศัยจึงเหมาะสมกับวิถีชีวิตของเกษตรกร หน่วยงานผู้จัดควรออกแบบการศึกษาตามอัธยาศัยที่เหมาะสมกับเกษตรกร รองลงมาเป็นการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบ สำหรับวิธีการถ่ายทอดความรู้ ควรเป็นการฝึกอบรมและการศึกษาดูงานดูจากของจริง ประเด็นนี้ก็สอดคล้องกับธรรมชาติของเกษตรกรเพราะเกษตรกรไม่มีเวลาว่างมาก ต้องยุ่งกับการทำนา ทำไร่ และส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ไม่ได้อยู่ใกล้ชีวิตการศึกษา เพราะฉะนั้นการอบรมในระยะสั้น ๆ และการได้ลงมือฝึกปฏิบัติ ประกอบกับการได้ดูงานได้เห็นของจริงจะเหมาะสมกับธรรมชาติของเกษตรกร ส่วนในเรื่องของสื่อ สื่อประเภทต่าง ๆ ที่ผู้นำชุมชนและกรรมการชุมชนเสนอมานั้นมีความเป็นไปได้ ยกเว้นในส่วนของสื่อคอมพิวเตอร์ การจะนำสื่อคอมพิวเตอร์มาใช้นั้นเป็นเรื่องที่ทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมและความก้าวหน้าของเทคโนโลยี แต่การนำมาใช้อาจจะต้องพิจารณาความพร้อมของสภาพแวดล้อมและความพร้อมในด้านทักษะของกลุ่มเป้าหมายด้วย ด้านช่วงเวลาในการจัดกิจกรรมควรจะเป็นช่วงที่เกษตรกรพักจากการทำนาระหว่างวันเป็นช่วงสั้น ๆ และตอนค่ำหลังเลิกงาน การที่ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้ อาจจะเป็นไปได้ว่าช่วงเวลาสั้น ๆ และตอนค่ำหลังเลิกงาน การที่ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้อาจจะเป็นได้ว่าช่วงเวลาสั้น ๆ ระหว่างพักงานระหว่างวันอาจจะเป็นการบริการการศึกษาตามอัธยาศัย ฝ่ายรายการวิทยุ หรือสื่อสิ่งพิมพ์ ส่วนช่วงเวลาค่ำหลังเลิกงานอาจจะเป็นการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบให้แก่เกษตรกร ซึ่งมีความเป็นไปได้ สำหรับสถานที่จัดกิจกรรมมีข้อเสนอว่า ควรจัดที่ศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน ในประเด็นนี้ก็มีความเป็นไปได้เช่นกัน เพราะในแต่ละตำบล/ชุมชนส่วนใหญ่มีที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน หรือศูนย์การเรียนรู้ชุมชนอยู่ และส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในบริเวณที่ค่อนข้างจะเป็นศูนย์กลางของชุมชน ประชาชนในชุมชน สามารถเดินทางมาได้สะดวกพอสมควร เพราะฉะนั้นจึงเป็นไปได้ที่จะจัดกิจกรรมที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ส่วนในประเด็นที่เกี่ยวกับสิ่งที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตควรดำเนินการหาความต้องการให้

เกษตรกรได้รับการศึกษาตลอดชีวิตอย่างต่อเนื่อง ผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชนเสนอว่า กิจกรรมที่จัดต้องเป็นประโยชน์แก่เกษตรกรและนำไปใช้ได้จริง ควรประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลข่าวสารและสร้างความเข้าใจแก่กลุ่มเป้าหมายอย่างทั่วถึง และควรสำรวจความต้องการของเกษตรกรก่อนกำหนดกิจกรรม ข้อเสนอเหล่านี้ว่ามีประโยชน์มาก และจะช่วยให้การจัดกิจกรรมมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกรมากยิ่งขึ้น ข้อเสนอนี้เป็นข้อเสนอที่จะช่วยแก้ปัญหาแก่เกษตรกรอย่างตรงประเด็น เพราะปัญหาที่เกษตรกรประสบคือ สิ่งที่ยังเรียนไม่คอยตรงกับความต้องการ นำไปใช้ไม่ได้ ไม่รู้ไม่เข้าใจว่าจะเรียนไปทำไม จะเรียนรู้อะไร และจะรับบริการได้ที่ไหน นอกจากนั้นหากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้นำข้อเสนอนี้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกร จะทำให้เกษตรกรได้รับการศึกษาที่เป็นประโยชน์แก่เขาและรับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

5.3.6 แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกรตามความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

จากผลการศึกษาที่พบว่าเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีความเห็นในเรื่องแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกรว่า แนวคิด/หลักการ คือสิ่งที่เรียนรู้ควรนำไปใช้ประโยชน์ได้มากที่สุด เปิดโอกาสให้เกษตรกรได้รับการเรียนรู้ตลอดชีวิต ให้เกษตรกรสามารถเลือกเรียนรู้ในสิ่งที่ตรงกับความต้องการ ได้การศึกษาตามอรรถศาสตร์เป็นรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตที่เหมาะสมกับเกษตรกรมากที่สุด และวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อให้มีความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพมากที่สุด นั้น ประเด็นต่างๆ ทั้งในเรื่องแนวคิด/หลักการ รูปแบบการเรียนรู้ และวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ล้วนมีความสอดคล้องกันทั้งสิ้น นั่นคือการยึดเกษตรกรเป็นสำคัญ การจัดการศึกษาต้องตอบสนองความต้องการ ความจำเป็น หรือปัญหาของเกษตรกร มิใช่การยึดยึดความรู้ หรือจัดกิจกรรมตามงบประมาณ/ ตามความต้องการของหน่วยงาน หรือเพื่อผลประโยชน์ที่บุคคลหน่วยงานหรือองค์กรจะได้รับ ซึ่งจะเป็นการซ้ำเติมเพิ่มปัญหาให้กับเกษตรกรมากขึ้น อย่างไรก็ดี ก็ยังมีความรู้ที่ควรเสริมหรือเพิ่มเติมให้แก่เกษตรกร เป็นการต่อยอดจากฐานความรู้เดิม เพื่อให้มีคุณสมบัติหรือคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในหลายๆ มิติ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจความรู้ความสามารถ ลักษณะชีวิต ดังที่เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2546 : 52-107) ได้เขียนไว้ และจากผลการศึกษาที่พบว่าเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีความเห็นว่าการหาความรู้ที่ควรจัดให้แก่กลุ่มเกษตรกรมากที่สุด คือ การเกษตร รองลงมาคือ เศรษฐกิจพอเพียง อาชีพเสริม สิ่งแวดล้อม และ สุขภาพอนามัยนั้นมีความสอดคล้องกัน เนื้อหาเหล่านี้ควรจัดให้มีความเชื่อมโยงกันทั้งด้านอาชีพเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย ดังนั้นรูปแบบการศึกษาตลอด

ชีวิตสำหรับเกษตรกรควรเสริมสร้างความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ขึ้นจากฐานความรู้ความสามารถและความต้องการของเกษตรกร

5.3.7 รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกร

จากผลการวิจัยที่ได้เสนอรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกร โดยมีองค์ประกอบต่างๆ คือ หลักการ วัตถุประสงค์ รูปแบบ (ทั้งการศึกษาตามอัธยาศัย และการศึกษาในระบบ โดยนำเสนอในเรื่องของสื่อ แหล่งความรู้ สถานที่ ระยะเวลา ตามรูปแบบการศึกษาทั้ง 2 แบบ) การวัดและประเมินผล การเทียบโอนความรู้และประสบการณ์ หน่วยงานที่ควรเป็นหลักในการจัดเครือข่าย และการมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งองค์ประกอบของรูปแบบที่นำเสนอนี้เป็นการสังเคราะห์ข้อมูลจากผลการวิจัย โดยยึดความคิดเห็นของเกษตรกรเป็นสำคัญ และพิจารณาเพิ่มเติมจากข้อเสนอแนะของผู้นำชุมชน กรรมการชุมชน เจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การนำเสนอรูปแบบอย่างเป็นระบบนี้ ก็เพื่อเป็นการถ่ายทอดความคิด ความเข้าใจในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกร โดยอยู่บนฐานการวิจัย เพื่อเป็นแนวทางดำเนินงานสำหรับองค์กร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งแนวคิด เช่นนี้สอดคล้องกับแนวคิดในนิยาม“รูปแบบ” ที่เยาดี วิบูลย์ศรี (2536 : 25) ได้เขียนไว้ว่า รูปแบบ คือ วิธีที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งได้ถ่ายทอดความคิด ความเข้าใจ ตลอดจนจินตนาการที่มีต่อปรากฏการณ์ หรือ เรื่องราวใด ๆ ให้ปรากฏในลักษณะของการสื่อสารในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เป็นแบบจำลอง หรือเป็นตัวแบบที่ใช้เป็นแบบอย่างต่อไป

จากข้อเสนอรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกรในองค์ประกอบด้านหลักการในการจัดนั้น ล้วนเป็นประเด็นที่มีความสำคัญทั้งสิ้น โดยเฉพาะการสร้างความตระหนัก ความรู้ ความเข้าใจในการศึกษาตลอดชีวิตให้กับเกษตรกร นั้นเป็นเรื่องที่จัดไว้เป็นอันดับแรก เพราะหากเกษตรกรไม่เข้าใจ ก็จะเพิกเฉยต่อความรู้ วิทยาการและเทคโนโลยีใหม่ ที่สามารถนำมาใช้เพื่อเพิ่มผลผลิตและปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ในขณะที่สังคมรอบตัวมีการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงในเรื่องเหล่านี้อย่างรวดเร็ว หากเกษตรกรหยุดการเรียนรู้เมื่อก้าวพ้นจากโรงเรียน ก็นับวันแต่จะถอยหลัง ดังนั้นจึงต้องสร้างความตระหนักในความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมทางความคิดสู่การเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ ต่อไป ซึ่งเรื่องนี้สอดคล้องกับกรอบแนวคิดของการศึกษาตลอดชีวิต (สุมาลี สังข์ศรี, 2544 : 23-28) ที่ว่าการศึกษาไม่ได้สิ้นสุดเพียงเมื่อบุคคลจบจากโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาเท่านั้น หากแต่บุคคลควรจะต้องได้รับความรู้ ได้เรียนรู้ในทุกช่วงของชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย เพราะช่วงชีวิตหลังจากที่บุคคลจบจากโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษานั้น เป็นช่วงชีวิตที่ยาวนานมากกว่า ดังนั้น บุคคลยังต้องการการเรียนรู้เพื่อจะต้องพัฒนาตนเองอยู่เสมอ เพื่อปรับตัวให้เข้ากับเปลี่ยนแปลงของสังคมสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นตลอดเวลา

จากข้อเสนอในเรื่องรูปแบบการศึกษาที่ควรจัดให้แก่เกษตรกร คือ การศึกษาตามอัธยาศัย รองลงมาคือศึกษานอกระบบ นั้น เรื่องนี้เป็นไปตามผลการวิจัยซึ่งเป็นความต้องการของเกษตรกร และตรงกับข้อเสนอของเจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งทั้งสองกลุ่มต่างก็ให้ความสำคัญของการศึกษาตามอัธยาศัย และศึกษานอกระบบ รูปแบบการศึกษาเช่นนี้นับว่ามีความสำคัญ โดยเฉพาะสังคมปัจจุบันที่มีความเปลี่ยนแปลงและมีความก้าวหน้าทางด้านวิทยาการและเทคโนโลยี ตลอดจนมีความเชื่อมโยงในลักษณะ โลกาภิวัตน์ ดังนั้นผู้คนจึงสามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลา การศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงมีความสำคัญมากขึ้น การที่ผลการวิจัยให้ความสำคัญกับการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นอันดับแรกนั้น นอกจากเหตุผลดังกล่าวแล้ว อาจเป็นเพราะเงื่อนไขและข้อจำกัดของตัวเกษตรกรเอง การที่เกษตรกรต้องทำงานตามฤดูกาล และทำงานตลอดเวลา การมีเวลาเพื่อการเรียนรู้ก็ต้องเป็นไปตามความเหมาะสมที่เกษตรกรต้องจัดสรรให้กับชีวิตด้วย การศึกษาตามอัธยาศัยมีความยืดหยุ่นสูงในหลาย ๆ เรื่อง และตอบสนองความต้องการในการเรียนรู้มากที่สุด เงื่อนไขน้อยที่สุด ดังนั้นจึงเป็นรูปแบบที่เกษตรกรและเจ้าหน้าที่ต้องการมากที่สุด สำหรับศึกษานอกระบบ นั้นเป็นรูปแบบการศึกษาที่ดำเนินการอย่างแพร่หลายในประเทศไทย โดยมีหน่วยงาน กศน. อยู่ทุกตำบล หมู่บ้าน ประชาชนทั่วไปรวมทั้งเกษตรกรสามารถเข้าถึงได้ง่าย และมีหลากหลายโปรแกรมให้เลือกตามความต้องการ กระนั้นก็ตามก็ยังเป็นไปตามเงื่อนไขและระเบียบกฎเกณฑ์ที่ต้องปฏิบัติ ความยืดหยุ่น คล่องตัวจึงน้อยกว่าการศึกษาตามอัธยาศัย ด้วยเหตุนี้การศึกษาทั้งสองรูปแบบ คือ การศึกษาตามอัธยาศัย และศึกษานอกระบบจึงนำมาเสนอไว้เพื่อใช้จัดการศึกษาให้เกษตรกรตามลำดับ

สำหรับเนื้อหาที่กำหนดไว้ในรูปแบบมีอยู่หลายเรื่อง (ตามลำดับ) และครอบคลุมกับชีวิตของเกษตรกร อย่างไรก็ตามเนื้อหาดังกล่าวไม่ได้ตายตัว ดังนั้นเมื่อนำรูปแบบไปใช้ควรมีการศึกษาสำรวจในชั้นวางแผน เพื่อให้กลุ่มเกษตรกรเป้าหมายสามารถรับการเรียนรู้ที่ตรงกับความต้องการในวิถีชีวิตจริงของชุมชนและสังคมนั้นๆ ต่อไป

จากข้อเสนอในเรื่องของสื่อที่ควรนำมาจัดบริการให้ความรู้ นั้น การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นสื่อ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ วิทยุ (วิทยุชุมชน) การศึกษาดูงานของจริง และสื่อศึกษานอกระบบ เป็นแหล่งเรียนรู้ต่างๆ วิทยุ โทรทัศน์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น สื่อบุคคล-วิทยากร และศึกษาดูงาน-ของจริง ข้อเสนอในเรื่องสื่อของการศึกษาทั้งสองรูปแบบมีความสอดคล้องกัน โดยเป็นสื่อที่ใกล้ตัว ที่เกษตรกรสามารถเข้าถึง หรือเรียนรู้ได้ง่าย การใช้บริการหรือการเรียนรู้ไม่ค่อยยุ่งยากซับซ้อน มีหลายมิติทั้งภาพและเสียง และเกษตรกรสามารถเรียนรู้จากกรณีตัวอย่างและของจริง การใช้สื่อต่างๆ

ดังกล่าวสอดคล้องกับการสื่อในโครงการ/กิจกรรมการจัดการศึกษาสำหรับเกษตรกรที่ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ไว้ในบทที่ 2 ของเอกสารงานวิจัยนี้

อนึ่ง ในการสนทนากลุ่มของผู้ทรงคุณวุฒิ ได้แนะนำเพิ่มเติมว่าการศึกษาที่จัดให้กับเกษตรกรควรเป็นองค์รวม โดยไม่แยกส่วนการศึกษาในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย แต่เป็นการศึกษาเพื่อชีวิต มีหลายอย่างผสมผสานกันทั้งสามรูปแบบ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากในพื้นที่ปฏิบัติจริง มีหน่วยงานหลักและหน่วยงานที่รับผิดชอบกับเกษตรกรอยู่หลายหน่วย และแต่ละหน่วยงานก็จัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมแบ่งปันภารกิจที่รับผิดชอบ จึงได้แยกส่วนการจัดการศึกษาเป็นแต่ละรูปแบบได้

จากข้อเสนอในเรื่องการวัดประเมินผลการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยให้ประเมินจากสภาพความเป็นจริง ความก้าวหน้าในการทำงาน และจากกผลผลิตที่ได้ นั่น การประเมินลักษณะนี้น่าจะมีความสอดคล้องกับสภาพและลักษณะการเรียนรู้ของเกษตรกร และนำมาใช้ได้กับรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัยและการศึกษานอกกระบบ เป็นการประเมินซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ และการพัฒนา โดยให้กลุ่มเป้าหมายมีส่วนร่วมในการประเมินและตรวจสอบความก้าวหน้า เพื่อกำหนดแนวทางการเรียนรู้หรือปฏิบัติกิจกรรมต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวิชัย นิระพันธ์ (2536: บทคัดย่อ) ที่พบว่า กลุ่มเกษตรกรดีเด่น ของจังหวัดร้อยเอ็ดให้ความสำคัญสูงสุดในเรื่องการมีส่วนร่วมของสมาชิกในหลายๆ กิจกรรมรวมทั้งการกำกับติดตามของสมาชิก กลุ่มเกษตรกรกำลังพัฒนา ให้ความสำคัญสูงสุดในเรื่องหน่วยราชการมีส่วนร่วมในการวางแผน รวมถึงการแจ้งข่าวสารให้สมาชิกทราบเมื่อเกิดปัญหาเร่งด่วน ผลกำไรของกลุ่ม ผลผลิตทางด้านการเกษตรที่ได้รับในปีที่ผ่านมา และการรายงานผลถึงความก้าวหน้าและการบรรลุเป้าหมายกลุ่ม นอกจากนี้รูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตยังเสนอให้มีการเทียบโอนความรู้และประสบการณ์ที่เกษตรกรได้รับ ซึ่งเป็นการเปิดมิติใหม่ของการประเมินที่สอดคล้องกับสภาพการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของเกษตรกร แม้ว่าการประเมินและการเทียบโอนในลักษณะนี้หน่วยงานกศน. ได้ดำเนินการอยู่แล้ว แต่ในแง่การปฏิบัติก็ยังมีความหลายประเด็นที่ต้องศึกษาและพัฒนาต่อไป

5.4 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1. กระทรวงศึกษาธิการควรมอบนโยบายให้หน่วยงานการศึกษานอกกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในแต่ละจังหวัดและอำเภอทำการสำรวจจำนวนกลุ่มเป้าหมายเกษตรกรในพื้นที่ที่จะต้องให้บริการการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อให้ทราบจำนวนและข้อมูลพื้นฐาน

2. จัดทำแผนการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในระดับจังหวัดแต่ละจังหวัด ควรมีการจัดทำแผนการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ในจังหวัด รวมทั้งกลุ่มเป้าหมายเกษตรกรจากนั้นนำแผนไปสู่การปฏิบัติในระดับอำเภอ และตำบล โดยมีแผนระดับอำเภอและระดับตำบลด้วย

3. นำแผนไปสู่การปฏิบัติในระดับจังหวัดและระดับอำเภอแต่ละแห่งควรมีการประชุมชี้แจงทำความเข้าใจในการนำแผนการจัดการศึกษาตลอดชีวิตไปสู่การปฏิบัติ ระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งกระจายความรับผิดชอบสู่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

4. สร้างความรู้ความเข้าใจแก่หน่วยงาน ในระดับจังหวัดและระดับอำเภอควรมีการสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทั้งหมด

5. สร้างความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชน หน่วยงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตแก่ประชาชน และส่งเสริมให้ประชาชนในแต่ละชุมชนตระหนักถึงความจำเป็นและเห็นประโยชน์ของการที่จะต้องเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

6. สำรวจความต้องการของกลุ่มเกษตรกรแต่ละพื้นที่ก่อนจัดกิจกรรม ในแต่ละชุมชนก่อนที่จะจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต (เน้นที่การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย) แก่เกษตรกร ควรมีการสำรวจความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกรก่อน

7. นำรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเกษตรกรที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ไปประยุกต์ใช้ หน่วยงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในแต่ละจังหวัด และอำเภอ ควรนำรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกรซึ่งเป็นผลจากการศึกษาครั้งนี้ไปประยุกต์ใช้ และติดตามผล

8. การสรุปนำรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตไปดำเนินการจัดในแต่ละพื้นที่ ควรคำนึงถึงหลักการที่ว่าจัดการศึกษาตลอดชีวิต ควรเป็นการจัดแบบองค์รวมไม่แยกส่วน ให้มีการผสมผสานกันทั้งการศึกษาในระบบ นอกระบบและอัธยาศัยโดยพิจารณาให้สอดคล้องกับบริบทของแต่ละพื้นที่

9. ประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึงกลุ่มเป้าหมาย ก่อนจะจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกรในแต่ละชุมชน หน่วยงานผู้จัดควรประชาสัมพันธ์แก่กลุ่มเป้าหมายอย่างทั่วถึงให้ได้ รับทราบข้อมูลและเข้าใจอย่างชัดเจนว่ามีกิจกรรมใดบ้าง มีรายละเอียดอย่างไร จัดที่ไหน เมื่อไร เป็นต้น

10. จัดสรรงบประมาณให้เหมาะสม กระทรวงศึกษาควรจัดสรรงบประมาณสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่กลุ่มเป้าหมายนอกระบบโรงเรียน (ซึ่งรวมถึงกลุ่มเกษตรกรด้วย) ในแต่ละจังหวัดอย่างเหมาะสมเพียงพอกับจำนวนกลุ่มเป้าหมายซึ่งมีปริมาณมาก

11. จัดแหล่งเรียนรู้หลากหลายประเภท เนื่องจากผลการศึกษาพบว่ารูปแบบการศึกษาที่เหมาะสมกับเกษตรกรมากที่สุดคือ การศึกษาตามอัธยาศัย รองลงมาคือ การศึกษานอกระบบ

เพราะฉะนั้นในแต่ละพื้นที่ทั้งระดับอำเภอและตำบลควรส่งเสริมให้มีการจัดสร้างแหล่งเรียนรู้หลากหลายประเภท และเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิต เช่น ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ศูนย์ภูมิปัญญา สวนสมุนไพร สวนสาธารณะ ลานกีฬา ฯลฯ

12. จัดเผยแพร่ความรู้ผ่านสื่ออย่างมีคุณภาพ เนื่องจากผลการศึกษาพบว่ารูปแบบการศึกษาที่เหมาะสมกับเกษตรกรมากที่สุดคือ การศึกษาตามอัธยาศัย เพราะฉะนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดให้มีการเผยแพร่ความรู้ที่เกษตรกรต้องการผ่านสื่อประเภทต่าง ๆ อย่างหลากหลาย เช่น ผลการศึกษาพบว่า สื่อที่เกษตรกรต้องการมากที่สุดคือโทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ หอกระจายข่าว สื่อพื้นบ้าน เป็นต้น

13. จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบที่หลากหลายและทั่วถึง หน่วยงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ควรจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบในแต่ละชุมชนอย่างหลากหลายตามแนวทางที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ และจัดให้ทั่วถึงให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายเกษตรกรในชุมชน

14. สำหรับจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบที่หลากหลายและทั่วถึง หน่วยงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ควรจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบอย่างหลากหลายรูปแบบในแต่ละชุมชนตามแนวทางที่ได้จากการวิจัยนี้ เช่น จัดแหล่งเรียนรู้ประเภทต่าง ๆ ห้องสมุด ศูนย์ภูมิปัญญาท้องถิ่น หอกระจายข่าว และเผยแพร่ความรู้ผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ วิทยุ นิทรรศการ สื่อบุคคล สื่อพื้นบ้าน ซีดี/วีซีดี เป็นต้น

15. จัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ต่อเนื่อง หน่วยงานผู้จัดกิจกรรมการศึกษาดลอดชีวิตแก่เกษตรกรในแต่ละชุมชน ควรจัดกิจกรรมให้ต่อเนื่อง ไม่จัดเฉพาะในระยะแรก ๆ การที่จะให้กิจกรรมมีความต่อเนื่องควรให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมให้มีความรู้สึกเป็นเจ้าของกิจการ

16. ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาดลอดชีวิต ในการจัดการศึกษาดลอดชีวิตในแต่ละพื้นที่ เช่น แต่ละตำบล นอกจากจัดทำแผนการจัดการศึกษาดลอดชีวิตในระดับตำบลแล้ว ควรส่งเสริมให้ประชาชนทั้งกลุ่มเกษตรกรเองและกลุ่มอื่น ๆ ให้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่ขั้นตอนการวางแผนไปจนถึงขั้นตอนติดตามผล ประเมินผล

17. ส่งเสริมองค์กรท้องถิ่น อบต./อบจ. สถาบันศาสนา หน่วยงานเอกชน สถานประกอบการ มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาดลอดชีวิต การจัดการศึกษาดลอดชีวิตไม่อาจสำเร็จได้โดยหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งเพียงลำพัง ในแต่ละพื้นที่/ชุมชน หน่วยงานที่เป็นแกนกลางในการจัดควรประสานและส่งเสริมให้ทุกภาคส่วน เช่น องค์กรท้องถิ่น (อบต./อบจ.) สถาบันศาสนา หน่วยงานเอกชน สถานประกอบการ ฯลฯ เข้ามาร่วมจัดหรือร่วมส่งเสริมให้เกิดการศึกษาดลอดชีวิตแก่กลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ในชุมชน

18. มีการติดตามผลประเมินผลกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต หน่วยงานผู้จัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกรในแต่ละพื้นที่/ชุมชน ควรมีการติดตามผล ประเมินผลกิจกรรม เพื่อนำผลที่ได้มาพัฒนากิจกรรมให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายยิ่งขึ้น

19. จัดให้มีการเผยแพร่แลกเปลี่ยนเรียนรู้กิจกรรมที่ประสบผลสำเร็จ หน่วยงานที่เป็นแกนกลางในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกรในแต่ละชุมชนควรส่งเสริมให้มีการศึกษาตัวอย่างกิจกรรมที่ประสบผลสำเร็จ (Best Practice) แล้วนำมาเผยแพร่และจัดให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้จัดกิจกรรมในหลาย ๆ พื้นที่

20. ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายหน่วยงานที่จัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกร หน่วยงานที่เป็นแกนกลางในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกรในแต่ละระดับ เช่น ระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล ประสานให้มีเครือข่ายระหว่างหน่วยงานผู้จัดในแต่ละระดับและระหว่างระดับ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และสนับสนุนกันในการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกร

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรนำรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่เกษตรกรที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ไปสู่การปฏิบัติโดยทดลองจัดในทุกภูมิภาคของประเทศ แล้วติดตามประเมินผล แล้วนำผลการประเมินมาปรับปรุงรูปแบบฯ ต่อไป

2. ควรศึกษาหาแนวทางการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยแก่กลุ่มเกษตรกร เนื่องจากผลจากการวิจัยพบว่า ประเภทของการศึกษาที่ควรจัดแก่เกษตรกรมากที่สุดคือ การศึกษาตามอัธยาศัย

3. ควรศึกษาการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแก่กลุ่มเป้าหมายที่อยู่นอกระบบ โรงเรียน กลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากกลุ่มเกษตรกร เช่น กลุ่มผู้นำชุมชน/กรรมการชุมชน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ เป็นต้น

บรรณานุกรม

กฤติกา คูศิริรัตน์. (2545 : บทคัดย่อ). การศึกษาตลอดชีวิตของสตรีในอำเภอศรีนคร จังหวัดสุโขทัย.

วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต การบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. โครงการคลินิกเกษตรเคลื่อนที่.

http://www.moac.go.th/builder/moac02/information/view_index.php?id=7141

(เข้าถึง 28 กรกฎาคม 2553)

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ “โครงการอาสาสมัครเกษตรและอาสาสมัครยุวเกษตร”

<http://www.moac.go.th/builder/aid/newsupdate.php?id=101> (เข้าถึง 20 มกราคม 2553)

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. ภาพอนาคตและคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์.

กรุงเทพฯ: วี.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น. (2546). <http://www.kamsondeede.com/school/002>

(เข้าถึง 6 กันยายน 2553)

ชนิษฐา ศรีคำมี. วิถีเกษตรกรรมนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยราชภัฏจังหวัดเลย, 2549.

คณะทำงาน KM. “เวทีชุมชนเพื่อการเรียนรู้ของเกษตรกร”.

Km.doae.go.th/bestpractice/uploadfile/bestayut0003.doc (เข้าถึง 12 มิถุนายน 2553)

เดลินิวส์ วันที่ 22 สิงหาคม 2553. <http://www.dailynews.co.th/newstartpage/index.cfm> [หรือ](http://www.dailynews.co.th/newstartpage/index.cfm) [เข้า](http://www.dailynews.co.th/newstartpage/index.cfm) [บาย](http://www.dailynews.co.th/newstartpage/index.cfm)

โรงเรียนชานา จังหวัดนครสวรรค์. [โรงเรียนชานา จังหวัดนครสวรรค์.](http://www.nsruc.ac.th/farmer/)

<http://www.nsruc.ac.th/farmer/> (เข้าถึง 22 สิงหาคม 2553)

งานเกษตรน่ารู้ <http://taung.igetweb.com/index.php?mo> (เข้าถึง 12 เมษายน 2553)

ชูเกียรติ ลีสุวรรณ . ระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นชนบทภาคเหนือ. คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2535.

เดชา หวังมี. ความต้องการในการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนในชนบท : กรณีศึกษาจังหวัด

พังงา. วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขต
ปัตตานี, 2549

เดลินิวส์ 23 เมษายน 2551 'เกษตรกร' อาชีพของคนรุ่นใหม่ กับความสุขที่วัดกันไม่ได้.

<http://www.phtnet.org/news51/> (เข้าถึง 20 มิถุนายน 2553)

ทิสนา แฉมมณี. (2551). รูปแบบการเรียนการสอน ทางเลือกที่หลากหลาย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธวัช มหัตตะ. โรงเรียนชานา. <http://www.trf.or.th/> (เข้าถึง 20 เมษายน 2553)

ธวัช มหัตตะ ภูมิปัญญาเกษตรกรไทย : การเรียนรู้ที่ขาดช่วงไป [http://www.trf.or.th/NEWS/](http://www.trf.or.th/NEWS/Content.asp?Art_ID=209)

[Content.asp?Art_ID=209](http://www.trf.or.th/NEWS/Content.asp?Art_ID=209) (เข้าถึง 16 พฤษภาคม 2553)

- ทวี นาคบุตร (2544) “การศึกษานอกระบบในต่างประเทศ” ในเอกสารการสอนชุดวิชา **ปรัชญาและหลักการศึกษานอกระบบ** หน่วยที่ 9 เล่มที่ 2 สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช หน้า 178-201
- วิทยากร เชียงกุล (2551) **ปัญหาความไม่เสมอภาคในการได้รับบริการทางการศึกษา** กรุงเทพฯ : สำนักวิจัยและพัฒนาการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (เอกสารอัดสำเนา) หน้า 33-39
- สุมาลี สังข์ศรี และคณะ (2552) **การวิจัยการพัฒนารูปแบบแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อเพิ่มโอกาสทางการศึกษาให้กับประชากรกลุ่มอายุ 15-59 ปี ที่อยู่นอกระบบโรงเรียน** สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
- สุมาลี สังข์ศรี และคณะ (2544) **รายงานการวิจัยการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อสังคมไทยในศตวรรษที่ 21** สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กรุงเทพฯ : องค์การค่าครูสภา
- สุนทร สุนันท์ชัย “ความรู้พื้นฐานการศึกษาตลอดชีวิต” ในเอกสารการสอนชุดวิชา **การศึกษาตลอดชีวิตและการศึกษานอกระบบ** เล่ม 1 หน่วยที่ 1 สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช หน้า 36-46
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2553) **แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง (พ.ศ.2552-2559)** กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
- (2552) **รายงานการศึกษาไทยในอนาคต 10 – 20 ปี** กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
- (2552) **ข้อเสนอ การปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. 2552-2561)** กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
- สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน **จุดเน้นและกลยุทธ์การดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียน** กรุงเทพมหานคร : รังสีการพิมพ์, 2550:32
- สำนักบริหารงาน กศน. สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. กศน. นโยบายและจุดเน้นการดำเนินงาน สำนักงาน กศน. ประจำปีงบประมาณ 2553 กรุงเทพฯ : รังสีการพิมพ์ 2553
- สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ **นโยบายและจุดเน้นการดำเนินงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ประจำปีงบประมาณ 2552.** กรุงเทพฯ หจก.ยูนิเวอร์และกราฟฟิค แอนด์ เทคโนโลยี 2552:2
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ : 2550 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ **สำนักนายกรัฐมนตรี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550 – 2554,** กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี.เจ.พรินติ้ง, 2550

อุทัย ดุลยเกษม. การศึกษาความครอบคลุมและคุณภาพในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตระดับหมู่บ้าน
ของสำนักบริหารงานการศึกษาภายนอกโรงเรียน. กลุ่มแผนงาน. สำนักงานกศน. กรุงเทพฯ ,
2550